

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

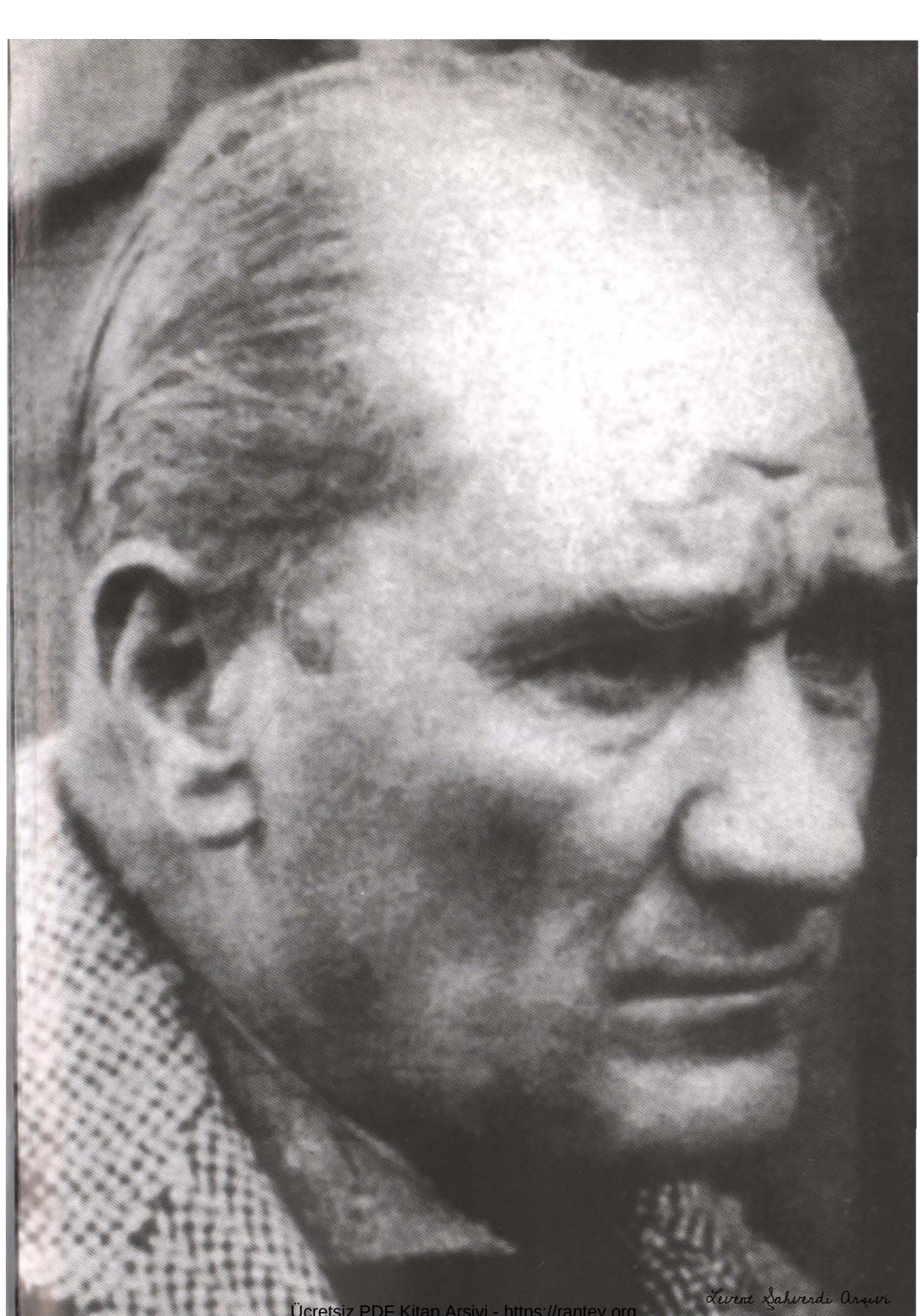
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 24
(1930-1931)

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Analiz Basım Yayın Tasarım Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti. Adına Sahibi
Osman Bilge Kuruca

Genel Yayın Yönetmeni
Şule Perinçek

Redaksiyon
Nejat Bayramoğlu, Kurtuluş Güran

Ankara Temsilciliği
Kemal Şenoğlu

Arşiv-Araştırma
Ercan Dolapçı, Hüseyin Gültekin, Musa Sarıkaya, Gökçe Şenoğlu,
Hâdiye Yılmaz

Çevrimyazı
Ercüment Hüsni Baki, Ahmet Hezarfen, Sadık Perinçek

Sayfa Düzeni ve Dizgi
Güler Kızılelma

Kapak Tasarımı
Emre Şenoğlu, Sistem Ofset

Montaj
Analiz

Baskı
Analiz Basım Yayın

Cilt
Cansın Mücellit

Satış ve Pazarlama
Şinasi Gökçe

Dağıtım
Ali Erkıılıç, Fetih Kışioğlu

Abone
Mesut Barış

Muhasebe
Sevgi Sivaslı
© 2008

Bu eserin yayın hakları
Analiz Basım Yayın Tasarım Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.nindir

Birinci Basım: Kasım 2008

Kaynak Yayınları: 527

ISBN: 978-975-343-235-6 (Tk. No)
978-975-343-541-3 (24. Cilt)

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM GIDA TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Meşrutiyet Cad. Kardeşler Han No: 12/3-4 34430 Galatasaray-İstanbul
Telefon: (0212) 252 21 56 - 252 21 99 - 292 21 08 Faks: 249 28 92
Ankara: (0312) 231 56 64 Web: www.kaynakyayinlari.com
E. Posta: iletisim@kaynakyayinlari.com

Atatürk'ün Bütün Eserleri Danışma Kurulu

(Alfabetik soyadı sırasına göre)

M. Türker Acaroğlu
Prof. Dr. Feroz Ahmad
Prof. Dr. Sina Akşin
Talip Apaydın
Prof. Dr. Zeki Arıkan
Prof. Dr. İlhan Arsel
Ercüment Hüsnü Baki*
Nejat Birdoğan*
Em. Kur. Alb. Dr. Orhan Coşkun
Muazzez İlmiye Çığ
Ali Dünder
Erol Şadi Erdinç
Yrd. Doç. Dr. İsmet Görgülü
Prof. Dr. Tahir Hatipoğlu
Ahmet Hezarfen*
Prof. Dr. Alpaslan Işıklı
Suphi Karaman*
Prof. Dr. Nejat Kaymaz
Em. Tümğ. Turhan Olcaytu*
Emin Özdemir
Ahmet Bekir Palazoğlu
Sadık Perinçek*
Dr. Doğu Perinçek
Prof. Dr. Tülin Sağlamtunç
Zeki Sarıhan
Prof. Dr. Taner Timur
Prof. Dr. Şerafettin Turan
Gülbüz Tüfekçi
Memet Türkkan

* Sadık Perinçek'i 13 Eylül 2000, Nejat Birdoğan'ı 4 Mayıs 2001, Ercüment Hüsnü Baki'yi 23 Aralık 2001, Em. Tümğ. Turhan Olcaytu'yu 25 Ağustos 2003, Suphi Karaman'ı 15 Nisan 2004, Ahmet Hezarfen'i 27 Mayıs 2005 tarihinde kaybettik.

Bu Cilde Katkıda Bulunanlar

(Alfabetik soyadı sırasına göre)

Dr. Şefik Çakmak, Yasin Erarslan, Prof. Dr. Oktay Güvemli, Kasım İlter, Kemal Koç, Zekeriya Kurtulmuş.

Adana Atatürk Müzesi, Adana İl Halk Kütüphanesi, Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi, Amasya İl Halk Kütüphanesi, Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Anıtkabir Derneği, Ankara İl Halk Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphane, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kütüphane ve Arşivi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi Uzmanları, Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Antalya İl Halk Kütüphanesi, Arma Yayınları, Atatürk Araştırma Merkezi Kütüphanesi, Aziz Berker Kütüphanesi, Basın Müzesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Bostancı Kırtasiye çalışanları, Bursa Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Çukurova Üniversitesi Kütüphane Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Erciyes Üniversitesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Fethiye İl Halk Kütüphanesi, Galatasaray Lisesi Kütüphanesi, Gaziantep İl Halk Kütüphanesi, Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Harp Akademileri Komutanlığı Kütüphanesi, İş Bankası Yayınları, Hatay İl Halk Kütüphanesi, Havza Kaymakamlığı, Isparta Müzesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Atatürk Kitaplığı, İstanbul İl Halk Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İzmir Kent Müzesi, İzmir Milli Kütüphane, Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kastamonu Müzesi, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Konya İl Halk Kütüphanesi, Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya Mevlana Müzesi, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzesi Müdürlüğü Arşivi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Law Library of USA Congress, Macaristan Cumhuriyeti Büyükelçiliği Eğitim ve Kültür İşleri Müsteşarlığı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Milli Kütüphane, Mülkiyeliler Birliği, Rusya Devlet Kütüphanesi, Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Rusya Tarihi Yayınlar Kütüphanesi, Samsun İl Halk Kütüphanesi, Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi, Serial and Government Publications Division Library of USA Congress, Sosyo-Politik Tarih Rusya Devlet Arşivi (RGASPI), Süleyman Demirel Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, Süleymaniye Kütüphanesi, Tarihi Yayınlar Rusya Devlet Kütüphanesi, Taşucu Belediye Başkanlığı, Türk Dil Kurumu Arşivi, Türk Hava Kurumu Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Kütüphanesi, TC Başbakanlık Enformasyon Genel Müdürlüğü Kütüphanesi, TC Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü, TC Dışişleri Bakanlığı Arşiv ve Ulaştırma Daire Başkanlığı, Tokat İl Halk Kütüphanesi, Türk Dil Kurumu Arşivi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ve Arşivi.

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 24

(Ağustos 1930 - 25 Ocak 1931)

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	13
Tarih Hakkında Sorular ve Cevaplar (Ağustos 1930)	15
Tarih Kitapları İçin	
El Yazısıyla Taslak Metinler ve Düzeltmeler	21
Sivas Demiryolunun Açılışı Dolayısıyla	
İsmet Paşa'ya Teşekkür (1 Eylül 1930)	260
Silistire Mebusu Ömer Vehbi Bey ve Arkadaşlarına Teşekkür (1 Eylül 1930)	261
Milli Dil ve Milli His Arasındaki Bağ Hakkında	
Sadri Maksudi'nin <i>Türk Dili İçin</i> Adlı Kitabına Not (2 Eylül 1930)	262
İzmir Mitingi Dolayısıyla Serbest Fırka Reisi Fethi Bey'e (Eylül 1930)	263
Cumhuriyet Halk Fırkası ve İzmir'deki Hadiseler Hakkında	
Yunus Nadi Bey'e (9 Eylül 1930)	264
Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Toplantıya Çağrılması Hakkında	
Başvekil İsmet Paşa'ya (13 Eylül 1930)	266
Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Toplantıya Çağrıldığı Hakkında	
Meclis'e Tezkere (13 Eylül 1930)	267
Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Toplantıya Çağrıldığı Hakkında	
Meclis'e Tezkere (13 Eylül 1930)	268
Hüsnü Bey'in Ortaelçiliğe Tayini Üzerine	
İsviçre Federal Meclisi'ne (14 Eylül 1930)	269
Fethi Bey'in Büyükelçilik Vazifesinin Sona Ermesi Üzerine	
Fransa Cumhurbaşkanı Gaston Doumergue'e (14 Eylül 1930)	270
Münir Bey'in Ortaelçilik Vazifesinin Sona Ermesi Üzerine	
İsviçre Federal Meclisi'ne (14 Eylül 1930)	271
Münir Bey'in Fransa Büyükelçiliğine Tayini Üzerine	
Fransa Cumhurbaşkanı Gaston Doumergue'e (14 Eylül 1930)	272
Ağrı'daki İsyanın Bastırılması Dolayısıyla	
Fevzi Paşa'yı Tebrik (Eylül 1930)	273
Hayat Boyu Reisicumhurluk Teklifleri Hakkında	
Gazetecilere Beyanat (25 Eylül 1930)	274
Yeni Heyetin Teşekkülüne Kadar İcra Vekilleri Heyeti'nin	
Vazifelerine Devam Etmeleri Hakkında Meclis'e Tezkere (25 Eylül 1930)	276

Başvekilliğe Yeniden Atandığı Hakkında	
Malatya Mebusu İsmet Paşa'ya (26 Eylül 1930)	277
İsmet Paşa'nın Başvekilliği Kabul Etmemekteki İsrarı Hakkında	
Akşam Gazetesine Beyanat (26 Eylül 1930)	278
İcra Vekilleri Heyeti'nin Uygun Görüldüğü Hakkında	
Başvekil İsmet Paşa'ya (27 Eylül 1930)	279
Başvekilliğe İsmet Paşa'nın Tayini Hakkında	
Meclis'e Tezkere (27 Eylül 1930)	280
Kızının Evlenmesi Dolayısıyla	
Belçika Kralı I. Albert'i Tebrik (29 Eylül 1930)	281
Başvekillik ve Amerikan Sistemi Hakkında Beyanat (2 Ekim 1930)	282
Tahta Çıkışının Yıldönümü Dolayısıyla	
Bulgaristan Kralı III. Boris'i Tebrik (5 Ekim 1930)	283
Prences Giovanna İle Nişanlanmasını Tebrik Dolayısıyla	
Bulgaristan Kralı III. Boris'e (6 Ekim 1930)	284
İstanbul'un Kurtuluş Yıldönümünü Kutlayan İstanbul Halkına	
Teşekkür (8 Ekim 1930)	285
Milli Bayramı Tebrik Dolayısıyla	
Çin Cumhurbaşkanı Çan Kay-şek'e (8 Ekim 1930)	286
İtimatnamesini Sunan Lehistan Büyükelçisi Casimir Olszowski'nin	
Nutkuna Cevap (8 Ekim 1930)	287
İtimatnamesini Sunan Mısır Ortaelçisi Abdülmalik Hamza Bey'in	
Nutkuna Cevap (8 Ekim 1930)	288
İtimatnamesini Sunan Norveç Ortaelçisi Sigurd Bentzon'un	
Nutkuna Cevap (8 Ekim 1930)	289
Türkiye'yi Ziyaret Eden Alman Tayyaresi Junkers G-38 Kumandanına	
Teşekkür (14 Ekim 1930)	290
İtimatnamesini Sunan Romanya Ortaelçisi M. Jean P. Carp'in	
Nutkuna Cevap (16 Ekim 1930)	291
İtimatnamesini Sunan Yugoslavya Ortaelçisi Nesitch'in	
Nutkuna Cevap (16 Ekim 1930)	292
Tahta Çıkışının Yıldönümü Dolayısıyla	
Afgan Kralı Gazi Mehmet Nadir Şah'ı Tebrik (16 Ekim 1930)	293
Habeşistan Kralı I. Haile Selasiye'yi Tebrik (18 Ekim 1930)	294
İtimatnamesini Sunan Irak Ortaelçisi Naci Şevket Bey'in	
Nutkuna Cevap (25 Ekim 1930)	295
İtimatnamesini Sunan İsveç Ortaelçisi Carl-Gerhard de Heidenstam'ın	
Nutkuna Cevap (25 Ekim 1930)	296
Türk-Yunan İlişkileri Hakkında Yunan Başvekili Venizelos'a (27 Ekim 1930)	297
Darülfünun Emini Muammer Raşit Bey'i Tebrik (28 Ekim 1930)	298

Türk-Yunan İlişkileri Hakkında	
Yunan Gazetecilerine Beyanat (29 Ekim 1930)	299
Türkiye Büyük Millet Meclisi 3. Devre 4. Toplantı Yılına	
Açış Konuşması (1 Kasım 1930)	301
Cumhuriyet'in 7. Yıldönümünü Kutlayan Yabancı Devlet Başkanlarına	
Teşekkür (1 Kasım 1930)	304
Bulgar Kralı III. Boris'e (1 Kasım 1930)	305
Türkiye-Yunanistan Sınırı Hakkında Venizelos'la Konuşma (3 Kasım 1930)	306
Cumhuriyet Bayramı'nı Kutlayan Fener Başpapazı Fotyos Efendi'ye	
Teşekkür (3 Kasım 1930)	307
Cumhuriyet Bayramı'nı Kutlayan Kalinin'e Teşekkür (4 Kasım 1930)	308
Amerikan Ticaret Müsteşarı Dr. Klein İle Görüşme (9 Kasım 1930)	309
Amerikan Milletine Beyanat (11 Kasım 1930)	313
İnceleme Gezisi Raporları-I (17 Kasım 1930-6 Ocak 1931)	315
Refahiye'de Bekletilen Sığırların Kayseri'ye Gönderilmesi Hakkında	
Başvekil İsmet Paşa'ya (18 Kasım 1930)	343
Refahiye'de Bekletilen Sığırların Kayseri'ye Gönderilmesi Hakkında	
Başvekil İsmet Paşa'ya (18 Kasım 1930)	344
Refahiye'de Bekletilen Sığırlar Hakkında	
Başvekil İsmet Paşa'ya (19 Kasım 1930)	346
Sivas Demiryolu Hakkında Ruşen Eşref'e (20 Kasım 1930)	347
Sivas Kongresi Salonu Hakkında Sohbet (20 Kasım 1930)	348
Sivas Lisesi Hatıra Defterine Yazı (20 Kasım 1930)	349
Muallimler Birliği Kongresi'ne Teşekkür (20 Kasım 1930)	350
Çarşamba Türk Ocağı Hatıra Defterine Yazı (24 Kasım 1930)	351
Türk Tayyare Cemiyeti Kongresi'ne Teşekkür (26 Kasım 1930)	352
Samsun Türk Ocağı'nda Konuşma (26 Kasım 1930)	353
Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Feshi Hakkında	
Trabzon Halk Fırkası Üyeleriyle Konuşma (28 Kasım 1930)	354
Trabzon'da Öğretmenlerin Maaşlarını Alamadıkları Hakkında	
Başvekil İsmet Paşa'ya (29 Kasım 1930)	356
Harbiye Mektebi ve Galatasaray Lisesi'ni Ziyaret (2 Aralık 1930)	357
Ziraat Bankası Genel Kurulu'na Teşekkür (2 Aralık 1930)	360
54. Yıldönümü Kutlanan Mülkiye Mektebi Mezunlarına	
Teşekkür (7 Aralık 1930)	361
Gayrimübadiller Hakkında Başvekil İsmet Paşa'ya (9 Aralık 1930)	362
İstanbul Spor Kongresi Reisi Ethem İzzet Bey'e Teşekkür (9 Aralık 1930)	363
Cerrahpaşa Hastanesi Hatıra Defterine Yazı (14 Aralık 1930)	364
Büyük Millet Meclisi ve Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Reisi Kâzım Paşa'ya	
Teşekkür (14 Aralık 1930)	365
İstanbul Darülfünunu'nu Ziyaret (15 Aralık 1930)	366

İstanbul Darülfünunu Şeref Defterine Yazı (15 Aralık 1930)	369
İstanbul Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti İdare Heyeti'ne Teşekkür (15 Aralık 1930)	370
İstanbul'da Kolordu Kumandanlığı'nı ve Vilayet Makamını Ziyaret (18 Aralık 1930)	371
İstanbul Şehir Meclisi Hakkında Sadettin Şerif Bey'e (18 Aralık 1930)	373
İstanbul Cumhuriyet Halk Fırkası ve Türk Ocağı'nı Ziyaret (18 Aralık 1930)	374
Alpullu Şeker Fabrikası Hatıra Defterine Yazı (20 Aralık 1930)	376
Kırklareli Cumhuriyet Halk Fırkası'nı Ziyaret (20 Aralık 1930)	377
Kırklareli Cumhuriyet Halk Fırkası Hatıra Defterine Yazı (20 Aralık 1930)	381
Kırklareli Türk Ocağı Hatıra Defterine Yazı (21 Aralık 1930)	382
Maliye Vekâleti'ne Mustafa Abdülhalik Bey'in Tayini Hakkında Meclis'e Tezkere (23 Aralık 1930)	383
Edirne Meslek Muallim Mektebi'ni Ziyaret (24 Aralık 1930)	384
Edirne'de Bir İlk Mektep Öğrencisiyle Konuşma (24 Aralık 1930)	386
Edirne'den Ayrılırken Belediye Başkanı Ekrem Bey'e (25 Aralık 1930)	387
Edirne Ziyareti Dönüşünde Alpullu'da Halkla Sohbet (25 Aralık 1930)	388
Ziraat Mektepleri Mezunları Cemiyeti Kongresi'ne Teşekkür (25 Aralık 1930)	389
Milli Müdafaa ve Nafia Vekâletlerine Tayinler Hakkında Meclis'e Tezkere (26 Aralık 1930)	390
Kubilay'ın Menemen'de Şehit Edilmesi Dolayısıyla Ordu'ya (27 Aralık 1930)	391
Kunduracılar Cemiyeti Hatıra Defterine Yazı (28 Aralık 1930)	392
Çin Reisicumhuru Çan Kay-şek'in Yeni Yıl Tebrikine Teşekkür (1 Ocak 1931)	393
Menemen Olayı Hakkında Değerlendirmeler (7 Ocak 1931)	
Japon Prensi Takamatsu Şerefine Verilen Ziyafette Konuşma (13 Ocak 1931)	398
Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde Konuşma (18 Ocak 1931)	399
Japon Prensi ve Prensesi'nin Ziyaretleri Dolayısıyla İmparator Hirohito'ya (18 Ocak 1931)	400
Japon Prensi Noboyoti Takamatsu'ya (21 Ocak 1931)	401
Ankara Garında Mebuslarla Türk Dili Üzerine Sohbet (25 Ocak 1931)	402
DİZİN	403

SUNUŞ

Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye halkının ulusal demokratik devriminin önderidir. O'nun hayatı, daha 1908 Devrimi öncesinden 1938'de hayata göz yummasına kadar toplumumuzun devrim süreçleriyle iç içedir.

Atatürk, çağımızın iki büyük devrim dinamiğinden birini oluşturan Mazlumlar Dünyası'nın başarıya ulaşan ilk devrimine önderlik etmiştir. Bu nedenle, O'nun başında bulunduğu eylem, yalnız ulusal tarihimize damgasını vurmakla kalmamış, insanlık tarihinin yaratılmasına da önemli katkıda bulunmuştur. Kurtuluş Savaşı'mızın ve Cumhuriyet Devrimi'mizin, bir bütün olarak, bütün dünyada Kemalist Devrim diye bilinmesi, başka deyişle O'nun adıyla anılması doğaldır.

Bu gerçekler ışığında, Atatürk'ü bilmek ve anlamak, 20. yüzyıl Türkiye'sini ve dünyasını inceleme ve açıklama çabasının bir gereğidir. Oysa O'nun önderliğindeki büyük devrimci eylemi ateşleyen ve yönlendiren düşünce birikiminin belgeleri, çeşitli kitap, dergi, gazete, yayın ve arşivlere dağılmıştır. Bu nedenlerle, araştırmacılar ve ilgililer, Türkiye Devrimi'ni bütün yönleri ve derinliğiyle inceleme ve açıklama olanağından yoksundur.

Atatürk'ü kaybetmemizden bu yana 60 yıl geçtiği halde, yazı ve konuşmalarını, bir arada ve asıllarına uygun olarak yayımlama görevi, ne yazık ki, bugünlere kalmıştır.

Kaynak Yayınları, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ni yayımlama görevini üstlenmekle tarifsiz bir onur duymaktadır ve yaptığı işin bilincindedir.

Kuvvet kaynağımız, Türkiye halkının devrimci pratiğini özetleyen bu büyük birikimi, önümüzdeki devrimci atılımların enerji kaynağına dönüştürme iradesidir. Biricik güvencemiz ise, Türkiye devriminin yaratıcısı ve sahibi olan Türkiye halkıdır ve onun aydın birikimidir.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, yalnız bir derleme ve özgün metinlere göre düzeltme çalışması sınırları içinde kalmamış, bir araştırma ve keşif faaliyeti boyutlarına ulaşmıştır. Kaynak Yayınları, Atatürk'e ait ülkemiz ve yabancı ülkeler arşivlerinde gizlenen belgelere ulaşmak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamış ve özel bir çalışma yürütmüştür. Bu çabalarımızın ürünlerini toplamaktayız. Özellikle Türkiye ve eski Sovyetler Birliği arşivlerinde bulduğumuz, yüzlerce yeni belge, yazı, mektup, demeç, tutanak, görüşme ve konuşma, Türkiye devrim tarihinin bazı aşamalarını yeniden yazmayı gerektiren bilgileri ve kanıtları içermektedir.

Atatürk'ün Bütün Eserleri'ni yayımlama görevi, kuşkusuz ancak Türkiye devrim tarihine ve Atatürk araştırmalarına emek vermiş aydın ve uzman birikimiyle başarılabildi. Bu anlayışla oluşturulan Atatürk'ün Bütün Eserleri Danışma Kurulu, araştırmaların yürütülmesinde ve eserin oluşturulmasında izlenecek yöntemleri tartışmış ve anlayış birliğine varmıştır. Buna göre:

- Bu çalışmayla, Atatürk'ün yazdığı, söylediği ve imzaladığı bütün metinler ve belgeler bir araya getirilecektir.

- *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'nde, yalnız Atatürk'e ait olduğu kanıtlanmış olan metinler yer alacaktır. Hatıralardaki aktarmalar, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ne konmayacaktır.

• Hataların ve tahrifatların düzeltilmesi yanında, eksiklerin giderilmesi için, yayımlanmış metinler, asılları ve özgün belgelerle karşılaştırılacaktır.

• Belgenin kaynağı, konuşmanın nerede, hangi tarihte yapıldığı gibi nesnel bilgiler, yorumsuz olarak verilecektir.

• Metinler, eserde tarih sırasına göre yer alacaktır. Çünkü, Atatürk'ün görüşleri, tarihsel akış içinde anlamlıdır.

• Eser, günümüz Türkçesiyle yayımlanacaktır. Dildeki tarihi hava korunurken, artık anlaşılmayan sözcük ve deyimlerin yerine bugünkü karşılıkları konulacaktır.

Bu çerçevede binlerce kitap, gazete, dergi ve belge taranmış, incelenmiş, yayımlanmış metinlerle karşılaştırılmış; eski yazı metinler Latin harfli Türkçe yazıya yeniden aktarılmış; Rusça, İngilizce, Fransızca, Almanca ve diğer yabancı dillerden metinler, yeniden çevrilmiştir. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'nde yer alan bütün metinler ve tarihleri, belgelerin asıllarına ya da ilk kaynaklarına başvurularak teker teker incelenmiş, araştırılmış, karşılaştırılmış ve defalarca kontrol edilmiştir. Yüzlerce yanlış okuma, çeviri ve tarih hataları saptanıp giderilmiştir.

Metinler 40 yaş aydın kuşağının Türkçesi temel alınarak, tarihi dokusu bozulmadan sadeleştirildi.

Dipnotlarda, metinlerin daha önce yer aldığı kaynaklar ile belgelerin bulunduğu arşiv belirtilmiştir.

Rumi tarihlerin yanında miladi karşılıkları gösterilmiştir.

Öğle vaktini esas alan 12 saat sistemi korunmuştur. Örneğin; "saat 2 sonra'da", "saat 14'te"; "saat 6 evvel'de", "saat 06'da" anlamındadır.

Kişi ve yer adlarının yazılışına müdahale edilmemiş, farklılıklar korunmuştur. ("Saip, Sâip, Saib", "Saffet, Safvet" ya da "Kanlı sırt, Kanlısırt" gibi.)

Sonunda "Y.N." (Yayımlayanın Notu) imzası bulunan notlar Kaynak Yayınları tarafından konulmuştur.

Böylesine ağır ve yorucu olan bu çalışma sırasında, Danışma Kurulu'nun yanında çok sayıda uzman araştırmacı, arşivci, çevirmen ve redaktör görev almaktadır. Hepsinin adını burada anmamıza sayfalarımız yetmez. Değerli katkıları için kendilerine ne kadar teşekkür edilse azdır.

Atatürk'ün Bütün Eserleri'ni en başta O'nun önderliğinde Türkiye Devrimi'ni gerçekleştiren Türkiye halkına, Birinci Dünya Savaşı'nın, özellikle Çanakkale Direnişi'mizin, Kurtuluş Savaşı'mızın silahlı kuvvetlerine, şehit ve gazilerine, Cumhuriyet Devrimi'mizin Aydınlanma savaşçılarına, Devrim şehitlerine, Kubilay'lara, "Cumhuriyet bize emanet" diyen devrim gençliğine, ulusal demokratik devrimimizi tamamlamak için mücadele eden emekçi ve aydınlarımıza borçluyuz. Bu büyük eserin gerçek yaratıcıları, başta Atatürk, onlardır.

20. yüzyılın devrimci yükselişinde, Ezilen Dünya'nın ayağa kalkışını ateşleyen ve 21. yüzyılın büyük devrimci atılımlarına olağanüstü katkılarda bulunacak olan Türkiye halkına ve aydınlarına, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ni, Cumhuriyet'in 75. yılı armağanı olarak, derin saygı ve bağlılıkla sunuyoruz.

Ekim 1998

KAYNAK YAYINLARI

TARİH HAKKINDA SORULAR VE CEVAPLAR*

(AĞUSTOS 1930)¹

1. İnsanların tarihten alabilecekleri mühim dikkat ve uyanış dersleri neler olmalıdır? Bugünün hadiselerinden birini izaha yardımcı olacak tarihi bir görüş söyleyebilir misiniz?

2. Tarihi hadiselerin etkenleri nelerdir? Bu etkenlerden sizce en ehemmiyetlisi hangisidir?

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Afetinan, *Atatürk Hakkında Hatıra ve Belgeler*, TTK Basımevi, Ankara, 1959, s.262-269; Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluş Günlerinde Atatürk'ün Elyazısı ile Tashih Edilmiş Bazı Tarih Soruları ve Dikte Ettiği Cevaplardan Örnekler", *Tarih Vesikaları*, Ocak 1958, Numara: 2(17), s.191-201. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.960-967. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hatıra ve Belgeler*'de bu konuda şu bilgiyi vermektedir: "

Fakat bu arada da, Atatürk tarih çalışmalarını ihmal etmiyordu. Bir gece toplantısında herkesi konuşturmak için bana bazı sorular yazdırdı. Sorulardan bir kısmı, üzerinde çalıştığım mevzulardandı. Cevaplar verildi. Fakat, kendi dikte ettiği soruları yeniden düzelterek, cevaplar üzerinde izahata başlayınca, ben söylediklerini yazmak istedim ve elimdeki kâğıtlara not tutmaya başladım. Hatta bazen anlamadığım kelime olunca durakladığımı gören Atatürk, bunun yerine bir başka kelime kullanmıştır. Mesela bir cümlede 'itimada layık *zamandır*' diye söylediği sırada ben bu kelimenin buradaki anlamasını anlamadığımı söylemem üzerine O, '*zamandır*' yerine '*teninattır*' diye değiştirmiştir. Şimdi söz konusu sorulara ve bunların cevaplarına geçiyorum:

Sorular şunlardır:

[...]

Bu notlar benim el yazımla olmakla beraber, Atatürk'ün söylediklerinin aynısıdır." Bkz. aynı eser, s.263, 269. (Y.N.)

1 Afetinan, soru ve cevapların tarihi ile ilgili olarak şu bilgiyi vermektedir:

"Gazi M. Kemal, 1930 yılının yaz aylarını Yalova'da geçinmekte idi. Yalova kaplıcalarındaki çalışma odasına tarihe ait birçok kitap götürülmüştü. Geceleri etrafında toplanan siyasi şahıslardan başka, tarihçilerin ve edebiyatçıların iştirakiyle çeşitli mevzular konuşuluyor, yazılar okunuyor ve münakaşalar yapıyordu."

Bkz. aynı eser, s.262-263. (Y.N.)

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in aynı günlerde Yunus Nadi ve Ruşen Eşref ile yaptığı tarih sohbetleri hakkında Ruşen Eşref de şu anısını aktarmaktadır:

"Daha ilk Dil Kurultayı'ndan (26 Eylül-5 Ekim 1932) iki yıl ve Tarih Kurumu'nun ilk kongresinden (2-11 Temmuz 1932); iki yıl önce bir akşam Yalova'da bana Léon Cahun'un 'Fransa'da Ari Dillerden Önce Olan Lehçenin Turani Kökeni' adındaki konferansını en kısa bir zamanda Türkçeye çevirip kendine vermeni istemişti. Onu Yalova'da kendi köşkünün yanındaki eski banyolar dairesinin medrese hücrelerini andırır sıra odalarından birine kapanarak bir günde Türkçeye çevirip huzuruna sunmuştum. Ertesi akşam sofrasında misafir rahmetli Yunus Nadi'ye:

'Biliyor musunuz Yunus Nadi, Ruşen Eşref enteresan bir konferans tercüme etmiş. Türk milletinin dilinin kudem hakkında... Zannederim bu konuyu siz de beğenirsiniz. Hoşunuza gidersse bir küçük kitapçık halinde bastırabilirsiniz! Ruşen Eşref onu size verir!' dedi.

3. İnsanların nereden ve nasıl geldikleri hakkında insanlığın bugünkü genel anlayışına yaraşabilecek esas ne olabilir?

4. Medeniyet ne demektir?

5. Bu işleri bütün dünya ve insanlıkta ilk yapmış ve yaymış olan insanlar hangi ırktandır? Bu ırkın ilk yurdu neresidir?

C.1. İnsanların tarihten alabilecekleri mühim dikkat ve uyanış dersleri, bence devletlerin umumiyetle siyasi müesseselerin teşekküllerinde, bu müesseselerin mahiyetlerini değiştirmede ve bunların dağılma ve son bulmalarında tesirli olmuş olan sebepler ve etkenlerin incelenmesinden çıkan neticeler olmalıdır. Mesela Osmanlı İmparatorluğu'nun doğmasını icap ettiren sebep ve etkenlerin incelenmesinden çıkan netice mühim olduğu gibi, bu imparatorluğun batması sebep ve etkenlerinin incelenmesinden çıkacak netice de o kadar mühimdir. Bu incelemelerde şüphesiz siyasi müesseseyi kuran milletlerin her bakımdan kültürleri derecesi değerlendirilir; şahısların müspet veya menfi tesirleri nazarı dikkate alınır.

Siyasi müesseselerin değişmesine misal olarak bugünün bir hadisesini de tahlil edebiliriz. Malum olan sebepler ve etkenlerin tesiri altında Türkiye Cumhuriyeti teşekkül etti. Müdafaai Hukuk Cemiyeti esas olmak üzere siyasi bir fırka vücuda geldi (Cumhuriyet Halk Fırkası). Bu fırkanın karşısında teşkil edilmek istenilen bazı siyasi zümreler, cumhuriyetçilik ruhuna sahip olmadıklarından yaşamak hakkı bulamadılar. Cumhuriyet Halk Fırkası memlekette tek kaldı. Büyük Millet Meclisi'nin Genel Kurulu, bu fırkanın mensuplarından ibaret oldu. Reiscumhur ve hükümet ricali bu fırkanın erkânından, bu fırka mebuslar heyetinin seçtiği ve itimat ettiği zatlar oldu. Reiscumhur Gazi'nin ve onun fırkası olan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın esas prensipleri ve bu prensipler icabını tatbik eden bugünkü hükümet, cumhuriyet temelini sağlamlaştıracak vasıflarda ve mahiyettedir. Bunun böyle olduğu senelerden beri görülen hareket tavrı ve eserlerden kolaylıkla anlaşılabilir. Özellikle Gazi'nin billurlaşan ideali ve değişmez olduğu anlaşılan karakteri bu hususta itimada layık (zamandır)¹ teminattır. Fakat bu vaziyetin devamında hatıra gelen ve görülen mühim sakıncalar vardır. İlk söylenebilecek sakınca, Meclis yalnız bir fırka mensuplarından olunca, o fırkanın iktidar mevkiinde tuttuğu hükümetin icraatının kâfi derecede münakaşa edilmemiş ve eleştirilmemiş olmasıdır. Bu noksan iki sebepten doğabilir.

Birincisi Meclis'in, kendi fırkasından olan Reiscumhur ve onun seçtiği Başvekil ve arkadaşlarına çok itimadlı olabilir. Bu sebeple Meclis'ten geçen ve geçmeyen işleri uzun uzadıya incelemeye lüzum görmeyebilirler. İkincisi aynı fırka arkadaşı olmak, arkadaşlıkta lüzumsuz ve zararlı bir hassasiyet uyandırabilir.

Bana da dönüp dedi ki:

'Siz de Léon Cahun'den bu tercümenize Jaques de Morgan'ın *L'Humanité Préhistorique* adındaki kitabından bu konuyla ilgili bir fıkrasının tercümesini, bir de Afet Hanım'ın aynı konu üzerine yazıp okuttuğu notlarını ilave edersiniz, kitapçığin anlatmak istediği mesele daha aydınlanmış olur. [...] Léon Cahun'dan böylece tercüme etmiş olduğum o konferans, sonra *Türk Tarihinin Ana Hatları* adındaki kitabın başlangıcına da, Atatürk'ün takdiri ve Tarih Kurumu'nun uygun görmesiyle konmuştur.'

Bkz. Ruşen Eşref Üneydin, *Atatürk, Tarih ve Dil Kurumları (Hatıralar)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1954, s.61-62. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2. TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.654-655. (Y.N.)

¹ Kefil olma, kefillik; bir şeyin mislini veya değerini vermek üzere zarara karşı kefil olma, garanti. (Y.N.)

Eleştiri ve itiraz ile birbirini gücendirmemek gibi bir kuruntu hissi uyanabilir. Bunlardan başka sebepler de eklenir; yavaş yavaş hükümet ve onu seçen Reiscumhur, Meclis'ten aldıkları ve bazı mühim ve heyecan verici hadiseler münasebetiyle alabilecekleri salahiyyetleri, eleştirisiz tatbika alışırlar. Bu hal âdet derecesinde kökleşebilir.

Bizde, Gazi zamanında böyle bir ihtimal asla hatıra gelmez. Fakat Gazi'den sonra onun yerine gelecek herhangi bir devlet reisi, aynı tarzı takibe devam edebilir. Hatta devam etmek isteyebilir. Çünkü az eleştirili veya eleştirisiz iş görmek, her hareketin eleştirileceğini düşünerek hareket etmekten daha kolaydır; zamanla bu vaziyetin nasıl bir şekil alacağını kestirmek güçtür.

Devlet riyasetine gelen zat, bilhassa muktedir, faal olur; devlet ve millete kendi şahsına muhabbet ve takdir kazandıracak büyük hizmetler yaparsa, görünüşte Meclis vaziyetine ve Cumhuriyet şekline gayet hürmetkâr ve itaatkâr görünürse, tehlike büyür. İstenmediği halde devletin hakikatte mahiyeti değişebilir. Bu yeni mahiyetin yeni ismini takınması zaman meselesi olur. İşte, bu esaslı değerlendirme dolayısıyla olmalıdır ki, Reiscumhur Gazi'nin tensip ve teşvikiyle olduğu anlaşılan yeni bir fırka, Serbest Cumhuriyet Fırkası teşekkül etmiş bulunuyor. Temiz fikirler etrafında teşekkül eden ve tabii bir surette Cumhuriyet temeli üstünde yükselecek olan bu fırkanın mevcudiyeti, hatıra gelen sakıncaların vücut bulmaması için esaslı bir tedbirdir. Memlekette Cumhuriyet Halk Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası birbirini kontrol edecek, birbirinin fikirleri, niyetleri, hareketleri hakkında kamuoyunu aydınlatacaktır. Bu sayede şahsi salahiyyetlere dayanarak, şahsi hareketler milletin gözü önünde bulundurulacaktır. Milletin şahıslara, kendini unutacak ve kendini kaptıracak kadar bağlanmış olması, iyi netice vermez. Bunun tarihte misalleri çoktur.

Mesela Roma tarihinde İmparator Ogüst¹ diye şöhret alan Oktav'ın¹ elinde 500 seneden beri devam eden Roma Cumhuriyeti, sessiz sedasız, yavaş yavaş hemen mutlak bir hükümdarlığa döndü. Oktav daima Senato'ya dikkat ve hürmet ederdi. Görünüşü kurtarmaya çalışırdı. Hürriyet taraftarlarını hoşnutsuzluğa sevk etmezdi.

Oktav, ölene kadar şartıyla konsüllüğü reddetti; diktatörlüğü asla kabul etmedi. Ogüst herkesin iyiliğine çalışırdı. Kamuoyu kendisiyle beraberdi; Senato'ya kendisini çok sevdirdi, her ne vakit iktidardan çekilmek istediye, Senato rica ile kendisine iktidarı muhafaza ettiriyordu. Senato Oktav'a Ogüst unvanını verdi. Bu unvan o zamana kadar yalnız mabutlara verilirdi. Oktav bu yeni unvanla bir tür kutsiyet kazandı. İşte bütün bu payeler Oktav'ı askeri ve sivil bütün iktidar ve salahiyyetleri, yavaş yavaş nefsinde toplamaya sevk etti. 44 sene devam eden bir Ogüst devri, cumhuriyetin unutulmasına kâfi geldi. Ogüst'ten sonra, içlerinde Neron dahi bulunan imparatorlar, Roma Devleti'ni yıkıncaya kadar Roma'da taht sahibi oldular.

C.2. Tarihi hadiselerin etkenleri başlıca siyasi, askeri, toplumsal ve iktisadi olabilir. Çoğunlukla bu etkenler karışık olarak tesirlerini gösterir. Şüphe yok ki bütün bu etkenler çok mühimdir. Fakat bence bir milletin doğrudan doğruya hayatıyla, yükselmesiyle, düşkünlüğüyle alakadar olan en mühim etken, milletin iktisadiyatıdır. Bu, tarihin ve tecrübenin tespit ettiği bir hakikattir. Bu hakikat bizim milli hayatımızda ve milli tarihimizde de tamamiyle görünmektedir.

1 Augustus, Octavianus Sezar. (Y.N.)

Türk tarihi incelenirse birçok sebeplerin başında bütün yükselme ve çökme sebebinin iktisat meselesinden başka bir şey olmadığı anlaşılır. Bu münasebelle diyebiliriz ki, Türkiye Cumhuriyeti'ni layık olduğu mertebeye çıkarabilmek için iktisadiyatımıza birinci derecede ehemmiyet vermek lazımdır; zamanımızın bir iktisat devri olduğu düşünülürse bu ehemmiyetin derecesi kolaylıkla meydana çıkar.

İktisadiyatın gelişmesinde başlıca lüzumlu olan yollar, demiryolları, limanlar, kara ve deniz nakliye vasıtaları, milli mevcudiyetin maddi ve siyasi kan damarlarıdır; refah ve kuvvet vasıtasıdır.

C.3. Malumdur ki genel olarak hayat hakkında bugün kabule değer görülen teori şudur:

Hayat, herhangi bir tabiat dışı etkenin müdahalesi olmaksızın dünya üzerinde tabii ve zaruri bir kimya ve fizik seyri neticesidir. Hayat sıcak, güneşli, sığ bataklıkta başladı. Oradan sahillere ve denizlere yayıldı; denizlerden tekrar karalara geçti. İlk hayvan denizlerde balık ve karalarda muhtelif kemikli mahluklar oldu; bunlar muhtelif uzun devirlerde şekilden şekile girerek geliştiler.

Şimdi insanların nereden ve nasıl geldiği hakkındaki görüşü tespit edelim:

İnsanlar sulara kaynaşp çırpınan bir mevcuttan bugünkü şekline geldi. İnsanın bugünkü yüksek zekâ, idrak ve kudreti milyonlarca ve milyonlarca nesilden geçerek hazırlandı.

Artık insan bugün tabiatın nihaysiz büyüklüğüne ve tabiat içinde kendi türünün mukadderatına gittikçe büyüyen bir irade ve şuur ile bakıyor.

C.4. Medeniyetin ne olduğunu başka başka tarif edenler vardır. Bence medeniyeti kültürden ayırmak güçtür ve lüzumsuzdur. Bu görüşümüzü izah için kültür ne demektir tarif edeyim:

a) Bir insan toplumunun devlet hayatında b) fikir hayatında, yani ilimde; toplumsal hayatta ve güzel sanatlarda c) iktisadi hayatta, yani ziraatta, sanatta, ticarete, kara, deniz ve hava ulaştırmacılığında yapabildiği şeylerin neticesidir.

Bir milletin medeniyeti dendiği zaman kültür namı altında saydığımız üç nevi faaliyet neticesinden hariç ve başka bir şey olamayacağını zannedirim. Şüphesiz her insan toplumunun kültür, yani medeniyet derecesi bir olamaz. Bu farklar devlet, fikir, iktisadi hayatların her birinde ayrı ayrı göze çarptığı gibi, bu fark üçünün neticesi üzerinde de görülür. Mühim olan, neticeler üzerindeki farktır. Yüksek bir kültür, onun sahibi olan millette kalmaz. Diğer milletlerde de tesirini gösterir. Büyük kıtalara yayılır. Belki bu itibarla olacak, bazı milletler yüksek ve yaygın kültüre medeniyet diyorlar; Avrupa medeniyeti, şimdiki asır medeniyeti gibi.

Kültür kavramını da milletlerin güç ve geç değişen bazı irki, yaratılıştan gelen hasletlerine, karakterlerine hasrederler ve buna çok kıymet ve ehemmiyet verirler. Mesela İstanbul'un zaptı hadisesini değerlendirirken diyenler vardır ki: Bizanslılar Türklerden daha medeni idiler, fakat Türklerin kültürü kuvvetli olduğu için galip ve muvaffak oldular. Bu anlayış ve izah doğru değildir. Hakikatte Türkler, Bizanslılardan hem daha medeni idiler, hem de irki karakterleri Bizanslılardan yüksekti. Medeniyet dediğimiz kültürün, üç mühim unsurunu göz önünde tutarak hadiseyi değerlendirecek fikrimiz kolaylıkla izah edilmiş olur:

İstanbul'u zapt eden Türkler, devlet hayatında elbette Bizans İmparatorluğu'ndan çok yüksekti. Türklerin İstanbul fethinde inşa ve icat ettikleri gemiler, toplar, her nevi vasıtalar ve gösterdikleri yüksek fen iktidarı, bilhassa koca bir donanmayı Dolma-bahçe'den Haliç'e kadar karadan nakletmek dehası, daha evvel Boğaziçi'nde inşa ettikleri kaleler, aldıkları tedbirler, Bizans'ı zapt eden Türklerin fikir ve fen âleminde ne kadar ileri olduklarının yüksek şahitleridir. Bizans prenslerinin Türk ordugâhlarında staj yaptıklarını, her hususta ders aldıklarını da hatırlatmak isterim. Daha Attila zamanında Doğu Roma İmparatorluğu'nun Türklerin haraç vericisi olacak kadar siyasette ve askerlikte aşağı mertebede bulunduğu malumdur. Bizans'ı zapt eden Türklerin iktisadi hayatta Bizanslıların çok ilerisinde olduğunu izaha ısc hacet görülmez. Kısaca, medeniyet kültürden başka bir şey değildir. Kültür manasını, seciye diyebileceğimiz karakter kavramına indirmemelidir. Bu arz ettiğim anlayış, birbirinden ayırt edilmesi güç olan medeniyet ve kültürün tarif, izah ve anlaşılmasında kolaylığa da vesile olur.

C.5. İnsanlığın taş devirlerini bir tarafa bırakalım. Maden devirlerinden, muhtelif madenlerden, kemiklerden yapılan eserler her nevi aletler ve süs eşyası idi. Çamurdan tuğla, çanak, çömlek ilk insanların yaptığı eserlerdendir. Hayvanları ehlileştirmek, onlardan muhtelif suretlerle istifade etmek, hayvanları sürüler halinde bulundurmak insanların ilk yaptıkları işlerdendir. Ziraat da böyledir. Bundan başka insanlar bulundukları mıntıkaya göre kerpiçten, tuğladan veya taştan binalar da yaptılar. Kanallar açarak bataklıkları kurutmak, muhtelif tarzda sulama usulleri de insanların ilk buldukları şeylerdendir. Güneşi ve yıldızları gözlemleme sayesinde takvimin esasını koyan, tabiatın en büyük kuvvet olduğunu keşfeden, binlerce sene evvel yaşamış eski insanlardır. Gemi inşa eden ve denizlerde dolaşmak kabiliyetini de gösteren, ticaret etmesini öğrenen bu insanlardır. İlk demokrasi esasına dayanan toplum ve devlet müesseselcri vücuda getiren de onlardır. Bütün bu saydıklarımız dünyada ve bütün insanlıkta ilk medeni eserlerdir. Bu medeni eserleri bütün dünya ve insanlıkta ilk yapmış ve yaymış olan insanlar Türk ırkındandır.

Türklerin anayurdu Orta Asya yaylasıdır.

- Çin ve Çinde Türkçeleri denilen yerler nelerdir?
Bunların coğrafya ilmi ile izahı?
Çinde Türk medeniyeti emanına sahip olan birkaç
vesika ?

20

TARİH KİTAPLARI İÇİN EL YAZISIYLA TASLAK METİNLER VE DÜZELTMELER*

* Mustafa Kemal Atatürk'ün başında olduğu tarih çalışmaları 1929 yılı sonunda ve özellikle 1930'da yoğunlaşmıştır.

23 Nisan 1930'da toplanan Türk Ocakları Kurultayı'nın sonunda 28 Nisan'da Afet İnan, Atatürk'ün talimatıyla bir konuşma yapmıştır ve kırk imzalı önergeyle "Türk tarih ve medeniyetini ilmi surette tetkik etmek için hususi ve daimi bir heyetin teşkiline karar verilmesi" teklif edilmiştir. Türk Ocakları Türk Tarih Heyeti oluşturulmuş ve Atatürk'ün himayesinde Türk tarihi üzerine çalışmalara başlamıştır. Heyet, toplantılarını çoğunlukla istasyonda, Cumhurbaşkanlığı Hususi Kâtipliği'nin bulunduğu binada yapmıştır. Heyet, *Türk Tarihinin Ana Hatları* kitabını hazırlamıştır. 606 sayfa olan ve 1930 yılı sonbaharında 100 adet basılan bu kitap Atatürk'ün talebiyle incelenip eleştirilmek üzere belli kişilere dağıtılmıştır. Eserin ilk sayfasında şu bilgilere yer verilmiştir:

"Bu kitap belirli bir maksat gözetilerek yazılmıştır.

"Şimdiye kadar memleketimizde yayımlanan tarih kitaplarının çoğunda ve onlara kaynak olan Fransızca tarih kitaplarında Türklerin dünya tarihindeki rolleri şuurlu veya şuursuz olarak küçültülmüştür. Türklerin, ecdat hakkında böyle yanlış malumat alması, Türklüğün kendini tanımasında, benliğini geliştirmesinde zararlı olmuştur. Bu kitapla hedeflenen asıl gaye, bugün bütün dünyada tabii mevkiini yeniden kazanan ve bu şuurla yaşayan milletimiz için zararlı olan bu hataların düzeltilmesine çalışmaktır. Aynı zamanda bu, son büyük hadiselerle ruhunda benlik ve birlik duygusu uyanan Türk milleti için milli bir tarih yazmak ihtiyacı önünde atılmış ilk adımdır. [...] Bu tecrübeyle muhtaç olduğumuz o büyük milli tarihi yazdığımızı iddia etmiyoruz, yalnız bu hususta çalışacaklara genel bir istikamet ve hedef gösteriyoruz.

"İkinci bir maksadımız da, kâinatın oluşumuna, insanın ortaya çıkışına ve insan hayatının tarihi devirlerden evvelki maziisine dair yakın zamanlara kadar itibarda bulunan yanlış değerlendirmelerin önüne geçmektir. Yahudilerin mukaddes saydığı efsanelerden çıkan bu değerlendirmeler, kaynakların eleştirisi ile ve son zamanların ilmi keşifleriyle artık tamamen kıymetini kaybetmiştir. [...] İşte bunun içindir ki, kitabımızda insanın tarihine girmeden önce, kâinat, dünya ve insan hakkında zamanımızın ilmi dayanan teorilerini aktardık ve açıkladık ve bunu yaparken batıl fikirlerden sıyrılarak, tarihi gerçekliği kavramaya çalıştık. [...] Bu kitapla, doğru görmeye, iyi düşünmeye alıştırmak istediğimiz insanlar Türklere'dir. Türklerin yanlış görüşlerden hatalı düşüncülerden bir an evvel kurtulması başlıca emelimizdir. Bunun içindir ki, esas fikirlerimizi bir an evvel yaymak istedik. Çeşitli lisanslarda yazılmış çeşitli vesikaların ve başka türlü kaynakların araştırılmasını gelecekteki çalışmaya bıraktık."

Bkz. *Türk Tarihinin Ana Hatları*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930, s.1-3; *Türk Tarihinin Ana Hatları*, 3. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 1999, s.25-26.

Bu çalışmalar sürerken *Türk Tarihinin Ana Hatları* kitabındaki ana fikir esas alınıp belli bölümlerden alıntılar yapılarak ve yeniden düzenlenerek *Türk Tarihinin Ana Hatları -Methal Kısmı* başlığıyla 87 say-

luluk bir kitap, Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi'nin 15 Ocak 1931 tarihli 80 numaralı emriyle 30 000 adet basılmış ve okullara dağıtılmıştır.

Heyet, Temmuz 1931'de Dolmabahçe Sarayı'ndaki özel bölüme taşınarak sonbaharda basılan ve liselerde okutulmaya başlanan *Tarih I, II, III ve IV* ciltlerinin hazırlıkları üzerinde çalışmaları sürdürmüştür. (*Tarih I, II, III, IV*, 1. basım, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931; *Tarih I, II, III, IV*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000-2001.) *Türk Tarihinin Ana Hatları* kitabının üzerinde yapılan düzeltme ve eklerden de yararlanılmıştır. Atatürk, çalışmaları Yalova'dan izlemiştir. Taslaklar kendisine gönderilmiş ve üzerinde çalışmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk bu kitapların hazırlanışı sırasında ve yayımlandıktan sonra çalışmalara her aşamasında bizzat katılmıştır. Bazı bölümleri kendi eliyle yazmış ya da söyleyerek yazdırmış, taslaklar ya da yayımlanmış metinler üzerinde düzeltmeler yapmıştır. Bu belgelerin önemli bir bölümünün fotokopileri Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Bazı sayfaları ilk kez *Saçak* dergisinin Mart 1986 tarihli 26. sayısında, bazıları da 2000'e *Doğru Dergisi*'nin 22 Şubat 1987 tarihli 8. sayısında ve *Aydınlık* gazetesinin 11-18 Temmuz 1993 tarihli sayılarında "Atatürk'ün El Yazısıyla Allah ve Peygamber" başlıklı dizide yayımlandı. Doğu Perinçek'in *Kemalist Devrim-2 Din ve Allah* kitabında (genişletilmiş 6. basım, s.257 vd. İlk basım Eylül 1994, s.197 vd.) belgelerin bir bölümü ve bunların *Tarih* kitaplarına yansımaları ilk kez yer aldı. Belgelerin bir bölümü de Muzaffer Göker'in "Atatürk'ün Huzurunda" yazısında 1 Nisan 1939'da *Belleten* dergisinde yayımlanmıştır.

Elinizdeki ciltte Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'nde bulunan el yazısı ve daktiloya çekilmiş taslaklar ve kitap üzerinde yapılan düzeltmeler fotokopileriyle birlikte *Tarih* kitaplarındaki sıraya göre düzenlenmiştir. Metinler ve fotokopi belgeler kolay eşleştirilebilmesi için tarafımızdan numaralandırılmıştır. Belgelerin *Tarih* kitaplarına yansımaları dipnotlarda sayfa numaralarıyla belirtilmiştir.

[1] İNSAN TARİHİNE GİRİŞ

[Uzak mazinin bugünkü hayatlarımızda, müesseselerimizde hâlâ yaşamakta olduğu görülüyor. Bunun sebebi ve insanların birleşip müşterek bir cemiyet halinde yaşayışlarının ilk safhaları az çok anlaşılmadıkça bugünün geniş siyasi, toplumsal, iktisadi meselelerini anlamak güçtür. Bu müşkülü yenmek için insanın, nereden ve nasıl geldiği hakkında ilmi idrak sahibi olmak lazımdır.]¹

[Küçük başlık]²

Halin Mazi İle Alakası

İnsan, bugünü anlamak için dünü bilmeye; dünkü işleri kavramak için, daha evvel geçmiş günlerin, nihayet uzak zamanların vakalarını hatırlamaya mecbur oluyor. Bu suretle, insan içinde bulunduğu vaziyetin, işlerin, hakiki başlangıcını anlamak istedikçe geriye doğru çekildiğini duyar. Asya'nın merkez yaylalarına ve oralarda eski zamanlarda yaşamış insanlara kadar gider. Fakat bu da kâfi gelmez; daha geriye, ilk insanlara ve nihayet ilk hayata ve bunun ilk belirdiği yere kadar iner.

[Buradan]² not-I [51]²

[Geriye doğru olan bu fikri seyahat, muhtelif şubeden birçok âlimlerin, mütehasısların son 100 sene zarfında keşfedebildikleri gerçeklik sahasında olur. Bu keşifler, mazi hakkındaki bilgilerimizin sınırını teşkil eder.

*[Bundan 100 sene sonra, 2030'da yapılacak seyahattan, ihtimal ki, bugüne göre],¹ akla hayret**

[2]

Not-I

Mazi Hakkındaki Bilgilerimizin Sınırı

*Fakat bu husustaki bütün bilgilerimizin sınırı, nihayet, son 100 yıl içinde [birçok âlimlerin, mütehasısların keşfedebildiklerini geçemez.]¹ yapılabilmiş olan keşiflerin ötesine geçmez. Ancak, her günkü yeni keşiflerle, bilgilerimizin sınırı genişlemektedir.**

* Alçınan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984, s.414-415.

¹ Bu paragrafın üstü çizilidir. (Y.N.)

² Bu sözcükler eski yazıyla çıkma yapılarak eklenmiştir. (Y.N.)

[3]

TARİH

B.

Tarih

[Bu izahattan sonra tarihi tarif edelim:]¹

Tarih insan topluluklarının, zaman ve mekân kaydıyla, gerçek olarak, hayatını, kültürünü tetkik ve nakleden bir ilimdir.

Tarihin, insanlar için ne kadar mühim bir vazifeyi üzerine aldığı meydandır.

Tarih, bu mühim vazifeyi yerine getirirken, yalnız, bugünün insanlarını, aydınlatmak ve yol göstermekle kalmıyor, bundan sonra gelecek insanlara da faydalı bir eğitici oluyor.

Hakikatte, yarının kurucusu olan bizler, bizden evvelki kavimlerin, milletlerin, devlet işlerinde fikri ve iktisadi sahalarda, yaptıklarını öğrendikçe ve bunların mükemmel ve noksan cihetlerini, iyi ve fena taraflarını tetkik ettikçe ve bunların seheplerini, etken ve tesirlerini, tabii veya gelip geçici manileri anladıkça, fikrimizde, fiilimizde açıklık olur. Bu sayede gelecek nesillerin nefretle yâd edeceği bir insan, bir millet olarak tarihe geçmekten kaçınacağız. Fertçe ve milletçe, medeniyete yüksek işler gönmeye, insanlığın yükselmesine çalışacağız, gelecek nesillerin istifade edebileceği, kıymetli, ölmez, ilmi ve sanatkârane eserler bırakmış bir varlık olarak, tarihte şerefli bir yer kazanmak idealimiz olacaktır. Çocuklarımıza da aynı fikir ve terbiyeyi vereceğiz.

Tarihin Kaynakları

*Tarih, vazifesini yaparken muhtaç olduğu bilgileri temin için hemen her ilim ve fenden istifade etmek mecburiyetindedir. Bilhassa, coğrafya ile daima yan yana yürür.**

[4]

[Tarihinden bahsettiğimiz]¹ insan topluluğunun dünya yüzünde hangi mevkii işgal ettiği, bu mevkiin vaziyeti, yeryüzü şekilleri, iklimi, denize yakın veya uzak olması, toprağı, nehirleri; bitki ve hayvan yetiştirme kabiliyeti ile o topluluğun tarihi arasında sıkı bir münasebet vardır. Aynı şekilde bir milletin, hangi milletlerle iktisadi, toplumsal, siyasi münasebetlerde bulunduğunu bilmek lazımdır. Bütün bunları, coğrafya öğretir.

* Muzaffar Göker, "Atatürk'ün Huzurunda", *Belleten*, c.III, Sayı: 10, Lev. LXXXII, 1 Nisan 1939; *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.21; *Tarih*, c.I, s.8-9.

1 Bu cümlemin üstü çizilidir. (Y.N.)

Tarihte Başlangıç

Tarih vakalarını, zaman sırasıyla, tertip etmek için bir başlangıç kabul etmek ve vakaları o başlangıca göre sıralamak lazımdır. Bu başlangıç bütün milletlerde bir değildir.

Araplar, Muhammed'in, Mekke'den Medine'ye hicretini tarihlerine başlangıç olarak kabul etmişlerdir. Hicret başlangıç olmak üzere senelerin sayılmasına hicri sene; vakalar ay senesiyle hesaplanırsa ay hicri senesi; güneş senesiyle hesaplanırsa güneş hicri senesi ismini alır. Bütün dünya milletleri, İsa'nın doğduğu günü başlangıç kabul etmişlerdir, bu senelere milâdi senesi denir. Ve yalnız güneş senesiyle hesaplanır.

Türkler, bütün medeni milletlerle beraber, Türk cumhuriyetinin teessüsünden beri başlangıç olarak milâdî ve ölçü olarak güneş senesini kabul etmişlerdir.

*

İnsanların Geçirdiği Devirler

*Tarih, yazı ile başlar. İlk insanların, dünya yüzünde yaşamaya başladıklarından itibaren, tarihin başlangıcına kadar geçen çok uzun bir mazi biliyoruz. Bu mazi, tarihten evvele ait kalıyor. Demek ki insan topluluklarının hayatları, bir başlangıca nispetle iki zamana ayrılır:**

[5]

- 1) Tarihten evvel zamanlar,
- 2) Tarih zamanları.

Tarihten evvelki zamanlarda yaşamış olan insanların hayatları hakkında bize bir fikir veren, onların bıraktıkları eserler olduğunu biliyoruz. Bu zamanlar dört devreye ayrılır:

- 1) Yontma Taş Devri,
- 2) Cilâlı Taş Devri,
- 3) [Tunç Devri]¹ Maden Devri: Bakır, tunç, demir sanatları.
- 4) Demir Devri.]¹

Bu devirlerin adları insanların hayatlarını müdafaa ve ihtiyaçlarını temin için kullandıkları maddeye ve maddeyi işleyişlerine göre verilmiştir.

Bu devirler, insanların, medeni hayat ve sanata doğru ilerleme merhalelerini gösterir. Hakikaten, devirden devire daimi ilerleme vuku bulmuştur. Fakat zannolunmasın ki, dünyanın her mıntıkasında, aynı zamanda yaşamış olan bütün insan kütleleri, bu ilerleme merhalelerini, aynı zamanda katetmişler ve aynı zamanda müştereken, tarihi devirleri yaşamağa başlamışlardır.

Böyle olmamıştır. Bazı insan toplulukları ya daha kabiliyetli olduklarından, ve yahut muhit ve ahvalin kendilerine uygun şartlar bahşetmesinden dolayı, diğer insan topluluklarından, daha çabuk ilerlemişlerdir.

* Muzaffer Göker, "Atatürk'ün Huzurunda", *Belleten*, c.III, Sayı: 10, Lev. LXXXIII, 1 Nisan 1939 ; *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.22; *Tarih*, c.I, s.9-10.

¹ Bu sözcüklerin üstü çizilidir. (Y.N.)

Medenileşmiş kavimlerin, tarihten evvelki zamanlarının, ne kadar devam ettiğini kati olarak bilmek mümkün değildir. Her halde, hepsinin, vahşilik halinden çıkmak için geçirdikleri zamanlar pek uzundur.

*Bütün insanlar için, Kaba Taş Devri'ni takip eden Yontma Taş Devri, en uzun sürmüş bir devirdir.**

[6]

Diğer devirler, daha fazla süratle birbirini takip etmiştir.

Yontma Taş Devri'ni, Orta Asya'da Türkler milattan 12 000 sene evvel atlayabildikleri halde, Avrupalılar bu tarihten 5 000 sene sonraya kadar bu devri yaşamaya devam etmişlerdir; yani Avrupa'da milattan ancak 7 000 sene evvel bu devirden çıkılabilmektedir.

Tunç Devri Türklerde ve Türklerin medeniyet kurduğu ülkelerde, mesela Sümer'de milattan 6-7 000 sene evvel, Mısır'da biraz sonra başlamıştır. Türklerde Demir Devri başlarında yazı icat edilmiş ve tarih devri açılmıştır. Avrupa'da yazı bilimsiz, dört muayyen devir geçirilmiştir.

I- Yontma Taş Devri

1) Yontma Taş Devri'nde insanlar, taşları taşla yontarak muhtaç oldukları her nevi aletleri yaparlardı.

Bu devirde insanlar, ilkel ve sefilane bir hayat geçiriyorlardı.

Evvelâ, açık havada yaşadılar, sonra nehirler yakınlarında ağaç kovuklarına, kaya oyuklarına, mağaralara iltica ettiler. Bunun için bu devre Mağara Devri de denir. Fakat, daha çok balığı olan su, daha çok avı olan orman aramak üzere sık sık yerlerini değiştiriyorlardı. Çünkü ziraat bilmiyorlardı. Avladıkları balıkları, hayvanları ve tedarik ettikleri nebat köklerini ve yabani yemişleri yiyorlardı. Bu insanlar elbise yapmasını bilmiyorlardı. Hayvan derilerine sarınıyorlardı.

*2) Bugünkü mevcut hayvanlar, daha o devirde yaşamaya başlamışlardı. Büyük geyikler, öküzler, atlar, boz ayılar, aslanlar, sırtlanlar, gergedanlar, filler, şimdi ancak kutuplarda bulunan Ren geyikleri gibi hayvan cinsleri vardı. Bu devirde Ren**

[7]

geyikleri o kadar çoğalmıştı ki, bu devre Avrupa'da Ren Devri namı verilmiştir.

Fakat o zamanın insanları bunların hiçbirini ehlileştirmemişlerdir. At, onlar için bir avdı. Bundan başka bugün nesilleri kaybolmuş, mamut gibi büyük hayvanlar da vardı.

3) İnsanlar, o devirde ya öldürüp yemek için veya kendilerini muhafaza için hayvanlarla mücadele ederlerdi. İnsanlar birbirleriyle de kavga ediyorlardı. Av hayvanı, balık, bir mağarada bir yer kavga ya sebep oluyordu.

Birbirlerini öldürüp etini yiyenler olduğu gibi, keyif için diğerlerini öldürenler de vardı. Bu insanlar birbirlerinden, hayvanlardan, her şeyden, şimşekten, gök gürültü-

* Muzaffer Göker, "Atatürk'ün Huzurunda", *Belleten*, c.III, Sayı: 10, Lev. LXXXIV-LXXXV, 1 Nisan 1939; *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.23; *Tarih*, c.I, s.10.

sünden, fırtınadan, gecenin karanlığından korkuyorlardı. Korku insanların ilk ve en kuvvetli hisleri oldu.

4) Bununla beraber bu insanlar, çok korkacak bir şey olmadığı ve çok aç olmadıkları zamanlarda hayvan dişlerinden gerdanlık yapıyorlardı. İçlerinden bazıları bayağı artist¹ olmuşlardı. Bu devrin kalıntıları arasında, üzerlerine, asıllarına pek benzeyen hayvan resimleri yapılmış taşlar ve kemikler bulundu.

Bazı mağaralarda boyalı hayvan resimleri de bulundu. Bu insanlar hayvan resimlerini oldukça mahirane yaptıkları halde, insan resimlerini pek kaba bir surette yapmışlardı. Anlaşıyor ki uzak ecdadımız tabiatı müşahade ve tasvir etmesini biliyorlardı.

5) Yontma Taş Devri insanları, ateş yakmayı öğrendiler. Ateşte ısıtıyorlar ve gıdalarını pişiriyorlardı.

Ateşin kuvvetli parlaklığı geceleri vahşi hay-*

[8]

vanları korkutarak uzaklaştırıyordu. Ateş aynı zamanda insanları, karanlığın verdiği korkulardan da kurtardı.

II- Cilalı Taş Devri

6) Cilalı Taş Devri'nde insanlar, taşları cilâlıyarak her neviden ve daha çok güzel aletler yaptılar. Bu devirde Avrupa'da yeni insanlar görülmeye başladı. Bunlar Avrupa'nın vahşi vaziyetini değiştirdiler. Bu insanlar Orta Asya'dan yayılan Türkler idi. Türkler ziraati ve hayvanları ehlileştirmeyi çoktan biliyorlardı. Hububat ve bilhassa buğday ziraatini öğrenmişlerdi.

Keten ziraati yapıyorlar ve onun liflerini dokuyarak kumaş ve ondan elbise yapmasını öğrenmişlerdi. Atı ve köpeği ehlileştiren bunlardır. Artık bu devirde koyun, öküz sürüleri yetiştiriyorlardı.

Bu devrin adamları çiftçi ve çobandılar. Bununla beraber cilâlanmış taşlardan ve kemiklerden muhtelif aletler ve ziynet eşyası ile silahlar yaptılar. Bunları yapmak için adeta imalathaneler vardı. Başka sanatlar da gelişmişti. Mesela kile şekil vermeyi biliyorlar ve onu pişirerek muhtelif şekillerde ve muhtelif süslerle çömlekler, kaplar yapıyorlardı. Bu muhtelif sanatlar gittikçe daha faal bir hale gelen bir ticaret doğurdu. Ziraat ve her türlü yeni sanatlardaki ilerleme ile Cilalı Taş Devri'ni, ilk idrak eden Türklerdir.

7) Bu devrin insanları abideler diktiler. Bu abideler yere dikilmiş 4-5 metre irtifaında kaba taşlardan, manhirlerden ibaretti. Bunlar ya bir hat*

[9]

üzerinde veya bir daire üzerinde yan yana dikilirdi. Manhirlerin neye delâlet ettiklerini bilmiyoruz. Bundan başka dolmen denilen binalar yaptılar.

* Muzaffer Göker, "Atatürk'ün Huzurunda", *Belleten*, c.III, Sayı: 10, Lev. I.LXXXVI-LXXXVII, 1 Nisan 1939; *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.25-26; *Tarih*, c.I, s. 10-12.

1 Artiste (Fr.): Sanatçı. (Y.N.)

Dolmenler yere dikilmiş taşların üstünü ufki taşlar koyarak kapatmakla yapılan bir nevi odalardı. Bu tarzda yapılmış kapalı yollar da vardı. Dolmen odalarında insan kemikleri bulunmuştur. Bunlar şüphesiz mezardı. Bir üçüncü nevi hinalar da vardır. Bunlar Avrupalıların tümülüs dedikleri tumbalardır (Kurganlar). Tumbalar dolmen gibi taşlardan yapılmış, fakat üstü toprak yığınıyla örtülmüştür. Bunlar da tepeliklere benzer mezarlardı. Bu dolmen ve tumbalarda, tunç ve demir şeyler de bulunmuştur. Fakat, en eskilerinde yalnız taştan baltalar, kaha kaplar ve kemikten, fildişinden, hayvan kabuklarından resimsiz olarak yapılmış ziynet eşyaları bulunmuştur. Bu tezyinat daha sonra göl evlerinde bulunmuş olanlara benzerdi.

8) *Cilalı Taş Devri'nde insanlar kısmen göçebe hayatı terk ederler; şurada burada yerleştiler. Bu mühim bir hadisedir. İnsanlar yalnız münferit aileler halinde değil, birbirine yakın ailelerden meydana gelen gruplar, yani kabileler halinde yerleşik oldular. Sabit hayat, küçük küçük milletler demek olan bu gruplarda dayanışmayı takviye etti.*

Beraber yaşamak için müşterek kaideler bulmak icap etti. Biz onlara bugün kanunlar diyoruz. O eski insanların buldukları kanunların neler olduğunu bilmiyoruz. Yalnız muhakkaktır ki insanların grup halinde birleşmeleri bir ilerleme oldu ve insanlar arasında şiddet ve kabalığı azalttı.

9) *Bu insan gruplarından bazıları göller üzerinde inşa ettikleri beldelerde ikamet etmeye başladılar.**

[10]

Göl beldeleri şöyle inşa olunurdu: Bir gölün içinde, fakat kıyıya yakın olmak üzere kazıklar çakılır; kazıkların üzerine ağaç kütüklerinden bir döşeme yapıldı. Döşemenin üstünde kulübeler inşa olunurdu. Kulübelere hareketli alışıp köprülerle sahile çıkılır ve gelinirdi. Bu köprüler akşamları kaldırılır, sabahları tekrar konulurdu.

40 000 kazık üzerine kurulmuş beldeler bulundu. Kazıkları, ağaç kütüklerini kaha taş baltalarla kesmek ve düzeltmek için ne kadar uzun ve sabırlı çalışmak lazım geldiği düşünülün. Bu beldelerde insanlar kendilerini emniyet içinde hissediyorlardı. Emniyetli hayat, müşterek sarf olunan gayretin mükâfatı oldu.

III- Maden Devri

Hakiki Maden Devri tunç kullanımından sonra başlar. Fakat tunç yapmak için lazım olan kalay, tabiatı nadir bulunduğundan, tunçtan silah ve aletler imalatı sınırlıydı. Bu sebeple daha uzun zamanlar yontma ve cilalı taştan yapılmış şeylerin kullanımına devam edildi. Bulunmuş olan tunç kaplar üzerinde hirtakım sahneler arz eden, karışık resimlerin kazınmış olduğu görülür.

Madenleri keşfeden insanlarca, demir madeni de malum oldu. Demir kullanımı tunç kullanımından daha çok genelleşti. Demirden yapılan şeyler tunçtan ve taştan

* Muzaffer Göker, "Atatürk'ün Huzurunda", *Belleten*, c.III, Sayı: 10, Lev. LXXXVIII, 1 Nisan 1939; *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.26-28; *Tarih*, c.I, s.12-14.

*yapılmış şeylerin tamamen yerine geçti. Gerçi demiri eritmek ve onun üzerinde işlemek daha güçtür. Fakat zamanla bu müşkül yenildi. Demir keskin kılıç, balta ve sair**

[11]

MISIR

Okunacak

1- Birinci Tep sülalesi devrinde, Nubi kıtasında, o zamana kadar tanımadıkları bir halk buldular. Metinlerde, evvelce malum olan kabile isimleri yanında, bu halkın ismi Kus (Kash, Koush) sakinleri diye yazılmıştır. Mısırlıların bu tabirle kast ettikleri mana, "memleketi işgal eden muhاریpler"di.

Mısırlılar, yaptıkları müstahkem hatta dayanarak bu halka karşı koyabildiler ve onların memleketlerini koloni halinde idareye muktedir oldular.

Bununla beraber, Mısırlılar Kuslara düşman gözüyle bakarlardı. Onlara, tahkir için, "Kusun is"leri (hes de Koush) derlerdi. Bu tabir, tarihi metinlere girmiştir.¹ "Hes" tarzında yazıldığı görülen "is" kelimesi, Türkçe sahip, malik manasındır.² Kus sahipleri, sakinleri demek olur.

2- Malumdur ki, Sumer memleketinin en eski şehri "Ur"dur.

[12]

Oğus Han'ın milattan 4 000 sene evvel Ur şehrinde yaşadığından bahsederler. Bu keyfiyet, Sumerce ile Türkçenin akrabalığını aydınlatma noktasından mühimdir.

En eski Sumer hükümdar listelerinde Patesi unvanlı Uş (Ouch) ve hükümdar unvanlı Okuş (Okouch) namında iki hükümdarın ismine tesadüf olunur.

Uş, Okuş kelimeleri, telaffuzda Us, Oğus kelimelerine benzer. Bu benzeyiş, eski Türklerle Sumerlilerin lisanları arasındaki münasebetin doğruluğunu göstermeye yardım eder.

Oğus namı, insan hakkında olduğu gibi, memleket hakkında da kullanılmıştır.³

[13]

3- Mısırlıların Nubi'de tesadüf ettikleri yeni muharip kavmin, Kalde ve Elam'dan denizden ve Habeşistan yoluyla geldikleri anlaşılıyor.

Türklerin muhtelif yollarla ve Habeşistan üzerinden dahi Mısır'a geldiklerini söyleyen âlimler için, 1. ve 2. fıkralardaki bazı kelimelerin karşılaştırılması, alaka uyandıracak mahiyettedir.

Mesela Ur'un "Uş-Okus" kelimeleri Oğus'a benzediği gibi, Nubi'nin "Kus" kelimesi de hemen aynı derecede Oğus'a benzemektedir. Bilhassa manaca tamam Oğus yerinde kullanılmıştır.

* Muzaff'er Göker, "Atatürk'ün Huzurunda", *Belleten*, c.III, Sayı: 10, Lev. LXXXIX, 1 Nisan 1939; *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.27-28; *Tarih*, c.I, s.12-14.

1 Des Clans aux Empires, s.260.

2 *Büyük Türk Lügati*. Hüseyin Kay K. s.224, 246.

3 *Küçük Türk Terebbuları*. Avram Galanti, s.19-23.

Gerek memleket, gerek milli mensubiyet ifade etsin, mana birdir. Hele (hes) is kelimesinin Türkçe olması, "Kus"un Türk Oğus olduğunu teyit eder.

[14]

Bundan daha evvel Mısır krallarına verilen eski isimlerin demirci manasına olarak tercüme edilmiştir. Bu adamlar hem muharip hem de maden sanatlarını yapan insanlardı.*

[15]

*"Bugün muhakkaktır ki, ilk Mısır ahalisi milattan 5000 sene evveline doğru Asya'dan gelmiş olan beyaz ırktır. Bu ırk Nil vadisinde yerleşti; ondan sonra kabileler halinde kümeler teşkil etti. Her bir kümenin reisi, dini ve kanunları vardı."*¹

[16]

Benim yazım

Afet İnan

Nil vadisinin delta kısmını ilk işgal edenler, Orta Asya'dan muhtelif yollarla ve birbiri ardı sıra gelmiş olan Türk kabileleridir. Bunlar bütün Türklerin çoğunluğu gibi brakisefal idiler. Bu insanlar tipine Akdeniz havzası tipi diyenler vardır.² Bu benzeyiş Adalar Denizi havzasının asıl ahalisinin*

[17]

Türk olmasındandır.

Bu tip yanında dolikosefal Sami ve Hamiler de vardır.

Bunlar sonradan karışmıştır. Bu sebeple Mısır'da şimdiye kadar bulunan iskeletlerde ve heykellerde brakisefal ve dolikosefal tiplerinin her ikisi tespit olunmuştur.³

Türkler Nil vadisine gelip yerleştikleri zaman muntazam ziraat ve sulama usullerini, hayvancılığı ve her nevi maden sanatlarını çoktan biliyorlardı. Bundan başka kuvvetli bir toplumsal*

[18]

teşkilatları da vardı. Mısır'da seri ilerleme ve medeniyetin sebeplerini bunda aramak lazımdır.

Mısır'ın ilk ahalisini teşkil eden aile ve kabilelerin ayrı ayrı birlik işaretleri vardı. Bunlar kurt, şahin gibi hayvanların, güneşin levhalar üzerinde çizilmiş resimleri ve yahut bir hayvan derisi üzerinc resmedilmiş çapraz oklar vs. gibi şeylerdi. Bu alametler kendilerinc*

* Tarih, c.1, s.105-106; Türk Tarihinin Ana Hatları, s.200-201.

1 *Histoire Universelle Illustrée des Pays et des Peuples*. Fransız Maarif Umumi Müfettişi Edouard Petit ve 30 kadar profesör vesair zevatın birlikte çalışmasıyla yayımlanmıştır.

2 *Le Nil et la Civilisation Egyptienne* par A. Moret, s.44.

3 *Le Nil et la Civilisation Egyptienne*.

[19]

kutsiyet izafe olunan birtakım timsaller idi.

Eski Mısır ahalisi evvela bu timsaller etrafında toplanmış uruklar¹ halinde idi. uruklar birer reis tarafından idare olunurdu. Bu reislere, "Saru" derlerdi. Daha sonraları, bu uruklar birleştiler. İşgal ettikleri araziye El (Nom)² dediler.*

[20]

Urukların bazı timsalleri, Mısır medeniyetinin nihayetine kadar, Ellerin (Nomların) isimleri olarak kaldı. Timsallerin, kendileri de Allah makamına çıkarıldı.

Bu Allahlar, diğer taraftan da "Saru"ların üstünde yegâne reisler ve krallar tanındılar.*

[21]

Eller, evvela, birçok krallıklar halinde bulundular. Sonra, bütün krallıklar bir krallık etrafında birleştiler.

İşte bu zaman Mısır sülaleleri devri tarihte yazılı olduğu gibi başlar. Artık Mısır toplumu bir devlet haline geçmiş oluyor.

Mısır tarihi, Milattan 4-5 bin sene evvelinden başlar.*

[22]

Her El'in bir merkezi vardı: Nut. İktidar, merkezde yüksek duvarlı şatosunda (Het) oturan allahın elindeydi. Allahların unvanı "Neb" Naba'ydı. Allahın hükümeti, krallar veya "Nom" valileri tarafından icra olunurdu.

Her halde iradenin kökeni diniydi; hükümet icra eden, Allahın vekiliydi.

*

Tarihi devrin allahlarından Horüs, Hathor³ gibi bir kısmı birçok Elleri idare ederlerdi.*

[23]

Horüs; Güneş'i, doğuyu, doğu ufuklarını ifade eder ve bir doğan (şahin) ile temsil edilirdi. Bu allahlar namına Mısır medeniyetinin ilk kurulduğu deltada hükümet icra edilirdi. Yukarı Mısır'ı allah "Set" zapt etti. Aşağı Mısır ile yukarı Mısır bu allahlar namına birçok muharebeler ettiler. Allahlar namına, insanların birbirlerine düşmanlıkları,

* *Tarih*, c.I, s.106-107; *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.201-202.

1 Kabilciler. (Y.N.)

2 Nom = El, ilkedir.

3 Horüs = Oğus, Hathor = Hatun-Hor yani madamhor olmalıdır; Hakikatte ikinci, birincinin karısıydı. Türk tarihinde hükümdar karısı hatundur.

birbirleriyle boğazlaşmaları, medeniyet tarihinin alakadar olacağı bir meseledir. Devlet teşkilatının Mısır tarihinin başlangıcında olduğu gibi dini karakterde olması, insanlar arasında daima husumet hislerine ve yok yere kan dökülmesine sebep olmuştur.*

[24]

Tanrı Horüs namına, birçok krallar tarafından icra olunan Mısır saltanatı MÖ 3315 tarihine kadar 10-7 asır devam etti.

Bu tarihten sonra, Menes, tanrı Horüs'ün yerine onun timsali olarak bizzat kral oldu. Thinit hanedanını kurdu.

Tinit kralları merasim icabı olmak üzere:

- 1) Horüs'ün bir unvanını,
- 2) İki taç taşıyan kral unvanını,
- 3) Yukarı ve Aşağı Mısır Kralı unvanını taşırdı.¹ Bu unvanların her birine, kralın aldığı bir "Nom" ilave olunabilirdi. Horüs'ün unvanı – Ahâ²

[25-25a]

gibi, "qâ" gibi "Ka = Khâ" unvanlardan biriydi.

"Ka" kavramı hayal üstü bir büyüklüğe, kudrete sahipti. Daha sonra din ulcması, kralı metih için "Kral Ka'dır" derlerdi.³

Prenslere "Hati-Â"⁴ denirdi.

Saray kadınlarına "Khet Hor"⁵ unvanı verilirdi.*

[26-26a]

Tinit krallarının saraylarına, büyük ev manasına "Per âa"⁶ denirdi.

Bu isim, Menfî devrinde doğrudan doğruya kralı ifade ederdi.

"Pharaon" unvanı, "Per âa"dan çıkmıştır.

*

Menfis ve sülalesinin Sami olduğu anlaşılıyor. Samilerin gasp ettikleri saltanat Türk saltanatıydı.*

* *Tarih*, c.I, s.107-108; *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.201-204.

1 Cümle, *Tarihte* şu şekildedir: "Tinis kralları, merasim gereği olmak üzere aldıkları çeşitli unvanlar arasında Horüs'ün bir unvanını da taşırlardı." Bkz. *Tarih*, c.I, s.107. (Y.N.)

2 *Le Nil et la Civilisation Egyptienne*, s.135'te Muharip. Bu büyük manasına olan bizim Aa = ağadır.

3 *Le Nil et la Civilisation Egyptienne*, s.136, 139, 140, 142.

4 Bu kelimedeki "Â" = ağa dan başka bir şey değildir. Hati kelimesinde bir kısaltma vardır. Türkler mesela "Haticce"yi "Hati" yaparlar.

5 "Celle qui suit Horus" *Le Nil...*, s.158. "Khet" gitmek kelimesindendir. Ket-hor, "Ket-huda"nın aynıdır. Ket, Türkçedir; huda, allah manasına Farsçadır; sonradan alınıp birleştirilmiştir.

6 *Le Nil* ..., s.159. Burada da âa = ağa (büyük).

Sayfanın arkası
Aha - âa -
qâ - Ka = Kha

[27]

Mısır tarihini başlıca iki büyük devreye ayırmak münasip olur.

1. devir, MÖ en az 5000 senesinden MÖ 3315 senelerine kadar takriben 17 asır devam eden kral-allahlar devridir. Bu devrin, kimler tarafından, nasıl tesis olunduğu-nu izah ettik. Mısır medeniyetinin başlaması, gelişmesi bu devirde olmuştur. Bu dev-rin tafsilatlı tarihi, arkeoloji tetkikleri ilerledikçe açıklığa kavuşacaktır.

2. devir, firavunlar devridir. İlk firavun Menes'tir.*

[28-28a]

[Menes, muktedir ve faydalı kanunlar yapmış, teşkilatçı bir kral hatırası bırakmıştır.]¹

Menes'ten sonra birbiri ardınca birçok firavunlar gelmiştir. Kolaylıkla hatırdā kal-mak için bu firavunları 26 sülaleye ayırırlar.

Firavunlar tarihi beş devreye ayrılabilir:

1- devir: *Eski İmparatorluk. Bu devirde payitaht evvela Tinis'teydi, sonra Menfis şehri olmuştur.*

2- Birinci Tep (Thebes)² Devri yahut Orta İmparatorluk. Bu devirde Tep payitaht oldu.³

3- Hiksoslar Devri.⁴

4- Yeni İmparatorluk yahut II. Tep Devri.

5- Says Devri. Bu devir, firavunlar bağımsızlığının son devridir. Bu devirde payi-taht deltada Says şehridir.*

[29]

Birinci Devir

Eski İmparatorluk

Eski imparatorluk devri Kral Menes'le başlar. İlk krallar Yukarı Mısır'da, "Ti-nis"te oturdular. Bu kıtanın ismine bağlı olarak, Tinis Sülalesi namını aldılar. Sonra

* Tarih, c.1, s.109; Türk Tarihinin Ana Hatları, s. 205-206.

1 Bu cümlemin üstü çizilidir. (Y.N.)

2 Kelime Türkçedir; tübe = tepedir. (Bu dipnot Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in kendi el yazısı-yla daktilo metne eklenmiştir.) (Y.N.)

3 Bkz. Samih Rifat, "Tarih Yolunda-I, Tepe Şehri Nerededir?..", Cumhuriyet, 18 Temmuz 1931, Numara: 2585, s.3; Atatürk'ün Bütün Eserleri, c.25, Kaynak Yayınları, İstanbul. (Y.N.)

4 Kelime "ike-sus"tur. İke = sahip, bey, allah demektir. Büyük Türk Lûgati, H. Ka. Kadri, s.513, 514. Sus, Elam'ın payitahtıdır. İksos = İksus = Sus sahibi, beyi demektir. "Heqa" kelimesi Asyalılar (Settion) için-de, Mısır'da oturmuş olan bir "şeh = heqa" manasında kullanılmıştır. İke = Heqa olmuş. Des Clans aux Empires, A. Moret ve G. Davy, s.266. (Bu dipnot Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in kendi el ya-zısıyla daktilo metne eklenmiştir. (Y.N.)

payitahtlarını *Menfis'e naklettiler*. Bu şehre bağlı olarak da, Eski İmparatorluk devrindeki firavunlara, Menfis Sülalesi derler. Menfis şehri Kahire civarında idi. Bu şehri yapan firavun "*I. Pepi*"dir.¹

Menes, muktedir ve faydalı kanunlar yapmış teşkilatçı bir kral hatırası bırakmıştır. Aşağı ve Yukarı Mısır'ı birleştirerek idare etti.

*Menes'ten sonra gelen firavunların en meşhurları Keops, Kefren ve Mikerinos'tur. Bu firavunlar Kahire'nin güneybatısında Cize civarında, kendi adlarını taşıyan birer piramit yaptırmışlardır. Bu krallardan sonra Menfis'i yaptıran I. Pepi ve II. Pepi gibi muharip krallar geldi (MÖ 2500 tarihine doğru). Bunlar Mısır hâkimiyetini**

[30]

doğuda Sina Yarımadası'na, güneyde Habeşistan dağlarına kadar genişlettiler. Kızıldeniz'de ticaret yaptılar.

Bundan sonra, Eski İmparatorluk birkaç asır süren dahili karışıklıklar yüzünden battı.

İKİNCİ DEVİR

Yeni İmparatorluğun Başlangıcı

Birinci Tep Devresi

*Mısır MÖ 2160 tarihlerine doğru karışıklıktan kurtuldu. Tep prensleri iktidar mevkiine geçtiler. Tep şehri payitaht oldu. Bu devrin başlangıcında gelen firavunlar muharip idiler. Mısır'ın kuzey ve güneyinde karışıklık devrinde birbirinden ayrılan Eski İmparatorluk mıntıkalarını yeniden idareleri altında birleştirdiler. Sina Yarımadası'nı tekrar Mısır'a bağladılar. Sina herzahında² müstahkem bir hat yaptılar. Mısır gemileri Suriye kıyıları boyunca Beyrut'un kuzeyinde Biblos'a kadar gittiler. [...]³ Habeşistan'ın kuzey dağları tekrar zapt olundu. Fakat Mısır sınırı yalnız I.**

[31]

[Şelale'den II. Şelale'ye götürüldü. Orada da güneyden gelecek istilalara karşı müstahkem bir mevki yaptılar. Nil'in ayağını çevirmek suretiyle, Mörıs Gölü'nün ve Yunanlıların "labirent" dedikleri meşhur "mezar-saray"ın yapılmaları Tep sülalesi firavunlarına atfolunur.

* Tarih. c.I. s.109-110; Türk Tarihinin Ana Hatları, s.206-208.

1 *Le Nil et la Civilisation Egyptienne*, s.143.

2 Kıstak, bir yarımadaının karaya bağlandığı dar yer. (Y.N.)

3 El yazısı çıkmayla yazılan bir sözcük okunamadı. (Y.N.)

Hiksosların İstilası

[Tep sülalesi devrinde Mısırlıların Hiksoslar veyahut Çoban Krallar dedikleri bir kabile Mısır'ı zaptetti. Bu kabile Kalde ve Elam körfezi sahillerinde yerleşmiş, kökeni Orta Asya olan Oruklardan meydana geliyordu. Bu Oruklar Suriye yoluyla hareket ederek Sina'daki müstahkem hattı zorlayarak geçmeye ve Mısır'ın en büyük kısmını zaptetmeye muvaffak oldular (M. Ev. 1700'de).

[Bu Türk kabilesi bir asırdan ziyade (1700-1580) aşağı Mısır'da hüküm sürdü. Bunların kaanları firavunların üç sülalesine tekabül eder. (XV, XVI, XVII). Yahudilerin Mısır'a kabulü bu devirdedir.]*¹

[32]

ÜÇÜNCÜ DEVİR

Hiksoslar Devri

Mısır milattan takriben 1700 sene evvel, Hiksoslar tarafından zapt olundu. Hiksoslar, Kalde ve Elam havalisinden Suriye ve Palestin yoluyla Mısır üzerine yürüdüler.

Bunlardan ilk gelen küçük kabileler Mısır'a barışçı bir şekilde girdiler ve iyi kabul olundular.

Büyük Hiksos kütleleri muntazam teşkilatlı ve çok iyi silahlıydılar. Reisleri muktedir kumandanlardı. Bu kuvvetler Sina cephesindeki müstahkem hattı zorlayarak geçtiler. Mısır ordusunu mağlup ve Mısır'ı hâkimiyetleri altına aldılar.*

[33]

Bir asır kadar devam eden kuvvetli bir devlet kurdular. Hüküm ve tesirleri Yukarı Mısır'dan Kalde ve Girit'e kadar yayıldı. Her tarafta krallarının ismi kitabelere yazıldı.

Deltada Tanis ve Avaris gibi şehirleri payitaht edindiler. Ağırılık merkezleri Avaris'teydi. Bu muntaka, yaz mevsiminde ordularına muntazam talim ve manevra yaptırdıkları bir müstahkem ordugâhtı.

Nubi'deki Kuslular² da ittifak etmişlerdi.*

[34]

Hiksoslarla aynı ırktan oldukları anlaşılan Kuslular, Sami Mısırlılar tarafından hakaret gören bir halktır.

Bir dereceye kadar özerklikle idare olunan Tep Prensleri, Hiksoslara isyan için fırsat gözetliyorlardı. Nihayet fırsat günleri geldi. Hiksos kırılları zamanla iki büyük hataya sapmışlardı.

* *Tarih*, c.I. s.110-111; *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.207-209.

1 Daktiloda yazılan ve el yazısı çıkmaların bulunduğu bu sayfanın üstü çizilidir. (Y.N.)

2 *Tarih*, c.I. s.110'da "Kuslularla" şeklinde. (Y.N.)

Birincisi, firavunların idare ve siyaset ve saray merasim ve âdetlerini tatbik etmeye başladılar; Mısırlılaştılar.

Mısır kralları gibi, firavun oldular. Onlar gibi, firavun sülaleleri teşkil ettiler.*

[35]

Bundan başka, Hiksos kralları, idaresi müşkül geniş bir mıntıkada nüfuz tesisi hırslarına kapıldılar. İşte bu sebeplerle idarelerinde zaaf belirdi. Tep prensleri aleyhlerine, dahili, uzun bir muharebe açtılar. Yavaş yavaş maddi ve manevi kuvvetlerini kaybettiler, nihayet Avaris'te yerlilerin kuşatmasına düştüler. Bunun neticesinde, Mısır'da Hiksos hâkimiyeti nihayet buldu (MÖ 1580).

Bununla beraber, Hiksosların Mısır'da hâkimiyet ve saltanatları hadisesi Mısır tarihinin dahili bir safhası olmaktan*

[36]

fazla bir hadisedir. Bu hadise genel dünya tarihine geçmiş mühim bir olgudur.*

[37]

Tep prensleri Hiksosların tabiyetine girdiler ve onlara vergi verirlerdi. Fakat MÖ 1580 tarihlerine doğru Tepler tarafından aleyhlerine açılan uzun bir bağımsızlık harbi neticesinde Hiksos Devleti nihayet buldu.

Yeni İmparatorluk Yahut II. Tep Devri

Hiksoslardan sonra firavunluk tacı yine Tep prenslerine geçti. Bu suretle İkinci Tep Devri yahut Yeni İmparatorluk başlamış oldu. Mısır bu devirde ezici kuvvet ve refahın en yüksek noktasına erişti. Bu devrin firavunları*

[38]

eskilerine göre daha geniş ve daha debdebeli abideler yaptırdılar. Karnak, Luksor'da bunların muazzam harabeleri görülebilir.

Mısırlıların Fetihleri

Yeni İmparatorluğun Tepli firavunları, birinci Tep devri firavunlarından daha ziyade muharip ve fatih oldular. Başladıkları fetih harplerinin birçok sebepleri vardı; evvela Hiksoslar Mısırlıların Türklere karşı kinlerini galeyana getirmişti, bir de uzun muharebeler yapmaya mecbur oldukları düşmanları Türklerden*

* *Tarih*. c.I, s.111, 115-116; *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.208-209.

[39]

atlarla çekilir muharebe arabaları gibi yeni muharebe silahlarının kullanılmasını öğrenmişlerdi. Bu sebeplerle firavunlar Mısır'ın güneyinde Nubi'de muharebelere devam etmekle beraber Asya'ya da büyük askeri harekâta giriştiler.

III. Tutmes

MÖ XV. asırda Mısır'da saltanat süren III. Tutmes büyük bir fatih oldu. Suriye ve Filistin'i zapt etti. Anadolu, Elcezire¹ ve Suriye yollarının birleştiği Naharin muntkasını itaat altına aldı.*

[40]

Yukarı Fırat'ta Karkemiş'i zapt etti. Asya'nın mühim kralları kendisine kıymetli taşlar, mücevherler ve vazolar gibi hediyeler gönderdiler.

II. Ramses

MÖ 13. asırda saltanat süren Firavun II. Ramses de meşhurdur. Hiçbir kral bunun kadar çok mabet yapmamıştır. Yunanlıların dediklerine inanmak lazım gelirse, bu firavun Hint'e kadar bütün Asya'yı fethetmiştir. Hakikatte II. Ramses*

[41]

Mısır İmparatorluğu'nu Asya yönünde büyütememiştir. Filistin ve Suriye'yi güçlkle vesayeti altında tutabilmiştir. Kuzey Suriye ise o devirde çok kuvvetli olan Hitit krallığına ilhak edilmişti. II. Ramses ile Hititler arasında Kadeş önünde büyük bir meydan muharebesi vukua geldi; hiçbir taraf kati netice alamadı. II. Ramses Hititlerle barış yapmayı tercih etti*.

[42]

hatta Hitit kralının kızıyla evlendi.

Okunacak

Kadeş Meydan Muharebesi (MÖ 1295)

Hititler Firavun'un ordusunu ikiye ayırdılar. Çünkü Firavun askerleri hiçbir şey bilmeksizin yürüyorlardı. Muharebe etmek için sıralarını düzeltmiyorlardı. Firavun

* *Tarih*, c.I, s. 115-116, 130.

¹ Mezopotamya. (Y.N.)

askerleri mağlup oldular. Karmakarışık bir halde geriye kaçtılar. Hititlerin muharebe arabaları onları olanca süratleriyle takip ettiler.*

[43]

Dehşet verici bir karışıklık oldu. Ramses'in ve onu muhafaza eden askerlerinin esir olmamaları veyahut mahvedilmemeleri bir harikadır. Hitit harp arabaları Firavun'un ordugâhına girer girmez, hazır avı bıraktılar ve yağmacılığa başladılar. Bundan istifade eden Ramses tekrar muharebe yapmak için tedbir alma fırsatını buldu.*

[44]

Taze kıtalar ile vaziyetini düzeltti. Böyle olmasaydı Ramses'in Hitit muharebeleri altında parça parça edileceği muhakkaktı.

*

[III. Ramses zamanında Mısır, karadan ve denizden tehdit altında kaldı. Mısır'ı tehdit edenler Asyai kavimlerdi. Hücumu maruz kaldı. Bu hücum eden]¹

Mısır'da Çöküş ve Sebebi

MÖ 1295 senesinde Kadeş önündeki meydan muharebesini yapan, Hitit ordusu namı altındaki Anadolu Türkleriyle, aynı ırktan olan Kirit² ve bugün Yunanistan denilen kıta ahalisiydi. Bunlar, memleketlerini*

[45]

boş bırakarak Ramses ordusuna karşı, Anadolu millettaşlarıyla beraber, Mısır cephesine gitmişlerdi. Kadeş Muharebesi müsait neticelenmediğinden, bunlar dağıldılar. Bunu fırsat bilen Grekler, birçok çeteler gönderdikten sonra Epir kuzeyinden kuvvetli kollarla inerek, kıtayı ve sonra Girit de dahil olduğu halde adaları zapt ettiler (MÖ 1200).

İstilacı Grekler çok vahşiydiler. Geçtikleri yerleri kan ve ateş içinde bıraktılar. Bu vahşet önünde şaşkınca bir kaçışma oldu.

Vatanları gasp olunan bu Türkler de korkunç olmuşlardı. Her tarafta yeni vatan arıyorlardı.*

[46]

(III. Ramses bir vesikasında "Adalar, artık sükûnetini kaybetmiştir" diyor.) Karalar da aynı haldeydi. Kuvvetli bir göç cereyanı bütün Anadolu'ya yöneldi.

* *Tarih*, c.I. s.116, 130-131.

1 Bu bölümün üstü çizilidir. (Y.N.)

2 Girit. (Y.N.)

Hitit Devleti, bu büyük karışıklık neticesinde son buldu.

Bu sıralarda, "Pelesati" namı altında yâd olunan bir Türk kütlesi de Mısır sınırında görüldü. Bunlar kadınları, çocukları ile beraber kağnılara veya gemilere yığılı olarak, karadan ve denizden gelmişlerdi. Hiçbir kavim bunların önünde dayanamamıştır. III. Ramses onları, ancak Magedil'de durdurabilmişti.*

[47]

Fakat, "Pelesati"leri, ismini verdikleri, "Palestin" kıtasında yerleşmekten men edemedi (MÖ 1193).

Bu suretle, firavunlar Suriye'yi kaybettiler. Bu yeni Türk tehdidi karşısında, sınırlarına çekilip, orada müdafaaya mecbur oldular.

Firavunlarda hasıl olan zaaf, dahilde de tehlikeli karışıklıkların baş göstermesine yol açtı. Memleket küçük küçük birtakım prensliklere ayrıldı. Bunun neticesi olarak Mısır, Habeşistan'ın papaz-krallarının idaresine düştü. Bundan sonra, MÖ 7. asırda Mısır, Asurlular tarafından*

[48]

istila olundu. Menfis hücumla zapt olundu. Tep tahrip edildi.

Takriben 10 sene sonra, Aşağı Mısır'da, Sayılı bir prens, Asurluların orada bıraktığı kuvveti çıkarmaya ve bütün Mısır'da nüfuzunu tanıtmaya muvaffak oldu.

Says Sülalesi

Says sülalesi firavunları, deltada Says şehrinde oturdular. İstila yollarını yakında göz önünde bulundurmak için bu lazımdı. Zaten Tep tahrip olunmuştu.

Says kralları da muhtelif büyük işlere heves ettiler. Mesela II. Nekao, Mısır ordularının başında olarak Suriye'den Fırat'a kadar ilerledi. Fakat orada*

[49]

"Karkemiş"te, Babil Hükümdarı Nabukodonosor tarafından bir hezime uğradı (MÖ 604).

Mısır'da Yunanlılar

Says firavunları Greklerle şahsen dost olmuşlardı. Onlara Mısır'da çok imtiyazlar verdiler. Onlardan hassa askeri yaptılar. Halbuki, bütün Mısır halkı Greklere, vahşi, murdar nazarıyla bakıyorlardı.

Grekler, Mısırlıların son felâketini hazırladılar. Greklerin çok dostu olan bir firavun kendi askerleri tarafından öldürüldü.

* Tarih, c.I, s.131, 117-118; Türk Tarihinin Ana Hatları, s.216-217.

İranlıların Mısır'ı Fethi (MÖ 525)

Mısır'ın son firavunları, Amasis ve oğlu III. Pisametik olmuştur. Amasis, İran Devleti'ni kuran Keyhusrev'le dost olmak akıllılığını gösterdi. Fakat, Keyhusrev'in oğlu Keykâvüs zamanında*

[50]

entrikaya saptı. Keykâvüs, zaten Mısır'ı zapt etmeyi kurmuştu.

Amasis maiyet generallerinden bir Rum, Keykâvüs'ün yanına kaçmıştı. Bu Rum'un yol göstermesiyle Keykavüs Mısır'a yürüdü. Deltaya girilecek mıntıkada "Pelüs" mevkiine geldiği zaman Amasis ölmüş, yerine oğlu Pisametik geçmişti.

Pelüs'te vuku bulan meydan muharebesi günü, akşama doğru, Mısırlılar ricata başladılar.*

[51]

Pisametik, kendini kaybederek gidip Menfis'e kapandı.

Pisametik, esir edilerek Sus şehrine gönderildi.

Firavunlar saltanatı bu suretle nihayet buldu (MÖ 525).

Nihayet Mısır, MÖ 332 senesinde, Makedonyalı Büyük İskender'i fatih olarak karşıladı.

Artık bundan sonra, Mısır daima yabancılar tarafından; evvela Rumlar, sonra Romalılar, bundan sonra da sırasıyla Araplar, Türkler ve İngilizler tarafından idare edildi durdu.*

[52]

Mısır Medeniyeti

Mısır Toplumu "Pharaon" ve İdare

Firavun

Mısır'ı, ilk Türk devrinden sonra idare edenlere firavun (Pharaon-Pirâoni-Perâ) adı verildiğini *biliyoruz*. *Firavun*, gözle görünen bir allah sayılırdı. Bu allah, aynı zamanda, kâinata hükmeden, büyük Güneş Allahı Râ'nın oğlu tanınıyordu. *Onu taparlardı*.

Firavunun tasviri, *Türklerin* milli ilahı olup güneşi ifade eden ve doğan kuşu ile temsil edilen Horüs idi.

Firavun sabahleyin uyandığı zaman, onu, doğan güneş olarak selamlarlardı. Onun namına mabetler inşa ederlerdi. Hukuken firavun, bütün Mısır toprağının sahibi idi. *Firavunun muhteşem sarayı ve bir sürü hizmetçileri vardı. Bunların bir kısmı yüzünden*

* *Tarih*. c.1, s.118-119.

sinekleri kovarlar, diğerleri bir şemsiye ile onu güneşten muhafaza ederlerdi. Diğerleri de, onun okunu taşırlar, ahırını idare ederlerdi. Firavuna hizmet büyük bir şerefti. Hademeleri büyük rical sayılırdı.

Muhtelif Sınıflar **Rahipler, Askerler, Kâtipler**

*Mabellerin etrafında oturan rahipler çoktu**

[53]

ve muteber idiler. Rahipler kralın verdiği arazinin geliriyle geçinirlerdi. Rahiplerden sonra, adetleri yine çok olan muharipler gelirdi. Firavun onlara da arazi verirdi. Fakat kralın canı muharebe yapmak isteyince, itaat etmeye mecburdular. Halbuki, Sami ve Hami Mısırlılar muharip değildiler. Askerlikten kurtulmak için kaçarlardı.¹ Firavunlar ordularını, ekseriya, Anadolu'lu Türklerden teşkil ederlerdi.

Daha sonra bizim memurlar dediğimiz kâtipler gelirdi. Kâtipler tahsildar, mühendis, mimardılar. Bunlar kendilerini ehemmiyetli adam zannederler ve fakir halkı aşağı görürlerdi.

Halk

*Halk işçi ve köylüden ibaretti. Her sanat işçileri ve tüccarlar hükümetin denetim ve baskısı altında şiddetli kaidelere tabi heyetler**

[54]

halinde bulunurlardı. Kendilerini memnun ve mesut görmezlerdi. Çok çalışıyorlardı; fakat esir gibi. Umumiyetle ancak karınlarını doyurabiliyorlardı. Mısır'da o zamanlarda malum olmuş sanatlar vardı: Dokumacılık, boyacılık, kuyumculuk, minencilik, camcılık gibi... Mısır geniş çaptaticaret de yapardı. Memlekette bulunmayan kereste, maden gibi şeyleri hariçten alırdı. Köylülerin de kendi toprakları olmadığını gördük. Bunlar firavunun, rahiplerin ve muhariplerin topraklarında çalışırlardı. Tahsildara belirli bir miktar zahire vermeye mecburdular. Aksi takdirde sopa ile dayak yerlerdi veya baş aşağı Nil'in suyuna atılırlardı. Halk, angaryaya da tabiydi. Yani bir bina, bir yol, bir kanal yapmak için zorla çalıştırılırlardı ve bu sırada nezaretçilerin sopası da başlarından eksik olmazdı; dayak, muntazam bir idare vasıtasıydı. Esirlere hayvanlar gibi muamele edilirdi. Bu esirlerin sahipleri, esirler üzerinde hayat ve ölüm hakkına sahiptiler.

*İzah ettiğimiz böyle bir idareye, şüphesiz, medeni ve insani bir idare denmez.**

* Tarih. c.I. s.119-120; Türk Tarihinin Ana Hatları. s.217-219.

1 A. Malet, J. Isaac, l'Orient et la Grèce.

[55]

Mısır'da Dini İnanışlar

Mısırlılar yüzlerce ve yüzlerce allahlara taparlardı: Güneş'e, Ay'a, Nil'e, hayvanlara... Mısır ilahları içinde en çok tanınmışları, hayvan ilahlardı. Her şehrin, kedi, timsah, kurbağa veya arslan, kurt, çakal, leylek, akrep gibi bir hayvan ilahı vardı. Böyle özel ilahlardan başka, herkesin taptığı allahlar da vardı; mesela Güneş...

Kendisine tapılan hayvanın cinsinden bütün hayvanlar, o mınıkada mukaddesti. Bunları öldürenler idama mahkûm olurdu. Milattan bir asır evveline kadar, Mısırlıların zihniyeti böyleydi. Bu asırda, İskenderiye'de bir Romalı, bir kedi öldürdüğü için ahalî tarafından derhal katledildi.

*Mısırlılar mahutlarının bazılarını, bir insan vücudu ve bir hayvan başı veya insan başlı bir hayvan vücudu şeklinde temsil ederlerdi. Hayvanlardan, bilhassa Apis öküzüne taparlardı. Papazlar, bir mabedin içine seçilmiş bir öküz koyarlardı; bu öküzü beslerler ve ona hizmet ederlerdi. Halk gelir, bu öküzü tapardı. Bu hayvan ölünce onu mumyalarlardı. Ondan sonra**

[56]

*öküz mükellef bir mezara gömülürdü. Bu gülünç şeylerin sebebi şudur: İlkel insanlar, tabiatın kuvvetlerinden korkarlardı. [Mısırlıların güneşe ve Nil'e birinci velinimet olarak tapmaları kolayca izah olunur.]¹ Bir de, ilkel insanlar, adeta hayvanlarla birlikte yaşarlardı. Konuşmayan fakat birçok şeyler anlayan bu mahluklar, onlarca esrarengiz ve mukaddes oldu. Tapıkları mahutlar ve hayvanlar arasında iyi yürekli ve kötü yürekli olanları vardı. İyi yürekliye tapmaktan maksat onlardan yeni nimetler istemektir. Ötekilere ise fenalıklarından**

[57]

korunmak için tapınılırdı. Mısırlıların, ilahlık vasfı hakkındaki inançlarının köken ve safhaları tetkik olunursa şu neticelere varılır: Sami-Hami Mısırlılar, Mısır'da ilk medeniyet kuran Türk uruklarının² adeta bayrak gibi uruk birliği alameti olan doğan, kurt gibi hayvan timsallerini -ki şüphesiz Türklerce de mukaddesti- özel ilahlar mertebesine çıkardılar.

Bir taraftan da Türklerin, en büyük gördükleri kâinatın bütün kuvvetlerine tapırlar. Bilhassa Güneş onların, allahı oldu.*¹

* Tarih. c.I, s.120-121; Türk Tarihinin Ana Hatları. s.219-220.

1 Bu cümlemin üstü çizilidir. (Y.N.)

2 Kabilelerinin. (Y.N.)

Fakat, Güneş (Osiris) battıktan sonra, korkunç karanlık basıyor; o da allah olmak lazım: "Seth"... Bu karanlık allahının karanlıklarını aydınlatan "Ay"; onu da ilah zannetmişler: "İsis"...

Ertesi gün ufuktan çıkan Güneş'i "Osiris"ın oğlu kabul etmişler: Güneş "Horüs"...

Karanlık allahının fenalığı Ay'ın ışıyla bertaraf olunca, ortada itibara layık Güneş "Horüs" ve Ay "İsis" kalıyor, fakat Horüs'ün babası "Osiris", ki kayıplardadır, onu da unutmamak lazımdır.

İşte, hayvanlardan ve tabiatın kuvvetlerinden yüzlerce allahlara insanları taptırmak maskaralığını anlayan papazlar, belli başlı allahları üçe indirmişlerdir:

Baba "Osiris", Oğul "Horüs", Ana "İsis". Testis² denilen inancın esası budur.*³

Sayfa (KKK)

Masum ve cahil insanları yüzlerce allaha taptırmak veya allahları belli gruplarda toplamak ve en nihayet bir allah kabul ettirmek, siyasetin doğurduğu neticelerdir.

Hangi mabedin hükümdarı, dolayısıyla papazları kuvvetlenir ve diğer mabetlere hâkim olursa, o mabedin papazları kendi allahlarının büyüklüğünü tanıtmaya, diğer allahları ehemmiyetten düşürmeye çalışırlardı. Nitekim, Tınıs hanedanından I. Papi'nin yaptırdığı Menfis (Memphis) payitaht olunca, burası için yeni ve en büyük bir allah lazımdı. Tınıs papazları bunun çaresini buldular. Tınıs'ın (Heliopolis) mahalli allahı, insan şeklinde temsil edilen Atom (Atoum = Ammon) idi. Fakat, bu ilah, bütün Mısırlıların gözünü dolduramazdı. Genel olarak Mısır'da, Güneş'e mensup bir allaha tapınmaya alışılmıştı.*¹

Bundan evvel tapılan Osiris yahut Horüs'ü de almak istemiyorlardı. Bunların yerine onların üstünde olmak üzere, yine Güneş'in timsali olan Ra'yı aldılar.

Mahalli mabut ile Güneş'i bir yaptılar. "Atoum-Ra = Amon-Ra" allahını icat ettiler ve papazlar herkese anlattılar; öğretiler ve okuttular ki, "Amon-Ra" en büyük allahtır; diğer allahları, insanları ve her şeyi yaratan O'dur. II. Ramses zamanında, artık mutlak kadir olan allah, bir insan timsali ile bir Güneş kavramının -papazların akıl ve tedbirıyla- birleştirilmesinden olan "Amon-Ra"dır.*

* Tarih, c.I, s.121, 212; *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.220-221.

1 Burada eski yazıyla "altına" sözcüğü yazılmıştır. (Y.N.)

2 Üçleme: Hristiyan dininde Tanrı'nın üç ayrı kişiden oluştuğuna inanma. (Y.N.)

3 Burada eski yazıyla "buradan (KKK) sayfasına" sözcükleri yazılmıştır. (Y.N.)

[61]

Ruhun Ebediyeti, Mumyalama

Mısırlılar, insan ölünce ruhunun ağzından kaçtığını ve günün birinde vücuduna tekrar gireceğini zannederlerdi. Bunun için cesedi sağlam muhafaza etmek lazımdı. Ceset mumyalanırdı; sonra [Birçok Mısır amelesi, bu işle vazifeliydi. Müteakiben ceset sımsıkı]¹ sargılarla, sımsıkı bağlanırdı. Bu suretle ceset bir mumya haline konur ve ölenin toplumsal mevkiine göre bir mezara konurdu. Piramitler, kralların mumyaları için büyük mezarlardan ibarettir.*

[62]

Ruhların Muhakeme Edilmesi

Mısırlılar, zamanla ruhun ebediyeti hakkında şu fikre saptılar: Her ölünün ruhu, Allah Osiris riyasetinde bir mahkeme huzurunda, muhakeme edilir; ruh tartılır; eğer fena işlerle yüklü ise mahvedilir; mahvedilecek kadar günahları çok değilse hayatında yaptığını itirafa mecburdur. Ruh yapmadığı fena işleri sayacaktı. Mesela, evvela diyecekti ki: "Öldürmedim, mabutlara karşı vazifelerimde kusur etmedim... vs." Sonra da iyi işlere geçerek "Açlara ekmek verdim, susuzlara su verdim, çıplaklara elbise verdim vs." diyecekti.*

[63]

Temiz olduğu sabit olan ruh ebediyete kabul edilir ve serin, kokulu bir havada yaşar ve allahın sofrasında yemek yedi. Ahiret yahut hesap günü; mizan, sırat köprüsü; cehennem, cennet anlayışlarının Mısır'da uyanması böyle olmuştur.

[16 Yüksek mabut. - Mısır rahipleri, halkın diğer kısmına nazaran daha okumuş ve batıl itikatlara daha az inanırlardı. Rahipler insanlığı mevcudiyetinden beri işgal eden meseleler hakkında düşünürlerdi. Evvela birçok mabutları aynı seviyeye koymuşlardı. Daha sonra mabut Osiris, karısı İsis ve çocukları Horüs'ten ibaret üç şahsiyeti ön safa koydular. En nihayet bütün mabutların üstüne her şeyi yaratan kadir]^{*1}

[64]

[kül bir mükemmel mahluku koydular. Bu mabudun, babaların [...]² babası olduğunu söylerlerdi. Amon denilen [...]² en nihayet bütün Mısır taptı.]¹

* Tarih. c.I, s.122; Türk Tarihinin Ana Hatları, s.221-222.

1 Bu bölümün üstü çizilidir. (Y.N.)

2 Bu sözcükler okunamamıştır. (Y.N.)

Mısır Papazları ve Dini Ayinler

Mısır papazları şüphesiz, saf ve cahil halktan çok bilgili, çok zengin ve politikacıydılar. Bu sebepleydi ki, firavunların dayanağı oluyorlar, müşavirleri olabiliyorlardı.

Papazların bizzat hükümeti idare ettikleri görülmüştür.

Papazlar, istedikleri kadar allahlar yaparlar veya onları birkaç zümre halinde toplarlar; eğer kuvvetli olmalarına ve menfaatlarına yardım edecekse, bütün dünyayı yalnız bir allah etrafında, kendilerine hizmetli kılmaya çalışırlardı.*¹

[65]

23/ arkası

Papazların insanlar üzerine tesiri, bilhassa mabetlerde ayinler vasıtasıyla olurdu. Allahlara tapmak, birçok ayinleri ve birçok da papazları icap ettiriyordu.

Mabedin ortasını işgal eden dar ve karanlık bir odada, mahallin allahı her gün hediyeler kabul ederdi: Koku, yiyecek, kumaş vs.

Bayram günleri allahın heykeli debdebeli alaylarla şehrin içinde dolaştırılırdı.

Mabetlere kurbanlar da verilirdi, en makbulü boğaydı. Ayinler, basmakalıp duvarlarla yapılırdı.*

[66]

Sanatlar, Mısır Mimarlığı ve Abideler

[Mısırlılar, büyük binacı idiler. Nil vadisi kenarlarındaki kayalık tepeler, yapı taşı veriyordu. Angarya sınıfıyla toplanan köylüler ve harp esirleri amelelik ederlerdi.]² Mısırlılar, bilhassa mahutlarına mabetler, ölülerine mezarlar yapmışlardır.

[67]

Bu binalar, ekseriyetle pek büyüktü. Fakat halk evleri kerpiçten, adi binalardı. Genellikle mezarlar da kayalarada oyulmuş suni mağaralardan ibaretti. Ölüler yere de gömülürdü.

Mabetler

Mabetler çok büyüktü. Bunlar hakkında bir fikir vermek için, *Tep civarında, Karnak'ta bir mabedin bugün kalmış olan kısmına* bakarak, bir salonunu tasvir edelim:

[Malzeme ve işçi çoktu. Mısırlılar büyük yapmayı severlerdi. Fakat [...]³ delicesine değildi. Bunda geometri usulleri hakimdi. Büyüklük işinde intizam, Mısır sanatı.]

* Tarih, c.I, s.122-123; Türk Tarihinin Ana Hatları, s.222-223.

1 Burada eski yazıyla "altına" sözcüğü yazılmıştır. (Y.N.)

2 Bu bölümün üstü çizilidir. (Y.N.)

3 Bu sözcük okunamadı. (Y.N.)

tının vasıflarından biridir. Diğer bir özelliği de sağlamlıktır. Mısırlılar ebadiyet için yapmak isterlerdi. Bir Mısır mabedinin salonu, mabedin zelzele ve insanların yıkmasından arta kalan kısmı hayret vericidir. Bu kazalar olmasa mabet sağlam kalırdı. Fakat evvelce ne]¹*

[68]

[olduğunu anlamak için kala bilen kâfidir.]¹ Salonda 24 metre yüksekliğinde iki sıralı sütunlar vardır. Sağda ve solda, daha az yüksek 7 sıra sütunlar görülür. Bütün bu sütunlara böylece bir sütun ormanı denebilir. Hepsi 134 tane, 16 sıra sütundur. Bu sütunlar ve duvarlar mavi, sarı, kırmızı renkli resim ve yazılarla süslüydü. Her mabedin kapısında 30 metre kadar yüksekliğinde iki dikili taş bulunurdu.²

Piramitler

Mezarlar piramit şeklindedir. En sayılıları Menfis yanındaki üç piramittir. Bunların en eskisi ve en yükseği Kral Keops'unkidir. 143 metre*

[69]

yüksekliğindeydi. Şimdi ise 137 metredir. Hiçbir abide için, şimdiye kadar, bu kadar taş kullanılmamıştır. Bunu yapmak için ne emek ve ne zaman heba olmuştur; düşünülün!

Keops Piramiti'ni yapmak için 100 000 kişinin 20 sene çalıştığını söylerler. Kimbilir ne kadar işçi baston altında telef olmuştur. Her halde, Firavun Keops'un mezarı, Mısır milletine ve orada çalışan esir milletlere pek pahalıya mal olmuştur. İnailmayacak kadar büyük olan ve mezar olarak kullanılmış bulunan³*

[70]

26 arkası
bu manasız binalar mühendislik sanatının henüz başlangıç halinde bulunduğu bir devirde inşa edilmişlerdir.

Bu abideler Mısır firavunlarının uzun saltanat müddetlerince Mısır'ın kaynaklarını tüketmişlerdir. Mısır'ı büyük muharebeler geçirmiş kadar haraplığa sürüklemişlerdir.*

[71]

Mısır Heykeltıraşlığı ve Ressamlığı

Mısır'da heykeltıraşlığa ait eserler ya mabutlara veya firavunlara aittir. Mısır heykeltıraşları sütunlara ve sütun başlıklarına çok ehemmiyet vermişlerdir. Sütunlar ve

* Tarih, c.I, s.123; Türk Tarihinin Ana Hatları, s.223-224.

1 Bu bölümün üstü çizilidir. (Y.N.)

2 İstanbul'da, Atmeydanı'ndaki Dikilitaş, 390 tarihinde İstanbul'a getirilmiştir. Bu taş MÖ 1700'de III. Tutmes'in yaptırdığı bir taştır. (Bu dipnot Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in kendi el yazısıyla daktilo metne eklenmiştir.) (Y.N.)

3 Burada el yazısıyla "altına" yazılmıştır. (Y.N.)

heykeller kabartma resimler, mukaddes yazılarla işlenirdi. Heykeltıraşlar büyük küçük muhtelif heykeller yapmışlardır. *En eski zamanlardan itibaren insan çehresini mükemmel bir surette tasvir etmişlerdir.* Boyalı resmin büyük ehemmiyeti vardı. Binaların yüzleri, iç duvarlar, büyük salonların direkleri, kısacası mimar ve heykeltıraşın boş bıraktığı yerleri süslemek ressama aitti. Resimlerde gölge yoktur.

[heykeltıraşlığı mimarlıkları kadar dikkate değerdir. Onlar mabut ve kralların pek büyük heykellerini yaptıkları gibi, bizimkiler gibi heykeller de yapmışlardır.

*[18. sayfadaki bağdaş kurmuş kâtip heykeli Paris'teki Louvre Müzesi'ndedir. Kucağında bir levha ve bunun üzerinde de bir kâğıt vardır. Eli kalem tutuyor. Yazmak üzerey-]*¹*

[72]

[ken düşünmek için durmuştur. Başı ne iyi oturtulmuş ve çizgileri ne iyi yapılmıştır. Gözlerinde ne canlılık ve ne zekâ vardır, bütün bunlar ne kadar tabiidir.]¹

Mısırlılar pek erkenden, bir nevi yazı biliyorlardı: "Hiyeroglif". [Bu da insaniyetin tarihinde büyük bir hadisedir. Bunun için epey zaman sarf ettiler.]¹

İlk zamanlarda bir eşyayı tayin için onun resmini yapıyorlardı. Mesela bir kuş demek için, bir kuş resmi yaparlardı.

Daha sonra kuş, bir harfin yerini tuttu. Fakat yazı karışıkı. Çabuk yazmak için sade harfler

[73]

kabul ettiler. Mısır'da papirüs denilen yüksek ve geniş saplı bitkinin sapını ince levhalar halinde kesip yan yana koydular; bu ilk tabaka oldu. Muhtelif tabakaları zamkla yapıştırıp üst üste koydular. Bu suretle esmer bir mukavva elde ederek üstüne yontulmuş kamış ve isten yapılmış bir mürekkeple yazı yazdılar. Yazıyı sağdan sola yazarlardı.

*Bundan sonra, [insaniyetin terbiyesine pek çok yarayan]¹ kitaplar meydana çıktı. Mısırlılar bu kitapları "Ruhun ilağları hazinesi"**

[74]

dedikleri kütüphanelerde topladılar.

İlim

Mısırlılar pek çok ilimler bilirlerdi. Taşkından sonra tarlalarını tanımak için Kalde'de olduğu gibi, ölçü kullanırlardı. Bu keyfiyet, onları geometride ilerletti. Mısır'ın bulutsuz seması ve parlak geceleri yıldızların gözlemini kolaylaştırır. Yıldızları göz-

* Tarih. c.I, s.123-125; *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.225-226.

¹ Bu bölümün üstü çizilidir. (Y.N.)

lemlemekle Mısırlılar astronomi ilminde ilerlediler. Papazlar, her türlü ilimde çok ileri gitmişlerdi. Muallim, doktor, âlim hep onlardı.

Mezopotamya'da, Sumer-Akat ve Elam'da çoktan keşfedilen ve tatbik olunan ilimler, Mısırdaki da gelişmiştir.

[Mısırlılar eski zamanların, diğer milletler tarafından bilgileri ve memleketlerindeki intizam dolayısıyla çok itibara mazhar olmuşlardır. Rahipleri çok şeyler düşünürlükdü. Yabancılar, bilhassa Yunanlılar onlarla konuşmaya gelirlerdi.]¹

[75]

[milattan 2000 seneden evvele ait şehirler bulundu. Saraylar, mağazalar, evler, nihaysiz sanat eserleri, levhalar, heykeller, çiniler, aletler, silâhlar, mücevherler, kısacası orijinal ve incelmış bir medeniyetin geriye kalanları meydana çıkarıldı. Bütün bunların ne olduğu bilinmiyordu. 1875'ten beri, Alman Şilman'ın ve ondan sonra diğer âlimlerin muvaffakiyetli araştırmaları sayesinde, binlerce noktalarda.]² asırlarca karanlık içinde kalmış bütün bir medeniyet meydana çıktı. Bu medeniyetin sahihi olan kavim "Hint-Avrupalı"lardan eski ve Samilere yabancıdır.³

Adalar Denizi medeniyetinin ilk sahipleri içeri Asya'dan gelmiş Türklerdir. Güney Rusya ve Tuna havzalarında çok eski devirlerde yerleşmiş Türklerin medeniyeti de, milattan 3500 sene evvel*

[76]

EGE HAVZASI

Minos medeniyeti, üç büyük devreye ayrılır: Eski Minos medeniyeti (E.M.), orta Minos medeniyeti (O.M.), son Minos medeniyeti (S.M.). Bu devirlerin her biri de üçer devreye ayrılır: I., II., III.

Bu medeniyet devirlerini Girit'e, hatta Girit'te, Knos şehrinin hâkim olduğu zamanlara hasretmelidir. Bu taksim bütün Ege Denizi havzasına tekabül etmez.

Girit'ten başka diğer adalarda Cilalı Taş Devri'ne ait insan izlerine tesadüf olunmuyor. Adalar tarihi de, Girit tarih devirleri gibi, her biri üç devirli üç büyük devreye ayrılabilir. Yunanistan adı verilmiş olan Akaeli'nde, Peloponez'de Cilalı Taş Devri medeniyeti eserleri yoktur. Tesalya'da vardır. Fakat bu, Girit'in Bakır Devri'ne tekabül eder.*

[77]

MÖ 6000-3000 Arasındaki Devir

Ege havzasının bütün karaları içinde en eski medeniyeti tesis eden Girit'tir. Girit Adası, dünyanın diğer binlerce muntıkaları gibi o kadar erken iskân olunmuş değildir.

* Türk Tarihinin Ana Hatları, s.275-277; Tarih, c.I, s.187-188.

1 Bu bölümün üstü çizilidir. (Y.N.)

2 Türk Tarihinin Ana Hatları, s.275'te bulunan bu bölümün üstü çizilidir. (Y.N.)

3 C. Glotz, La Civilisation Égéenne, Önsöz, s.II.

Ege havzasının karaları, Orta Asya yaylasından, Anadolu yolu ile denizden ve Karadeniz Kuzey-Tuna vadisi, Makedonya yolu ile karadan muhtelif devirlerde ve birbirini müteakip gelen Türk ırkından kavimlerle iskân olunmuştur.

Girit'te yerleşen ahali medeniyette yavaş, fakat devamlı bir surette ilerlemişlerdir.

Girit Adası büyük bir medeniyet merkezi oldu. Ada'nın, Doğu Akdeniz'in ortasında ve Asya, Afrika ve Avrupa sahillerine karşı bulunması, onu mühim rol oynamak talihini kazandırmıştır. Girit'te hüküm süren bütün krallara Minos denir. Bu sebeple Girit medeniyetine Minos medeniyeti denir.

MÖ 3000-4000 Arasındaki Devir

Milattan evvel IV. bin senenin nihayetine doğru, bütün Adalar Denizi havzasında, büyük bir değişiklik oldu. Daha MÖ 3500 senesinde Tuna havzasında ve Güney Rusya'da kurulmuş olan müşterek Türk medeniyeti, Trakya'ya, Makedonya'ya ve Tesalya'ya çoktan girmişti ve yavaş yavaş (MÖ 3000 senesine doğru) Korent Körfezi'ne kadar bütün Yunan Yarımadası'na yayılmıştı.

Mıntıkların değişik olmasına rağmen bu*

[78]

medeniyet her yerde birliğini tesis etti. Eserleri Makedonya mezarlarında; Tesalya'da ve evlerde ve her yerde bulunur.

Fakat bu medeniyet ile Girit medeniyeti arasında irtibat yoktur. Arada iskân olunmamış adalar vardır.

MÖ 3000 senesine doğruydı ki, Adalar havzasında ve bütün Doğu'da geniş bir hareket hâsıl oldu.

Adalar tamamıyla iskân olundu. Bu ilk ahali, sonradan Greklerin genellikle dedikleri gibi, ister Pelasge, ister Karli (Cariens) namlarıyla yâd edilsin, onlar muhtelif dalgalar halinde Asya'dan gelen Egelerdi.

"Her halde, bunlar bugünkü Grek değillerdi."¹

Bunlar Tesalya yoluyla Avrupa'dan gelmiyorlardı. Bunların gelişi, o zamanlarda, Ön Asya'nın manzarasını değiştiren göçle elbette münasebetlidir.

Çanakkale Boğazı yakınında Hisarlık sırtı bu devirde ilk defa iskân ve I. Turova (Troie) şehri inşa olundu.

Kıbrıs'ta Taş Devri yaşanmamıştır. Kıbrıs, Maden Devri insanları ile iskân olunmuştur.

Maden sanatı bu devirde meydana çıktı. Bakırdan belli başlı silahlar, sivri veya keskin aletler yapıldı. Altın ve gümüş, süslere hasrolundu.*

* Türk Tarihinin Ana Hatları. s.277 278; Tarih, c.1, s.188.

1 G. Glotz, La Civilisation Égéeenne, s.37, satır 1.

[79]

Akalar MÖ 1400 tarihlerine doğru Girit'i zapt ettiler. Anadolu'da Etilerle daha çok irtibata girdiler. Eti ve Mısır tarihinde görüldüğü üzere, Etiler MÖ 1295'te Mısırlılarla Kadeş Meydan Muharebesi'ni yaptılar. Etiler ordusunda birçok müttefik krallıkların orduları vardı. Bunlar arasında Dardanlar (Dardenien) ve Turovalılar bulunduğu gibi, Yunanistan'ın Akaları ve Adalar'ın Egeleri de vardı. Denilebilir ki Akaların, eli silah tutanlarının çoğu memleketlerinin müdafaasını zayıf bir halde bırakıp uzaklaşmışlardı. Kadeş Meydan Muharebesi'nin neticesiz kalması yüzünden, bu ordular kısmen dağıldılar. Bu yüzden, Akalar tehlikeli bir surette zayıfladılar. İşte bu vaziyet üzerinedir ki, Torların (Dorlar) istilası karşısında büyük felakete uğradılar.

TORLARIN İSTİLASI (MÖ 1200)

[Küçük başlık]¹

Daha, MÖ 1600 tarihinden beri, Balkanlar'dan, Epir ve Pent dağları yolu ile bir takım kabileler, çeteler halinde, zaman zaman Yunanistan içerilerine kadar sokulmuşlardı. Tor namı verilen bu çetelerin sokuluşları yavaş sızma şeklindeydi. Fakat Mikenlerin en zayıf bulunduğu bir devirde, MÖ 1200'de, bu yavaş sızma kuzeyden yeni gelen Torlarla istilayla neticelendi.

Belki, bu istila bir an def olundu. Miken kaleleri kendilerinden beklenen vazife ve hizmeti gördü. Fakat Torlar üç elden (kabile) meydana gelen bir ordu halinde geldiler. Bir kısmı batı yollarını takip ve Epir, Etoli, Akarnani ve Eli'i işgal etti. Diğerleri de doğudan ilerleyerek Fosit, Korent, Argolit, Lakoni ve Miken'e hâkim oldular. Peloponez kıtasında Akalar kısmen itaata mec-

[80]

bur oldular, kısmen de Argit (Arkadi) yaylalarına, Atık Dağları'na iltica ettiler.

Kara kısmından sonra Adalar da taarruza uğradı.

Bu istilacılar, yolları üstünde her şeyi tahrip ediyorlardı. Akaeli şehirleri birer birer yakıldı. Bu istilanın dehşeti Adalar Denizi halkını her taraftan kaçırdı. Bu şaşkıncı bir kaçışma oldu.

Her neye mal olursa olsun, yeni vatan arayan mağluplar da korkunç oldular. Sarıntı genel oldu. Kuvvetli bir göç cereyanı bütün Küçük Asya'ya yöneldi. Anadolu'nun batı sahilleri göçmenlerle doldu. Bu göçmen kitleleri nihayet Etiler üzerine atıldılar. Payırahtlarını zapt ettiler. Bir taraftan da, bu göçmenler içinden Palesati isminde bir kabile (Tökerler) Mısır sınırlarında görüldü. [Bunlar, kadınları ve çocukları öküz arabalarında, kağınlarda yığılı olarak karadan ve denizden gelmişlerdi. Hiçbir kavim bunların önünde dayanamamıştı. III. Ramses onları Magedo'da durdurabilirdi.

* Türk Tarihinin Ana Hatları, s.282-284; Tarih, c.I, s.192-193.

1 Eski yazı çıkımayla eklenmiştir. (Y.N.)

Fakat,]¹ Palesatiler, kendilerine izafette Palestin ismini verdikleri memlekette yerleştiler (1193).

1200 istilasından sonra Akalar âleminin başına gelen, 200 sene evvel Girit'in başına gelen gibi değildi.

Girit medeniyetine alışkın olan Akalar, Girit medeniyetini muhafaza ettiler; halbuki*

[81]

İllireli Dağları'ndan gelen Torlar medeniyet namına ne varsa tahrip ettiler. Girit'te limanlar terk ve dağlara iltica olundu. Knos'un geri kalanları yakıldı. [Akdenizin hâkimi olan bu şehir mahvoldu. Asırların örttüğü enkaz üzerinden 3000 senelik bir ölüm sükûnu geçti.

[Bütün bu tahribat mahalli ve geçici bir fırtına alameti değildi. Bu hal, genel ve kati bir hercümercin tezahürleridir; tarihi bir mukayese yapılırsa denilebilir ki, Girit'in Akalara mahkûmiyeti, Yunanistan'ın Roma tarafından zaptıydı; Dorilerin gelmesi ise, barbarların istilas ve Renaissance'ı bekleyen bir Ortaçağ'dır.²]¹

[82]

12. asırdan 10. asra kadar olan ilk göç, Tor istilas zamanında olmuştur ve istilânın neticesidir.

I- İlk evvel Tesalya'dan ve Beotiya'dan istilacılar tarafından kovulan Akalar, denizden Anadolu'ya gittiler. Akalar, Çanakkale Boğazı'ndan ve Turova mıntkasından İzmir'e kadar olan kuzey sahiline yerleştiler. Bu ilk göçmenlere Eoliler (karışık kanlı) ve yeni vatanlarına da Eolie dendi. Tesis ettikleri on iki şehirden başlıcaları, Foça kuzeyinde Sime ve Leshos Adası'nda Midilli'dir.

II- Merkezi Yunanistan'dan (Öbe, Atık, Argolit) yeni göçmenler daha gitti. Siklat adalarını işgal ettiler. Daha sonra Eolilerin güneyinde olmak üzere Anadolu sahilinde yerleştiler. Bu göçmenler, İyonlardı; yeni vatanlarına İyonya dendi. Dahile doğru yükselen vadilerin ağızlarında on iki şehir tesis ettiler. Başlıcaları sahilde Foça, İzmir, Efes ve Mile ve adalarda da birçok limanlar yaptılar. Başlıcaları Sakız ve Sisam idi.

Siklat adalarından bir göç de Afrika'nın kuzeyine oldu. Oraya giden göçmenler, geldikleri adaların ismine nispetle Siren kolonisini tesis ettiler (Bingazi ve havalisi).

Öbe Adası'ndan göçenler, Makedonya'da Halkidikya Yarımadası'na yerleştiler. Bu isim, Öbe'deki Halki şehrine bağlıdır.

Ege denizi doğu ve kuzeyine giden göçmenler, ilk yerleşmelerden sonra VIII. asırda kendi nam ve hesaplarına Akdeniz'de ve Karadeniz'de birçok koloniler vücuda getirdiler. Trakya sahillerine yerleştiler. Boğazlar'a geldiler ve orada bir ara liman olmak üzere Abidos, Hellespont, Sizik (Marmara'da) ve Bizans'ı tesis ettiler.*

* Türk Tarihinin Ana Hatları, s.285, 291-292; Tarih, c.I, s.193, 197-198.

1 Bu hölümün üstü çizilidir. (Y.N.)

2 G. Glotz, La Civilisation Égéene.

Karadeniz'in fırtınalarının ve sahillerinin pek müsait olmamasına rağmen göçmenler kuzeye doğru hareketlerine devam ettiler. Bu muntıkadaki kolonilerin tesisi, bilhassa bir İyonya şehri olan Milelilerin eseridir. Karadeniz'in güney sahillerinde Sinop ve Trabzon başlıca kolonileriydi. Karadeniz'in kuzey sahilinde Get ve Skit yani Türk memleketlerinden gelen Tuna (İster), Buğ ve Don nehirlerinin ağzında İstiriya, Olbiya ve Tanais şehirleri yapıldı. Bir müddet sonra, Anadolu'daki Mile sitesinin doksan kolonisi oldu. Karadeniz'deki şehirler iskân merkezleri değil, birer sömürü kolonileri oldu. Oralardan ağaç, maden, zahire alırlardı.

Batı Akdeniz

Karadeniz'deki koloniler Mileliler tarafından yapılmıştı. Akdeniz batısındaki koloniler ise İyonya şehri olan Foça'nın eseridir. Foçalılar bu havaliye geç geldiler. Buralarda Etrüskler ve Kartacalılar rakipleriydi. Tutunabilmek için bunlarla kanlı muharebeler yapmaya mecbur oldular.

Foçalıların tesis ettikleri kolonilerin başlıcası, milattan evvel 600 senelerinde yaptıkları Marsilya'dır (Massilia). Bu şehrin mevkii, bütün tabii faydaları toplamıştı: Tabii bir koy, bunun önünde denize karşı limanı müdafaaya elverişli küçük adacıklar, kara tarafında tabii yüksek bir tepe. Bunların hepsi, büyük bir nehrin (Ron) ağzı civarında bulunuyordu. Az zamanda Marsilya'nın etrafında birçok koloniler oluştu. Doğuda Nikaia (Nice), Antipolis, batıda Agata (Agade).

*Foçalı gemiciler, İspanya güneyinde Tartesse'ye (Andalousie) kadar gittiler. Hatta Atlas Denizi'ne**

bile çıktılar. Marsilyalı Pythêas, İskoçya kuzeyinde sisler arasında kaybolmuş adalara kadar ilerledi. Diğer bir hemşehrisi de Afrika sahilleri boyunca Senegal'e kadar gitti.

Kolonilerin Vasıfları

Karadeniz kolonileri gibi, Gol veya İspanya sahillerindeki müesseseler, mal deposu, yerli ahali ile bir mübadele pazarıydı. Marsilya sitesinin parlak ve esaslı bir medeniyeti de olmuştur.

Görüldüğü gibi, Karadeniz kolonileri göçmenlerin anavatan kabul ettikleri yerlerin zenginleştirilmesi için sömürülmüştür. Fakat, Akdeniz batısındaki koloniler böyle değildi. Onlar daha çok özel teşebbüs mahsulü idi; anavatanla siyasi bağları kalmamıştı. Bunun sebebi Anadolu'ya olan uzaklıktı.

MÖ VIII. asırdan V. asra kadar medeniyeti temsil eden fakir ve gerilemiş Yunanistan kıtası değildi. Bu medeniyetin başlıca merkezi kökeni olan İyonya'ydı.

* Türk Tarihinin Ana Hatları, s.292-293; Tarih, c.I, s.198-199.

İyonlar, aralarında birleştiller. İlk on iki site, Mikal (Mycal) burnunda, Posidon mabedi etrafında toplandılar. Bu şehirler, Yunanistan'ın ilk edebi lisanı olan İyonca konuşuyorlardı. Bu lisanı edebileştiren, denebilir ki, Homer'dir. Homer'in şiirleri İyonya'da yazılmıştır.

*Diğer yandan, Doğu'yla temasta olarak, sanatlar ve ilimler İyonya'da gelişti. Lidyalılar gibi İyonya mimarları da narin sũrunlu, sũslũ başlıklı**

[85]

mabetler yaptılar. Bu mimarlar, bu suretle İyon tarzını icat ettiler. Efes'te Artemis ve Sisam'da Hera mabetleri bu vadiye en gũzel eserlerdir. Yunan ilim ve sanatı da İyon-ya'da doğmuştur.

VII. asırda Mileli Tales matematikçi, coğrafyacı ve filozof olarak dũnya çapında bir řõhret kazandı. Fransa ahalisine alfabeyi ve para kullanmasını õęreten Foçalı-ıdır. Fakir ve harap olmuş olan asıl Yunan kıtasının da medeniyette kılavuzu, Batı Anadolu olmuştur.

Daha ziyade Tor nũfuzu altında kalmış olan Sicilya ve Gũney İtalya kolonileri de bũyũk medeni roller oynamıştır. Sicilya'nın birçok meşhur hinaları ve Gũney İtalya'daki Põstũm mabedi Tor stilinde sade ve kuvvetli eserlerdir. Meşhur matematikçi filozof Pitagor, Kroton'da yaşamıştır.

Torlar, Peleponnez'in gũney ucuna vardıkdan sonra yavaş yavaş Girit ve Rodos adalarını elde ettiler ve İyonya gũneyinde, İstankõy Adası'na doğru denize uzanan kũçük bir burun parçası üzerinde yan yana, Knit (Cnide) ve Halikarnas ile İstankõy (Cos) Adası'nda yerleştiller. Bu yerlere Torit dendi. Dorit, dahile uzanmadı. Sahilde tek kaldı.

Asıl Yunan Yarımadası dahilinde kũçük devletlerin birbirleriyle uğraşmaları ve her biri dahilindeki ihtilaller sebebiyle bũyũk anarşiler oldu. Mũcadelede mağlup olanlar, uzaklarda emniyet ve toprak aramaya gidiyorlardı.

*Coęunluk itibariyle Tor olan bu gõçmenler, İtalya gũneyinde Sibarıs, Kroton ve Tarant kolonilerini kurdular. Bunların arazisi sahilten dahile doğru uzanıyordu. Bu kolonilere, gelişmelerinden dolayı Bũyũk Yunanistan ismi verildi.**

[86]

İtalya'dan sonra, Sicilya'da koloniler yapıldı. [Bu koloniler Hellat denilen kıta-nın Grekler tarafından; yani Korentliler, Megarlılar ve Lokrililer tarafından yapıldı.]¹ Bunlar, bũyũk Sicilya Adası'nın gũney ve doğusunda Agriyant, Katon ve Sira-kũze'yi tesis ettiler.

İki limanı olan Sirakũze, Akdeniz'in bũyũk ticaret merkezlerinden biri oldu. Sicil-ya'dan sonra Gũney İtalya'ya yayılarak Kalabra'da Reggio, Kum ve Napoli gibi çe-hirler inşa ettiler. Bu suretle İtalya'da ve Sicilya'da yerleştiler ve coğaldılar. Tarant Sirakũze'sinin 50 000'den 80 000'e kadar nũfusu oldu. Sibarıs 300 000 nũfusa kadar

* *Tũrk Tarihinin Anu Hatları*, s.294-295; *Tarih*, c.I, s.200-201.

1 Bu cũmlenin üstũ çizilidir. (Y.N.)

yaklaştı. Yunanistan toprakları daha verimli olduğundan, Hellat kıtasından ziyade şarap, hububat ve zeytinyağı yetiştiriyordu. Tarant Körfezi'nde yün sanayisi ilerledi. İtalyan kolonilerinin bu zenginliği çabucak ahlaki düşkünlüğe yol açtı.

Bu kolonilerin Yunanistan Yarımadası'yla siyasi hiçbir bağı yoktu. Ancak din ve ayinleri birdi. Kolonilerin ticari politikası yavaş yavaş din bağlarına menfaat münasebetleri de ilave etti. Ondan sonra, özel bir hal hasıl oldu. Yunanistan Yarımadası ve kolonileri karşılıklı olarak birbirlerine ticarî menfaatlar temin ettiler. [Asıl Yunanistan'ın büyük ticaret merkezi Korent şehri oldu.]¹ Bu din ve ticaret münasebetleri Atina'yı genel bir merkez haline getirdi.

GREKLERİN MİRASA KONMASI

Küçük başlık¹

Bundan sonradır ki, Grekler, Asya İyonlarının ve Sicilya Torlarının kıymetli mirasını topladı.*

[87]

ATİNA KOLONİLERİ

Küçük başlık¹

V. asırda evvelkilerden pek farklı bir koloni tipi meydana çıktı: Atina kolonileri. Bunlar, özel teşebbüsle değil, devlet müdahalesiyle yapıldı. Atina hükümeti koloni topraklarını parçalara ayırarak, fakir vatandaşlara dağıtıyordu. Bunlar da müsterek vergilere ve kanunlara tabi oluyorlardı. Bundan başka bu göçmenler Atina'ya gelerek vatandaşlık hakkını kullanabiliyorlardı. Bundan dolayı bu tarz koloniler, Atina toprağının bir uzantısı sayılabilir. Bu koloniler askeri bir mevki olarak Atinalıların Ege Denizi yollarını ve şüpheli müttefiklerinin sadakatini gözlemek için kullanılırdı. Hiçbir vakit bunlar ticaret ve pazar yeri olmadı. Belli başlı Atina kolonileri Trakya sahilinde Amphipolis ve Karadeniz'de Sinop'tu.*

[88]

[...]²

OMER³ ŞİİRLERİ

Torların istilası üzerine Asya'ya göç etmiş olan Akalar, eski kudret ve haşmet devirlerini heyecanla hatırlıyorlardı. Şairleri eski reislerinin seferlerini yüceltmekten zevk alıyorlardı. Turova muharebesi efsanesinin muhtelif safhaları ve sefere iştirak etmiş olan reislerin sergüzeşleri İyon edebiyatının en eski şaheseri olan Omer (Homer) şiirlerinin mevzuunu teşkil etmektedir.

* Türk Tarihinin Ana Hatları, s.295-296; Tarih, c.I, s.201-202.

1 Bu sözcükler eski yazı çıkmayla eklenmiştir. (Y.N.)

2 Eski yazı çıkmayla yazılan sözcük okunamamıştır. (Y.N.)

3 Daktilo metindeki "Homer" sözcükleri elle düzeltilerek "Omer" yapılmıştır. (Y.N.)

Omer şiirleri, şarkıcıların ziyafetlerde ve merasimde lir çalarak okudukları uzun manzum hikâyelerdi.

Bu şiirler içinde en meşhurları ve yegâne bize kadar yetişebilmiş olanları "İliya-da" ve "Odise"dir. Bunlara Omer şiirleri deniyor; bu manzumeleri İzmirli veya Sakız Adalı Omer isminde bir şaire atfediyorlardı. Hakikatte Omer'e ait hiçbir malumat yoktur ve Omer şiirleri bir devirde ve bir tek şair tarafından tanzimine imkân olma-yan birçok kısımları ihtiva etmektedir. Lakin, başlıca kısımlarının MÖ IX. asra doğ-ru Asya'da yaşayan dâhi bir şairin eserleri olduğu kabul olunabilir. Bu eserler MÖ VI. asırdan sonra bir Atinalı tarafından toplanılıp yazdırılmıştır.

Küçük başlık¹
İliyada:

İliyada, on sene kuşatma altında kalmış olan Turova şehri önünde Miken Kralı Agamemnon idaresinde Akaların yaptıkları büyük harpleri hikâye eder.

[89]

[Akaların en cesuru olan bu kahraman, "Krallar kralı" Aga Memnon'a güceniyor, hiddetinden çadırına çekiliyor ve muharebeye nihayet veriyor. Bu esnada, Turovalıların kralı Priyan'ın oğlu kahraman Hektor, Akalar karargâhına hücum ediyor. Akalar donanmasını yarmaya başlıyor ve Aşil'in en iyi dostu olan Patroklu'yu öldürüyor. Bu haber üzerine öfkelenen Aşil, muharebe meydanına dönüyor ve Turovalıların arasına ölüm saçıyor. Nihayet Hektor, ilahe "Pallas Atene" tarafından idare olunan Aşil'in darbeleri altında telef oluyor.]²

Küçük başlık¹
Odise:

Şüphesiz İliyada'dan sonra tanzim edilmiş olan Odise, Akalar reislerinin en hati-bi olan Ülis'in Turova'nın zaptından sonra, dönüşteki sergüzeştlerini hikâye ediyor.

[Turova'nın zaptından sonra Ülis, deniz ilahı Poseidon tarafından memleketi İtak'a geri dönmekten men olunmak suretiyle işkenceye maruz kalıyor. Dalgalar üze-rinde uzun müddet sallandıktan sonra Feakiyenler Adası'nda gemisi batıyor. Memle-ketin kralı tarafından iyi kabul görüyor. Ülis, krala fevkalade sergüzeştlerini anlatı-yor ve ondan aldığı bir gemiyle İtak'a dönüyor. Halbuki Ülis'i ölmüş zanneden birçok genç reisler onun sarayına yerleşmişler ve zevcesi güzel Penelop'u içlerinden birisi-y-le evlendirmeye mecbur etmek istiyorlar. Penelop bunları mahirane bir surette]^{*2}

[90]

[bekletiyor ve nihayet Ülis gelerek oğlu Telemak'ın da yardımıyla küstahları öldürüyor:]²

* Tarih, c.I, s.202.

1 Bu sözcükler eski yazı çıkma ile yazılmıştır. (Y.N.)

2 Bu bölümün üstü çizilidir. (Y.N.)

OMER² HİKÂYELERİ VE TARİH

Omer şiirlerinin tarihle az çok bir münasebeti vardır.

Omer şiirleri eski Akaların tarihini öğretmiyor; fakat onların ahlakını ve medeniyetlerini tanıtıyor.

İlyada ve Odise'deki o kadar garip ve güzel tasvirlerle göre IX. asırdaki İyon hayyatı göz önüne getirilebilir zannediliyor. Hakikatte, şairin eserinde etrafında gördüğü şeylerden aldığı intibalarla uzak bir mazinin tahayyülleri o derece yekdiğerine karışıyor ki, bunları ayırt etmek mümkün değildir. Denebilir ki, Omer şiirleri, bize İyonların IX. asırda nasıl yaşadıklarını değil, IX. asırdaki bir İyon şairinin eski Akalar hayatını nasıl tasavvur ettiğini göstermektedir.

Bu suretle İlyada ve Odise'nin bazı kısımları eski zamanların hatıralarını canlandırmaktadır. Miken ve Girit'te yapılan bazı yeni keşifler, Omer hikâyelerinin adeta resimlerini teşkil ediyor. [Buna aşağıdaki iki fıkraya göre hükümlenabilir. İlyada'dan alınmış olan birisi, Miken Kralı Agamemnon'un muharebe için silahlандığı-nı gösteriyor. Miken'deki kral mezarlarında bulunmuş olan fildişi, altın ve j³

[91]

2. ASYA'DA TÜRK İMPARATORLUĞU

Asya Türk Hun İmparatorluğu son bulduktan sonra, onun yerinde Asya'da yeni bir Türk imparatorluğu kuruldu (545). Bu Türk devletini kuranlar, Hunların ahfadından Altay Türkleridir.

Çinliler, Türklere Tuky⁴ derler; bunun için bu Türk imparatorluğu Tuky İmparatorluğu diye yâd olunur.**

[92]

Tukyular

[(TUKYU) İmparatorluğu ismiyle yâd edilen Türk devleti VI. asır ortalarında kadim Hyungun ülkesinde Atlay Türkleri tarafından kurulmuştur (545).

[Tuky Türkleri eski Hyungun ahfadından idiler.]³ Bu Türkler, Hun Devleti'nin son bulmasından sonra Altay'ın kolay geçilmez vadilerine sığınarak orada 400 sene kadar yaşamışlardır. Bu mıntıkeya Türk ananesinde Ergenekon⁵ ismi verilmektedir. Ergenekon'da oturan Türkler Siyenpilere tabi olmuşlardır; demir üretim ve sanayiin-

* Tarih, c.I, s.202-203.

** Tarih, c.II, s.44; Türk Tarihinin Ana Hatları, s.415.

1 Bu sözcükler eski yazı çıkma ile yazılmıştır. (Y.N.)

2 Daktilo metindeki "Homer" sözcükleri elle düzeltilerek "Omer" yapılmıştır. (Y.N.)

3 Bu bölümün üstü çizilidir. (Y.N.)

4 Çince (R) yoktur.

5 Eergene "dağ belii", "kon" da mesken demektir. [Bu dipnot bir önceki sayfada (91 nolu belge) yer almaktadır. (Y.N.)]

de gösterdikleri ilerleme sayesinde varlıklarını muhafaza etmiş ve medeniyetçe yükselmişlerdir. Altay Türkleri 540 senelerine doğru Bumin isminde bir reisin idaresi altında bulunuyorlardı.

Devletin Teşekkülü ve Büyümesi

Bumin Kaan isyan ederek (545) Siyenpileri mağlup etti ve Türk ellerinden kovdu.*

[93]

Kuzey Çin'e girdi.

Geniş ülkelerde birçok zaferler kazandı. Türk imparatorluk sınırı, Japon Denizi'nden batıda Volga Nehri, Hazar Denizi ve Öküz Irmağı'na kadar büyüdü.

Türk büyük kaanları zaman zaman Çin imparatorlarını arzularına tabi olmaya ve vergi vermeye mecbur etmişlerdir.**

[94]

[545'te Bumin Kaan isyan ederek Siyenpilerden Cücenleri mağlup etti. Cücenlerin kovulması üzerine Türkler Moğolistan'ı işgal ettiler ve Çin Seddi'nden batıya doğru Volga'ya kadar hâkim oldular.]¹

Devletin İkiye Ayrılması

Bumin öldükten sonra yerine geçen oğlu Muhan batı havalisinin idaresini amcası İstemi Yabbu'ya² verdi (553-572).

Bu suretle Türkler, biri Orhon boyunda Doğu Türkleri, diğeri Batı Türk ellerinde Batı Türkleri namıyla ikiye ayrıldılar. Bununla beraber ilk zamanlarda Batı Türkleri Doğu'ya tabiydiler.

*Batı Türklerinin merkezi bazen Talas veya Tokmak ve bazen Kuça ile Tekeş arasında Akdağ'dı. Doğu Türklerinin merkezi Orhon Nehri ve Ötüken Dağları havalisindeydi.**

[95]

Akhun Devleti'nin Taksimi

Batı Türklerinin ilk hakani İstemi, İran hükümdarı Husrev Nuşirvan ile ittifak ederek Akhunların ülkelerini aralarında taksim ettiler.

Batı Türk elleri ve Çin Türk eli Türklerle, Kuzey Afganistan ise İranlıların hissesine düştü. İki devlet arasında sınır, Amuderya, yani Öküz Irmağı oldu. [Bundan sonra Nuşirevan, İstemi Han'ın kızıyla evlendi.]¹

* Türk Tarihinin Ana Hatları, s.479-480; Tarih, c.II, s.44.

** Konu için bkz.Türk Tarihinin Ana Hatları, s.480; Tarih, c.II, s.44-45.

¹ Bu cümlelenn üstü çizilidir. (Y.N.)

² Yabgu. (Y.N.)

İstanbul'a Elçi Gönderilmesi, İran'la Harp

Türk hanı İstemi (555-576) İstanbul'a Çin'le Doğu Roma arasında ipek ticareti yapan kervanların İran'dan serbestçe geçmelerini Husrev Nuşirevan'dan istedi. Husrev, reddetti. Bunun üzerine İstemi, İran'a karşı bir ittifak temini maksadıyla İstanbul'a bir sefir gönderdi. İttifak olmadı; Türkler yalnız başına İran'a harp açtı. İranlıları mağlup etti.

Devletin Sonu

İstemi'nin halefi Tardu zamanında (576-603) Türkler, Kuzey Afganistan'ı da İranlılardan aldılar. Batı Türkleri bu fetihlerle kuvvetlenmiş olduklarından, Doğu Türklerinden büsbütün*

[96]

ayrıldılar (580). Bu vaka, Türk birliğini bozdu; netice felaket oldu. Doğu Türk Devleti VII. asır ortalarında (630), Batı Türk Devleti de biraz daha sonra (658) Çinlilerin hâkimiyeti altına düştü. Asya Türk İmparatorluğu'nun sonunu hazırlayan en mühim etken Türk hanlarını birbirine düşüren Çin entrikalarıdır. Bu hususta Çinlileşmiş prenseslerin Türk hanlarının yanındaki rolleri mühim olmuştur.

Medeniyet

Buraya sayfa 7 yazılacak*¹

[97]

[Bu devlet iki kısma ayrıldı. Doğu kısmında Bumin Han ahfadı hâkimdi, batı kısmında (bugünkü Batı Türkistan'da) İstemi Han ve ahfadı hüküm sürüyordu.]²

İstemi Han devrinde (562-576) Batı Türk Devleti dünyanın en kuvvetli devletlerinden biriydi. Türk İmparatoru İstemi Han, zamanının bütün büyük hükümdarları ile siyasi münasebetlerde bulunuyordu. Bizans ve İran hükümdarlarına sefirler gönderir, onlardan sefaretlere kabul ederdi.

İran'ın Sasaniyan sülalesi hükümdarlarından Husrev Nuşirevan (MS 531-570) İstemi Han kızıyla evlenmeyi bir şeref saymıştı.

Türk hükümdarı, İran ve Bizans imparatorlarına yazdığı mektupları ve sefirlerin itimatnamelerini Türk dilinde ve Türk yazısı ile yazardı. (Kalın yazılmalı)

İstemi Han devrinde Türkler arasında maden sanatı fevkalade ilerlemişti. Türkler altından, gümüşten ve başka madenlerden her türlü alet ve eşya yaparlardı, bunla-

* Türk Tarihinin Ana Hatları, s.480-481.

¹ Bu sözcükler eski yazı çıkmayla yazılmıştır. (Y.N.)

² Bu bölümün üstü çizilidir. (Y.N.)

rı diğer milletlere satarlardı. 569'da İstemi Han payitahtına gönderilmiş bir Bizans sefiri (Zemarqu) Türkiye'da¹ gördüğü altından yapılmış eşyanın güzellik bakımından İstanbul'da yapılan maden mamullerinden katıyen aşağı olmadığını itiraf ediyor. Bizans Sefiri, İstemi Han'ın çeşitli saraylarında gördüğü altın eşyanın çokluğundan bahsediyor. Türk imparatorunun sarayında tavus şeklinde yapılmış ayaklar üzerine oturtulmuş altın tahtlar, altın sütunlar, altın masalar, sandalyeler ve pek çok altın-Alt sayfadaki 5, 6 satır beraber*²

[98]

dan mamul ev eşyası gördüğünü hayretle hikâye ediyor. Türklerin bir kısmının madden mamulleri yapmak ve satmakla meşgul olduğunu söylüyor.

[Kutluk Devleti]

[Bumin ve İstemi Hanlar tarafından tesis edilen devletin yedinci asrın ortalarına doğru çöküşünden sonra, yedinci asır sonlarına doğru merkezi gene Orhon ve havası olmak üzere Kutluk Devleti adını taşıyan yeni bir Türk devleti kurulmuştur. Bu devirde Türkler siyasetçe yeniden yükseldikleri gibi, medeniyetçe de ileri gitmişlerdir. Bu devir Türkleri, birçok kitabeler taşıyan abideler bırakmışlardır.

[Orhon Abideleri]

[Orhon Abideleri ismiyle malum abideler, bu devirde (sekizinci asırda) Orhon havasında yaşayan Türklerden kalmış eserlerdir.

[Orhon Kitabeleri'nden ve Çin vakayinamelerinden, bu devirde Türklerin yüksek bir medeniyet seviyesine erişmiş oldukları anlaşılıyor.

[Orhon Kitabeleri'nden bu devirde Türklerin gayet koyu millî şuur sahibi bir millet olduklarını, bütün Türkleri birleştirmek rehberlerin yüksek gayesi olduğunu, Türklerin kendilerine mahsus kanunları mevcut ve devlet memurlarının türlü sınıflara bölünmüş olduğunu, Türk Devleti'nin Moğolistan'ın doğusundaki Kadırgan (Kıngan) Dağları'ndan Aral Gölü'ne, Sibiryadan Demirkapı'ya (Afganistan'da) kadar uzandığını öğreniyoruz.

[Orhon Kitabeleri'nde kullanılan lisan saf Türkçedir. Yazısı Türk yazısıdır. Halbuki o devirde bugünkü medeni Avrupa kavimlerine böyle gelişme]*³

* Türk Tarihinin Ana Hatları, s.415-416, 481; Tarih, c.II, s.46-47, 50-51.

1 Bu Türkiye kelimesi Bizans Sefiri tarafından o zaman aynen kullanılmış olan kelimedir.

2 Bu sözcükler eski yazı çıkmayla yazılmıştır. (Y.N.)

3 Bu bölümün üstü çizilidir. (Y.N.)

Medeniyet

Bu devirde Türkler, yüksek bir medeniyet sahibiydiler; milli şuurları da çok yüksekti. Kendilerine mahsus kanunları vardı. Devlet memurları türlü sınıflara bölünmüştü. Orhon kitabelerinde kullanılan lisan saf Türkçedir, yazı da Türk yazısıdır. Halbuki, o devirde, bugünkü medeni Avrupa kavimleri, ne böyle gelişmiş lisana ve ne de bilhassa böyle kuvvetli milli şuura sahiptiler.*

[100]

Bir Bizans sefiri, Volga civarında Türk İmparatorluk ülkesine dahil olduğu zaman ilk tesadüf ettiği Türk beyine karşı durumu idare ederken, ona itimatsızlık verecek tarzda görüştüğü için Türk beyi kendisine şu yolda hitap etmiştir:

"Sizin hükümdarınızdan intikam alacağım. O, bizim düşmanlarımızla münasebette bulunuyor. Bilmiş olunuz ki, yalnız süvarilerimin kamçı sesleri,*

[101]

ümit bağladığınız düşmanları dağıtmaya kâfi gelir, mukavemete cesaret edecek olanlar ise atların nalları altında karıncalar gibi ezileceklerdir. Ben sizin memleketinize yalnız Kafkaslar'dan yürümem; Dinyeper, İster (Tuna) nehirlerini de geçmesini bilirim.

Türklerin mağlup olmaz ordularına karşı hiçbir millet duramaz."*

[102]

ARAPLAR-MUHAMMED ARAP İMPARATORLUKLARI

Arabistan-Araplar

Arabistan

Arabistan, Kızıldeniz, Umman Denizi ve Acem Körfezi arasında geniş bir yarımada. Kuzeyde Suriye çölüyle Asya'ya bağlıdır.

Arabistan'ın içi genellikle baştan başa çöldür; bununla beraber birbirinden farklı mıntıkları vardır. Batı'da Hicaz mıntıkasında Mekke, Yesrip (Medine) şehirleri vardır. Yarımada'nın güneybatı köşesinde Yemen kıtası büsbütün başkadır; arazisi dağlıktır, verimli yerleri vardır, mevsiminde yağmur yağar; mühim şehri Sana'dır. Kahvesi meşhurdur. Ortada Necef yaylasında otlaklar vardır.

Kızıldeniz sahilinde uzanan dağlar yalçın ve çıplak kayalıklardan ibarettir; dağlarla sahil arasında alçak ve sıcak ovalar vardır. Buralara Tihame derler.*

* *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.416-417; *Tarih*, c.II, s.47, 51, 79.

[103]

Bu dağlara Hicaz Dağları denir, yüksek noktası 2750 metredir. Yemen'de 3000 metre yüksekliğinde dağ vardır. Umman Denizi sahiline uzanan Umman Dağları vardır.

Çöller kızgın sıcak ve kuraktır. Arabistan'da nehir yoktur. Bir kuyuya tesadüf etmek saadettir. Çölde müthiş sıcak rüzgârlar eser, kumlarını havaya karıştırır.

Araplar

Araplar, Yahudiler gibi Sami denilen ırktandırlar; Bedevilerdir. Hayal ve şiir kabiliyetleri çoktur. Muhammed'den evvel edebiyatları ve şairleri arasında müsabakaları vardı. Toplumsal ve siyasi hayatları anarşi içindeydi.

Mekke ve Medine ahalisi tüccardılar, idareleri de bir nevi halk idaresiydi. Yemen'de küçük küçük kabile krallıkları vardı.*

[104]

Arapların İlkel Dinleri

Arabistan'ın kuzeyinde Hristiyanlar ve hemen her tarafında mühim Yahudi kolonileri vardı. Fakat Arapların geneli putlara taparlardı.

Bedeviler çölde taşlara, vahalarda ağaçlara taparlardı; onlarda gözle görülmeyen cinler, periler tahayyül ederlerdi. Bedeviler, Mekke'yi mukaddes tanırlar ve oraya hacca gelirlerdi. Orada Kâbe vardı. Kâbe'de Arap kabilelerin mabudlarını temsil eden yere dik konulmuş 360 taş ve gökten düşmüş tanılan meşhur Karataş (Şeceri Esvet) bulunurdu. Gelecek hayat hakkındaki inanışlar çok karanlıktı.

Yemen'de bir eski medeniyet vardı (Himeyirilerin). Bu medeniyeti şüphesiz, Acem Körfezi sahillerince Sumerler getirmiştir.*

[105]

Muhammed'in¹ Kökeni

Muhammed'in aile ve atalarına ait bütün malumat tarihi olmaktan ziyade, efsanevidir. Peygamber zamanında bu malumat yoktu; bunlar sonradan icat olunmuştur.

* Tarih, c.II, s.79-80, 85.

1 Şemsettin Günaltay, hatıralarında Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in Hz. Muhammed'e ilişkin fikirlerini şöyle aktarmaktadır:

"Atatürk tarihe karşı büyük bir ilgi gösteriyor. bu konuya ait kitapları okumaktan derin zevk alıyordu. [...] Sonraları bu sevgi daha çok artmış, tarih araştırmalarına büyük önem vermişlerdi. Bu sıralarda ki bir gün Cumhurbaşkanlığı Genel Kâtibi Tefik Bıyıklıoğlu tarafından Erenköy'ne adrese bir mektupla bir eser müsveddesi gönderildi. Mektupta Atatürk'ün kendisine takdim edilmiş olan ve ilişik olarak gönderilen yazıların tarafımdan incelenmesini arzu buyurdıklarını. Yalova'dan dönüşlerinde bu eser hakkındaki değerlendirmemi dinleyecekleri bildiriliyordu.

"İslam tarihinin ilk devirlerini ve Peygamber'in hayatını tasvir eden bu eser, ilmi bir etüt kisvesine büründürülmüş olmakla beraber, hakikatte böyle bir mahiyeti haiz bulunmuyordu. Bunun papazlar tarafından yazılan kaynaklara dayanılarak kaleme alındığı ilk bakışta anlaşılıyordu. Büyük dinler-

Arapların aile şecerelerinin tutulması usulü Halife Ömer zamanında başlamıştır. Bu usul birtakım düzme şecerelerin uydurulmasına yol açtı. Hakikatte, Muhammed'in kökeni hakkında pek az şey bilinmiştir; o kadar ki, onun asıl ismi dahi malum olmamıştır; Muhammed, Peygamber'in ismi değil, lakabıydı.

Peygamber'in cetleri hakkındaki malumat dahi tarihi vesikalara uymaz. Araplar, Peygamber'in İbrahim neslinden geldiğini ispata çalıştılar; Araplar bu suretle bütün*

[106]

Arap ırkının yüksek asalet sahibi olduğunu ispat etmek hevesindeydiler.

Muhammed kendisi hiçbir zaman asalet şerefi iddiasına kalkışmamıştır. O, boş tefferruata ehemmiyet vermezdi; gayesine doğru tereddütsüz yürür ameli¹ bir adamdı.

Muhammed, hiçbir zaman, bir asalet unvanı istemedi; damarlarında, İbrani nebi-lerinin canı dolaştığını iddia etmedi; bilakis, gerek kendisinin, gerek ana ve babasının fakir halleriyle iftihar etti.

Bütün kaynaklar bize, Muhammed'in babası olmak üzere Abdülmuttalip'in oğlu Abdulla namında bir zatı gösterir; anasının da adını Emine olarak tespit ederler.

Muhammed dünyaya gelmeden evvel, babası ölmüştür, Emine de, çocuğunu altı*

den birinin kurucusu olan Muhammed, bu eserde cezbeye tutulmuş isterik bir adam, ortaya atıldığı esaslar da, başka dinlerden mahiyetleri kavranılmayarak alınmış şeyler gibi tasvir ediliyordu. Arabistan çöllerinde yalnız bir din değil, büyük mücadelelerle bir de teşkilatlı devlet kuran Muhammed, Selman Farisi gibi bazı yakınlarının telkinleriyle hareket eden şahsiyetisiz, sönük bir derviş gibi belirliliyordu.

Aradan bir hafta kadar geçtikten sonra Genel Kâtip, Atatürk'ün ertesi gün öğleden sonra benimle görüşmek arzusunda olduğunu telefonla bildirdi. Saraya gittim. [...] Atatürk masasını önündeki sandalyeye oturmaktığını işaret etti. İltifatta bulunduktan sonra gönderdikleri eser hakkındaki değerlendirmemi sordu.

Eserin hakikate uygun ve ilmi bir kıymete sahip olmadığını söyledim ve fikirlerimi izah ettim. Ben sözlerime devam ederken Büyük Ata'nın her bakışında bin bir mana ifade eden gözlerini tasvihi andıran bir şimşek çıktığını sezmiştim.

"Ben sözlerimi bitirince Atatürk [...] 'Muhammed'i bana cezbeye tutulmuş sönük bir derviş gibi tanıtmak gayretine kapılan bu gibi cahil adamlar onun yüksek şahsiyetini ve başarılarını asla kavrayamamışlardır. Anlamaktan da çok uzak görünüyorlar. Cezbeye tutulmuş bir derviş, Uhud Muharebesi'nde en büyük bir komutanın yapabileceği bir planı nasıl düşünür ve tatbik edebilir' dedi. Önündeki kâğıda Uhud Muharebesi'nin planını çizdi.

"[...] Her iki tarafın kuvvet ve durumlarını, alınan tedbirleri, Peygamber'in savaştan önceki ve sonraki kararlarını beni hayrete düşüren bir vukufu izah etti. [...]

Atatürk birdenbire gözlerini bana çevirerek:

"Tarih, hakikatleri çarpıtan bir sanat değil, belirten bir ilim olmalıdır. Bu küçük harpte bile askeri dehası kadar siyasi görüşüyle de yükselen bir insanı, cezbeli bir derviş gibi tasvire yeltenen cahil ser-seriler, bizim tarih mesaimize katılamazlar. Muhammed bu harp sonunda çevresindekilerin direnmelerini yenercek ve kendisinin yaralı olmasına bakmayarak, galip düşmanı takibe kalkışmamış olsaydı bugün yeryüzünde Müslümanlık diye bir varlık görülemezdi!' dedi ve bu emri icap edenlere tebliğ etmemi söyledi."

Bkz. Şemseddin Günaltay, "Atatürk'e Ait İki Hatıra", *Ülkü*, 16 Kasım 1945, Numara: 100, s.3; Mustafa Kemal (Atatürk), "Gençlik ve Eğitim Konusunda Düşünceler (1930) 12, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Mayıs 1998, Sayı: 16, s.22.

* *Tarih*, c.II, s.89.

1 Pratik. (Y.N.)

[107]

yaşında yetim bırakmıştır. Muhammed dedesi Abdülmuttalip yanında kaldı. Dedesi öldükten sonra da amcası Ebutalip'in himayesine girdi. Ebutalip çok fakir ve ailesi de kalabalıktı. Muhammed, geçimini temin için gençliğinde çobanlık etti.

Muhammed 25 yaşındayken Hatice isminde 40 yaşında zengin bir dul kadınla evlendi; daha evvel onun hizmetine girmiş, develerine ve ticaret işlerine bakıyordu.

Bu verdiğimiz malumat, öteden beri verilegelmekte olan malumattır. Ancak, bu hususta bilgimizi tarih çerçevesine sokabilmek için şu noktalara dikkati çekmek lazımdır.

Muhammed'in Abdulla ismini taşıdığına dair söylenen sözler kati doğrudur.*

[108]

Abdulla ismi Muhammed'den evvel adeta meçhuldü. İslamiyetten evvel herhangi bir mabuda nispetle Abdüllat, Zeydüllat gibi isimler vardı; bu isimler İslamiyet devrinde Abdullah, Zeydullah yapıldı.

Anancın bize Muhammed'in dedesi olmak üzere gösterdiği Abdülmuttalip'in da-hi, hakiki dedesi olduğu hakkında tarihi vesika yoktur.

Bu fikirlerden sonra Muhammed'in kökeni hakkında söylenebilecek şudur:

Muhammed, fakir bir kökenden gelmiştir; pek küçük yaşında anasız, babasız kalmıştır; Abdülmuttalip ailesi ve bilhassa Ebutalip tarafından bir şefkat hissiyle kabul ve

[109]

himaye edilmiştir. Peygamber'e verilmiş olan Muhammed lakabı, ölmüş babasının ismini kullanmaya lüzum bırakmıyordu.

Muhammed'in Peygamberliği

Muhammed'in peygamberlik vazifesinin nasıl başladığını izah etmek en nazik ve en müşkül meseledir.

Muhammed'in bir melek ile ve Allah ile hakikaten konuşmuş olduğu kanaatinde bulunanlar olduğu gibi, Muhammed'in isteyerek böyle söylediğini de ileri sürerler olmuştur.

Bu faraziyeleri bir tarafa bırakmak ve meseleyi ilim ve mantık çerçevesi içinde değerlendirmek daha doğru olur.

[110]

Kur'an'da öğrendiğimize göre, Muhammed hiç değişmeden yaşamış bir insan değildi; O da hayat ve hadiselerin zaruri icapları karşısında adeta her gün değişmiştir.

Muhammed, ilk başta Allah'ın resulüyüm diyerek ortaya çıkmamıştır; bunu düşünmemiştir. Bu düşünce, senelerce mücadele ettikten ve fikirlerini yaydıktan sonra kendisinde hasıl olmuştur.

* *Tarih*, c.II, s.89-91.

Asıl meselenin hal noktası şuradadır:

Bütün ilkel kavimlerde olduğu gibi Araplarda da şairlerin akıl erdirmedikleri kuvvetlerden ilham aldıklarına inanırlardı. Bu kuvvetler Araplar için cinlerdi. Cinler, güya kahinlere de kayıptan haber vermek*

[111]

kudretini ilham ederlerdi. Bu nevi itikatlar Arabistan'da her zaman o kadar canlı ve derin olmuştur ki, Muhammed dahi cinlerin varlığına samimi olarak inanmıştır.

Hakikaten cinlerin şairlere şiir ilham ettiğine kaniydi. Muhammed'in İsa ve Musa dinlerine dair öğrendikleri de bu itikadını kuvvetlendirmiştir. İsa'ya atfolunan mucizelerin çoğu cinleri kovmaktan ibarettir. Muhammed dahi bütün cinleri kötü ruhlar gibi gördü. Ve onları şeytanlarla bir tuttu.*

[112]

Fakat Muhammed, diğer taraftan tabiat üstünde bir kuvvetin ilhamlarına maruz kaldığına inandı. Muhammed ilhamlarını cinlerden almadığını ve fakat cinlerden yüksek olan Allah'tan aldığını söyler. Bu sebeple Kur'an ayetlerinin manzum değil, mensur olduğunu delil gösterir.

Muhammed başlangıçta her halde şiddetli bir heyecana maruz oldu. Birtakım dini endişeler ve vicdani düşüncelerle*

[113]

samimi surette üzüldü. Muhammed namuskâr, samimi ve menfaat fikrinden uzak olarak ortaya atıldı. Onun gayesi ırktaşlarının ahlak ve dinini ıslah etmekte.

İlk Vahiy

Muhammed'in peygamberliğinin başlangıcına dair birçok eski rivayetler vardır. Bunlar artık efsanelere karışmıştır. Hakikatte Peygamber'in ilk söylediği Kur'an ayetinin ne olduğu malum ve belki de kaydedilmiş değildir. Kur'an sureleri*

[114]

Muhammed'e açık semada peyda olmuş bir şimşek gibi günün birinde birdenbire bir taraftan inmiş degillerdir. Muhammed'in beyan ettiği sureler uzun bir devirde dini derin düşüncülerinin mahsulü olmuştur.

Muhammed bu surelere birçok çalıştıktan ve tetkikler yaptıktan sonra edebi bir şekil vermiştir. Bununla beraber kendisini harekete geçiren iç etkenin yukarıda söylediğimiz gibi tabiatın üstünde bir mevcudiyet olduğuna*

* *Tarih*, c.II, s.91.

[115]

kani idi.

Muhammed'i harekete geçiren ilk etken samimi heyecanlar olmuştur.

Muhammed daha sora irticalen dini hitabede bulunan bir vaiz oldu. Vaizlikten ne-biliğe, nebilikten de nihayet Allah'ın Resulü haline geçti.

İçinde yaşadığı insanların manevi menfaati için ve büyük bir hakikat namına mü-cahedeye atılmış olan Muham-*

[116]

med, sonunda dini bir imparatorluğun mutlak reisi ve bütün dünyaya hâkim olmak iddiasını besleyen muharip bir dinin kurucusu sıfatıyla ömrünü bitirdi. Bu iki netice sadece Muhammed'in kendi manevi ve fikri kuvvetinin mahsulüydü.

Muhammed'in yaydığı din, insanların kalbinde derin bir titreşim uyandırdı. O ölüp gittiği halde on üç asır*

[117]

sonra hâlâ İslamiyetin kalplerde titreşim meydana getirmekte olduğu hiss olunuyor.

Bu harikanın sebebini araştırırken yalnız Muhammed'in şahsı üzerinde durmak kâfi değildir. Başka unsurları da nazarı dikkate almak lazımdır. O unsurlar, söz konusu olan adamın faaliyet sahasını teşkil eden kavmin halleridir. Her halde toplum Muhammed'in ilk telkinlerini yavaş bir gelişimle değiştirmiş ve yaymıştır.*

[118]

SELÇUKLULAR

sonra Kaşgar'ı aldı. Fakat bu devir çok sürmedi. Cengiz Han'ın kumandanlarından Cebenoyan, Balasagun'u istila etti ve Küçlük'ü öldürerek Kara Hata Devleti'ne niha-yet verdi (1218).

8. SELÇUKLAR

Harita 8A

Selçuk [Doğu ve Batı Göktürk Devleti'nin son bulmasından sonra Oğuzlar İrtiş Nehri boylarından Seyhun Nehri'nin kuzeyine kadar uzanan geniş sahada yaşıyor-lardı. X. asır sonlarında Oğuzların Kınık şubesi reisi Selçuk'tu. Selçuk, bütün Oğuz-ların başbuğu Biğö Han'la geçinemediğinden mensup olduğu Kınık boylarını ve or-dunun güzide kısımlarını alarak Seyhun Nehri'nin aşağı taraflarında Cent şehri ci-

*Tarih, c.II, s.91-94.

varında yerleşti ve¹ Samanîlerin tesiriyle kabilesiyle birlikte Müslüman oldu. Selçuk ve kabilesi Maverâünnehir'de yerleşti.

Selçuk, [Maverâünnehri istila etmek isteyen Karahanlılardan Bugra Han'a karşı Samanilere hizmet ettikten sonra]¹ 107 yaşında öldü. [Selçuk öldüğü zaman]¹ üç oğlu ile birçok torunları vardı.

Selçuk Devleti'nin Teşekkülü

Selçuk'un torunları Tuğrul ve Çakır Beylerin riyasetlerinde toplandılar. Gaznelilerden Horasan'ı zapt ettiler ve bağımsızlıklarını ilan ettiler (1040). Tuğrul Bey Nişapur'da Gaznevilerin tahtına çıktı ve hükümdar tanındı. Tuğrul, az zaman zarfında Harzem'i ve bütün İran'ı zapt etti ve İsfahan'ı merkez yaptı. Büyük Selçukiler veya Horasan Selçukileri denilen Türk Devleti bu suretle vücut buldu. [Bu sıralarda Bağdat halifesinin ülkesi büyük bir anarşi]*¹

[119]

[İçinde yüzyordu. Mısır'da hükümlan olan Fatimi Sülalesi, Bağdat Abbasilerini yıkmak için bütün gayretiyle çalışıyordu. Herkes, İslam ülkesi içinde asayişî temin edecek kuvvetin Selçuklular olabileceğine kanaat getirmişti. Tuğrul'un şöhreti bütün Müslümanlar arasında yayılmıştı.]*¹

Halifenin Yardım İstemesi

Bağdat Halifesi Kaimbiemrillah Selçuk Oğuzlarından yardım istedi. Bunun için bir sefirler heyeti gönderdi. O zamanlar Irak'ta "Âli-Buveyh" devlete hâkim bulunuyordu. Tuğrul Bey Bağdat'a bir sefir gönderdi ve Müslümanları zulüm ve baskıdan kurtaracağını vaat etti. Tuğrul Bey "Âli-Buveyh" idaresinde Müslüman Meya'ya geçti; Hemedan ile Rey şehirlerini aldı. Rey'i gayet iyi [...]² Bu sıralarda, Halife Kaimbiemrillâh Tuğrul Bey'e mektup yazarak Irak'ı fethetmesini ve kendisini Fatimîlerden ve "Âli-Buveyh" in boyunduruğundan kurtarmasını rica ettiğinden Tuğrul, kuvvetli bir orduyla 1055'te Bağdat'a hareket etti. [Ali-Buveyh hükümetine sonuncu Halife, Tuğrul Bey'i hususi merasimle kabul etti. Halife bir ferman okudu ve]¹ Tuğrul'un başına iki taç giydirdi. Bu alamet iki iklim sultanı olduğuna işaretti. [Fermanda Tuğrul Bey'e bütün Müslümanların yüksek hükümdarı deniyordu. Tuğrul, halifenin kızıyla evlendi. Halifenin Tuğrul'a bu unvanı vermesi, İslam aleminin idaresi vazifesinin resmen halife tarafından Türklere verilmesi demektir. Daha evvel şehinşah lakabını kullanan Selçuk padişahları bundan sonra İslam Sultanı oldular. Bütün Müslüman dünyası bir bütün sayılıyor ve halife dini reis tanınıyordu. İslam Sultanı, dünyevi salta-

* Muzaffer Göker, "Atatürk'ün Huzurunda", *Belleten*, c.III, Sayı: 10, Lev. XC. 1 Nisan 1939; "Bilinmeyen Atatürk Atatürk ve Tarih Davası", *Miller*, sayı: 73, 26 Haziran 1947, s.12; *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.501. Konu için bkz. *Tarih*, c.II, s.212-215.

1 Bu bölümün üstü çizilidir. (Y.N.)

2 Bir sözcük okunamadı. (Y.N.)

natı halifeden alır kabul olunurdu. Tuğrul, dini riyaseti kabul etmeyerek laik bir devlet reisi kaldı.}]¹

[Bağdat'ı, Diyarbekir ve Musul'u aldıktan sonra vefat eden Tuğrul'un yerine geçen erkek kardeşinin çocuğu Alp Arslan hemen (1063) Anadolu'nun fethine başladı. Az zaman zarfında Gürcistan'ı, Kürdistan'ı, Suriye'yi, Kudüs'ü zapt etti. Türklerin bu istilasını büyük bir ordu ile durdurmak isteyen Bizans İmparatoru Romanos Diyojen'i "Malazgirt" civarında müthiş bir mağlubiyete uğrattı (1071 Ağustos 26.))]¹

[120]

TİMUR

Cengiz'in oğlu Çağatay'dan sonra, halefleri devletin idaresinde gevşekliğe vurdu- lar; av ve eğlence ile vakit geçirmek üzere kuzeye çekilip orada oturdular. Yalnız za- man zaman, bir isyan bastırarak bahanesiyle, halkın elinde ne var ne yok soymak için güneye inerlerdi. Memleket birtakım Tatar kabilelerin elinde kaldı.

Kazgan, Çağatay hanlarından birinin emiriydi. Semerkant'ta otururdu. Han'ın fe- na idare ve gidişine dayanamadı; isyan etti.**

[121]

Han'ın ölümü ile biten uzun mücadeleden sonra, Kazgan, Semerkant ve havalisinde yalnız başına ve hakiki sahip oldu. Fakat, görünüşü kollamak için, bir kurultay top- layarak Cengiz sülalesinden, kendine tabi olabilecek birini görünüşte kral yaptırdı.

Kazgan, Timur gibi, Cengiz kanından olmayıp küçük bir Türk ailesindendi.

Tatarlara hümeti yoktu; onların sadakatine emniyet edemiyordu. Yalnız Türk olan Timur'u kendine yardım edebilecek görüyordu.**

[122]

Çünkü O, Timur'un bütün tanınmış kahramanlar arasında yüksek tutulduğunu fark etmişti. Timur'un, asıl dikkati çeken hali, bir tehlike zamanında sakin ve düşünceli ka- lıştıydı; bu, büyük iş yapabilmek kabiliyetinde olan adamlarda görülebilir.

Timur'un bedeni enerjisi de çok fazlaydı; bu sayede gecelerce uykusuzluğa ve at sırtında kalmaya dayanabiliyordu.**

[123]

Timur'da bir şef vasıfları vardı ve O, kumanda etmesini seviyordu. Kendine çok emniyeti vardı.

* Muzaffer Göker, "Atatürk'ün Huzurunda", *Belleten*, c.III, Sayı: 10, Lev. XCI, 1 Nisan 1939; "Bilinm- yen Atatürk'ten Hatıralar Atatürk ve Fatih", *Miller*, Sayı: 76, 17 Temmuz 1947, s.4; *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.502. Konu için bkz. *Tarih*, c.II, 212-215.

** *Tarih*, c.II, s.302. Konu için bkz. *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.527-529.

1 Bu bölümün üstü çizilidir. (Y.N.)

Timur, Kazgan'dan, kendisini dağılmış bir halde olan Barlas kabilesinin başına geçirmesini istedi.

Kazgan, Timur'un henüz genç olduğunu düşünerek, "Bu bir gün elbette olacaktır; biraz beklemek lazımdır" dedi.*

[124]

Kazgan'ın yanında, birçok beyler ve iki bin kadar muharip vardı. Fakat Timur'la kimse meşgul değildi; O, kendi kendini yetiştiriyordu. Fırsat düştükçe, kıymetini, cesaretini gösteriyordu. Bu suretle Kazgan'ın muhabbet ve iltifatını kazanıyordu.

Kazgan, Timur'a "Sen, Büyük Türk Kürkân¹ ailesindensin, fakat Cengiz oğullarından değilsin, senin ecdadın"

[125]

Cengizlerle bir mukavele yapmıştı; buna göre, Cengiz ailesi han yetiştirecek, Kürkân çocukları da ordunun kulaguzları,² kumandanları olacaklar."

[126]

Kazgan, Timur'u Celayir kabilesinden torunu Olcay Türkan ile evlendirdi.

Timur, Olcay Hatun Ağa'yla Yeşilşehir'de yerleştiler.

Emir Kazgan, Timur'u ordusunda binbaşı yaptı.

Kazgan, Timur'un yardımıyla, batı ve güney sınırlarında yeni muvaffakiyetler kazandı.

Herat Emiri Malik esir edilerek Semerkant'a getirildi. Bu münasebetle Kazgan'ın emirleri arasında bir münakaşa çıktı. Bunlar eski düşmanları olan Malik'in*

[127]

öldürülerek servetinin onlar arasında taksimini istediler. Halbuki Kazgan Malik'e hayatı için söz vermişti. Emirlerin ısrar ettiğini gören Kazgan, Malik'i gizlice Timur'un himayesinde Herat'a gönderdi. Buna gücenen emirlerden ikisi Kazgan'ı öldürdüler. Bunu haber alan Timur tam vaktinde yetişip katillerin takibine koyuldu ve onlara yetiştircek her ikisine layık oldukları cezayı verdi.*

[128]

Timur Yeşilşehir'e döndü yeni bir vaziyet karşısında kaldı. Türklerde âdet olduğu üzere bir reis öldüğü zaman onun oğlu muktendir değilse yerine geçemezdi; kurultay toplanır, yeni bir emir seçerdi. Aksi takdirde iktidar mevkiine geçmek için genel karışıklık olur ve en kuvvetli olan iktidarı eline alırdı. "Yalnız kılıç tutabilen el, hükümdar esasını tutabilir."

* *Tarih*, c.II, s.302-303. Konu için bkz. *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.528-529.

1 Gürgân. (Y.N.)

2 Kılavuz, rehber, önder. (Y.N.)

[129]

Kazgan'ın çocuğu kaçmıştı. Timur'un amcası Hacı Barlas ve Celayirlerin Emiri Semerkant'a gelmişler ve Türklerin hükümdarlığını istediler. Diğer emirler kendi yerlerince çekilerek taraftarlarını toplamaya başlamışlardı. Tam bu sıralarda Timur'un babası Targay da ölmüştü. Barlas kabilesinin hemen hepsi Hacı Barlas'ı takip etmişlerdi. Timur ancak birkaç yüz kişi ile Yeşilşehir'de terk olunmuştu.*

[130]

İşte hadiseleri, çekilmiş olduğu dağlardan takip eden büyük Han kuzeyden göründü. Ölmüş bir beygire saldıran kartal gibi kuvvetli bir orluyla geldi.

Timur Diplomat

Han'ın gelmesi üzerine emirler müşterek tehlike önünde çekildiler; yalnız Celayirliğin emiri, Han'ı karşılamaya koştu ve ona hediyelerle beraber itaatini arz etti. Çünkü bunun merkezi Koçent'ti¹ ve arazisi kuzeyden gelenlerin yolu üzerindeydi.*

[131]

Hacı Barlas hiçbir karar veremiyordu. Muharebe edecek yerde, kabilesi ve sürüleriyle Yeşilşehir'den Herat'a doğru güneye çekileceğini Timur'a bildirdi. Fakat Timur kuzeyden gelen istilacılar önünde Yeşilşehir'i sınırsız bırakmak istemiyordu. Amcasına "İstediğin yere git, ben Han'ın huzuruna gideceğim" dedi. Timur birkaç yüz kişi ile 12 000 Moğol'a karşı mukavemet etmenin affolunmaz bir akılsızlık olduğunu takdir ediyordu.*

[132]

Bununla beraber, birtakım hazırlıklara koyuldu. Öteden beri tanıdığı hoca ve dervişlerle gizli görüşmeler yaptı. Bu sırada Han'ın süvarileri Yeşilşehir'e geldiler. Timur onlara bol bol ikramlar ve hediyelerde bulundu ve onlara Han'ın yanına gitmek istediğini söyledi ve bir kısım süvarileriyle hareket etti. Semerkant önünde Han'ın ordusuna ulaştı. Mongol Hanı Tuğluk Han'a kendisini takdim etti ve iyi kabul olundu.*

[133]

Tuğluk, Timur'u malumatlı bir adam gördüğünden, hareket şekli hakkında fikrini sordu. Timur ona dönmesini tavsiye etti, dedi ki: "Orada yalnız bir düşman bulacaksınız, burada ise iki; biri önünde, biri arkada". Han asileri cezalandırmak için geriye

* *Tarih*, c.II, s.303-304.

1 Hocent. (Y.N.)

döndü. Lakin dönmeden evvel Timur'u tümenbaşı (10 000 kişinin başı) yaptı. Ferman ve mühür verdi.*

[134]

Bu suretle Timur, Han'ın tasdiğiyle kabilesinin başına geçti. Tehlike geçince emirler tekrar mücadeleye başladılar. Bu hal üç sene devam etti. Hacı Barlas ve Celayir reisi yeniden anlaştılar ve Timur'u katlederek ortadan kaldırmaya karar verdiler. Timur'u çadırlarına davet ettiler, fakat Timur vaziyeti sezdi; bir suretle oradan sıyrılıp kaçtı.*

[135]

Bundan sonra amcası Hacı Barlas'la muharebe etti ve onu mağluben kaçırdı. Fakat ertesi gün bütün adamları kendisini terk ettiğinden yalnız kalan Timur karısı Olcay Hatun Ağa'nın kardeşi Emir Hüseyin'in yanına gitti. Emir Hüseyin kabileleriyle Kâbil mıntıkasında bulunuyordu. Aralarında ittifak yaptılar. Kabileler arasında Tuğluk tekrar görününceye kadar*

[136]

dahili muharebe devam etti. Bu defa Tuğluk daha ciddi oldu. Celayirlilerin emirini derhal idam ettirdi. Hacı Barlas güneye kaçarken soyguncular tarafından öldürüldü.

Han askerlerine karşı durmaya kalkışan Emir Hüseyin hayatını kurtarmak için kaçmaya mecbur oldu. Timur Yeşilşehir'de metinane kaldı. Tuğluk Han bu muzaffariyetlerden sonra*

[137]

oğlu İlyas'ı memleketin idaresine memur etti. Mağlupların itaatini temin için yanında General Bikiyü'ü bıraktı. Timur'u da bu iki Moğol beyinin idaresi altında olarak Semerkant emiri tayin etti.

Bundan kızan Timur Yeşilşehir'de teşkilatını daha iyi yapmaya koyuldu.

Fakat, Moğol Generali Semerkant'ı soymaya başladı. Vali İlyas yağmadan hoşlanıyordu. Bu fena hareketleri ihbar için Timur, Han'a adam gönderdi. Netice çıkmadı.*

[138]

Timur, Semerkant'ın kız çocuklarını Moğolların esir olarak sattıklarını işittiğinden, adamlarını topladı, kuzeye yürüdü, birçok esirleri zorla kurtardı.

Han'a Timur'un isyan ettiğini bildirdiler. Tuğluk idamını emretti. Timur haberdar oldu.

Memleketinin harap edilmesinden kalbi kan ağlayan Timur, daha fazla politikaya tahammül edemedi ve maksadı kazanmak için atını mahmuzladı.

Bu mesut bir karar oldu. Açıktan açığa hareket onu*

* Tarih. c.II, s.304-305.

[139]

hoca ve dervişlerle yaptığı gizli tertibattan daha iyi muvaffak etti.

Timur'un Serseriliği

Timur isyan etmeye mecbur olduktan sonra karısı Olcay ve 25 atlı ile karısının kardeşi Emir Hüseyin'i bulmak üzere hareket etti. O da firar halinde bulunuyordu. Buluştuktan sonra hep birlikte Hive'ye gittiler;*

[140]

kuvvetleri 60 süvari oldu. Hive'de iyi kabul olunmadılar. Hiyve Valisi onları soymak ve Moğollara satmak hevesine düştü. Timur bunu hissetti ve derhal güneyde çöle Türkmenler içine kaçtılar. Hiyve Valisi, bizzat birkaç yüz süvari ile takibe koyuldu. Timur ve Hüseyin kuvvetlerinin*

[141]

nispetsiz derece azlığına rağmen takip edenlerle bir tepenin üzerinde vuruşmaya mecbur oldular. Çok zayıat verdiler ve nihayet gece karanlığından istifade ederek kaçtılar. Bundan sonra tanınmamak için Timur ve Hüseyin tekrar birleşmek üzere birbirlerinden ayrılmaya karar verdiler. Timur'un yanında karısı ve bir adam ilc*

[142]

yalnız bir binek beygiri kalmıştı. Ona karısını bindirdi, kendisi ve arkadaşı yaya olarak yürüdüler.

Bir Türkmen aşiretine tesadüf ettiler. Orada iyi kabul olundular. Oradan tedarik ettikleri yiyecek ve hayvanlarla Horasan istikametinde yola çıktılar. Yolda birtakım aşiret efradı tarafından yakalandılar. 62 gün bir ahırda hapsedildikten sonra*

[143]

kurtulabildiler.

Bu aşiret beyi kendisine yalnız bir deve ve bir de beygir vermişti.

Timur'un Hüseyin'le birleşeceği yer Kandehar civarındaydı. Timur onunla birleşmeden evvel bir defa Semerkant civarına uğramak istedi ve o tarafa döndü. Amu Irmağı'na geldiğinde Keş'te dostlarından bir reisin oturduğu yerde 15 adam ve o kadar beygir*

* *Tarih*, c.II, s.306.

[144]

buldu. Ondan sonra Semerkant'a yürüdü. Karısını civarda bir yerde bıraktıktan sonra bir gece adamlarıyla beraber gizlice şehre girdi. Orada 48 gün kaldı. Geceleri dostlarının evlerinde gizli toplanmalar yaparak onları ayaklanmaya teşvik etti. Nihayet kani oldu ki, henüz bir şey yapmaya imkân yoktu. Moğollar memleketi kuvvetle ellerinde tutuyorlar.*

[145]

Celayirliler İlyas Hoca'ya tabi olmuşlardı. Emir Hüseyin'in merkezi olan Kâbil'de bir Moğol emiri oturuyordu. Timur'un Semerkant şehrinde olduğunun Moğollar tarafından anlaşıldığını haber alan Timur derhal geceleyin kaçtı. Timur'un bu defa yanında serseri ve soyguncu Türkmenlerden meydana gelen bir küçük kuvvet vardı.*

[146]

Bunlarla beraber Yeşilşehir civarında bir yere geldi ve orada kondu. Barlas kabilcisinin bazı reisleriyle görüştü. Onları isyana teşvik etti. Ondan sonra Hüseyin'i bulmak üzere güneye Afganistan'a yürüdü, Hindukuş dağlarını geçti. Kâbil civarından dolaşarak Kandahar'a gitti, orada kendisini bekleyen Hüseyin'i buldu. Onun da etrafında Timur'unkinden fazla kuvvet toplanmıştı.*

[147]

Bir kış beraber orada kaldılar. Kandahar'ın batısında Seyistan kıtasında bir isyan olmuştu. Oranın emiri birçok kalelerini kaybetmişti. Timur ve Hüseyin'e müracaat ederek mükâfat karşılığında yardım istedi; kabul ettiler. Timur ve Hüseyin asilerden kalelerin çoğunu aldılar. Fakat Hüseyin köyleri soyarak [...] köye kendi adamlarını oturttarak*

[148]

işi bozdu. Bu defa Seyistanlılar bir gece Timur ve Hüseyin ordugâhını bastılar. Timur onları her ne kadar mağlup ettiyse de, kendisinin de bir kolu ve bir bacağı kırıldı. Bundan sonra Hüseyin, Olcay'ın yanına döndü. Fakat Timur yaralarının tedavisi için oralarda çadırdaki kalmaya mecbur oldu. Timur ondan sonra topal kaldı.*

[149]

Taş Köprüde:

Hüseyin, Moğolların en yakın bir ordusuyla Timur'un nasihatlerini dinlemeyerek muharebeye tutuştu, fena halde mağlup oldu ve askerleri dağıldı. Bunun üzerine Ti-

* *Tarih*, c.II, s.307.

! Bir sözcük okunamadı. (Y.N.)

mur Hüseyin'in askerlerini toplamak ve yeni taraftarlar bulmak üzere faaliyete geçmeye mecbur oldu. Amu Nehri kenarlarına geldi; orada kondu. Birçok günler kaldı; sabırsızlıktan uyuyamıyordu.*

[150]

Bir gece sabaha karşı Belh istikametinden gelen birtakım süvarilerin kendisini bulmak üzere yaklaştıklarını gördü. Bunlar beraberlerinde birer süvari kıtası getiren Barlas reislerinden üç kişiydi. Bunlar birleştikten sonra haber alındı ki, 20 000 kişilik bir Moğol ordusu Yeşilşehir civarlarından bulundukları yere yaklaşıyordu. Moğollar her tarafı yağma ediyordlardı. Bunun için Timur biliyordu ki, nehrin kuzeyindeki Türk*

[151]

kabileleri kendisinin faaliyetinden haberdar olunca kendisiyle birleşeceklerdi. Gerçi henüz kuvveti Moğol Generali Bikiyük ordusunun dörtte biri kadar değildi.

Bikiyük, ordusunu Amu Nehri kuzeyinde bütün geçitleri kapayacak surette yerleştirdi. Böyle kuvvetli bir ordu karşısında cepheden zorlayarak geçitleri geçmek neticesiz bir hareket olabilirdi. Fakat Timur nehri geçmenin kolayını buldu. Bir ay Timur nehri geçmeksizin*

[152]

hasmını meşgul etti. Bikiyük'ü Amu Nehri'nin dar ve az derin olan yukarı taraflarına çekti. Buna muvaffak olduktan sonra bir taş köprü karşısında kuvvetlerini durdurdu.

Moğollar üstünlüklerinden emin olarak köprüyü geçmeye lüzum görmediler. Timur bunların karşısında gösterişli bir şekilde birtakım tertibat aldı. O günün gecesi emniyet ettiği subaylarından Muana ve Hüseyin'in muavinlerinden Emir Musa kumandalarında olmak üzere 500 kişilik*

[153]

bir kuvveti, köprüyü ve ordugâhı muhafaza etmek üzere bıraktı ve kendisi kuvvetlerinin ana kısmıyla oradan uzaklaştı ve Moğolların ordugâhı yakınında nehri geçerek durmaksızın Moğol ordusu gerisinde bulunan tepeleri tuttu. Bu tepeler, merkezi nehirde olan bir yarım daire teşkil ediyordu. Ertesi günü Bikiyük kuvvetli bir hasım müfrezesinin nehri geçtiğini anladı. Fakat aynı zamanda Timur'un ordugâhında kuvvetler azalmamış gibi görünüyordu.*

[154]

Bikiyük, köprüye taarruz ettiği takdirde Muana ve Emir Musa köprüyü şiddetle müdafaa edecekler, Timur da arkadan Moğollara hücum edecekti. Halbuki tehlikeyi anlayan Bikiyük o gün yerinden kıpırdamadı. Gece olunca Timur askerini birçok kı-

* Tarih. c.II. s.307-308.

sımlara ayırarak mümkün olduğu kadar Moğol ordugâhının üç tarafında çok ateşler yakmak emriyle tertibat aldı.

Bu ateşleri gören Moğollar sabah olmadan mevkilerini acele terk ettiler. Askerlerini*

[155]

tekrar toplayan Timur onların üzerine hücum etti. İntizamını kaybeden Moğollar Timur'un takibi altında kaçmaya başladılar. Henüz muharebeye karışmamış olan Emir Hüseyin kuvvetli bir kıta ile Timur'a yetişti. "Mağlup bir orduyu takip etmek fena bir taktiktir" diyerek nasihat eder bir vaziyet almak istedi. Fakat Timur daha mağlup olmadılar diyerek takibe devam etti. Moğolların ricat ettiği yerlerden birçok*

[156]

Türk kabileleri Timur'la birleştiler. Timur, geceleri uyumayarak askerlerini tanzim ediyor ve ölenlerin ailelerine ve yaralılarına mükâfatlar dağıtıyordu. Aynı zamanda devamlı at üzerinde kalarak süvarilerinin hareketını idare ediyor ve mukavemet görülen noktalara bizzat yetişiyordu. İşte Timur'un¹ bu şiddetli takibatı neticesinde Moğollar, Amu ve Sir nehirleri arasındaki bütün memleketi tahliye*

[157]

etmek mecburiyetinde kaldı. Ancak Sir Nehri kuzeyinde ordusunu toplayabilen İlyas Hoca babası Tuğluk'un öldüğü haberini aldı. Bunun üzerine büyük merkezleri olan Almalk şehrine gitti. Bikiyuk ve diğer iki Moğol generali bir çarpışmada esir oldular ve bizzat Timur tarafından esir edildiler. Timur bu eski subaylara kendi çadırında bir ziyafet hazırlattı, onları Han'a*

[158]

sadakatlerinden dolayı takdir etti ve kendinden ne istediklerini onlara sordu. Karar senindir dediler. Timur onlara hediyelerle beraber hürriyetlerini verdi. Ondan sonra Timur doğduğu Yeşilşehir'e dahil oldu. Hüseyin, Timur'u para ve birtakım imtiyazlar vermeye mecbur etmeye kalkıştı. Bundan kederlenen Timur, Hüseyin'e dostluklarına sadık kalacağına dair yemin ettirmeye mecbur oldu.*

[159]

Hüseyin yemin etti, fakat kendini aşağılanmış hissetti.

* *Tarih*, c.II, s.307-309.

1 Bu sözcük eski yazı çıkma yapılarak eklenmiştir. (Y.N.)

Yağmur Altında Bir Meydan Muharebesi

İlyas Han tekrar Sir Nehri kuzeyindeki ovalarda muntazam ve iyi teçhiz olunmuş bir ordu ile¹ göründü. Timur bu orduyu Sir Nehri kuzeyinde karşıladı. Bu ordu Timur'un Türk ordusundan fazla değildi. Fakat Timur onun muharebe kıymetini biliyordu. Bütün Türk kuvvetleri muharebe meydanında*

[160]

toplanmışlardı. Barlaslar, Celayirliler ve Hüseyin'le beraber Gorlar ve Afgan gönüllüleri hep gelmişlerdi. Muharebe birliği süvari bölükleri idi. Fakat Hazarlar alaylar halinde bulunuyordu. Büyük kumandanlar emirlerdi, bunlar doğrudan doğruya Timur'a ve Hüseyin'e bağlıydılar. Timur, ordusunu sağ cenah, merkez ve sol cenah olmak üzere tertip etti. Bu kısımların her biri de muharebe kıtası ve ihtiyat*

[161]

olmak üzere ikiye ayrılmışlardı. Sağ cenah takviye edilmiş olduğu halde Hüseyin'in kumandasındaydı. Düşmana en çok maruz bulunan ve en zayıf olan sol cenahı, Timur bizzat kumandasında bulunduruyordu. Timur ve bütün Türkler muzaffer olacaklarından asla şüphe etmiyorlardı. Fakat, müthiş bir yağmur yağmaya başladı; şimşekler ve gök görültüleriyle büyük steplerin ciddi bir fırtınası*

[162]

içinde kalındı. Yerler bataklık haline geldi. Buna rağmen Moğollar Türk ordugâhına ilerlediler. Bunlara karşı Timur yürüdü. Timur ordusunun sol cenahı, Moğolların sağ cenahına hücum etti, fakat Türkler derhal bozuldular ve geriye atıldılar. Moğollar kalabalık kıtalarla onların takibine koyuldular. Ve Timur'un ihtiyat süvarileri de sarsıldı. Timur bütün orduyu hücum emri verdi.*

[163]

ve kendisi de Barlaslarla birlikte ileri atıldı. Çamur denizi üzerinde bütün alaylar birbirinden ayrıldı ve intizamsızlığa düştü. Oklar rutubetten kullanılmaz oldu. Yalnız kılıç kullanılıyordu.

Atların kişnemesi ve Türk muhاریplerinin "Dagar! Dagar!"² avazeleri muharebe meydanını bir çılğınlar ovasına döndürüyordu. Timur, Moğol sağ cenahının bayrağına doğru atıldı, Moğol generaline yaklaşmak*

* *Tarih*, c.II, s.309-310.

1 "Ovalarda muntazam ve iyi teçhiz olunmuş bir ordu ile" sözcükleri eski yazı çıkma yapılarak eklenmiştir. (Y.N.)

2 Kavga. (Y.N.)

[164]

istiyordu. Moğollar ricata başladılar. Bu çamur deryasında ricat muntazam olamıyor ve Moğol süvarileri kaçarak dağıldılar. Timur atını dört nal sürerek bir tepenin üzerine çıktı ve diğer taraflardaki vaziyeti gözden geçirdi. Gördü ki, Emir Hüseyin fena vaziyettedir. İki ordunun merkezleri birbirine karışmış haldedir. Bunun üzerine ordu-suna toplanmaları için işaret verdi. Fakat bu hareket yavaşlıkla yapılıyordu.*

[165]

Kendisi en yakın süvari bölüklerini alarak Hüseyin'e taarruz eden Moğolların sağ ceh-nahına hücum etti.

Bu esnada İlyas Han ricata hazırlanıyordu. Bu büyük bir fırsattı. Timur yakın adam-larından birini çabuk toplanıp hemen ilerlemesini söylemek üzere Hüseyin'e gönderdi. Hüseyin: "Ben bir alçak mıyım, beni askerlerimin önünde azarlattırıyor" diye*

[166]

bağırды. Timur'un gönderdiği adamın suratına vurdu ve hiçbir cevap vermedi.

Zaman geçiyordu. Timur hiddetine galebe çalarak Emir Hüseyin'in akrabasından iki subayı ona vaziyeti izah etmek için gönderdi. Hüseyin onlara hakaretle: "Kaçtım mı! Niçin ilerlemek için beni sıkıştırıyor. Askerlerimi toplamak için bana zaman bırakın."*

[167]

Hüseyin, gerek kıskançlık ve gerek ileri gidememek yüzünden yerinden kımıldı-madı. Timur gece olmadan evvel çekilmeye mecbur oldu. Muharebe meydanında or-dugâhını kurdu; üzüntüsünden çatlıyordu. Hüseyin'i görmek ve gönderdiği adamları kabul etmek istemedi. Bir daha Hüseyin'le muharebe etmemeye yemin etti. Ertesi gü-nü hâlâ yağmur yağıyordu. Timur acı içinde*

[168]

İlyas'a yalnız olarak taarruz etti. Moğol ordusu tarafından sarıldı ve çekilmeye mec-bur oldu. Hüseyin Hindistan'a çekilmek teklifiyle Timur'a subaylar gönderdi. "Hin-distan'a, isterseniz cehenneme kadar çekiliniz. Bundan bana ne olacak sanırsınız." Ti-mur Semerkant'a çekildi. Orasının bir müddet kendi kendini*

[169]

müdafaası için tertibat aldıktan sonra yeni bir ordu toplamak üzere Yeşilşehir civarı-na gitti. Yeşilşehir'de karısı Olcay'ın ölmüş ve evinin bahçesinde gömülmüş olduğu-nu gördü.

* *Tarih*, c.II, s.310-311.

İki Emir

Olca'yın ölümü Timur ile Hüseyin arasında bağı kırdı. Timur Olca'ydan olan oğlu Cihangir'i alarak, kendi*

[170]

kabileleri adamlarıyla beraber Amu Nehri sahilinde bir yere çekildi.

Diğer taraftan Semerkant'a gelen Moğollar gördükleri mukavemetten, bilhassa ordularında hasıl olan vebadan çekilip gitmeye mecbur olmuşlardı. Hüseyin bundan istifade ederek Semerkant'a girdi. Çok sevinç içinde bulunan halk kendisini büyük gösterilerle karşıladı.*

[171]

Artık Hüseyin ve Timur fiilen Hindistan'dan Aral Gölü'ne kadar bütün memleketlerin hâkimi olmuşlardı. Timur'un manen Hüseyin'e denk bir hakkı vardı, çünkü ordunun hakiki reisi o olmuştu ve ikisinin kuvvetleri birbirine denkti. Fakat Hüseyin, Cengiz sülalesinden görünüşte bir han seçti ve onu resmi merasimle kendi sarayına yerleştirdi*

[172]

Onun namına kendisi hükümet etmeye başladı. Timur, halin zaruri kıldığı vaziyete göre Hüseyin'in astı olmuştu. Hüseyin akrabasından Musa'yı "Karşı"¹ şehrine bir kuvvetle yerleştirmişti. Şehrin etrafı surla çevriliydi. Timur bir müddet sonra aldığı tertibat sayesinde küçük bir kuvvetle bir gece Karşı'a¹ girdi. Ve oradaki kuvvetleri mağlup ederek hâkim oldu.*

[173]

*

Birçok seneler devam eden dahili mücadele neticesinde Timur çok şöhret ve muhabbet kazandı. Herkes onun kahramanlığından ve adaletinden başka bir şey konuşmuyordu.

Hüseyin'in askerleri, beyleri kaçıp onunla birleşiyorlardı. Büyük Türk kabileleri onun tarafını tuttular. Altı sene içinde bir ordu sahibi oldu.

Timur gibi metin bir kumandan tarafından idare olunan böyle bir ordunun

[174]

karşısında, Hüseyin'in iktidarı kar gibi eridi. Amu Nehri'nin güneyine püskürtüldü. Belh'te sarıldı. Şehir derhal düştü. Gizlenen Hüseyin'in ölüsü bulundu.

*Tarih, c.II, s.311-312.

¹ Keş. (Y.N.)

Lise				
İlk	Orta	Lise		
		I	II	
	Özetle	1, 2, 3,	4, 5,	6
1, 2, 3, 4, 5,		6, 7, 8,	9, 10,	11
	11 12	13 14 15	16 17	18
		Orta		
		6, 7, 8, 9		
		1 2 3 4, 5, 6* ¹		

Galatasaray'da
13

Galatasaray'da
13

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Prof. Afet İnan, "M. Kemal Atatürk ve Millî Eğitim" *Devrim Gençliği*, c.3, 17 Kasım 1953, Sayı: 17, s.6. Ayrıca bkz. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984, s.416.

1 Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in, okullardaki tarih dersleriyle ilgili yaptığı çizelge. Afet İnan, bu şemayla ilgili olarak şu açıklamayı yapmaktadır:

"Bu şema kırmızı ve mavi kalemle M. Kemal Atatürk tarafından çizilmiştir. Tarih kitaplarının ilk, orta ve lise sınıflarına göre ayrılmasını gösteriyor.

Lise I ve II. devre olarak ayrılmış ve sınıflar ilkokulun birinden başlayarak on bire kadar alınmakta ve Galatasaray hazırlık sınıfı ile on üç sınıf olduğu kurşun kalemle işaret edilmektedir. Orta ve lise-ler ayrıca üzerindeki rakamlarla birden altıya kadar sıralanmıştır. Bu rakamların altındaki üçüncü sıra numaralar öğrencilerin normal sınıflara göre yaşlarını tespit etmektedir.

En alttaki iki sıra rakamlardan üsttekiler mavi ile sınıfları tekrarlamakta ve alttaki kırmızı rakamlar ise Tarih kitaplarının kitap numaralarını belirtmektedir. Ayrıca kırmızı yazı ile ilkokuldaki dört ve beşinci sınıflarda özet yapılacağı kaydedilmiştir."

İlkz. Prof. Afet İnan, "M. Kemal Atatürk ve Millî Eğitim" *Devrim Gençliği*, c.3, 16 Kasım 1953, Sayı: 17, s.6. (Y.N.)

TÜRK'ÜN TARİFİ*

Bu memleket, dünyanın beklemediği, asla ümit etmediği bir müstesna mevcudiyetin yüksek tecellisine yüksek sahne oldu. Bu sahne 7 bin senelik en aşağı, bir Türk beşiğidir. Beşik tabiatın rüzgârlarıyla sallandı; beşiğin içindeki çocuk tabiatın yağmurlarıyla yıkandı. O çocuk tabiatın şimşeklerinden, yıldırımlarından, kasırgalarından evvela korkar gibi oldu; sonra onlara alıştı; onları tabiatın babası tanıdı; onların oğlu oldu. Bir gün o tabiat çocuğu, tabiat oldu; şimşek, yıldırım, güneş oldu; Türk oldu. Türk budur. Yıldırımdır, kasırgadır, dünyayı aydınlatan güneştir.

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Fethi Tevetoğlu, "Atatürk'ün Türk'ü ve Türkiye Cumhuriyeti'ni Tarifi", *Türk Kültürü Dergisi*, Kasım 1969, Sayı: 85, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, s.5-10. Ayrıca bkz. *Atatürkçülük*, c.1, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983, s.84. Belge, *Türk Kültürü Dergisi*'nde şu açıklayıcı yer almaktadır:

"Atatürk'ün bugüne kadar hiçbir yerde yayımlanmamış, kendisi tarafından kaleme alınmış el yazması bir vesikadan alınan, üzerine başlık olarak önce 'Cumhuriyet' yazıp sonra karaladığı. Türk'ü ve Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşunu tarif eden tarihi yazısı da aynen şudur: [...]"

Belgede tarih ve imza bulunmamaktadır. Atatürk'ün Bütün Eserleri'nin talebi üzerine İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü'nde yapılan inceleme sonucu, İ.Ü. Adli Tıp Enstitüsü Öğretim Üyesi İstanbul İli Adli Yargı Adalet Komisyonu Bilirkişi Listesine Kayıtlı Yeminli Bilirkişi, Belge İnceleme Grafoloji Uzmanı Y. Doç. Dr. Jale Bafra imzalı "Bilimsel Mütalaadır" başlıklı "14.07.2008" tarihli ayrıntılı raporun sonuç bölümünde şu bilgilere yer verilmiştir:

"Yaptığımız karşılaştırma ve değerlendirme sonucunda Mustafa Kemal Atatürk'ün el yazılarıyla göstermiş olduğu karakteristik benzerlikler nedeniyle, şüpheli yazıların Mustafa Kemal Atatürk'ün eli ürünü olduğu kanaatine varılmıştır."

Ayrıca *Miller*. 14 Mayıs 1947, Sayı: 67'de yer alan, Atatürk'e ait olduğu ileri sürülerek yayımlanan "Şurası unutulmamalıdır ki, Türk âleminin en büyük düşmanı kommünistlikler!.. Her görüldüğü yerde ezilmeli!.." yazısına ilişkin aynı kurum tarafından verilen "Bilimsel mütalaadır" başlıklı "11.07.2008" tarihli ayrıntılı raporun sonuç bölümünde şu bilgilere yer verilmiştir:

"Yaptığımız karşılaştırma ve değerlendirme sonucunda Mustafa Kemal Atatürk'ün el yazılarıyla göstermiş olduğu önemli farklılıklar ve genel karakteristik benzerlikler nedeniyle, şüpheli yazının Mustafa Kemal Atatürk'ün el ürünü olmayıp, kendisinin belli bir döneme ait yazılarını takliden yazılmış olduğu kanaatine varılmıştır." (Y.N.)

~~Çanakkale~~

Bu memleket, Dinyanın
korkunmadığı, asla imid
etmedigi bir miyete, meca-
ziyetin yükket seccelisine,
yükket sahna oldu. Bu
sahna 7 lin sonu, en asagi,
bir Türk Beşiridir. Beşir
Tabiatın rüggatları ile sallan
digi; Beşirin içinde, cacuk
Tabiatın yağmuruları ile yitkendi
a, cacuk Tabiatın dinsepkemi-
den, yıldırımından, Resurga-

— — —
karmdan evde, Karlar gele
aldu; sonra onlara alıste;
onları Tabiatın habası karmda,
onların ağılu aldu. Bir gün
o Tabiat, cacığı Tabiat aldu,
Kırık, yildırım, gimes
aldu; Türk aldu Türk
karmda. Yildırımlar,
Kavirgader, dünyaya aydınla
tan gimestir.

BEŞER TARİHİNE

~~MAKALE~~

giriş

Uzak marşın, bugünkü hayatlarımızda, mül-
esseselerimizde hâlâ yaşamakta olduğu görülüyor.
Bunun sebebi ve insanların birleşip müteahhüt bir
cemiyet halinde yaşayışlarının ilk safhaları, az
çok, anlaşılmadıkça, bugünün geniş siyaset, içtimai,
iktisadi meselelerini anlamak güçtür. Bu mesele-
leri yemak için, insanın, nereden ve nasıl geldiği
hakkında ilmi idrak sahibi olmak lâzımdır.

Halkın
mesajı
ile
aklı
karşı
Euharistik düşünülünce, insan, bugünü anla-
mak için dünü bilmeye, dünkü işleri kavramak
için, daha evvel geçmiş günlerin, nihayet uzak
zamanların vakalarını hatırlamaya mecbur oluyor.
Bu suretle, insan, içinde bulunduğu vaziyetin,
işlerin, hakiki başlangıcını anlamak istedikçe geri-
ye doğru çekildiğini duyar. ~~Mısır, Mısır'ın~~
~~yaşadıkları zamanlara~~ Aşyanın merkez yayla-
larına ve oralarda eski zamanlarda yaşamış insan-
lara kadar gider. Fakat bu da kâfi gelmez; daha
geriye, ilk insanlara ve nihayet ilk hayata ve bu-
nun ilk belirdiği yere kadar iner.

Geriyeye doğru olan bu fikri seyahat, muhtelif
subeden birçok âlimlerin, mütehassısların son 100
sene zarfında keşfedebildikleri çemiyet sahalarında
vuku bulur. Bu kâşifler, mazi hakkındaki bilgide-
rimizin hududunu teşkil eder.

Bundan 100 sene sonra, 2000'de yapılmış
seyahatın, ihtimali, bugünün neferaten, akla hayret

not - 1

Mazurka

Eski bir Farkat bir hisustaki
 bütün bilgilerimizin
 Hürdudun, rihayot, son
 100 yıl içinde ~~bir çok~~
~~ahimlerin, mütehasşihle-~~
~~rin keşfedebildiklerini~~
~~görmey.~~
 yapılmış olan
 keşiflerin ötesine
 geçmez. Ancak, birgünki
 yeni keşiflerle, bilgilerimizi
 her hürdudun genişlemek
 tedir.

TARİH

B.

TARİH

~~Bu izahattan sonra tarihi tasif edelim.~~

Tarih insan cemiyetlerinin, zaman ve mekân kaydile, sahîh olarak, hayatını, harsını tetkik ve nakleden bir ilimdir.

Tarihin, insanlar için ne kadar mühim bir vazifeyi üzerine aldığı meydandadır.

Tarih, bu mühim vazifeyi ifa ederken, yalnız, bugünün insanlarını, tenvir ve irşat etmekle kalmıyor, bundan sonra gelecek insanlara da faydeli bir mürebbi oluyor.

Filhakika, yarının kurucusu olan bizler, bizden evvelki kavimlerin, milletlerin, devlet işlerinde fikri ve iktisadi sahalarda, yaptıklarını ve bunların mükemmel ve noksan cihetlerini, iyi ve fena taraflarını ve bunların sebeplerini, amil ve müessirlerini, tabii veya arızî manileri anladıkça, fikrimizde, filimizde, küsayış olur. Gelecek nesillerin nefretle yadedeceği bir insan, bir millet olarak tarihe geçmekten hazer edeceğiz. Fertçe ve milletçe, medeniyete en yüksek işler görmüş, insanlığın yükselmesine çok çalışmış, gelecek nesillerin istifade edebileceği, kıymetli, ölmez, ilmi ve san'atkarane eserler bırakmış bir varlık olarak, tarihte en mühterem, en şerefli bir yer ~~bulacaktır.~~ ^{bulacaktır.} Çocuklarımıza da aynı fikir ve terbiyeyi vereceğiz.

Tarih, vazifesini ~~bu~~ ^{yapar ki} mühtaç olduğu ~~ma~~ ^{her} ilim ve fenden istifade etmek mecburiyetindedir. Bilhassa, ~~jeoloji,~~ ^{jeoloji,} antropoloji, paleontoloji, arkeoloji, filoloji, etnoloji, içtimaiyat, tabiiyat ilimlerine mühtaç olduğu gibi, coğrafya ile daima yanyana yürümeye mecburdur.

BEŞER TARİHİNE METHAL

~~Tarihten bahsettiğimiz~~ insan cemiyetinin dünya yüzünde, hangi mevkiî işgal ettiği, bu mevkiî vaziyeti, avarızı, iklimi, denize yakın veya uzak olması, toprağı, nehirleri; nebat ve hayvan yetiştirmekabiliyeti ile o cemiyetin tarihi arasında sıkı bir münasebet vardır. Kezâlik, bir milletin, hangi milletlerle iktisadî, içtimai, siyasi münasebetlerde bulunduğunu bilmek lazımdır. Bütün bunları, coğrafî vaziyetle anlayabiliriz.

Tarih, vak'alarını, zaman sırasıyla, tertip etmek için bir mebde kabul etmek ve vakayî, o mebdée göre sıralamak lazımdır. Bu mebde bütün milletlerde bir değildir.

Araplar, Muhammedin, Mekkesden Medine'ye hicretini tarihlerine mebde olarak kabul etmişlerdir. Hicret mebde olmak üzere senelerin sayılmasına ~~senet hicriye~~, ~~ve kayı senet kameriye~~ ile hesaplanırsa ~~senet hicriye~~ kameriye, ~~senet~~ şemsîye ile hesaplanırsa ~~senet hicriye~~ şemsîye ismini alır. Bütün dünya milletleri, İsa'nın doğduğu günü mebde kabul etmişlerdir, bu senelere ~~senet~~ milâdî ~~denir~~ denir. Ve yalnız ~~senet~~ şemsî seneye hesaplanır.

Türkler, bütün medenî milletlerle beraber, Türk cümhuriyetinin teessüsündenberi mebde olarak milâdî ve ölçü olarak ~~senet~~ şemsî kabul etmişlerdir.

**İNSANLARIN
GEÇİRDİĞİ
DEVİRLER**

Tarih, ~~yazı~~ ile başlar. İlk insanların, dünya yüzünde, yaşamaya başladıklarından itibaren, tarihin iptidasına kadar geçen çok uzun bir mazi biliyoruz. Bu mazi, tarihten evvele ait kalıyor. Demek ki insan cemiyetlerinin hayatları, bir mebdée nispetle iki zamana ayrılır:

P

İNSANLARIN GEÇİRDİĞİ DEVİRLER

- 1) Tarihten evvel zamanlar;
- 2) Tarih zamanları.

Tarihten evvelki zamanlarda yaşamış olan insanların hayatları hakkında, bize bir fikir veren, onların bıraktıkları eserler olduğunu biliyoruz. Bu zamanlar dört devreye ayrılır:

- 1) Yontma taş devri;
- 2) Cilâlı taş devri;

3) ~~Taş devri~~; *Maden devri; B. K. T. devri, denir.*

Bu devirlerin atları insanların hayatlarını müdafaa ve ihtiyaçlarını temin için kullandıkları maddeye ve maddeyi işleyişlerine göre verilmiştir.

Bu devirler, insanların, medenî hayat ve san'ata doğru terakki merhalelerini gösterir. Filhakkı, devirden devire daimî terakki vuku bulmuştur. Fakat zannolunmasın ki, dünyanın her muntakasında, aynı zamanda yaşamış olan bütün insan kütleleri, bu terakki merhalelerini, aynı zamanda kat'etmişler ve aynı zamanda müştereken, tarihî devirleri yaşamağa başlamışlardır.

Böyle olmamıştır. Bazı insan cemiyetleri ya daha müstait olduklarından ve yahut muhit ve ahvalin, kendilerine muvafık şerait bahşetmesinden dolayı, diğer insan cemiyetlerinden, daha çabuk terakki etmişlerdir.

Medenileşmiş kavmlerin, tarihten evvelki zamanlarının, ne kadar devam ettiğini kat'î olarak bilmek mümkün değildir. Her halde, hepsinin, vahşilik halinden çıkmak için geçirdikleri zamanlar, pek uzundur.

Bütün insanlar için, */Kaba Taş devri tabiri eder*
yontma taş devri, ~~kaba~~
~~taş devri~~ en uzun sürmüş bir devirdir.

BEŞER TARİHİNE METHAL

Diğer devirler, daha fazla süratle birbirini takip etmiştir.

Yontma taş devrini, ~~Sakarya~~ ^{orta Asya'da Türkler} milâttan 12,000 sene evvel atlıyabildikleri halde, Avrupalılar bu tarihten 5,000 sene sonraya kadar bu devri yaşamağa devam etmişlerdir; yani Avrupada milâttan ancak 7,000 sene evvel bu devirden çıkılabilimiştir.

Türklerde
se Türk-
ler
m.ö. 1200
y. 1200
ilginç

Tunç devri ~~en eski medenî~~ ^{en eski medenî} ülkelerde, Sum-
merde milâttan 6:7,000 sene evvel, Mısırdaki ~~ise~~ ^{Surat} ~~burada~~ ^{Surat} başlamıştır. - ~~Bu~~ ^{Bu} ~~ki~~ ^{ki} ~~lerde~~ ^{lerde} demir
devri iptidalarında yazı icat edilmiş ve tarih devri açılmıştır. Avrupada yazı bilinmeksizin, dört muayyen devir geçirilmiştir.

I - ~~Yontma taş devri~~ ^{Yontma taş devri}

1) Yontma taş devrinde insanlar, taşları taşıyarak muhtaç oldukları her nevi aletleri yaparlardı.

Bu devirde insanlar, iptidal ve sefilâne bir hayat geçiriyorlardı.

Evvelâ, açık havada yaşadılar, sarma, nehirler yakınlarında ağaç kovuklarına, kaya oyuklarına, mağaralara iltica ettiler. Bunun için bu devre *mağara devri* denir. Fakat, daha çok balığı olan su, daha çok avı olan orman aramak üzere sık sık yerlerini değiştiriyorlardı. Çünkü ziraat bilmiyorlardı. Avladıkları balıkları, hayvanları ve tedarik ettikleri nebat köklerini ve yabani yemişleri yiyorlardı. Bu insanlar elbise yapmasını bilmiyorlardı. Hayvan derilerine sarınıyorlardı.

2) Bugünkü mevcut hayvanlar, daha o devirde yaşamaya başlamışlardı. Büyük geyikler, öküzler, atlar, boz ayılar, aslanlar, sırtlanlar, gergedanlar, filler, şimdi ancak kutuplarda bulunan Ren geyikleri gibi hayvan cinsleri vardı. Bu devirde Ren

İNSANLARIN GEÇİRDİĞİ DEVİRLER

geyikleri okadar çoğalmıştı ki, bu devre Avrupada Ren devri namı verilmiştir.

Fakat o zamanın insanları bunların hiçbirini ehlileştirmemişlerdir. At, onlar için bir avdı. Bundan başka bugün nesilleri kaybolmuş, mamu: gibi büyük hayvanlar da vardı.

3) İnsanlar, o devirde ya öldürüp yemek için veya kendilerini muhafaza için hayvanlarla mücadele ederlerdi. İnsanlar birbirleriyle de kavga ediyorlardı. Av hayvanı, balık, bir mağarada bir yer, kavgaya sebep oluyordu.

Biribirlerini öldürüp etini yiyenler olduğu gibi keyif için diğerlerini öldürenler de vardı. Bu insanlar birbirlerinden, hayvanlardan, herşeyden, şimşekten, gökgürültüsünden, fırtınadan, gecenin karanlığından korkuyorlardı. *Korku* insanların ilk ve en kuvvetli hisleri oldu.

4) Bununla beraber bu insanlar, çok korkacak bir şey olmadığı ve çok aç olmadıkları zamanlarda hayvan dişlerinden gerdanlık yapıyorlardı. İçlerinden bazıları bayağı artist olmuşlardı. Bu devrin metrukâtı meyanında, üzerlerine, asıllarına pek benzeyen hayvan resimleri yapılmış taşlar ve kemikler bulundu.

Bazı mağaralarda boyalı hayvan resimleri de bulundu. Bu insanlar hayvan resimlerini oldukça mahirane yaptıkları halde insan resimlerini pek kaba bir surette yapmışlardı. Anlaşıyor ki uzak ecdadımız tabiatı müşahade ve tasvir etmesini biliyorlardı.

5) Yontma taş devri insanları, ateş yakmağı öğrendiler. Ateşte ısınıyorlar ve gıdalarını pişiriyorlardı.

Ateşin kuvvetli parlaklığı geceleri vahşi hay-

BEŞER TARİHİNE METHAL

vanları korkutarak uzaklaştırıyordu. Ateş aynı zamanda insanları, karanlığın verdiği korkulardan da kurtardı.

II- *Cilalı Taş devri*

6) *Cilalı taş devrinde* insanlar, taşları cilâhıyarak her neviden ve daha çok güzel aletler yaptılar. Bu devirde Avrupada yeni insanlar görölmeğe başladı. ~~3. M. Ö. 10.000 - 5.000 yılları arasında~~ *Asya'da ve Avrupa'nın vahşi vaziyetini değiştirdiler. Bu insanların mensep oldukları bölgenin Asya'da ve Akdeniz kıyılarında olduğu tahmin edilmektedir.* ~~Asya'da ve Akdeniz kıyılarında olduğu tahmin edilmektedir.~~ *İdi. Türkler ziraati ve hayvanları ehlileştirmeği çoktan biliyorlardı. Hububat ve bilhassa buğday ziraatini öğrenmişlerdi.*

Keten ziraati yapıyorlar ve onun liflerini dokuyarak kumaş ve ondan elbise yapmasını öğrenmişlerdi. Atı ve köpeği ehlileştiriren bunlardır. Artık bu devirde koyun, öküz sürüleri yetiştiriliyorlardı.

Bu devrin adamları çiftçi ve çoban idiler. Bununla beraber cilâlanmış taşlardan ve kemiklerden muhtelif aletler ve zinet eşyası ve silâhlar yaptılar. Bunları yapmak için adeta imalâthaneler vardı. Başka san'atlar da inkişaf etmişti. Mesele kile şekil vermeği biliyorlar ve onu pişirerek muhtelif şekillerde ve muhtelif süslerle çömlekler, kaplar yapıyorlardı. Bu muhtelif san'atlar gittikçe daha faal bir hale gelen bir ticaret doğurdu. Ziraat ve her türlü yeni san'atlardaki terakkiler ile *cilalı taş devrini, ilk idrak eden 1 irklerdir.*

7) Bu devrin insanları abideler diktiler. Bu abideler yere dikilmiş 4-5 metre ir ifanda kaba taşlardan, *manhirlere* ibaret idi. Bunlar ya bir hat

İNSANLARIN GEÇİRDİĞİ DEVİRLER

üzerinde veya bir daire üzerinde yan yana dikilirdi. Manhirlerin neye delâlet ettiklerini bilmiyoruz. Bundan başka *dolmen* denilen binalar yaptılar.

Dolmenler yere dikilmiş taşların üstünü ufki taşlar koyarak kapatmakla yapılan bir nevi odalardı. Bu tarzda yapılmış kapalı yollar da vardı. Dolmen odalarında insan kemikleri bulunmuştur. Bunlar şüphesiz mezardı. Bir üçüncü nevi binalar da vardı. Bunlar Avrupalıların tümülüs dedikleri tumbalardır. Tumbalar (Kurganlar) dolmen gibi taşlardan yapılmış, fakat üstü toprak yığılıla örtülmüştür. Bunlar da tepéciklere benzer mezarlardı. Bu dolmen ve tumbalarda, tunç ve demir şeyler de bulunmuştur. Fakat, en eskilerinde yalnız taştan baltalar, kaba kaplar ve kemikten, fil dişinden, hayvan kabuklarından resimsiz olarak yapılmış zinet eşyaları bulunmuştur. Bu tezyinat bilâhara göl evlerinde bulunmuş olanlara benzerdi.

8) Cilâli taş devrinde insanlar kısmen göçebe hayatı terkederler, şurada burada yerleştiler. Bu mühim bir hâdisedir. İnsanlar yalnız münferit aileler halinde değil, birbirine yakın ailelerden mürekkep gruplar, yani *kabileler* halinde sakin oldular. Sabit hayat, küçük küçük milletler demek olan bu gruplar da tesanüdü takviye etti.

Beraber yaşamak için müşterek kaideler bulmak icap etti. Biz onlara bugün *kanunlar* diyoruz. O eski insanların buldukları kanunların neler olduğunu bilmiyoruz. Yalnız muhakkaktır ki insanların grup halinde birleşmeleri bir terakki oldu; ve insanlar arasında şiddet ve huşuneti azalttı.

9) Bu insan gruplarından bazıları göller üzerinde inşa ettikleri *beldelerde* ikamet etmeğe başladılar.

BEŞER TARİHİNE METEAL

Göl beldeleri şöyle inşa olunurdu: bir gölün içinde, fakat kıyıya yakın olmak üzere kazıklar çakılır; Kazıkların üzerine ağaç kütüklerinden bir döşeme yapıldı. Döşemenin üstünde kulübelere inşa olunurdu. Kulübelerden müteharrik ahşap köprülerle sahile çıkılır ve gelinirdi. Bu köprüler akşamları kaldırılır, şabahları tekrar konulurdu.

40.000 kazık üzerine kurulmuş beldeier bulundu. Kazıkları, ağaç kütüklerini kaba taş bal-talarla kesmek ve düzeltmek için ne kadar uzun ve sabırlı çalışmak lâzım geldiği düşünölsün. Bu belcelerde insanlar kendilerini emniyet içinde hissediyorlardı. Emniyetli hayat, müsterek sarfo-lunan gayretin mükâfatı oldu. ~~Beşeriyetin büyük kısmı cilâlı taş devrine, müden devri ile on iki bin sene evvel varmıştır.~~

III- Maden devri.

Hakikî *muden devri* tunç istimalinden sonra başlar. Fakat tunç yapmak için lâzım olan kalay tabiaatte nadir bulunduğundan, tunçtan silâh ve aletler imalâtı mahdud idi. Bu sebeple daha uzun zamanlar yontma ve cilâlı taştan yapılmış şeylerin istimaline devam edildi. Bulunmuş olan tunç kaplar üzerinde birtakım sahneler arzeden, karışık resimlerin mahkûk olduğu görülür.

Madenleri keşfeden insanlarca, *demir madeni* de malûm oldu. Demir istimali tunç istimalinden daha çok taammüm etti. Demirden yapılan şeyler tunçtan ve taştan yapılmış şeylerin tamamen yerine kaim oldu. Gerçi demiri eritmek ve onun üzerinde işlemek daha güçtür. Fakat zamanla bu müşkül yenildi. Demir keskin kılıç, balta ve sair

Üçünacık ⁵²

1. - Birinci Bk. n. ~~Üçünacık~~ devesinde,
~~Bir~~ ^{Bir} ~~Üçünacık~~ta, Nisli Kitasında,
 O zemat kadar, tünim, malikler-i bu
 Halka buldiler. Metinlerde, evvel
 malik olan kalile isimleri yanı-
 da, bu halkın ismi Kös (Kash),
 Kaush) sakinleri diye yazılmıştır.
 Misirîlilerin ~~sakinleri~~, bu
 talile Kast ettikleri mana,
 "memleketi işgal eden Mitha-
 ripler" idi.

Misirîliler; yaptıkları, müstah-
 ken katta dayanarak, bu halka
 Karsi Kayalıldiler ve onların
 memleketlerini, Kolori kalinde
 idareye müktedir oldular.

Bununla beraber, misirîliler
 Kös ~~l~~lara, düşman gözüyle
 bakarlardı onlara, tahkir için,
~~ta~~ Kösün isleri (Kös da Kaush)
 derlerdi. Bu talir, tarihî metinlere
 girmistir. 1) ~~250~~ (Hes) tarixinde yazıl-
 dığı görülen (is) kelimesi, türkçe
 sahip, malik manasına gelir. 2)

Kös sahipleri, sakinleri demek olur.
 2. - Malumdur ki, Gümer memleke-
 tinin en eski şehri (br) dır. ⁵³

(1) Des Blancs aux Empires. p. 260.

(2) Büyük Türk Lügati. Hüseyin Kay R.
 s. 224, 246.

۱۱۷۷

Agrio hanım, milattan 4,000 sene
önce, bir sährinde yasadığını
bahs ederler. Bir Keşfiyet, Sumerce
ile Türkçenin Karabeterini ten vir
noktasından mihimdir.

En eski, Sumner Hükûmdar
Cistalarında, Patesi inruanlı
Ug (Ouch) ve Hükûmdar inruanlı
O.Kus (O.Kouch) namında iki
Hükûmdarın ismine tesadüf
olunur.

Us, Okus, Kelimeleri,
talaffuz da, Us, Ağız Kelime-
lerine benzer. Bu ^{bir} Eski türkçe
le sumerlilerin lisansları
arasındaki münasebetin
doğruluğunun göstermeye
yardım eder ~~ve~~

Agis, nami, insan hak:kinda
ddingü gili, memleket hakkin-
da da kullanılmıstır. (1)

Co. 1000

(1) Kienik Think to Librarian. Answer Gut. with
S. 1) 23.

III

3.- Mısırlıların, Nübiye
tesadüf ettikleri; yeni Muhar,
Karamin, Kalde ve Elam da
Lahren ve habesistan ~~tanrı~~ ^{göle} ~~göle~~
geldiklerini anlatılıyor.
~~İnsanlar~~ Türklerin, mih.
telef yollarla ve habesistan
içerinden dahi, Mişka geldik-
lerini söyleyen alimler
için, 1. mi ve 2. mi Fikralarda
bazı kelimelerin, Karşılaştı-
ması, alaka ziyanelerine,
mahiyette dir. ~~İst~~

Mesela, Urin;

(İs - Kıs), Kelimeleri, Ağır, a
benzediği gibi, Nübinin.

(Kıs) Kelimesi de hemen ^{aynı}
derecede, Ağır, a benzer
dur. Hissusile, manaca, tamam
Ağır yerinde kulla nilmıs tır.

Herki memliket, gerek milli mensi-
leyet, ifade etsin, mana kulla.

Hala (hes) is kelimesinin türkçe
Günas, (Kıs) isn türk Ağır olduğunu

Londen dahi avval
 misir kirallarına verilen
^{estki}
~~sa~~ isimleri demirci manasına
 olarak tercüme edilmiştir.
 Bu adlandı hem mabareze
 hem de mada sanıklarına
 Japon insanlarıdır.

" Bugün muhakkaktır ki- ilk Mısır
ehalisi milattan 5000 sene evveline
doğru Asyadan gelmiş olan beyaz ırktır,
bu ırk, Nil vadisinde yerleşti ,badehu
kabileler halinde kümeler teşkil etti,
~~ve~~ . Her bir kûmenin reisi,dini , ve
kanunları vardı ". (I)

(I) Histoire universelle illustrée des
pays et des peuples .

Fransız maarif umumî müfettişi
Edouard Petit ve 36 kadar Profesör ve
sair zevatın teşriki mesaisile negro-
lunmuştur .

6 münasib
 Eller, evde, ~~ne baktı~~ kiralık
 Halinde bulundu. Bana,
~~bu işi~~ ~~bu işi~~ hâlinde,
 kiralılar, bir kiralı
 etrafında birleştiler -
 İşte bu zaman Mısır sülaleleri
 devri tarihinde yazılı olduğu
 gibi bular. 12. yüzyıl
 Mısır ictimai hayatı -
 devlet haline geçmiştir
 oluyor -
 Mısır tarihi, Mısır
 4-5. bin sene evvelinden
 başlar.

- 8 - , parki, park ^{ifuk}
kurini

Horüs, gümresi/ ifade eder
ve bir ^{göğüs (pabın)} ~~göğüs~~ ile temsil
edilirdi. Bir ~~örnek~~ ^{Mısır medeniyetinin ilk kınıldığı}
allahlar ^{naamına}, Deltada
Hiükümet icra edilirdi.
Yükari misiri ^{allah} (Set) yarat
etti. Aşağı Mısır ile yukarı
Mısır bu allahlar namı-
na bir çok mütebeler
ettiler. Allahlar namına,
insanların, birbirlerine düşmün-
lükleri, birbirleriyle bağayla-
maları, medeniyet tarihinin
alakadar olacağı bir ~~not~~ mes-
ledir. Devlet teşkilatının
Mısır ^{insanların} ~~insanların~~ ^{başlangıcında} ~~başlangıcında~~ ^{gibi}
dini karakterde olması, insanların
boy ninde, daima, hükümet
hükümeti ve ~~baş~~ ^{yakıne}
kan dâfûlmesinin müciği
olmuştur.

- 2 -

Tenri Horüs namına, ~~bu~~ bir
Çok Kırallar tarafından
İsra alınan Mısır salta-
natı (M. ev. 3315) tarihine kadar
(10-7) asır devam etti.

Bir tarihten sara, Menes,
tenri Horüsün ~~of~~ yerine
onun timsali olarak bu-
yut Kral oldu. Thinit
Hanedanının ~~Thinit~~ Kralı.
Tinit Kıralları, merasima iça-
li olmak üzere:

- 1, Horüsün bir ünvanını,
- 2, iki tac taşıyan Kral "
- 3, Üstteki ve Aşağı Mısır Kralı "

tasındı. Bir ünvanların bir
birine, Kralın aldığı bir Nom
ilave oluna bildi.

Horüsün ünvanı — Ahia 303

~~Se 115 ed. de enregistrement~~
E. 135 de Mithanip. "lin
E. 135 de Mithanip. "lin

"Ga" gile¹¹⁵ "Ka" = Kha¹⁰ -
 gile / immenlardan - liri idi.
 "Ka" ^{metkessin} hayal Ferkinde liri
 birjüklige, Kirdre te Malik
 idi. ^{Bilubaga} "Kiral Ka dir" ^{dim ülemesi} ^{Kirali metli}
 derleroli [1].

Primlere "Hati" Â [13] denirdi ~~kan~~
~~laca askentlerin~~ ~~maidilig~~ ~~uygusi~~
~~verilirdi~~ ~~imra~~ ~~meshta~~ [13]

Saray Kadınlarına "Khet Har" [14]
 imnusi verilirdi.

~~Kirati, yünge, tilişinde~~
~~siyos di ca~~ ~~monimlara~~
~~"Shamakhia" [15]~~

(1) Le Nil et La civilisation égyptienne
 Sayfa 136, 137, 140, 142

(2) Bu Kelimede Ki "Â" - ağa dem
 Aska liri say denilirdi.

~~(3) "Hati" kelimesinde bir esgarıyet vardır. tiliş~~
~~"Hati" kelimesinde bir esgarıyet vardır. tiliş~~
~~"Hati" kelimesinde bir esgarıyet vardır. tiliş~~

(4) "Alla qui suit Harus" Le Nil... D. 158.

+ "khet" gitmek kelimesinden-
 dir. ~~soluk, Reth~~
~~by bi Reth~~ Reth-for,
 «Reth- huda» *nin aynısı.

Reth, kikkedir, huda, allah
 menas farisichir, soradan
 alinip berlesken emişir.

- 11 -

Tinit kirallarının saray-
^{büyük ev manasına.}
 larına, "Per âa" (1) denirdi.

Bu isim, Menfit devrinde
~~de~~ doğrudan doğruya Kira-
 li ifade ederdi.

(Pharaon), in vani,
 (Per âa) denir, çıkmıştır.

~~Menfi~~ ^{ve} Menfi ~~kanalı~~.
 sülalesinin sami olduğu
 anlaşıyor. Samilerin gari-
 etkipleri saltanat türke
 saltanatı idi.

(1) Le Nil S. 159

+ burada da âa = ağa (büyük).

[26a]

Aha - âa -
Ga - Ka = Kha

- 26 -

Mısır tarihini, başlıca iki büyük devreye ayırmak münaşip olur.

İnci devir; m. ev. son ay 5000, senesinden m. ev. 3315 senelerine kadar ^{temmuz} asır, devam eden Kral-allahlar devridir. Bir devrin, kimler tarafından, nasıl tesis olunduğünü, izah ettik. Mısır medeniyetinin başlamaşı, inkisafı bu devirde olmuştur. Bir devrin tafsilatlı tarihi, arkeoloji ^{tarix} tetkiki ile ilerledikçe ^{tarix} ^{tarix} olacaktır.

2. inci devir, Firavınlar devridir. ~~İlk~~ İlk Firavın, ~~feni devir~~ Menes'tir.

— 27 —

~~Menes, muhtedir ve sayıları kemmiler yapmış,~~

~~Tekilâtes bir kural hatırası bırakmıştır.~~

Menesden sora birbirini ardınca bir

çok firavunlar gelmiştir . Kolaylıkla hatırd

kalmak için bu firavunları 26 sülâleye ayırır

lar . Firavunlar tarihi ^{Bes} ~~26~~ devreye ayrılabilir

bir ş,

devir,

1) ~~Menes devri~~ ^{devir,} ~~Memfis~~ ^{Memfis} ~~imparatorluk~~ ^{imparatorluk} . Bu devirde payitaht, ~~Memfis~~ ^{Memfis} ~~gehridir~~ ^{gehridir} .

2) ~~Tep (Thebes) devri~~ ^{devir,} ~~yahut Ort~~ ^{imparatorluk} . Bu devirde, Tep, payitaht oldu .

imparatorluk . Bu devirde, Tep, payitaht oldu .

3) ~~Miksozlar devri~~ ^{(2) ~~devir~~} ~~devri~~ ^{devri} .

4) ~~Yeni imparatorluk~~ ^{devri} ~~yahut, ikinci~~ ^{devri} ~~devri~~ ^{devri} .

Tep devri .

5) ~~Sayıs devri~~ ^{devri} ~~devri~~ ^{devri} . Bu devir Firavun-

lar istiklâlinin son devridir . Bu devirde pa-

yitaht deltada Sayıs ~~gehridir~~ ^{devri} .

- (1) ~~kelime tırkkadır, tırke = tep~~ ^{devir} ~~devri~~ ^{devri} .
 (2) ~~kelime tırkkadır, tırke = tep~~ ^{devir} ~~devri~~ ^{devri} .
 Allah dır, ~~devri~~ ^{devri} ~~devri~~ ^{devri} .
 P. 613, 1514 . ~~devri~~ ^{devri} ~~devri~~ ^{devri} .
 İksoz = ~~devri~~ ^{devri} ~~devri~~ ^{devri} .

(xx) ^{asimilalar (Gothian)}
 (Hega) Kelimes: ~~He (Hega) Goetia~~
~~Gia songa~~ ^{misirata} ^{nitur}
 Olevi ~~can~~ ^{bir} (sch - Hega) mans
 ainda kikka nil-mistör. ike - Hega
 Des Klans Aix Empires. A. Moret
 G. Dany. S. 266.

- 28 -

Birinci devirEski ~~devir~~
Paratorluk
~~devir~~Eski imparatorluk devri ~~devir~~
Kiral Menesle başlar.~~Menes~~ Menfis sülalesine ~~Menes~~~~Menes~~ . İlk kiral-
Murdular.lar, Yüksek Mısırdaki (Tini) te, ~~Menes~~Sora Menfis'e naklettiler. (xx)
Büyük Kralın ismine nispetle.
Tini sülalesi namını aldılar.- Kahire civarında Menfis şehri yap-
Firavın

"I inci Pepi" dir (I) . #

Menes ,muktedir ,ve saydali ka-
nis ~~Menes~~ bir kiral

nular yapar, teşkilâtçı bir kiral . Ağaç

ve Yüksek Mısırdaki birleştirerek idare etti .

Menes'den sora gelen firavınla-

rın en meşhurları, 4 Keops ,Kefren ve Mike-

rinos, 9 tur . Bu firavunlar Kahirenin cenup

gerbunda . Bize ~~Kahire~~ civarında, kendi

atlarını taşıyan birer Ehram yaptırmışlardır.

Menfis ~~devir~~ ~~devir~~
Bu kiralardan sora, I inci Pepi, II inci Pepi

gibi, muharip kiral geldi . (M.EV. 2500

tarhine doğru .) Bunlar Mısır hakimiyetini

(I) Le Nil et la civilisation Egyptienne
S. I43(xx)
Bu şehre
nispetle de,
eski imparator-
luk devrinde
Firavınlara,
Menfis sülalesi
derler.
Menfis şehri
Kahire civarında
idi.

29 -

şarkta, Sina yarımadasına ,cenupta Habegistan
dağlarına kadar genişlettiler . Kızıl Denizde
ticaret yaptılar .

Bundan sora Eski İmp^aeratorluk ,

bir kaç asır süren dahili karışıklıklar yd -
zünden battı . -~~Paytahtı Memphis'te idi . Bugün~~

~~Memphis'te idi . Bugün~~ *Memphis'te idi . Bugün*

YENİ

İMPERATORLUĞUN doğru karışıklıktan kurtuldu .

BAŞLANGICI

Birinci Tep den

Tep Prensleri ~~iki~~ iktidare

merkeze geçtiler . Tep şehri Payitaht oldu . Bu devrin

Başlangıcında

~~başlangıcında~~ gelen Firavunlar muharip idiler .

Mısırın Şimal ve cenubunda ,karışıklık devrinde

birbirinden ayrılan Eski İmp^aeratorluk mintaka-

idareleri ~~idareleri~~ *akraba* ~~akraba~~ *birlikte*

larını ,yeniden ~~birlikte~~ . Sina yarımadasını

tekrar Mısıra bağladılar . Sina barzahında

müstahkam bir hat yaptılar . Mısır gemileri

Suriye kıyıları boyunca Berut'un şimalinde

(Biblos) a kadar gittiler . Habegistan ~~ceva~~

mal değeri

bu tekrar zaptolundu . *Fakih, ~~ayrı~~* Mısır hududu I inci

32

üçüncü devir

Hikroslar ^{devri} Mısır milattan takriben

1700 sene evvel, hikroslar
tarafından yakıt olundu.

Hikroslar, Kalde ve Elam
havalisinden Sürye ve
Palestini tarifiyle Mısır
üzerine yürüdüler.

Bunlardan ilk gelen
Küçük - Kabileler Mısır'a müstah-
kame girdiler ^{ve} Kaleb
oldular.

Büyük Hikroslar Kütlesi;
müstahkame teşkilatlı ve
çok iyi müvallah idiler.
Raislari müvallah Komutan-
dılar idi. Bu kuvvetler
Sina çepresindeki müstah-
kam hattı zorlayarak
geçtiler. Mısır ordusunu
maglub ve Mısır'ı haki-
mizetleri altına aldılar.

(33)

bu asir Kadar devam eden
Kuvvetli bu devlet Kurdu-
lar. Bu Kuvvet ve tesiri
güçleri Misirden Kade
ve Giride Kadar ~~tesiri~~
öğü samil oldu. Her taraf
ta Kırallarının ismi
bütün Kitabelere yazıldı.

Delhade, Tanis ve
Avaris gibi şehirleri parç-
taht iktidar ettiler.
Merkezi idareleri Avaris
de idi. Bu müstakim, yaz
mevsiminde, ordularında
münasip talim ve ma-
nava yaptırdıkları bu
müstakim ordugâhıdır.

Nubideki (Kus)lar da
et. l. l. l. etmisler.

(34)

Hiksozlarla, aynı ırktan oldukları anlaşılan (Rus) lular, Rami Mısırlılar ~~on~~ tarafından haksızca gören bir halktır.

Bir dereceye kadar, mühtariyetle idare olunan ten prensleri hiksozlara isyan için fırsat gözetiyorlardı. Nihayet, fırsat günleri geldi. Hiksoz Kıralları zamanla iki büyük haraba şapmışlardı.

Birincisi, firavunların idare ve siyaset ve baraj merasim ve adetlerini tatbik etmeye başladılar, Mısırlılaştılar.

Mısır Kıralları gibi, firavun oldular. Onlar gibi, firavun mü-lâleri teşkil ettiler.

(35)

Bundan başqa, Hixsos
 Kiralları, idaresi müqbil
 vasi bir münşikada müfij
 terisi hürslarına Kapıldılar.
 dıste bu sekeplerle idarelerin
 de Ziaaf bulırdı. Tep prenden
 aleyhlerine, dahili, uşun
 bir muharebe açıldı.
 yavaş yavaş, maddi ve
 manevi kımetlerini
 Kayıttılar, mihayət
 (Aharis) de yerlilerin
 muhasarasına düştiler.
 Bunun vesicesinde, Mısır
 da Hixsos hakimiyeti
 mihayət buldu. (M. ev. 1580)
~~1580~~
 mamafih, Hixsosla-
 rın Mısırda hakimiyet
 ve saltanatları hadisesi
 Mısır Tarihinin dahili
 bir safhası olmaktadır

(36/
 Razla bu kachisedir. Bo
 dadise umum dunya
 tarihine geymis mehim
 bu makiadir.

15

Tep prensleri Hıksawların
 haliyetine girdiler ve onlara
 Vergi verirdi. Fakat
 (m. en 1580) kurullarına dağın
 Tepeler ~~terafinden~~ ^{alemlerine} açılan uygun bir
 istiklal kışkırtı neticesinde
 Hıksaw ~~sultanlığı~~ devr-i
 nehayet huldun.

Yeni	}	Hıksawlardan sara firavunluk
Impara-		hacı hınci Tep prenslerine geçti
torluk		Bu suretle ikinci Tep devri
yahut		yahut Yeni Imparatorluk kışkırtması
İnci		aldı. Müddet bu devirde sarsıntı
Tep devri		Ve refahın en yüksek noktasına
		erişti - Bu devrin firavunları

TB

eskilerine nispetle daha geniş
ve daha defidrekli alimler
yaptırıldılar. Kırım, Luksoz da
bunların muazzam haraketleri
görülebilir. /

Mişirliğin / Yeni İmparatorluğun
fethi / Tepti Lüzumlu, hikmeti
firavunları / daha ziyade
mu harip ve Fatiht oldular.

Başladıkları fethi harplarını
mütaaddit sekreleri vardı;

evvela Hikmetler Mişirliğin
Türkleri karşı kınlarını getiren
getirmişti. birde mu
mukaseleler yapılmışa mecbur
oldukları bilimsanları Türkleri.

~~122~~

atlarla çeyitir mukarrefe
arabaları gibi yeni mukarrefe
silahlarının kullanılmalarını
öğrenmişlerdi. - Bu sebeple
firavunlar Mısırın cenubunda
Nubide mukarrefeler
devam etmekte beraber Suriye
büyük hareket noktasına
girmişler.

III üncü } m. ev. XV inci asırda
Tutmes } Mısırda saltanat
süren III üncü Tutmes

büyük bir fatih oldu. Suriye
ve Filistin'i fethetti. Anadolu
Elçisine ve Suriye yollarının
birtakım Nuharın mintiahar
istat altına aldı.

78

Zukarı Eura'tta (Kaskemisi) 2
güçte etti. Asiyenin mütem
kiralari gendisine kıymetli
taşlar, mücevherler ve vazolar
gibi şeyler gönderiler .

II'inci } M. ev. 13'üncü asırda
Ramses } saltanat süren firarın
II'inci Ramses de meşhurdur

Hiç bir kiral-banion kadar
Çok mabet yapmamıştır .

Yunanlıların dediklerine
inanmak lazım gelirse bu
firarın kinde kadar bütün
Asiyayı fethetmiştir .
Hükümdarı II'inci Ramses

~~10~~
Mısır imparatorluğuna
Asiya cihetinde büyülmüş
müştür. Fıltistin ve Suriye
güçlülükte vassalîti altında
bulunmüştür. Şimali
Suriye ise Ödemişinde Çuk
sahreli olan Hitit krallığına
itihak edilmiş idi. II. inci
Ramses ^{ile} ~~Hitit~~ ^{Kadış} ~~Hitit~~ ^{Hitit}
arasında büyük bir
meydan muharabesi vuku
geldi, hiç bir taraf Kadış
nehre ulaşamadı. II. inci Ramses
Hititlerle mütabaka
yapmayı tercih etti.

20

Sakka Hittit Kralının kızı
evlendi

Çıkınacak

§ ————— Kadeş meydan muharebesi
M. ev. 1295.

Hittitler firazinin ordusuna
itkaye ayırıldılar, Kızı Hittit Firazine
askerleri hiç bir şey bilmedikleri
gününgece — Muharebe etmek
sığın sığınlarını eliyeltilen yerler
Firazine askerleri ^{meğlub oldular} ~~Kadeş~~
Karma Kadeşin his habile gence
Ağıtılar - Hittitlerin muharebe
arabaları orduları itiraca
kuraklara karkip ettiler

24 ← 21

değerli biricisi bir karışıklık
aldı. Ramses'in ve onun
mükafat eden askerlerinin
esir alınmaları ve yakut
mükafat etmemeleri bir
karışıklıktır. Hikmet harp
arabaları firarının
ordugâhına girmektedir,
kayır ama bırakılır ve
yamaçlıya taşınır.
Bundan ~~sonra~~ istifade eden
Ramses tek ve mükafat
yaparak bir tebliğatın
fırsatını buldu

— 24 —

[II] inen Nases bir verikarınla
adalar, artık, sükunetini kaybetmiş
tir „diyor. Karalar da aynı halde
idi. Kuvvetli bir mühaceret
Ceryanı bütün Anadolu'ya
teveccüh etti.

Halkın derleti, bir büyük
karışıklık neticesinde münka-
rız oldu.

Bir sırada, (Pelasgi)
nami altında yot olunan
bir türk gütləsi de Misir
hüdudlarında göründü.

Bunlar, Kasinlari cöçük-
lari ^{it enağın} / Kağımlara veya gemi-
lere riğli olarak, Karadan
ve denizden gelmişlerdi.

Hic bir kavim bunların
önünde dayanmamıştır.
III inen Namses, orları, birçok
(Magedon) de diirdira bilmişti.

— 25 —

Faka, ~~offshore~~

(Pelesati) leri, ismini
Verdikleri (Palestin)
kittasında yerleşmekten
men edemedi (M. ev. 1193)

Bir sinette, Firavınlar
Süriye'yi Kaçırtiler. Bu yem-
tink tehdidi Karsisında, hindu-
dlarına çekilip, orada munda-
faaya meclis olutur.

Firavınlarda hasil olan hays
dahilde de tehlikeli karışık-
ların bas göstermesine
yol açtı. Memleket küçük
küçük bir takım prinisliklere
ayrıldı. Bunun neticesi olarak
Mısır, Habesiyanın Papas-
kirallarının idaresine düştü.
Bundan sonra, ^{M. ev.} 7 inci asır-
da, Mısır, Asirlular tarafından

26

istila olundu. Menfis
hücumla yakıt olundu.
Tep tahrip edilirdi.

takriben, 70 sene sora,
Asagi Misirde, (Says) li
bir prens, Assurlularin
orada braktigi Kuveti cakar,
maija ve hntin Misirde
mifrazimini tanitmayca
Mifraaffek oldu.

Says! Says sulalesi, Fir-
sila: amirlari, Deltada
eri Says sehrinde utu-
dular. Istila yollarini yakinda
göz önünde bulundurmak için
bu lazim idi. Zaten, Tep tahrip
olunmista.

Says Kirallari da, Mib. kelif
biryakt islere heves ettiler. Mesela
Hine Ne Ka, Misir ordularinin
basinda olarak Siriyeden, Fir-
ta kadar ilerledi. Fakat orada

(4)
On board
Hawke as Keri
yours. & i'm.
K.

- 28 - Balıç
(Karkemis) te, ~~balıç~~ Hıtkim-
dari, ~~M. K. K. K. K.~~ Malenkordono-
sor tarafından bir intizama
dúcar oldu (M. ev. 604).

Misirda | Sayı Firavınları,
yınanlilar | G. K. K. K., Dahan
dest olmus-lariti.

onlara, misrıda çok inatçı ve zor
verdiler. Halinki, bütün misir
halkı, grevler, vaks, mısır
nazarıla bekliyorlar ki.

grecier, ~~Müslüman~~ ^{Müslüman} ~~ve~~ ^{ve} ~~hazirladilar.~~ ^{hazirladilar.} Greklerin çok destu
olan bir firakının ~~okendü~~ ^{okendü} asker-
leri tarafindan öldürüldü.

İranlılar / Misir'in son Firavun-
ları, Acanasis ve oğlu
III. İsmetlik olmuştur.

Amaris, Keyhüsrevin Püschügü
iran devletini Kiran, Keyhüs-
revle, dest~~le~~~~le~~~~le~~ olmak akilli-
liğini gösterdi. Fakort, Keyhüs-
revin oğlu, Keykavüs, Samanında

— 28 —

intirikaya saydı. Keykavüs,
zaten misri yaptı etmeği kir-
mistie.

Amasis, maiyet ceneral-
larından, bir rüm, Keykai-
vüsün yamanına kacmış-
tı. Bu, ~~Amasis~~ rümün
de lalati ile, Keykavüs, ~~Amasis~~
~~Amasis~~ ~~görmek~~

~~Pisamotik, yamanından,~~
misra yürüdü (~~Pelüs~~)
deltaya, ~~delta~~ girecek
mintikada (Pelüs) merke-
ine geldiği zaman, Amasis
ölünüş, yerine oğlu Pisa-
motik geçmişti.

(Pelüs) te vürkü bulan
meydan Mihreli günü
Akşama doğru, Misrili-
lar ricata başladılar.

— 15 —

Mısır Medeniyeti

74 Minu ictisnai hoyeti (Pindia)
in Mare

~~Ille~~ Ille ~~frumen.~~ suretate liere ve tanc - mltitd -
Miriin ille tiink desirind.

W. F. F. F.

Alisiri, ilk türk devrinde
~~ni bilsek çağlar~~ Firavun
 (Phaon - Piraoui - Perä)

~~denilen bir kral tarafından ilere~~
adi verildiğini,

~~edildiği~~ biliyoruz. Firavun,
gözle görünen bir allah sağılırdı. (x)
~~bir allahın oğlu ve allahın kan-~~

(x) Bi' allah, ayin gmaa-
da, Kainatun Hinkim
eden, bi'inik, Jines-
allahia ^{Bat} ogli Han-
niyordin.

1. Milli ilah olip
günəşi ifadə edən
və doğan fəlsəfi
ilə təmsil edən
Horius idi.

Ficavim, sababıdır,
uyandırıcı, zamlar
onun, toğuz qıvrıq
~~bu~~ elakət klav-
eslardi; Onun
namına Mabettler
insə edelərdi.

Hükümet, Fransa,
Cimri Misir
topraginin sahibi
idi.

~~Aslında Firavun'un~~ Firavun'un taparlardı.
Firavun'un tapır, türklerin
Firavunun muhteşem sarayı ve

bir sürü hizmetçileri vardı .Bun-

ların bir kısmı yüzünden sinekleri

koğarlar diğerleri, bir şensiye ile

onu güneşten muhafaza ederlerdi.

diğerleri de onun okunu taşırlar

ahırını idare ederlerdi, ~~...~~

Firavuna hizmet büyük bir şerefti.

Hademeleri büyük rical ~~tttt~~r.
sayılırdı.

Muhtelif şairler, Rahipler,

askerler, kâtipler. — Mabetlerin et-

rafında oturan rahipler çoktu .

-16

ve muteber idiler. Rahipler kralın verdiği erazinin varidatı ile geçinirlerdi: Rahiplerden sora , adetleri yine çok olan muhcripler gelirdi. Firavun onlara da crazi verirdi. Fakat Kralın canı muhare-

(x) Halbuki, Sami ve Hami misirli lar mihariye degildiler. Askerlikten kurtulmak için kaçarlardı. (27)

be yapmak isteyince, itaat etmeğe mecburdular. Firavunlar da se-duların, okseriya, Anada- Daha sora, memurlar dediğimiz

kâtipler gelirdi. Kâtipler tahsil dar, mühendis, mimar idiler. Bunlar kendilerini ehemmiyetli adam zannederler ve fakır halkı aşağı görürlerdi.

(xx) Miras kâtipleri ve tayyifi altında siddetli, kaidelere talin

~~130~~ -Halk- Halk işçi ve köylü-

den ibaretti. Her sanat işçileri, ve tüccarlar, Hükümetin talimatlarına tabi beyetler

(17) A. Mabet. J. Isaac
l'Orant et la Grice

(11)
görmeyorduk. ^{halatları bulundurulardı.}
Çok çalışıyorlardı, ^{her birinin zimmetine bir mülk}
fakat, esir güleri. ^{taahhütleri vardı. Köylülerin kendi}
Ümmimmiy etle, ^{olduğunu} (d)
ancak karıların ^{toprakları} ^{güfte}. Bunlar Firavuna
doğrudan buluyorlardı.
Misirde, o zaman ^{Bahiplerin ve muhriplerin toprak-}
larda malim olmuştuk. ^{lara} ^{inşa}
sanatlar vardı. ^{latında} ^{galişirlerdi.} Tahsilde
Tolunmacilik, boyacilik, ^{ra muayyen bir miktarda zahire verme}
kuyumculuk, ^{ge mecbur idiler.} Aksi takdirde soy
Hırsasıcılık, ^{di.} ^{başarısız}
nimnacilik ^{ile dayak yerler/ve zahut/suyuk}
Carnicilik gibi... ^{Halk}
Misir, san ticarete ^{angaryaya da}
yapardı. Memleketi ^{atılirlardı.}
bulunmuyordu. Keresteleri ^{tabi idiler.} Yani bir bina, bir yol,
meden giklin seyleri ^{bir kanal yapmak için,} ^{yerle} ^{galiş}
haricte alırdı. ^{inşaatları}
~~ne mecbur idiler.~~ ve bu sırada
nezaretçilerin sayısı da, bağların
dayak, ^{memleketin bir idare}
dan eksik olmazdı. ^{vasfı idi.} ~~ne mecbur idiler.~~ Esir-
ler ^{irdi} hayvanlar gibi muamele
edilen insanlar ^{edilen} ^{insanlar} ^{idiler.} Bu esir-
lerin bahipleri esirler üzerinde
hayat ve menat haklarına malik idiler
~~Esirler~~
İzah etmişim, Böyle bir
idareye, ^{galişiriz,} ^{meden}
bir idare denmez.
ve insani

-18-

• Misir/din ^{de} inanışlar

Mısırlılar yüzlerce ve yüzlerce

(2) Misir ilahlari
icinde, en çok
teminonislari, hayvan
ilahlari idi.

Hor schim, Kedi,
timsah, Kurbaga,
musa, arslan, kurt,
capak, beylek, akpaz,
gili bu hayvan
ilahi varidi.

Böyle hissusi
ilahlardan ~~başka~~
başka, simsiyah
toputiği Allahlar da
vardı, ~~İsmail~~
tamilan

Kendisine tapılan
hayvanın cinsin
den belirlen hay-
vanlar, a mistik
da mükafat idi.

himlari öldürenbe
 idamaa maalkimmi
 Milatun bir asir orulu
 kuden, meirilarin, yibniyet
 birle ipli. Bir asirde, kullunderige, bir
 Mahmud bir padi öldürünge yun chik tozindan

Allahlara taparlardı: Güneşe, aya,
Nile, ~~güneşlere~~. Mısırlılar

şabutlarının bazılarını, bir insan
vücudu ve bir hayvan başı, veyahut

insan bağı bir hayvan vücudu gek-

linde, tensil elerlerdi. ~~Haymanlar~~

~~batı~~ ^{dan}, bilhassa, Apis Oküzüne, tapar-

lardı. *Papazlar,* Bir mabedin içine, ~~zabıtlar~~

~~İsmi~~ seçilmiş bir öküz kö-
~~şer~~ lardı ;
~~bu~~ bu öküzü beslerler

ve ona hizmet ederlerdi. Halk ge-

114, bu 8k1ze ~~tasviri~~ tayandi.

Bu hayvan ölünce, ~~taahit olmur~~

and manufacturing
di. on low price

11

derhal Katil edildi.

Fakat, Gınes (Osiris) battıktan
 sonra koelkine karavlik basıyca,
 ada allah olmak lazim (seth)..
 Bu karavlik allahinin, Karavlik-
 larini, aydınlatan (Ay), onıda
 ilaha xanetmişler (Isis)..
 Ertesi gün, ifıktan, Çıkan

Gınes (Osiris) in oğlu,
 Kabıl etmişler, Gınes (Horus).

Karavlik allahinin, fınalığı, Ay,
~~in~~ in izigile bertaraf olınca,
 Artada ~~itilara~~ itilara sayan,
~~Gınes~~ Gınes (Horus) ve Ay (Isis)
~~fehokut~~ fehokut, Horusun babası ki
 Kayıplardadır onıda imutma-
 mak lazimdir.

İste, Myvanlardan ve tabiatın
 Kuvvetlerinden yığılca, allah-
 lara, insanları, taptırmak,
 maskaralığını anluyur papaslar,
^{belki fıkı} allahları, içe indirmişlerdir.

Baba (Osiris), Uğul (Horus), Ana (Isis)
 Teolis denilen itikadın esası bu-
 dur. 𓂏𓂐𓂑𓂒 (K44) 𓂏𓂐𓂑𓂒

Masim se caril (kkk) is
 İnsanları, qızlara allaha
 taptırmak, ruha, allahları,
 minareye qruplarda toplamak
 Ve en nihayet, ~~bir~~ bir,
 Allah kabil etmək,
 Siyasətin dəyişməsi nəticə
 lərdir.

Hangi məbədin Hünkündəri,
 dolayısıyla papasları, künətləri
 Ve digər məbətlərə Hakim
 Olursa, O məbədin papasları
 Kenəli Allahlarının bünəti
 qının tanıtmaya, digər allah-
 ları ~~ta~~ chemiyədən düşürməyə
 Çalışırlardı. Nəkim, Tini
 Hanedanından, İnci Papasının yaratdığı
 Menfis (Memphis), paytaxat olmağa
 birası için yeni ~~bir~~ ve en bünəti
 bir allah lazımdı. Tini papasları
 bünəti cəsarəti bəldirdi. Tini
 (Heliopolis) mahallə allahı, insan
 şəklinə təmsil edilən (Atəm ^{Ammon})
 idi. Fəqət, bir ilah, bütün misirlərin
 gözlərini dolduramazdı. Ümumiyyətlə,
 Misirdə, Güneşə məxsus bir allaha
 tapınmağa əlverişli idi.

21

~~edilmesi~~
 Ruhların mahkemesi
 Misirîler, ~~yanı sıra~~,
 ruhun ebediyeti hakkında
 bir fikre ~~gelmek~~ saptılar.
 Bu güzel bir fikir yapıldı. Her ölü-
 nün ruhu, ~~Osiris~~ Osiris riyasetinde

bir mahkeme huzurunda, mahkemeye ta-
 mişhake me edilir;
~~ki mahkemeye~~. Ruh tartılır.

Eğer fena amellerle yüklü ise mah-
 kedilir. ~~Mahkemeye~~ Mahkemeye, hayatında
 yaptığını itirafa mecbur ~~olur~~ olur. Ruh

irtikâp etmediği fena işleri sayar-
 cak tî. Mesela, ~~diyecektî ki~~:
 (öldürmedim, mabutlara karşı va-
 zifelerimde kusur etmedim ~~ve s.~~)
~~ve s.~~ ^{da} sora/eyi işlere geçerek:

(Ağırlara ekzek verdim, susuzlara su
 verdim, çıplaklara elbise verdim
~~ve s.~~ ^{diyecektî}
~~ve s.~~ ^{ve s.} Bu sözler ~~ve s.~~

~~bu sözler ^{ve s.} ~~ve s.~~~~

(2)
 Kadar günah-
 ları çok değilse

22

-K-

Temiz olduğu sabit olan, ruh, etc-
diyete kabul edilir, ~~ve~~ ve serin,

kokulu bir havada yağar ve ~~zait~~
alkalin sapa. yemek
~~zaitin zeytinyağıydı.~~

*Ahiret günü, yahut
hesap günü, mizan,
sirat Köprüsü,
Cehennem, Cennet
telekkülerinin
misirde nisan-
ması böyle
olmuştur.*

~~16-Yüksök Mabut.- Mısır-ra-
hipleri, Halkın diğer kısımları nae-
zaran daha okunmuş ve batıl itikat
lara daha az inanırlardı. Bahipler
beşeriyeti, mevcudî, münahidî,
ıssal eden mesoleler hakkında.
düşünürlükdü. Evvela bir çok ma-
butları aynı saviye koymuşlar-
dı. Daha sonra mahut Qalile kısımlı
İsle ve çocukları Horis'ten
iharet üç şahsiyeti ön kafa koy-
dular. En nihayet, bütün mahutla-
rın. Mahut her şeyin yaratıcısı~~

Misir papazlari va dini ayinler 203

Mişir papazları,
siyasete, saf ve cahil
halktan çok bilgili, fakat yengiler.
Ve politikacı idiler.
Bir sebahile^{ide} ki ~~Papa adıyla lordi~~, asen denilen
firavunların, ~~müceddi~~, ~~anlatıya geltilen~~ ~~Hicri~~
~~olarak~~ oluyuşlar, misarınları
olabiliyorlardı:
Papazların, bigzad / San'atlar ve ~~...~~
Hükümeti idare
ettikleri görülmüşür
Papazlar, istedikleri ~~...~~
Kadar, allahlar
çaparlar veya
onları bir kaç
şimrence halinde
topalarlar; Eger
~~...~~ kirvelli
almalarına ve menfaatlarına
yarolan edecekse,
bühtin diyyayış
yalnız bir allah
strafinda, Kendileri
riske badine
kılmağa, talibör-
lordi ~

23/a

X

Papaqların, insanlar iyerine
terisi, bilhassa, mabetlerde
ayınlar vasıtasıyla olırdı:

allaha tapmaq, bir çok
ayınları ve bir çok ta pıpaqları
icap ettirirdi.

Mahedin ortasını isgal
eden, dar ve karanlık bir
odada, Mahallin allahı,
~~her~~ hergün, hediye kabul ede-
di: Kokun, iyicecek, kumas v. s.

bayram günleri, allahın tökeli,
dehşetli olaylarla, xhri-
icinde olasterilirdi.

Mabetlere kışanlara da
verilirdi, en maktulü lüğa
idi. Ayınlar, hasma Kalips
düolarla yapılırdı.

~~İstisna~~
~~Mahallin allahı~~
• ~~Büyük Mabetlerin, mabetde,~~

Mısır papazları ve dini ayinler 203

Kül. His. Mukarrar. Mektebi Küt. No: 100

Mısır papazları, ^{er. Bu nebusun, (sekelin}
siyahsi, saf ve cahil
halktan çok bilgili, ~~çok zengin~~ ^{çok zengin}
ve politikacı idiler. ^{Eğit. 3000-4000}

Bir sebeple ^{idi} Ki ^{Eğit. 3000-4000}
firavınların, ~~meşruiyeti~~ ^{meşruiyeti}
~~olunmaları~~ ^{olunmaları}, misafirleri
olaltıyorlardı.

Papazların, ^{birçok} San'atlar ~~ve~~
Hükümeti idare
ettikleri görülmüştür.

Papazlar, istedikleri ^{et} ^{Mısır, 1000-1000}
kadar, allahlar ^{ve}
şeytanlar veya ^{alimler}

onları bir kac ^{ve}
gün ^{ve} halinde ^{ve}
toplarlar; Eğer ^{ve}

~~bir~~ kuvvetli ^{ve}
olmalarına ve ^{ve}
yarolün edecekse, ^{ve}

hüsnü dünyayı ^{ve}
yalnız bir Allah ^{ve}
strafinda, Kendiler ^{ve}

rişve hadine ^{ve}
kılmağa çalışır- ^{ve}
lardı.

آن

-24-

binâlar

Bu ~~binâlar, mekâtlar ve tasvirler~~
ekseriya, pek büyük ~~binâlar~~ idi.

(4) Fodot, halkın
~~evleri~~, aklı
karpic ~~binâlar~~
~~binâlar~~

binâlar idi.
imnünjetle
mezarlar da
kayalarada
ayrılmış
Sinnî mağâ-
ralardan
iharetti. Ölüler
güne de gömülü ~~idii~~.

Maheleler. — Maheleler çok büyük idi.
binlar hakkında bir fikir vermek için,
Tep civarında, Karnak'ta, bir ma-

~~Malas ve 1771 binâlar~~

~~binâlar~~

~~binâlar~~

~~binâlar~~

~~binâlar~~

~~binâlar~~

~~binâlar~~

~~binâlar~~

~~binâlar~~

~~binâlar~~

~~binâlar~~

~~binâlar~~

~~binâlar~~

~~binâlar~~

~~binâlar~~

~~binâlar~~

~~binâlar~~

~~25~~ -

~~aldığına~~ ~~en~~ ~~çok~~ ~~1,5~~ ~~m~~ ~~kadar~~ ~~ile~~

~~kaçını~~ ~~ca~~ ~~salon~~ ~~da~~ ~~24~~ ~~metre~~

yüksekliğinde iki sıralı sütun-

vardır

lar ~~vardır~~. Sağda ve solda,

daha az yüksek, 7 sıra sütunlar

görülür - bütün bu sütun
~~görülmektedir~~. Heman, bir sütun orman

denebilir. Hepsî, 134 tane 16

sıra sütun *für* *bu* / Sütunlar ve

davazlar; *maui*, *sarı*, *karmazî* ,

~~ve~~ *renkli*, *recin* ve *yacıklar*-

siyah *idi* (X)
la ~~siyah~~

~~ehramları~~ - ~~ehramlar~~ ~~ehram~~ ~~şeklinde~~ ~~dir~~.

~~En~~ ~~çok~~ ~~en~~ ~~sayılı~~ ~~ları~~ ~~Menfis~~ ~~ya-~~

nındaki üç ~~ehramdır~~ ~~ehram~~

~~karşın~~ ~~karşın~~ ~~idi~~. ~~Emların~~

en eskisi ve en yüksek ~~Kızıl~~

Kızıl *Okkidir*. 143 metre

- (X) her mabedin
Kapısında
30 metre kadar
yüksekliğine
ekî dekîle taş
bulunurdu (X).
- (X) İstanbul'da, *Atmeydanı* *nındaki* *dekîle* *taş*,
398 tarihinde *İstanbul* *ya* *götür* *ilmiştir*.
Bu *taş* *m. ev. 1766* *da* *III. Abdül* *Tevme* *sin*
yaptır *diği* *bir* *taş* *tır*.

26

yüksekliğinde idi. Şimdi ise

137 metredur. ~~Saygınlık~~ ~~taşı~~

~~tağları~~ ~~ve~~ ~~bu~~ ~~taşı~~ ~~taşı~~

~~bir~~. Hiçbir abide için,

~~şimdiye kadar,~~

~~bu kadar taş kulla-~~

~~nılmamıştır. Zira Şirazi içi,~~

~~bu kadar taş~~ ~~bu~~ ~~Şunu~~

~~ne emek~~
yapmak için ~~çok~~ ~~çok~~ ~~çok~~

~~ve ne zaman~~ ~~hele~~

~~ya da~~ ~~bu~~ ~~çok~~ ~~çok~~ ~~çok~~

~~olmuştur; şimdiye~~

~~bu taşı~~ ~~çok~~ ~~çok~~ ~~çok~~

~~ne kadar~~ ~~çok~~ ~~çok~~ ~~çok~~

~~çok~~ ~~çok~~ ~~çok~~

Keops Şirazını yapmak için

~~20 sene~~

~~100,000~~ ~~kişinin~~ ~~çalış-~~

~~kın~~ ~~bilir~~

tiğini söylerler. Ne kadar içi

(*)
Mal almıştır.
İnanılmıyacak
kadar, büyük
ölüm ve mezar
olarak kullanil-
miş, bulunan
225

baston altında telef olmuştur

Şerhinde, Firavın

Keops'in mezarı,

Misir milletine ve

orada çalışan evir

milletlere pek pahalıya

52
 Bu manasız linalar
 Mühendislik Sanatının
 henüz başlangıç halindeki
 büyüklüğün bir örneği
 inşa edilmişlerdir.

~~53~~ Bu alişeler
 Mısır Firavınlarının
 uzun saltanat müddet
 lerince Mısırın menhalar
 nı tüketmişlerdir. Mısı
 rın büyük müharebeler
 geçirmiş kadar harabeli-
 ye sürmüşlerdir.

27

~~Bu çözümlerle bir arada kalmıyor.~~~~Diyebiliriz ki, bu resimler, heykeller ve yazıtların, Mısır sanatının en büyük eserleri olduğunu göstermektedir.~~~~Li etude de l'art égyptien.~~**Mısır Heykeltraşlığı
ve ressamlığı**

Mısır ~~ve~~ heykeltraşlığı ~~ve~~ ressamlığı
ait eserler. ~~ya~~ mabetlere ve ~~ya~~

(a) ~~Li kadar sayarı şiddetli olur ne~~

Firavunlara
aittir. Mısır ~~heykeltraşları~~
~~spinaları~~ ~~but ve kollarına çok büyük heykelle-~~

sütlünlara
ve sütlünlara
liklarına çok
chemiyet ver-
mişlerdir.
sütlünlara ve
Heykeller, kabare
ma resimler,
mirkades yazı-
larla işlenmiştir.
Büyükli resmin
büyük chemiyetli ~~vardır~~
binaların ~~yazıları~~, ~~ic olınarlar~~
büyük salonların ~~direkleri~~, ~~ve~~ ~~hasıl~~
mimar ve heykeltraşın ~~has~~ ~~araklığı~~
yerleri süslmek ~~resma~~ ~~ait idi~~
resimlerde gölge yoktur.

heykeltraşlar büyük,
küçük mütefak heykeller
heykeller ve yazıtları. En eski
yapmışlardır.
zamanlardan itibaren insan çehresi
ni mükemmel bir surette tasvir et-
mişlerdir. 3

İB İsmi sahifede 1. Bütün kur-
ma kati heykeli Paris'teki Louvre

bulunmaktadır. Kucaklarda bir levha

bu kalem tutuyor. ~~bu kalem~~

25-8

~~İken düşünmek için durmaktır~~

~~Bağı ne eyi oturdulmuş ve çizgile-~~

~~ri ne eyi yapılmıştır. Ouzlerinin~~

~~ne canlılık ve ne zaka vardır, bi-~~

~~tin banlar ne kadar tabilidir.~~

~~Yazı~~

~~Mısır devleti olan Mısırlılar~~

~~pek erkenden, bir nevi~~

~~yazı~~ ~~bu da insanı~~

~~bilip orlandi (hiyeroglif)~~

~~ve in içinde büyük bir maddi-~~

~~tar. Bunun için asey zaman sarfet-~~

~~tiler. Biscayette bir egypti tayin~~

~~için onun resmini yapı~~ ^{resmi} ~~Bir~~

~~kuş demek için, bir kuş resmi yapı~~ ^{yalan} ~~rları~~

~~tar~~

Daha sora, kuş, bir harfin yeri-

ni tuttu. Fakat yazı karışıkta.

Çabuk yazmak için ~~Mısırlılar~~

~~diğer~~ ~~harfler~~ sade harfler

-9-

kabul ettiler. Bu suretle ~~Yunan~~

Alfabesi meydana geldi ki, bunlar ile

~~bu işi, bu işi. Her bir harfinin bir~~

~~medya.~~ Mısırdaki Papiros denilen yük-

sek ve geniş saplı ~~bir~~ nebat ⁱⁿ ~~medya~~.

~~bu nebatın~~ ~~harf~~ sapını, ince levha-

lar halinde kesip yan yana koydular,

bu ilk tabaka oldu. Muhtelif taba-

kaları zakkla yapıştırıp üst üste

koydular. Bu suretle esmer bir mu-

kavva elde ederek üstüne yontulmuş

kamış ve isten yapılmış bir mürek-

keple yazı yazdılar.

*Yazıyı sağdan
sola yazarlardı.*

Bundan sora, insanlığın tarihi

~~yasama pek çok yararlı kitaplar~~

meydana çıktı. Mısırlılar bu kitap-

ları (Ruhun ilaçları hazinesi)

DEVİRLERE TAKSİM

milâttan 2000 seneden evvele ait şehirler bulundu. Saraylar, mağazalar, evler, nihayetsiz san'at eserleri, lâvhalar, heykeller, çiniler, aletler, şifâhlar, mücevherler, elhasıl orijinal ve incelmış bir medeniyetin bakiyyeleri meydana çıkarıldı. Bütün bunların neolduğu bilinmiyordu. 1875 terfberi, Alman *Şiltman*ın ve andan sonra diğer âlimlerin muvaffakiyetli taharrilleri sayesinde, binlerce noktalarda, asırlarca karanlık içinde kalmış bütün bir medeniyet meydana çıktı. Bu medeniyetin sahibi olan kavm "Hint-Avrupalı"lardan eski ve Samllere yabancısıdır (1).

Adalardenizl medeniyetinin ilk sahipleri İçeri Asyadan gelmiş *Türklerdir*. Cenubî Rusya ve Tuna havzalarında çok eski devirlerde yerleşmiş Türklerin medeniyeti de, milâttan 3500 sene evel

EGE HAYATI

Minos medeniyeti, üç büyük devreye ayrılır: Eski Minos medeniyeti (E.M), orta Minos medeniyeti (O.M), son Minos medeniyeti (S.M). Bu devirlerin herbiri de üçer devreye ayrılır: I,II,III üncü.

Bu medeniyet devirlerini Giride hatta Giritte, Knos ~~(Greece)~~ şehrinin hâkim olduğu zamanlara hasretmelidir. Bu taksim bütün Adalar, denizi havasına tekabül etmez. Ege

Giritten başa diğer adalarda cilalı taş devrine ait insan izlerine tesadüf olunuyor. Adalar tarihi de Girit tarih devirleri gibi herbiri üç devirli üç büyük devreye ayrılabilir. Yunanistan adı verilmiş olan Akaelinde, Peloponezde, cilalı taş devri medeniyeti eserleri yoktur. Tesalyada vardır. Fakat bu Giridin bakır devrine tekabül eder.

15. merkezi oldu. Adanın, parti
Akdeniz ortasında ve Asya,
15 Afrika ve Avrupa
sahillerine karşı

DEVİREERE TAKSİM

Müslakbat Yunanistalası menkıbelerinde ve
masalllarında edatların terbiye edici hatırları
vardır.

Mısır vesikalarına göre, bu kavmlere "deniz"
halkı, yahut Kente ter denirdi.

Adalar havzasının, hususile, Akdeniz
merkezi olmuş olan Giritin, taş devrinden
Giritli Hün-
ren, Grekler zamanına kadar tarihini tetkik etmek
lâzımdır.

M. EV. (6000-
3000) ARASIN-
DAKİ DEVİR. Adaların havzasının bütün karaları
içinde en eski medeniyeti tesis eden
Girittir. Girit adası, dünyanın diğer
binlerce mntakaları gibi o kadar
erken iskân olunmuş değildir.

Adaların havzasının karaları, Orta Asya
yaylâsından, Anadolu yolu ile denizden; ve Ka-
radeniz şimalî-Tuna vadisi, Makedonya yolu ile
karadan muhtelif devirlerde ve birbirini müteakip
gelen Türk ırkından kavmlerle iskân olunmuştur.

Giritte yerleşen ahali medeniyette, yavaş, fakat
mütemadi bir surette ilerlemişlerdir.

M. EV. (3000-
4000) ARASIN-
DAKİ DEVİR. Milâttan evvel IV Üncü bin senenin
nihayetine doğru, bütün Adalarde-
nizi havzasında, büyük bir tebeddül
oldu. Yukarıda söylediğimiz gibi daha

m. ev. 3500 senesinde Tuna havzasında ve Cenubi
Rusyada teessüs etmiş olan müşterek Türk me-
deniyeti, Trakyaya, Makedonyaya ve Tesalyaya
çoktan girmişti ve yavaş yavaş (m. ev. 3000 sene-
sinedoğru) Korent körfezine kadar bütün Yunan
kollarına yayılmıştı.

Mintakaların mütenevvi olmasına rağmen bu

Onu mübim isal
taliini Kay-

andirmıştı
Giritli Hün-
ren, Grekler zamanına kadar tarihini tetkik etmek
lâzımdır.

allara
minos
denir.

Girit
Kirit
Makedonya
Tuna M.
Mısır
Akdeniz

Girit adası Giritli bir medeniyet (X)

yarım
adaları-
na

16

~~EGE HAVZASI~~

medeniyet heryerde vahdetini tesis etti. Eserleri Makedonya Tumbalarında; Tesalyada ve ~~Linci~~ ~~Orhon~~ (Orhon) in ~~müdevver~~ evlerinde ve heryerde bulunur.

Fakat bu medeniyet ile Girit medeniyeti arasında ihtibat yoktur. Arada meskûn olmıyan adalar vardır.

M. e. 3000 senesine doğru idi ki, Adalar havzasında ve bütün şarkta geniş bir hareket hâsıl oldu.

Adalar kâmlen iskân olundu. Bu ilk ahalî, sonradan Greklerin umumiyetle dedikleri gibi, ister Pelasge, ister Kartli (Cariens) namlarile yadedilsin, onlar, muhtelif dalgalar halinde Asyadan gelen Egelerdi.

- bu yüzden -

"Her halde, bunlar/Grek değillerdi,, [1]

Bunlar Tesalya yoluyla Avrupadan da gelmiyorlardı. Bunların gelişi, o zamanlarda, On Asya'nın manzarasını tadil eden *muhaceretle elbette münasebettardır.*

Çanakkale bôğazı yakınında Hısarlık sırtı, bu devirde, ilk defa iskân ve *Linci Turova* (Troie) şehri inşa olundu.

Kıbrısta, taş devri yaşanmamıştır. Kıbrıs, maden devri insanları ile iskân olunmuştur.

~~Bütün bu kaynaşmalar içinde Yunanî âlemi, Greklerden önce Asyadan şimal yolile Tuna üzerinden gelenler tarafından vücade getirilmiştir.~~ Maden san'atı bu devirde meydana çıktı. Bakırdan bellibaşlı silâhlar, sivri veya keskin aletler yapıldı. Altın ve gümüş, tezyinata hasrolundu.

[1] O. Glotz, La civilisation Egéenne. Sa. 37 satır 1.

~~DORİLERİN İSTİLÂSİ~~

irtibata girdiler. Eti ve Mısır tarihinde görüldüğü veçhile Etiler, m. ev. 1295 te Mısırlılarla *Kadeş* meydan muharebesini yaptılar. Etiler ordusunda birçok müttefik kiralıkların orduları vardı. Bu meyanda *Dardanlar* (Dardanien) ve Turovalılar bulunduğu gibi, Yunanistanın Akaları ve Adaların *Egeleri* de vardı. Denilebilir ki Akaların, eli silâh tutanlarının çoğu memleketlerinin müdafaasını zayıf bir halde bırakıp uzaklaşmışlardı. Kadeş meydan muharebesinin neticesiz kalması yüzünden, bu ordular kısmen dağıldılar. Bu yüzden, Akalar tehlikeli bir surette zayıfladılar. İşte bu vaziyet üzerinedir ki ~~Dardanlar~~ istilâsı karşısında büyük felâkete uğradılar.

(Torlar
im
(Dor-
lar))

~~DORİLERİN YUNANİSTAN VE ATALARİ~~ m. ev. 1200 *Torlar* İSTİLÂSİ (M. EV. 1200)

Daha, m. ev. 1600 tarihindenberi, Balkanlardan, Epir ve Pent' dağları yolu ile birtakım Kabileler, çeteler halinde, zaman zaman Yunanistan içerilerine kadar sokulmuşlardı. *Tor* namı verilen bu çetelerin sokuluşları batı hulûl şeklinde idi. Fakat Mikenlerin en zayıf bulunduğu bir devirde, (m. ev. 1200)de, bu batı hulûl şimalden yeni gelen ~~Dardanlar~~ istilâya müncer oldu.

Torlarla

Belki, bu istilâ bir an defolundu. Miken kaleleri kendilerinden beklenen vazife ve hizmeti gördü. Fakat ~~Dardanlar~~ (kabileler) mürekkep bir ordu halinde geldiler. Bir kısmı garp yollarını takip ve Epir, Etoli, Akarnani ve Elidi işgal etti. Diğerleri de şarktan ilerileyerek Fosit, Korent, Argolit, Lakoni ve Mikene hâkimi oldular. Peloponez kıt'asında Akalar kısmen mutavaata mec-

(Torlar
kale
iş
leden)

22

EGE-HAVZASI

bur oldular, kısmen de Argit (Arkadi) yaylalarına, Afx dağlarına iltica ettiler.

Kara kısmından sonra Adalar ~~birer birer~~ taarruza uğradı. ~~Delos, Tera, Girit ve sonra Karpatos, Rodos istilâcılarının eline düştü.~~

Bu istilâcılar, yolları üstünde her şeyi tahrip ediyorlardı. Akaeli (Achaic) şehirleri birer birer yakıldı. Bu istilânın dehşeti Adalardanizi halkını her taraftan kaçırdı. Bu şaşkınca bir kaçışma oldu.

Herneye mal olursa olsun yeni vatan arıyan mağlûplar da korkunç oldular. Sarsıntı umumi oldu. III üncü Ramses bir vecdinde "Adalar, artık sükûnetini kaybetmiştir" demektedir. Karalarda aynı halde idi. Kuvvetli bir muhaceret cereyanı bütün Küçük Asyaya teveccüh etti. Anadolunun garp sahilleri, muhacirlerle doldu. Bu muhacir kütleleri nihayet Etiler üzerine atıldılar. Payitahtlarını zaptettiler. ~~Firavunların kuvvetine karşı bir muvazene teşkil eden ve Asurileri tahh ıtaatta tutan Etilerin bayauna bu suretle hatime çekilmiş oldu.~~ Bir taraftan da, bu muhacirler içinden Palesali isminde bir kabile (Tokerler) (Teuerien) Mısır hudutlarında göründü. ~~Bunlar, kadınları ve çocukları öksüz arabalarında, kağınlarda yığılı olarak karadan ve denizden gelmişlerdi. Hiçbir kavim bunların önünde dayanmamıştı. III üncü Ramses onları Mageda da durdurabilirdi. Fakat, Palesali lerle kendilerine izafetle Palestin ismini alan memlekette yerleşmelerine mani olmadı.~~ (1193).

1200 istilâsından sonra Akalar âleminin başına gelen, 200 sene evvel Girdin başına gelen gibi değildi.

Girit medeniyetine alışkın olan Akalar, Girit medeniyetini muhafaza ettiler; halbuki ~~her~~

ven
dik-
leri

23

MINOS MEDENİYETİ.

*Mikridi ada dağlarından gelen Tar-
lar*
~~Akdenizden çıkan Doriler medeniyet namına
ne varsa tahrip ettiler. Pentten Spartya kadas
Dorilerin geçtiği yerler barabe oldu. Giritte liman-
lar terk ve dağlara iltica olundu. Knosun bakiyye-
leri yakıldı. Akdenizin hâkimî olan bu şehir mah-
voldu. Asırların örttüğü enkaz üzerinden 3000
senelik bir ölüm çökünü geçti.~~

~~Bütün bu tahribat mahallî ve geçici bir fırtına-
alâmeti değildi. Bu hal, umumi ve katî bir hercu-
mercin tezahürleridir; tarihi bir mukayese yapılmı-
sa, denilebilir ki, Giritin Akalara mahkûmiyeti,
Yunanistanın Roma tarafından zaptı idi; Dorilerin
gelmesi ise, barbarların istilâsı ve Renaissance'a
intizar eden bir kurunu vâstadır [t].~~

5. YUNAN MEDENİYETİNİN DOĞDUĞU YER ANADOLUDUR

Dori istilâsı karşısında, Girit ve Miken mede-
niyetinin sahipleri olan Akalar ve Egeler kütle
halinde Anadolu'ya hicret etmişlerdi; birçokları
Anadolu garp kıyılarında yerleştiler. Varis olduk-
ları medeniyeti orada, yeniden tesis ettiler ve in-
kişaf ettirdiler.

Bu medeniyet Yunanistana da geçti. Yunan
medeniyeti, adı verilmiş olan medeniyet işte bu mede-
niyettir.

6. MINOS MEDENİYETİ

Eski Girit halkının erkekleri işlemeli sade bir
elbise taşırlardı, bellerini bir kemerle sıkıyorlardı.

~~III. O. GİRİT: La civilisation Egéenne.~~

İYONLAR VE DORİLER

muhaceret, ~~Dor~~ istilâsı. zamanında olmuştur ve istilânın neticesidir.

I — İlk evvel ~~M~~ Tesalyadan ve Beotiyadan istilâcılar tarafından koğulan Akalar, denizden *Anadoluya gittiler*. Akalar, Çanakkale boğazından ve Turova mıntakasından İzmir'e kadar olan şimal sahiline yerleştiler. Bu ilk muhacirlere Eoliler, (karışık kanlı) ve yeni vatanlarına da Eolie dendi. Tesis ettikleri on iki şehirden başlıcaları, Foça şimalinde Sime ve Lesbos adasında Midillidir.

II — Merkezi Yunanistandan (Obe, Atik, Argolit), yeni muhacirler daha gitti. *Biklat* adalarını işgal ettiler. Daha sonra Eolilerin cenubunda olmak üzere Anadolu sahilinde yerleştiler. Bu muhacirler, Iyonlar idi; yeni vatanlarına *Iyonya* dendi. Dahile doğru yükselen vadilerin ağızlarında on iki şehir tesis ettiler. Başlıcaları sahilde Foça, İzmir, Efes ve Mile^{ve} adalarda da birçok limanlı Sakız (~~Chios~~) ve Sisam (~~Samos~~) idi.

Biklat adalarından bir muhaceret te Afrikanın şimaline oldu. Oraya giden muhacirler, geldikleri adaların ismine nispetle Siren müstemlekesini tesis ettiler (Bingazi ve havalisi).

Obe adasından hicret edenler, Makedonyada Halkidikya yarımadasına yerleştiler. Bu isim, Öbedeki Halki şehrine nispetledir.

Ege denizi şark ve şimaline giden muhacirler, ilk yerleşmelerden sonra VIII inci asırda kendi nam ve hesaplarına Akdenizde ve Karadenizde birçok müstemlekeler vucuda getirdiler. Trakya sahillerine yerleştiler. Boğazlara geldiler ve orada bir mutavassit liman olmak üzere *Abidos*, *Hellespont*, Sizik (Marmarada) ve *Bizans*ı tesis ettiler.

EGE HAVZASI

5 Kit Karadenizin fırtınalarının ve sahillerinin pek müsait olmamasına rağmen muhacirler şimale doğru hareketlerine devam ettiler. Bu mıntakadaki müstemlekelerin tesisi bilhassa bir İyonya şehri olan Milelilerin eseridir. Karadenizin cenup sahillerinde *Sinop* ve *Trabzon* başlıca müstemlekeleri idi. Karadenizin şimal sahilinde *Get* ve *Miden* ~~Çi~~ yani Türk memleketlerinden gelen Tuna (İster), Buğ ve Don nehirlerinin ağzında İstiriya, Olbiya ve Tanais şehirleri yapıldı. Bir müddet sonra, Anadolu'daki Mile sitesinin doksan müstemlekesi oldu. Karadenizdeki şehirler iskân merkezleri değil, birer istismar müstemlekeleri oldu. Oralarından ağaç, maden, zahire alırlardı.

GARBI
AKDENİZ

Karadenizdeki müstemlekeler Mileliler tarafından yapılmıştı. Akdeniz garbındaki müstemlekeler ise İyonya şehri olan *Foça*'nın eseridir. Foçalılar bu havaliye geç geldiler. Buralarda Etrüskler ve Kartacalılar rakipleri idi. Tutunabilmek için bunlarla kanlı muharebeler yapmaya mecbur oldular.

(Marsilya) Foçalıların tesisi ettikleri müstemlekelerin başlıcası, milâttan evvel 600 senelerinde yaptıkları *Marsilya*'dır. Bu şehrin mevkii, bütün tabii faydaları cami idi: tabii bir koy, bunun önünde denize karşı limanı müdafaaya salih küçük adacıklar, kara tarafında tabii yüksek bir tepe. Bunların hepsi, büyük bir nehrin (Ron) munsabı civarında kâindi. Az zamanda Marsilyanın etrafında birçok müstemlekeler peyda oldu. Sarkta Nikaia (Nice), Antipolis, garpta Agatça (Agade).

Foçalı gemiciler, İspanya cenubunda Tartesse (Andalousie) ye kadar gittiler. Hatta Atlas denizine

İLK YUNAN MEDENİYETİ

bile çıktılar. Marsilyalı Pythéas, İskoçya şimalinde sisler arasında kaybolmuş adalara kadar ilerledi. Diğer bir hemşehrîsi de Afrika sahilleri boyunca Senegale kadar gitti:

MÜSTEMLEKE Karadeniz müstemlekeleri gibi, Gol ~~LERİN EVSAYI~~ veya İspanya sahillerindeki müstemlekeler, emtia deposu, yerli ahali ile bir mübadele pazarı idi. Marsilya sitesinin parlak ve esaslî bir medeniyeti de olmuştur.

Görüldüğü gibi, Karadeniz müstemlekeleri muhacirlerin ana vatan ittihaz ettikleri yerlerin zenginleştirilmesi için istismar olunmuştur. Fakat, Akdeniz garbındaki müstemlekeler böyle değildi. Onlar daha çok husulî teşebbüs mahsulü idi: Ana vatanla siyasi bağları kalmamıştı. Bunun sebebi Anadoluya olan uzaklıktı.

~~İLK YUNAN MEDENİYETİNİN~~

M. ev. VIII inci asırdan V inci asra kadar medeniyeti temsil eden fakir ve gerilemiş Yunanistan kıtası değil, ~~Akdenizdeki zengin müstemlekelerdir.~~ Bu medeniyetin başlıca merkezi *İyonya* idi.

İyonlar, beyinlerinde ittihat ettiler. İlk on iki site, Mikal (Mycal) burnunda, Posidon mabedi etrafında toplandılar. Bu şehirler, Yunanistanın ilk edebî lisanı olan *İyonca* konuşuyorlardı. Bu lisanı edebileştiren, denebilir ki, *Homer* dir. Homerin şiirleri İyonyada yazılmıştır.

Diğer cihetten, şarkla temasta olarak, *san'atlar* ve *ilimler*, İyonyada inkişaf etti. Lidyalılar gibi İyonya mimarları da narin sütunlu, süslü başlıklı

EGE HAVZASI

mabetler yaptılar. Bu mimarlar, bu suretle İyon tarzını icat ettiler. Efeste Artemis ve Sisamda Hera mabetleri bu vadiye en güzel eserlerdir. Yunan ilmi ve san'ati de İlyonyada doğmuştur.

VII İnci asırda Mileli Tales riyaziyeci, coğrafyacı ve filezof olarak alemşümül bir şöhet kazandı. ~~Gelirleri~~ ^{İhtilalleri} ~~siyaseti ve bundan başka~~ alfabeyi ve para kullanmasını öğreten Foçalılardır. Fakir ve harap olmuş olan asıl Yunan kıt'asının da medeniyette kılavuzu, garbl Anadolu olmuştur.

Daha ziyade Dorl nüfuzu altında kalmış olan Sicilya ve cenubi İtalya müstemlekeleri de büyük medenî roller oynamıştır. Sicilyanın müteaddit meşhur binaları ve cenubl İtalyadaki Pöstüm mabedi Dorl stilinde sade ve kuvvetli eserlerdir. Meşhur riyaziyeci filezof Pitagor, Kroton da yaşamıştır.

Dorliler, Peloponezin cenup ucuna vardiktan sonra yavaş yavaş Girit ve Rodos adalarını elde ettiler ve İlyonya cenubunda, İstanköy adasına doğru denize uzanan küçük bir burun parçası üzerinde yanyana, Knit (Cnide) ve Halikarnas ile İstanköy (Cos) adasında yerleştiler. Bu yerlere, Dorliler denirdi. Dorl, dahile uzanmadı. Sahilde münterit kaldı.

Asıl Yunanistan dahilinde küçük devletlerin birbirleriyle uğraşmaları ve herbiri dahilindeki ihtilaller sebebiyle büyük anarşiler oldu. Mücadelede mağlûp olanlar, uzaklarda emniyet ve toprak aramaya gidiyorlardı.

Eksəriyet itibarile Dorl olan bu muhacirler, İtalya cenubunda, Sibarıs, Kroton ve Tarant müstemlekelerini kurdular. Bunların arazisi sahildeğn dahile doğru uzanıyordu. Bu müstemlekelere, inkişaflarından dolayı büyük Yunanistan ismi verildi.

GREKLERİN MİRASA KONMASI

İtalyadan sonra, Sicilyada müstemlekeler yapıldı. ~~Bu müstemlekeler Hellat denilen kıranın Grekleri tarafından yani Koronitler, Megarlılar ve Lokritler tarafından yapıldı.~~ Bunlar, büyük Sicilya adasının cenup ve şarkında Agriyanı, Katon ve Siraküzeyi tesis ettiler.

İki limanı olan Siraküze Akdenizin büyük ticaret merkezlerinden biri oldu. Sicilya ~~Grekleri~~ de cenubl İtalyaya yayılarak Kalabrada Reggio, ~~Kampanya~~ Kum ve Napoliyi İnşa ettiler. Bu suretle İtalyada ve Sicilyada yerleştiler ve tekersiz ettiler. Tarant Siraküzesinin 50,000 ilâ 80,000 nüfusu oldu. Sibarıs 300,000 nüfusa kadar yaklaştı. Büyük Yunanistan toprakları daha mümbil olduğundan Hellat kıtasından ziyade şarap, hububat ve zeytinyağı yetiştiriyordu. Tarant körfezinde yün sanayii ilerledi.

İtalyan müstemlekelerinin bu zenginliği çabucak ahlâk sukutunu idtaç etti.

Bu kolonilerin ~~de~~ Yunanistanla siyasi hiçbir bağı yoktu. Ancak din ve ayinleri birdi. Müstemlekelerin ticarî politikası yavaş yavaş din bağlarına menfaat münasebetleri de ilâve etti. Ondan sonra, hususî bir hal hâsıl oldu. Yunanistan ve müstemlekeleri mütakabilen birbirlerine ticarî menfaatlar temin ettiler. ~~Başlı Yunanistanın büyük ticaret merkezi Korinti şehri oldu.~~

GREKLERİN MİRASA KONMASI

M. ev. VI mer asırdan itibaren müstemlekeler düşmeğe başladı. Bundan sonradır ki, Yunanistan ~~ve~~ Asya İyonyalıların ve Sicilya ~~ve~~ kıymetli mirasını topladı.

EGE HAVZASI

ATINA MÜSTEMLEKELERİ

V inci asırda evvelkilerden pek farklı bir müstemleke tipi meydana çıktı: *Atina müstemlekeleri*.

Bunlar, hususî teşebbüsle değil, devlet müdahalesile yapıldı. Atina hükûmeti müstemleke topraklarını parçalara ayırarak, fakir vatandaşlara tevzi ediyordu. Bunlar da, ~~vatanlarının adıyla~~ vergilerine ve kanunlarına tâbi oluyorlardı. Bundan başka bu muhacirler Atinaya gelerek vatandaşlık hakkını kullanabilirlerdi. Bundan dolayı bu tarz müstemlekeler, Atina toprağının bir imtidadı sayılabilir. Bu müstemlekeler askerî bir mevki olarak Atinalıların Ege denizi yollarını ve şüpheli müttefiklerinin sadakatini tarassut için kullanılırdı. Hiçbir vakit bunlar ticaret ve pazar yeri olmadı. Bellibaşlı Atina müstemlekeleri Trakya sahilinde ~~(Amphipolis)~~ ve Karadenizde *Sinop* idi.

5. ~~BİR İYONYA ŞEHİRİ. MİLE~~

İyonya şehirlerinin tipi *Mile* dir. İyonyanın sınırlarında olan Mile, Roma devrinde bile İyonyanın en eski şehri ve Karadenizde, Mısırda ve bütün arz-ı meskûnün her tarafında pek çok ve büyük sifelerin ana vatanı olmakla ifihar eder. Mile şehri, üç kilometre uzunluğunda ve 800-1000 metre genişliğinde bir yarımada üzerinde kurulmuştur. Burası aranılan bütün şartları camidir. Yarımada, kafadan bir berzahla ayrılmıştır. Bu berzah da yüksek duvarlarla kapatılmıştır. Denize karşı da emin birer melcei olan dört koyu vardır. Şehrin kalbini, garbi şimalideki İlman teşkil eder.

İki büyük aslan limanının mehalini muhafaza

#OMER ŞİİRLERİ

T

Horların istilâsı üzerine Asyaya hicret etmiş olan Akalar , eski kudret ve haşmet devirlerini heyecanla hatırlıyorlardı . Şairleri eski reislerinin seferlerini tebci etmekten zevk alıyorlardı . Turava muharebesi ^{idaresinde} muhtelif safhaları ve sefere iştirak etmiş olan reislerin sergüzeştleri ^{Yon} edebiyatının en eski şaheseri olan ^{Omer} (Homer) şiirlerinin mevzuunu teşkil etmektedir .

#omer şiirleri , ~~(A) (B) (C) (D) (E) (F) (G) (H) (I) (J) (K) (L) (M) (N) (O) (P) (Q) (R) (S) (T) (U) (V) (W) (X) (Y) (Z)~~ mughanilerin ziyafetlerde ve merasimde Lir çalarak , okudukları uzun manzum hakâyelerdi .

Bu şiirler içinde en meghurları ve yegâne bize kadar yetiştirmiş olanları (İliyad) ve (Odise)dir . Bunlara #omer şiirleri deniyor .; ^{şair} ~~çünkü şairler bu~~ manzumeleri İzmirli veya ^{şair} Kiyos adalı #omer isminde bir şaire atfediyorlardı . Hakikatta #omere ait hiç bir malumat yoktur ve #omer şiirleri bir devirde ve bir tek şair tarafından tanzimine imkân olmıyan bir çok kısımları ihtiva etmektedir . Lâkin başlıca kısımlarının M.E. IX uncu asra doğru asyada yaşayan dahi bir şairin eserleri olduğu kabul olunabilir . (X)

İLİYAD:

İliyad, on sene muhasara altında kalmış olan ^{11. Kraliçe Agamemnon'un} Turava şehri önünde Akaların yaptıkları büyük harpleri hikâyeye eder . Şiirin mevzuu ^{(A) (B) (C) (D) (E) (F) (G) (H) (I) (J) (K) (L) (M) (N) (O) (P) (Q) (R) (S) (T) (U) (V) (W) (X) (Y) (Z)} ~~(A) (B) (C) (D) (E) (F) (G) (H) (I) (J) (K) (L) (M) (N) (O) (P) (Q) (R) (S) (T) (U) (V) (W) (X) (Y) (Z)~~

idaresinde

Akaların en cesuru olan bu kahraman , (Kıralları kiralı)
 Aga Memnona muğber oluyor , hiddetinden çadırına
 çekiliyor ve muharebeye nihayet veriyor . Bu esnada ,
 Truva'lıların kiralı Priyan'ın oğlu kahraman Hektor
 Akalar karargâhına hücum ediyor , Akalar donanmasını
 yakmaya başlıyor ve Aşilin en iyi dostu olan Patroklos'u
 öldürüyor . Bu haber üzerine tehevvüre gelen Aşil ,
 muharebe meydanına dönüyor ve Truva'lıların arasına
 ölüm sağlıyor . Nihayet Hektor , Aşil'e (Pallas Atene)
 tarafından idare olunan Aşilin darbeleri altında
 telef oluyor .

ODİSE :

Şüphesiz İliyadadan sonra tanzim edilmiş olan
 Odise Akalar reislerinin en natuku ve en kahramanı
 olan Ullis'in ^{Trojanların kaptanı ve en büyük kahramanı} sergüzeştlerini hikâyeye ediyor . Tarzanın
 sepiinden sonra Ullis , deniz ilahı Poseidon tarafından
 memleketi ile ~~ayrık~~ aydettten menli olmak suretile işkence-
 ye maruz kalıyor . Dalgalar üzerinde uzun müddet
 sallandıktan sonra Peakiyenler adasında gemisi batı-
 yor . Memleketin kiralı tarafından hüsnü kabul görü-
 yor . Ullis , kiralı fevkalade sergüzeştlerini anlatı-
 tıyor ve ondan aldığı bir gemi ile itaka dönüyor .
 Halbuki Ullis ölmüş zanneden birçok genç reisler
 onun sarayına yerleşmişler ve sevecisi güzel Penelopy
 içlerinden biriyle evlendirmeye mecbur etmek istiy-
 orlar . Penelopy bunları mahirane bir surette

~~hakletiyor ve nihayet ulia gelecek için salınamaktan
de yarımla katablari olamıyor.~~

HOMER HİKAYELERİ VE TARİHİ

Homer şiirlerinin tarihle ^{ayrık} ~~anlık~~ bir münasebeti vardır .

Homer şiirleri eski Akaların tarihini öğretmiyor ; fakat onların ahlakını ve medeniyetlerini tanıtıyor .

İliyada ve Odise'deki o kadar garip ve güzel tasvirlerle nazaren IX uncu asırdaki ^{19cu} ~~yaşan~~ hayatı göz önüne getirilebilir zannediliyor . Hakikatte , şairin esetinde etrafında gördüğü şeylerden aldığı intibaşlarla uzak bir mazinin tahayyülleri o derece yekdigerine karışıyor ki, bunları ayırt etmek mümkün değildir . Denebilir ki ; Homer şiirleri , bize ^{19cu} ~~19cu~~ asrın IX uncu asırda nasıl yaşadıklarını değil , IX uncu asırdaki bir ^{19cu} ~~yaşan~~ şairinin eski Akalar hayatını nasıl tasavvur ettiğini göstermektedir .

Bu suretle İliyada ve Odisenin bazı kısımları eski zamanların hatıralarını canlandırmaktadır . Miken ve Giritte yapılan bazı yeni keşifler, Homer hikâyelerinin adeta resimlerini teşkil ediyor . Buna ^{19cu} ~~19cu~~ asrındaki iki fıkraya göre de bulunabilir . İliyadadan alınmış olan birisi , Miken kralı Agamemnonun muharebe için silahlandığını gösteriyor . Miken'deki kral mezarlarında bulunmuş olan fildişi, altın ve

(1)

2. Asyada Türk İmparatorluğu.

Asya Türk Hün İmparatorluğu ^{inheras} kurulduktan sonra, Asyada yeni bir Türk İmaratı ^{onun içinde} kuruldu (545). Bu Türk devletini ^{hükümların altında} Kuranlar, Altay Türkleridir.

- Çinliler Türklere Türkiye'de; lümen için bir Türk İmparatorluğu Türkiye İmparatorluğu diye yad olunur.

0) Çince (N) yok-tür.

2) Eegsne dag bdi, Kon da meken denektir.

- 3 -

Şimali çinə girəli .

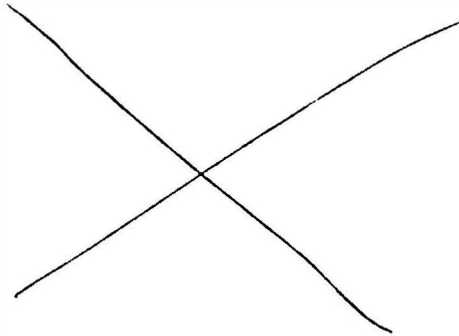
geniş ülkelərdə bir çox
zəfərlər Kazandı .

Türk İmparatorluğu H. uşa-
olu . Japon dənizindən

~~bu~~ qərptə , Volqa nehris ,

Hazır dənizi və ölkə üz-
məsinə Kəslər bürüyüb .

Türk bürüyüb Kəsləri ,
şənzaman , ~~bu~~ İmparatorlarına
arzularına talii olmağa
və vergi verməyə məcbur
olmuşlardır .

4

Siyasetçilerden
945 te Bumin Kaan öyer ederiz Cücehleri
magrup etti . Cücehlerin tarih izlerine *Türk*
lar Mogolistanı ılgall ettiler ve sedüi çünden
garba doğru Volgaya kadar hakim oldular .

Devletin siyasi Bumin öldükten sonra
Devletin siyasi yerine geçen oğlu
Devletin siyasi Bumin ~~öyer~~ garp
ayrılması havalisinin idaresini amcası İstemi Yabbutya
tevdı etti(553-572) .

Bu suretle Türkler , biri Orhon boyunda
şark Türkleri ; diğeri garbi *Orhon* garp
Türkleri namile ikiye ayrıldılar . Bununla
beraber ilk zamanlarda garp Türkleri şarka
tabi idiler .

Garp Türklerinin merkezi bazan Talas
veya Tokmak ve basan Kınça ile Tekeğ arasında
Akdağ idi . Şark Türklerinin merkezi *Mogol*
~~Orhon~~ Orhon nehri ve Ötüken dağları havalisin-
de idi .

-5

Garp Türklerinin ilk
AKHUN DEVLETİ- hakani İstemi , İran hü-
sisi TAKSİMİ kândarı Husrev Zugirvan
ile ittifak ederek Akhunların Ulkelerini arz-
larında taksim ettiler .

Garbi Türk ^{altın} ~~hakan~~ ve Çin Türk ^{eli Türk} ~~hakan~~ ~~hakan~~
larm , şimali Afganistan ise İranlıların hisse-
sine düştü . İki devlet arasında hadut , Amu-
derya yani Oküz ırmağı oldu . ~~Bundan sonra~~
~~Husrev İstemi hakan hakan ile Gökhan~~

Türk hani İstemi (555-
576) İstanbula Çine şar-
İSTANBULA ELÇİ 576) İstanbula Çine şar-
GÖNDERİLMESİ , ki Roma arasında İpek ti-
İRANLA HARP careti yapan kervanları-

nam İrandan serbestçe geçmelerini Husrev Zugir-
vandan istedi . Husrev , ^{etti; hani} ~~ret~~ ~~İstemi~~ ,
İrana karşı bir ittifak temini maksadile İs-
tanbula bir ^{sefir} ~~gönderdi~~ . İttifak
olmadı; ^{İranlılar} ~~İranlılar~~ ^{ni mağlûp} ~~ni mağlûp~~ ^{etti.} ~~etti.~~ Türkler yolun-
cazice İrana Harp açtı .

Devletin } İsteminin Hâfi
D. K. İrâzi } Tardir zamanında
şimali Afganistan'da (576-603) Türkler
larda idârlar. Garp Türkleri
bu fetihlerle kuvvetlenmiş
olduklarından , Garp Türkleri
zinden birisintir

~~Bu devlet iki kısma ayrıldı. Şarkı kısmında Rumin Han sülalesi hüküm idi, garbi kısmında (bugünkü Garbi Türkiyede) İstemi Han ve ahfadı hüküm sürüyordu.~~

İstemi Han devrinde (562-576) Garbi Türkiye Devleti dünyanın en kuvvetli devletlerinden biri idi. Türk İmparatoru İstemi Han, zamanının bütün büyük hükümdarları ile siyasi münasebetlerde bulunuyordu. Bizans ve İran hükümdarlarına sefirler gönderir, onlardan sefaretlere kabul ederdi.

İranın Sasanıyan sülalesi hükümdarlarından Hüsrev Nuşirevan (m. sonra 531-570) İstemi Han kızı ile evlenmesi bir şeref addetmişti.

✗ Türk hükümdarı İran ve Bizans imparatorlarına yazdığı mektupları ve sefirlerin itimatnamelerini Türk dilinde ve Türk yazısı ile yazardı.

İstemi Han devrinde Türkler arasında maden san'ati fevkalâde ilerlemişti. Türkler altından, gümüşten ve başka madenlerden her türlü alet ve eşya yaparlar, bunları diğer milletlere satarlardı. 569 da İstemi Han payitahtına gönderilmiş bir Bizans sefiri, (Zemarque) *Türkiyada* [1] gördüğü altından yapılmış eşyanın güzellik noktai nazarından İstanbulda yapılan maden mamulâtından kat'iyyen aşağı olmadığını itiraf ediyor. Bizans sefiri, İstemi Hanın müteaddit saraylarında gördüğü altın eşyanın mebzulluğundan bahsediyor. Türk İmparatorunun sarayında tavus şeklinde yapılmış ayaklar üzerine oturtulmuş altın tahtlar, altın sütunlar, altın masalar, sandalyeler ve pek çok altın-

[1] Bu Türkiye kelimesi Bizans sefiri tarafından o zaman aynen kullanılmış olan kelimedir.

~~TÜRK TARİHİNİN ANA HATLARI~~

dan mamul ev eşyası gördüğünü hayretle hikâye ediyor. Türklerin bir kısmının maden mamulâtı yapmak ve satmakla meşgul olduğunu söylüyor.

KUTLUK DEVLETİ Bumîn ve İsterîl Hanlar tarafından tesis edilen devletin yedinci asrın ortalarına doğru sukutunda son'a yedinci asır nihayetlerine doğru merkezi gene Orhon ve havâlisinde olmak üzere Kutluk Devleti adını taşıyan yeni bir *Türk Devleti* teessüs etmiştir. Bu devirde Türkler siyasetçe yeniden yükseldikleri gibi medeniyetçe de ileri gitmişlerdir. Bu devir Türkleri birçok kitabeler taşıyan abideler bırakmışlardır.

ORHON ABİDELERİ Orhon abideleri isimle malûm abideler bu devirde, (sekizinci asırda) Orhon havâlisinde yaşayan Türklerden kalmış eserlerdir.

Orhon kitabelerinden ve Çin vakayinamelerinden bu devirde Türklerin yüksek bir medeniyet seviyesine erişmiş oldukları anlaşıyor.

Orhon kitabelerinden bu devirde Türklerin gayet kuvvetli millî şuur sahibi bir millet olduklarını, bütün Türkleri birleştirmek iddialarının yüksek gayesi olduğunu, Türklerin keddilerini mahsus kanunları mevcut ve devlet memurlarının türlü sınıflara bölünmüş olduğunu, Türk Devletinin Moğolistanın şarkında Kadırgan (Kırgan) dağından Aral gölüne, Sibirya'dan Demirkapıya (Elganistanda) kadar uzandığını öğreniyoruz.

Orhon kitabelerinde kullanılan lisan saf Türkçedir. Yazısı Türk yazısıdır. Halbuki o devirde bugünkü mütemeddin Avrupa kavimlerine böyle inkişaf

* 19

Medeniyet } Bu devirde Türk-ler,
 yüksek bir medeniyet
 seviyesine idiler; Milli şuurları
 da çok yüksekti. Kendilerine
 mahsus Kanunları vardı.
 Devlet memurları türlü sınıflara
 bölünmüştü. Orhon Kitaplarına
 kullanılan lisan ~~de yazı~~
 saf türktür, yazı da Türkçe
 yazıdır. Halenki, O devirde,
 bugünkü Mıddemceddin
 Kuruppa Kavimleri, ne böyle
 inkipaf etmiş lisana ve ne
 de lillahra böyle kinetli
 milli ~~bir~~ şura malik
 idiler.

7

Bir Bizans sefiri, Volga avarlarında
 Türk İmparatorluğu ^{ülkesine} dahil olduğu
 zaman ilk tesadüf ettiği, Türk
 Bayıne Kersü idaresi Helam
 ederten ~~Hendisine~~ ^{Ona} itimatsızlık
 Verecek tarzda görüştüğünü
 için Türk Bayı Hendisine
 şu yolda hitap etmiştir:
 « Sizin hükümdarınızdan
 intikam alacağım. & bizim
 düşmanlarımızla münasebette
 bulunuyar. Bilmiş olunuz ki
 yalınız düşmanlarımızın
 Karmızı sesleri,

9. müt. ita'at ediyormuş diismen
 asla onları idare etmeye
 kifayet eder, mukame nete
 besret edecek olanlar ise
 Karıncalar gibi ~~patlarının~~
~~galları~~ altında ezilecekler.
 dir. Ben sizin memleketinize
 yalınız Kafkaslardan yürümüş
 m, Dingişer, Tater ^(Tatar) rehberlerini
 de geç mesimi bilisin
 Türklerin mağlup olamaz
 Ordularına Kuşî ~~Kırım~~
~~Kayman~~ " bu bu millet durmaz

(2)

Bun dağların Hicaz dağlarıdır, yüksek noktası (2750) metredir. Yemende (3000) metre bitişir noktası dağ vardır. Himmam ilineyi Sahiline nazaran Himmam dağları vardır.

Çöller Kuvveti neceye Kuvvetli Arabistonda neceye Kuvvetli, bir Kuvvetiye tesadüf etmek suadettir. Çölde müthiş sıcak rüzgârlar eser, kumlarını Havaya karıştırırlar.

Araplar) Araplar, Yahudiler gibi Sami denilen ırktanlardır, bedensel olarak. Hayat ve sair istidatları çoktur. Mithammetten evvel edelîyatları ve fâirleri arazında münasiblikleri vardır. Yetimni ve siyasi hayattaki anarşi içinde idi.

Mekke ve medine ~~de~~ Kabe ve diğer idareler, idareleri de bir nevi halk idaresi idi. Yemende Küçük Küçük Kabil Kırallıkları vardı.

3

Arapların Anadolu'nun sınırında
 iktidarı dindiri. Herastayınla ve Summ
 Her arapınla Mübüm
 yalınoci Kalamınla ~~bin~~ vavci.
 Fakat arapların sınırmıyık
 Pritalarca lajor anlı.

~~Af~~ belevine ~~bir~~ Cölde topru
 vahalarda ağaçlara topru
 onlarda gıy ve gıyılmıyın
 çimler, pıviler, tehançıl
 ederlerdi. Bedoniler, Mokkoci
 mikadides tamirler ve chonja
 haacca gelirlerdi. Aracla Kale
 Varlı, Kabele arap Kabilelerin
 malindkarini temsil eden
 yere olık konulmuş 360
 tar ~~vavci~~ ve Gökten düşmüş
~~Ara~~ tamirlen meşhür ~~Ara~~
 Kanatlar (Geceri evet) lınlı
 du. Gelecek Hayat Hakkındaki
 inanışlar çok kanantlık ti.

Yermende bir eski medeniyet
 Varlı (Himeyirilerin). Bir medeni-
 yeti şüphesiz, acem Körfezi
 sahillerince Sumerler
 Getermişler.

4

Mühürün Mühürün medin oile
medin monzei ve ~~Ata~~ Atalarına cüt
bütün malumet

Tarifi olmağın şifaale
efsaneyi cüda. Peygamber
zamanında bu malumet
yoktu; binlar soradan icet
olunmuştu.

Arapların cüt pecevelerinin
tutulması usulü Halife
Ömer zamanında başlanmış-
tır. Bu risulün takim diğme
pecevelerin indirilmesine
işol aetti. Hakikatte, Mühürün-
medin monzei hakkında pek
az şey bilinmiştir, akadur, ki
Onun asıl ismi dahi malum
olmamıştır; Muhammet
Peygamberin ismi deşil
lakalet idi.

Peygamberin cütleri hakkın-
daki malumat dahi tarifi
vesikalara inmay. Araplar,
Peygamberin İbrahim neslin-
den geldiğini ispatla çalı-
ştlar; Araplar bu sıvettü bütün

- 5 -

Arap ırkının yükses neccatı
sabilin olubunur ispat
etmek Hovestimole idiler.

Muhammet Endesi, hiçbir
zaman asalet derefi iddiasına
~~bu bilimin~~ Kalkışması
tır; O, bas Teferruatı ehemiyet
vermezdi; gâyesine dogru
tereddütünü, firar ameli bir
oldurdu.

Muhammet, hiçbir zaman,
bir esalet Hıcceti istemedi;
damarlarında, ilrani neşeleri
nin canı dolastığını iddia
etmedi; bilakis, Kerak Kencisi-
sinin, Kerak anaybabasının
fakir halleriyle iftihar etti.

Bütün mehakeler, birze,
Muhammedin babası olmak
üzere Abdülmüttâlin oğlu
Abdullah rüşdünde bir yati
gösterir; Anasının da adını
Emine olarak tespit ederler.

Muhammet ~~for~~ chingizce
gelmeden evvel, babası idmüptü,
Emine de, Cacingini altı

6
 yazında yetim bırakmıştır.
 Muhammet dedesi Abdülmut-
 talip yazında kaldı. Dedesi
 öldükten sonra da Amcası
 Elintalip'in himayesine
 girdi. Elintalip çok fakir
 ve ailesi de Kala Balıktı.
 Muhammet, maiyetini temin
 için gençliğinde Çobanlık
 etti. ~~Kat~~

Muhammet 25 yazında iken
 Hatice isminde 40 yazında
 zengin bir diil Kadın la
 evlendi; daha evvel onun
 hizmetine girmiş devletlerine
 ve ticaret işlerine bakıyordu.

Bu verdiğimiz malumat,
 Ötaden beri verilmiş olan
 malumatdır. Ancak, bu his-
 ista bilgini, tarih Cerce-
 nesini sokabilmek için
 şu noktalara dikkati celp
 etmek lazımdır:

Muhammed'in Abdülkâ-
 ismini tasiliğine dair
 söylenen sözler Kati değildir.

7

..Abdulla ismi, Muhammed,
evvel adeta meşhurdur.

İslamiyetten evvel Herkum'ı
bir mabinda nispetle

Abdullat, zeydullat gibi
isimler var idi; bir isimler
islamiyet ödevinde Abdullat,
Zeydullah yapıldı;

Ananın bir Muhammed
din dedesi olmak üzere
gösterdiği Abdülmuttalib'in
adını, Hakkı dedesi olduğunu
hakkında tarihî vesika
yoktur.

Bir mülâhazalardan sonra
Muhammedin menşei hakkın-
da söylemek istemek istiyor:

Muhammed, fakir bir
menşeden gelmiştir; pek
güçsüz yaşında anası,
balası, kalmıştır; Abdül-
muttalib öleceğe bittirince
El-Hatib tarafından
bir sefkat hissiyle kâim ve

Himaye edilmiştir. Peygamberlere verilmiş olan Muhammet levkâli, ilminin habesinin ismini küllâsına ya lüzum bırakmıyordur.

Muhamme- Muhammedin
din Peygamberi- Peygamberler tek vaci-
bir ligi- fahrim nasil
laşladığını izah etmek en
nazik ve en müşkül mesele-
dir.

Muhammedin bir melok
ile ve allah ile Hakikaten
konuşmuş olduğu kanaatinde
bir isimlerle olduğu gibi,
Muhammedin, istiyerek
böyle söyledigini de
ileri sürerler olmuştur

Bir Fazîyeleri bir tonafo-
brakmak ve meseleyi ilim ve
mantik cerevesi içinde
mütalaa etmek daha
doğru olur.

- 9 -

Kuranda öğrendiğimize göre, Muhammet hiç öğiymeden yazmış ~~ma~~ ^{bu} inson değildir; o da ~~bir~~ ^{çok} hayat ve Hadiselerin zarfını idapları Kurşısında adeta hergün öğiymiştir.

Muhammet, iptidai Allahın resulüyün oluyerek ortaya çıkma-^{ış}mıştır; bu-^{nu} düşünmemiştir. Bu düşünce, senelerce mücadele ettikten ve fikirlerini neşredikten sonra kendisinde hasıl olmuştur.

Anıl meselesinin Hal noktası şudur:

Bütün iptidai kavimlerde olduğu gibi Araplar da ~~gla~~ ^{gla} ~~pairlerin~~ ^{pairlerin} ~~akıl adını~~ ^{akıl adını} ~~alham~~ ^{alham} ~~alohik-~~ ^{alohik-} ~~Carissa~~ ^{Carissa} inanırlardı. Bu kuvvetler Araplar için cinler idi. Cinler, Güya Kâhinlerde ~~ve~~ ^{ve} ~~Kayıştan~~ ^{Kayıştan} haber ver-^{ir} ~~me~~ ^{me}.

Bunun
xışları

-10

41

Kübra'nın ilham edene idi.
Bü meri itikadla Arabistanda
her zaman 5 kadal Canlı ve
lerin olmasını ki Muhammet
dahi cilerin vücuduna sami
mi olarak inanmıştır

Hakikaten cilerin zairlere
şir ilham ettiğini kan
idi. Muhammed'in İsa
ve Mîsa dilerine dair
öğrendikleri de bu itikadını
kuvvetlendirmiştir. İsa
atfolunan mucizelerin çoğu
cileri tanıtmekten ibaretti.
Muhammet dahi bütün
cileri hakis ruhlar gibi
Telakki etti. Ve onları
şeytanlarla bir tuttu.

Fakat Allahın met diğer ta-
raftan talimat fevkinde bir
kıvılcın ilhamlarına maruf
kaldığına inanılır. Allahın
met ilhamlarını cinlerden al-
madığını ve fakat cinlerden
yüksük olan Allahın al-
dığını söyler: Bu sebeple
Kur'an ayetlerinin manzüm
değil mensur olduğunu delil
gösterir.

Muhammed başlangıç-
ta her halde pedisim buy-
carına maruf oldu. Bir
Taksim dini endişeler ve
vicdanî muloğatlarla.

12

sonunı sürrette uzıldı .

Muhammedet namıskâr,
sonunı, ve menfaat fikrin-
den arı olark bütçe atıldı.

Onun gayesi ikdadlarının
ahlak ve dinini iletme ed-
mekti.

Yık vakti. Muhammedin
peygamberliği-
nin hususiyetina dair bir
çok eski rivayetler var.

Bunlar artık efsonmelere
karışmıştır. Hakikatte
peygamberin ilk söylediği
Kur'an ayetinin ne olduğu
malum ve belki de mümkün
değildir. Kur'an sureleri

13

Elâhîyyâta ~~hakkında~~ açık
remada meydana olunan bu
simsek gibi günün birinde,
kendisine bu tasavvufî inşâ
değillerdir. Elâhîyyâta
beyan ettiği sureler için
bu devirde deniye tepekinleri
nin mahsulü olmaktadır.

Elâhîyyâta bu surelere
bu çok çalıştıktan ve tedkik
ler yaptıktan sonra eslehi
bu şekil vermiştir. Elâhîyyâta
kendisinin Tahrir eslehi
ni annem yâkarda söyle-
diğim gibi Tahrir eslehi
kendi bu muhtâz olmaktadır.

Kam idi .

Muhammedî hareketi
geçiren ilk arvil sonu mu
beycanlar olmuştur .

Muhammedî daha sonra
irticaken deni ~~muhammedî~~ kida
bede lûlu-nam leir variz oldu .
Varizkten nebilige , nebi-
likten de mukayyet oldu .
Resûlî haline geçti .

Y
Kınok yaşadığı insanla-
rın manevî menfaati
reîn ve büyük bir ka-
kikat namına mükate
deye adıl nuy olan Muham-
medî

15

met sorunda dini bir tar-
 paratorlugun miylak reisi
 ve lakin dünyaya hakim
 olmak iddia suri besleyen
 miharij, bir dinin mi-
 essisi sifati ile omrini
 bitirdi. Bu iki netice
 muhtasiran Muhammed
 din kendi manevi ve
 faki Kuvvetinin matras
 la idi

nper
 10
 11 92

{ Muhammedin neşet-
 tigi din, insanlariñ kal-
 lemleri için bir ihtijaj
 iyyandirile. O olup gittigi
 halde on ne ~~...~~ var

(x) / Bəşqamıy hər biri biver Kolla : Azerbaycan
na, ~~na~~ mınla Kadar than ~~qıntı~~
yılqılqılqıl qıntı ~~qıntı~~
enla ~~qıntı~~ ~~qıntı~~
SELCUKLAR

soğra Kara Han'ı öldürdüler Kaşgarı aldı. Fakat bu ~~devir~~ devir çok sürmedi. Cengiz hanın ~~kale~~ kumandanlarından Cebenoyan Balasagunu istila etti ve *Küçükk* öldürerek Kara Hıfay Devletine nihayet verdi (1218)

2/ 3

Çangiz'in ağlı Çagatay'dan
sara, Hakefleri ~~Şenol~~ idaresin.
de genceklige verdiler, bu ve
söylene ile vakit geçirmek
içere simale çekilme ora-
da iştirakler. Malıy zaman
zaman, bir isyan basımıcık
behanesile, ~~imam~~ Halkın
elinde ne var ne yok soymak
işin çevrile inelerdi.
memleket bir takım Tatar
kavimlerin elinde kaldı.

Kazgan, Çagatay Hanların-
dan birinin emri ile.
Samar Kant, ta iştirakler.
Hemin fena idare ve gidişine
dayanamadı, isyan etti

Hanin ölümü ile Artan
için mücadele eden
Saka, Kargom, Samarkant
ve Havalisinde yalınız başına
ve Haki'ki Sahip oldu. Fakat,
yalnız kollarına için,
bir kırıltıyı topluyarak
Çengiz simlalesinden, kendine
tali edilecek birini göri-
müştü Kısas yapıyordu.

Kargom, Timür gili,
Çengiz Kanından olmayıp
küçük bir türk ailesinden
idi. ~~Çengiz'in tatarlara~~

Tatarlara Hörmeti yoktu;
onların sadakatına emni-
yet edemiyordun. Yalınız
Türk olan Timür ~~tan~~ kendine
yardım edilecek görüyordu.

(3)

Çünkü, o, timsinin
 lütm^{tanınması} Rahramları arasında
 yüresek tınıldığının fark
 etmişti. Timsinin, asil
 olukları celp eden hali, bir
 tehlike zamanında, sadık
 ve mülahazalı kalıyordu;
 bir, büyük iş yapabilmek
 kalıltısında olan
 adamlarda görülebilir.

Timsinin, ~~çok~~ cismanî
 enerjisi de çok fazla idi;
 bir sayede gecelerce uykusuz
 lüğe ve at sırtında kalma
 ya tarana bile yorardı.

Timürdə, bir Şef
 vasifləri varlı və o, Kamom-
 da etnesini sevirirdi.
 Keneline / ^{şəx}emsiyəti varlı.

Timür, Kay gandan,
 kendisi dağıtılıp bir bələd olan
 Barlas Kəlilesinin ~~dağıtılıp~~
 olan başına gəlməsini
 istədi.

Kaygan, Timürün. həmişə
 gənç olduğumun özünə, ^{gənç}
 . Bu bəzi illərdə olaca-
 tır; ~~bəzi illərdə~~ bir az
 beklənək lazındır" dedi.

8

Cengizlerle bir mükavele yapmıştı; bünce göre, Cengiz ailesi ~~##~~ han yetiştirecekti, Kürkân Caenkleri de Ardünün kılavuzları, Kinnondanları alacaklar..

28 x
x x

Kazgan, Timüriin⁴ Celayır
Kabilesinden torunun Olcay
Türkcan ile evlendirildi.

Timür, Olcay Hatim Ağa
ile yeşilgehirde yerleştiler.

~~Timür~~, Emir Kazgan~~ın~~
~~timürün~~ arzusında Binbaşı yaptı.

Kazgan, Timüriin
yordamıyla, gorum ve cenip
Andut çevresinde yeni
münafık kışletler kazandı.

Herat Emiri) ^{Malik} esir edilerek
Samarkean ~~fat~~ getirildi.

Bu münasebette Kazganın
siyeratı arasında tür
münasebete çikti. Bünde
eski küş mahlûsı olan Melik

²⁹ öldürülerek berdetinin
 onlar aracılığı ile tahsisini
 istediler. Halhukî Haggan
 Mülkî hayatı için döğ
 vermişti. Emirlerin ısrar
 ıtlarıyla Haggan Mülkî
 gözüle Timurun himayesinde
 Herata gönderdi. Bünden
 minfeil olan Emirlerden
 ikisi Haggan öldürdüler.
 Bunu habar alan Timur
 Samarkantınca yetişince
 Halhukî istediğini Kıpçak ve
 onları gönderdik terakisiine
 razı ile devletleri ağırla verdi.

90 yaş il sekre
 (S) Timur ~~ne diye~~ dendiği
 de yem bir vaziyet Karşısında
 kaldı. Türklerde adet olduğu
 Vechile bir reis öldüğü ~~emir~~
 emir emir yla mektublar
 deyile yemine geçmezdi,
 Hüsnü say taplanır yemini
 bir Emir intikaf ederdi.
 aksi takdirde İhtidat
 mektubuna geçmek için
 umumun Karışıklıkları
 ve en Karametlerin iptidai
 olma alması. (Yalnız bu Kile
 İhtidatın bir maddesi vardır
 1. maddesi)

81

GA 4te, ³² hadiseler, ^{çihilmiş aldığını} ~~dağlar dağları~~
 Latıf edene ~~te~~ ^{bir} büyük
 han şimalden ^{görüldü} göründü.
 Ölmiş bir ^{büyük} ~~güne~~ ^{güne} saldıran
 Karal gibi Kurutli bir ordu ile
 geldi. ~~Han~~

Timmur diplomat

Han'ın gelmesi üzerine Emirler
 müsterah taklile eminde
 çekildiler, yalnız Celajirlik'in
 Emiri Han'ın istikbaline
 Karşınke ma ~~to~~ kedi gelilerle
 herakur inkiyattı. arı etti.
 Çünkü bu minin merkezi
 Kaşant içi ve erazisi şimalden
 gelenlerin yolu üzerinde idi.

32

 Hacı Barlas hiç bir
Karar Veremiyordu.

Muharebe edecek yerde, Kabilisi
ve süvarileri ^{yeşil sebrile} Herata doğru
cemfıla çekileceğini Timura
bildirdi Fakat Timur şimalden
gelen Yeşilacılardan emin ol-
mayarak sebrile sahipliğiz birakmak-
tımıyordu. & Amcasına
istediğini yere git, ben Hanın
huzuruna gideceğim dedi. :
Timur bir Kas güz Kış ile
-12000 magale Karsı mukamele
etmenen afaki maglis atuluz
lik dardığını bekletti ediyordu

~~İkinci~~ ~~bir çok~~ ~~maden~~ ~~bir~~
 Mamaf: bir takım kazılıklara
 kayıldı. Öteden beri tanıdığı
 Hacı ve denizlerle gizli miğe
 kollar yaptı. Bu sırada Hanım
 süvarileri Yeşil Sebre geldiler.
 Timur onlara her bir ikramlar
 ve hediyelerde bu bu maddeler
 onlara Hanım yanına götürmek
 istediğini söyledi; ve ~~çok~~ bir
 Kışım süvarileriyle hareket
 etti. Samarkant önünde
 Hanım ordusuna ~~Varış oldu.~~
 Mongol Hanı Tuglu'Khan
 Kencisi'ni takdim etti ve ~~çeyi~~
 kutluk oturdu.

35

~~Emmab. Kermant, ve emmab.~~
~~anti~~ Tagluk Timurn
 malumatli bir adam görüldüğün
 den sureti hareket fakrında
 fikrini duydun. Timur ora
 (andol etmesini tavsiye etti,
 dedi ki arada yalnız bir
 düğün man hülacatların
 kuzada ise (ki, diri önünde
 dire arkanda) Her
 azileri cöğeleretirmektin
 gerize dönelim, La Him
 . lönmeden enel Timurn
 Tümen dıgı (10.000 kişim dıgı) gıptı
 Kerman ve mü hür Verdi.

36

Bu suretle Timur Hanın
 Eski Kile. Kalesini
~~şirine~~ ~~altı~~ hasına geçti,
 tehlike ~~Kalede~~ geçince
 Emirler ~~peşin~~ tekrar mücadele
 başladılar, bu hal üç sene
 deneme etti. Maci Berlas
 ve Celayir reisi yeniden
 anlaşılara ve Timura Kalk
 ederek arladan ~~Kaldir meke~~
~~oldu~~ ~~meke~~ Marar Verdiler.
 Timur Çadırlarına demet
 ettir, fakat Timur Vaziyeti
 sekti, bu suretle oradan
 sigırlay Kasti.

37

Bünden sara Amcası
Hacı Borlasla mübareke etti ve
onu mağluban Kaşirdü.

Katkat ertesi gün tek mil
adamları kendisini terk
ettiğinden yalnız Kulan Timur
Karısı Alay Hatun İsmi'nin
Kardazı Emir Hüseyin'in
yanına gitti. Emir Hüseyin
Kabilelerle ~~Kabul mümtelazı~~
bühtün yordu. ~~Amir~~ aralarında
aralarında ittifak yapıldı
Kabileler aralarında tağıltı
kötü bir gününmeye kadar

³⁸
dahili mübarece devam
etti. Bu defa Tugluk
daha ciddi oldu. Celâzîrlîklerin
Emirini derhal idam
ettirdi. Hacı Barlas Cemile
Kaçarken sayguncuları
tarafından öldürüldü.

Han askerlerine Karşı
durmayan Kalkışan Emir
Hüseyin hayatını kurtarmak
için Kaçmaya mecbur oldu
Timür Yeşil Şehirde mehman
Kaldı Tugluk Han bu
müddetlerden sonra

 Eghl ³⁹ ~~Hyas'i~~ ^{memleketin idaresine}
 memur etti; maglupların
 itaatine kının için
 yanında General Pittigüktü
 bıraktı. Timürüpla Bin
^{iki} ^{Magol Beyi} ^{islahtarı} ^{altında}
 Samarkant Emiri naspetti.

Bindan Kızın Timür ^{yerleşim}
 eşi ~~ayışlan~~ ^{teşkilatını} daha ~~feri~~
 eşi yapmaya koyuldu.

Fakat, Magol Generali Saman-
 Kanda soyuna yara başladı.
 Veli Hırsız ^{ayışlan} ^{keşle}
 yaptı. Bin Fena Hareketleri
~~Hocanın~~ ~~gözetle~~ ~~protokole~~
 işler için Timür Hama
 adını gönderdi. Notice
 sek. m. 100.

Samar Kandı

Timur, Kiz Gucuk-larini
~~insanlarin~~ Esir gati olarak sathklarini
 isittiginden, adamlarini
 topladi, Sima le yurdu
 miteaddit esirleri
 zorla Kartarak.

Hana Timuru isyan
 ettigini bildirir.

Tugluk idarinn emretti
 Timur Halerdar oldu.

Memleketinin Huruu edid.
 mesnuden Kable Kom
 oçliyan timur daha Fazla
 Politikaya tahammul edemedi
 ve mak-hadi Kayseriye
 isin atin mamuyla.

Bu mesut bir Karar oldu.
 uşuktan uşuğa Hareket oın

Hoca ve derinlerle yaptığı
gizli tertibatın daha
sıı muvaffak etti.

Timüri'nin Ser-seriliği.

Timür isyan etmeye meclüs
alduktan, sara karısı Cihan ve
25 atlı ile Karısinin Karısi
Emir Hüseyini bulmak
içine hareket etti. Cda
kal fıraca bulduğunda
Bulduğundan sara her
birine de Hineye gittiler

 Husneleri 60 sümarı
 oldu. Hine de eyi
~~Kas~~ Kabul alınmadılar.
 Hiyre Valisi onları saymak
 ve Mogollara satmak
 tenesine bişti. Timur
 bunu his etti ve derhal
 Cemyta Gâle Târkenler
 içine Kaçtılar. Hiyre
 Valisi, bişti bir Kaçmış
 sümarı ile takile
 Koyuldu. Timur ve
 Hüseyin Kurnaklarının

Bir müddet derece afiyet
 ragmen takip edenlerde
 bir tepenin üzerindeki
 muraşşın meclis
 oldu. Şu gün Herk
 ve neyit gele Kuran ile
 den istifa ederett
 Hacılar Bünden bir
 tamin meclis Timur
 ve Hüseyin tekraz birleşm
 ek üzere bir birlerinden
 ayrılmağa karar verdiler.
 Timurün yanına
 Hacılar ve bir adan ile

GEM yalınz lür lünett beğgin
 Nalmüki Ena Kârü'sini
 bindirdi Kemolisi ve arkadagi
 yaya alavetti yürüdüler.
 Bir tütürmen ~~gö~~ asiretin
 koudiñ otıldır. Cevce
 yi Kâmil olındular,
 Cevce kibir. Kâmilün
 yoyect ve taynandılar Hara-
 san istekâmehinde yala
 gittüler. yolda lür lüttiñ
 ağıst efendi taryfıñlar
 yattılar. Bir. 12 gün
 lür ağıda lüpürlüklükte.
 Daire

(618) buldu. Ondan sara
 Semerkanda yürüdü.
 Karısını ainerde his, yerde
 braktıktan sara his, qice
 aldu. a. buldu. qice
 İkre qadı. Onda İfğan
 Kıldı. yeelon clastanmen
 antorinde gözi leplannular
 yap. a. all. İmam Kefarna
 leşir. 4. Melayut Kaman
 a. ladi. İbn. bir say
 a. ankan. İfğan
 a. ankan. İfğan. İfğan. İfğan.

 Celaliler Nyaş Hacıya
 talim olmuşlardı. Emir
 Hüseyinin merkezi olan
 Kütahya'da bir meşhur emiri
 oturuyordu. Timur'un
 Samarkant şehrinde
 olduğunu Hacılar
 tarafından anlaşıldığını
 haber alan Timur derhal
 hareket etti. Timur'un
 bu işte yurdu ve ailesi
 ve diğerleri Timur'un
 meşhurları, bu Kütahya'da

 Bunlarla beraber Yeşil Şehri
 cinarında iki yere geldi ve
 orada Konda. Barlas Kabil-
 Simin hazı reislerle görüşte
 Emelini Moğusa tezmik etti
 ondan sonra Hüseyin hizmet
 üzere Cenuha. Afganistana
 yürüdü, Hiden Kuz dağlarını
 geçti. Kabil cinarından
 dağın altı Hanul Kura
 gitti orada Kendisini
 bekleyen Hüseyin'in
 (ad) ...
 Timuran Konda farla
 Kuz dağları ...

Bir Kız koralı arada
 Kaldılar - Mandakharın
 garhında Sayıdan Kitasında
 bir cayan olmuştur. Ermeni
 Ermeni Sultanı Kaldılarını
 Kaldılarını - Timur ve
 Hüseyine müracaat edip
 müracaat müracaatı ile
 müracaat istedi, Kaldılar
 ediler. Timur ve Hüseyine
 aslında Kaldılarını -
 Kaldılarını. Kaldılar
 Hüseyine Kaldılarını -
 Kaldılarını Kaldılarını
 Kaldılarını Kaldılarını

 igit shazda. Bu defa Seymishan
 liba lin gale Timur ve
 Hüsseyin Ardu Kâhisi başlıta
 Timur onlar i her nekkada
 magrup etkisede Kendisiñiñ
 bi kâhisi ve lin kâhisi i
 Kâhisiñiñ sundan kâhisiñiñ
 Hüsseyin Ardu Kâhisiñiñ
 deretü, kâhisiñiñ Timur
 yfrahâdîñiñ kâhisiñiñ
 kâhisiñiñ kâhisiñiñ kâhisiñiñ
 meher aldın - Timurñiñ sondañ
 kâhisiñiñ kâhisiñiñ

Taş Köprüde :

Hüseyin Muğallanın em-
yattın bir erdusile Timurun
nasihatlerini dinlemeyerek
mubarebeye tutustu, fena halde
maglub oldu ve askerleri dagildi.
Bunun üzerine Timur ~~hemen~~
~~hareket etdi~~. Hüseyinin
askerlerini toplamattı ve yeni
taraf tarafa hutmattı üzere
~~harekete~~ galeylete gelse maye
medhur oldu. Amü nekre
Ren arbirine geldi, erada Konda.
bir çok günler kaldı, sükun
likten muzammeyordu.

 Bir gece sabaha Karşı-Bell
 istikametinden gelen
 bir battıon sünnarilerin kendisini
 bulmakt iğere yaktastıkları
 gördü. Bünbör her acherleri ve
 birer sünnarı Ki-lan-jehin
 Barlas reislerinde iğ Kiği
 idi. Bünbör buldestikten sere
 haber alındı Ki 25.000 Kiğilik
 bir Meğd ordusun Yes.İçeris
 birerlerinden bulundukları
 göre yaktastıyordı. Bu haberde
 Fimara Meğiller her birer
 jigma cıyordı. Bünbör
 Lin Fimara biliyordu Ki
 netriz İmalindeki Türk

 Kalileleri kendisini
 faaliyetinden haberdar
 olunca kendisiyle buluşacaklardı.
 Gence benzer Kuvveti Mugal
 Generali Bikiyik arduşının
 dörtte biri Kuvveti değildi.

Bikiyik arduşının Esni
 nehri şimalinde bütün
 geçitleri kapayarak surette
 yerleştirdi. Böyle Kuvvetli bir
 ordu karşısında cephe den
 geçerek geçitleri geçmek
 neticesi bir hareket edilebilirdi.
 Fakat Timur nehri geçmesinin
 kalayını buldu. Bir aff Timur
 nehri geçmek için

 hasmünü ^{ve} esgul etti.
 Bittiyüki ^{Amu} nehrinin
 dar ve az derin olan yukarı
 taraflarına çekti. Düna
 maffak elduktan 202 his
 Taş Höprü karpisünde
 kunsatlarını durdurdu.

Megollar faaliyetlerini idaremi
 olarak Höprüye gelmeye lüzüm
 görmediler. Timur hümlerin
 karpisünde mümayişkarane
 his takim tertibatı aldı.
~~Seyir~~ ^{gözet} özümün gecesini
 emniyet ettiği zabıtlarından
 Anvar ve Hüseyin ^{ve} muavinlerin
 den Emin Musa Kumançelârında
 imat üzere ~~Sevki~~ ^{Sevki}lik

 bir kumeti, Kâriyi ve Ordu
 Kâri mübârra etmek üzere
 braktı, ve Kendisi ~~mü~~
 Kumetlerinin Külli kısmile
 oradan uzaklastı, ve Magallerin
 ordukaîhi yakınında Kâri
 geçerek durmaksızın Magal
 Ordusu gerisinele hücumu
 tepeleri tuttu. Bu tepeler merkezi
 nehirle olan bir yarım
 daire teşkil ediyordu. Ertesi
 günü Bikiyü kumetli bir
 hanım müfrezesinin
 nehrin geçişini engelledi. Fakat
 aynı zamanda Timuri
 ordukaîhi kumetler gelme
 niş gibi görünüyor.

 Bükriyükt Köprüye taray
 etkiyi bükiride Muahave
 Emir Musa Köprüye şiddetle
 müdafaa edecekler Timurda
 arkadan mağallara hücum
 edecekti. Halkınki tetlikeyi
 anlayan Bükriyükt o gün yerinden
 kipiñlamadı. Gece olunca
 Timur askerini büyük kısımlar
 la ayıtarak mümtazın aldugu
 Kader Megol irdakabimnin
 iç tarafında çok ateşler yakmış
 olmak emriyle tertibat aldı.
 Bu ateşleri gören Megolcular
 tahakkümüne mensuklerini
 aale terk ettiler. Askerlerini

 Tekrar topayan Timur
 onların işine hücum
 etti, intizamını kaybeden
 Magollar Timur'un batkili
 altında kaçmaya başladılar.
 Sonra mukarreye karışmamış
 olan Emir Hüseyin kuvvetli
 bir kütü ile Timüre yetişti.
 Magollar bir ırdıya batırıp
 etmek fena bir tabiyedir
 tıpkı nahiye eder bir ırdıya
 almak istedi. Fakat Timur
 daha magolları almadılar diğerek
 sikihe dınamı etti. Magolların
 sıcat ettiği yerlerden bir ırdı

GA Türk Kullukları Timurla
 birleştiler. Timur
 geceleri uyumayarak askerlerini
 tangim ediyordu ve ölenlerin
 ailelerine ve yatalıklara
 mükâfatlar dağıtıyordu.
 aynı zamanda müteaddif
 istişlerinde kalarak suarile
 rinin harakatını idare
 ediyordu ve mukameat gösteren
 noktalara lizzat yetisiyordu.
 Vite ¹³ bu şhit bükibati
 nehicinde Magolur Amu
 ve Sür. nehişleri arasındaki
 hütin meclketi tabliğe

 Sedakatlarindan
 talay - baktir etti, ve
 Kendi ~~ardından~~ ne istedikleri
 ni onlara verdi. Karar senin
 dir dediler. Timur onlara
 fedaiyeleri ~~verdi ve~~ heraher
 hürriyetini verdi. Endan
 son Timur dağlara gitti
 Şere kabul aldı. Hüseyin
 Timur'un ~~para ve~~ hissiyatını
 incitiyor ve Varmeye
 mecbur Araya kalktı.
 Brından mükellef olan
 Timur Hüseyine destluklarına
 Lâhik Râhîyine Lâh - yensin
 Şirmeye mecbur oldu.

 Hüseyin ~~Timur~~
 yemini etti, fakat
 Kendini kaptır almamış
 his etti

Yegmur altınla bir
 meydan muharebesi

Ayas Han ^{tekrar} Sir nehr
~~Şimalinele kurgöründü.~~
 Şimalinele kurgöründü.
 Timur bu ırmağa Sir nehr
 Şimalinele Karşıladı. Bu
 ırmağın Timur'un Türk ordusunun
 dan karşı karşıya. Fakat Timur
 onun muharebe kışmetini
 bilirdi. Bu Türk kışmetleri
 muharebe meydanında

 Bigannislerdi. Barakolar
 Celazililer ve Hüseyinle
 beraber Garlar ve Şifan gömül-
 leri hep gelmişlerdi. Muharebe
 biriki günleri - bölükleri idi
 fakat şifanlar Alaylar halinde
 hücum ediyorlardı. Büyük
 Kuvvetsizler Emirler idi,
 hücumlar dağın dan dağın
 Firman ve Hüseyine merbut
 idiler. Firman erlusini dağ
 enah merkezi ve sal enah
 enah işleri tertip etti. Bu
 Kuvvetsizler her bir muharebe
 Kıtasi ve İhtiyat

Olmak üzere itiyâ
 aydınlandı. : Sağanak
 bekriye cilt mis abugü tabde
 Etüseyinin kumandasında
 idi. Düz mane en çok mürş
 hülünan she en zaif olan
 sal enabü Tirmur bizzat
 Kumandasında hülündürü
 yordu. Tirmur ve hülünan
 Türklere müreffeh devletlerin
 den asla züphe etmiyarlardı.
 Fakat, müthiş bir yağmur
 yağmaya başladı; siyahçılar
 ve Gök Pürütlüleri ile üyüke
 tatarların ciltli bir firtınası

 içinde kalıncı. yerler
 hatâklık haline geldi.
 Buna rağmen مغالılar
 Türk Ordusuna karşı
 Bunkara Karpı Timur
 girdi. Timur istismin
 sal anabî magalilerin
 sağ Cenabına hücum
 etti fakat Türkler derhal
 bozuldular ve geriye atıldılar.
 Magaliler kesif kitalarla
 onlara karşı hücum ettiler.
 R. Timur'un - İhtiyatın varlığında
 durdu. Timur hücum
 ordusuna hücum emri verdi

 Ve kendisi de Barbarlarla
 birlikteileri atıldı. Camur
 denizi üzerinde -hüdü r'alayken
 birbiri neye ayırdı, ve imzaları
 süzge düştü. İtler sütunların
 kumandanı was oldu. yalnız
 Küçük kullarıydı.
 İtlerin kız ne mesi ve Türk
 muhariplerinin "Dagar! degar!"
 anadları muharebe meydanını
 bir çilgünler önüne
 köndürüyorlardı. Timur
 Meğal sag cenebini
 buyruğına sığınmıştı.
 Meğal cenerali ne yaklaşıp maktı

 ihtiyarın. Magallar ricata
 hasla diler. Bu çarın
 derjasında ricat muntazam
 idmiger n magal süharleri
 Kacarak dağ-çu-lar Timuratın
 dört nel süzeret bir tepenin
 süzerine, Çekati ve diğer taraflar
 daki vapıyeti gözden geçirdi.
 Şöndü ki Emir Hüseyin
 fena vapıyettedi. Şki arduının
 merkezleri bir birine karışmış
 halde dir. Binü n süzerine
~~Hind müstakim ve toplannmaları~~
 Bin e faret virdi; fakat bir
 hareket zaafı klayıpılı yordu

(F) Kendisi en yakın
 süvari birliklerini alarak
 Hüseyine karşı eden Mgallanın
 dizlerine hücum etti,
 Bu sırada Kys han
 ricata hazırlanmıştı,
 Bu büyük bir firsattı,
 Tüm yakın adamlarından
 birini salıktı toplamak
 kaman ilerlemesini söflemek
 için, Hüseyine gönderdi.
 "Hüseyim! Ben biralçakmi
 tüm, beni askerlerimin
 önünde tekis ettiriyor diye

 hazırdı. Timurlu'nun
gönderdiği adamın
suaratına vurdu ve hiç bir
şey vermedi.

Zaman geçiyordu. Timur
hitteti ve gılshe, Salavat
Emir Hüseyin'in akrasının
dan iki zülüfi ona kızıyı
için almak için gönderdi.

• Hüseyin onlar hakaretle
"Kaçtın mı! Niçin
ölmek için beni
cazıyk ediyorsun. Adamlarını
toplamak için hane zaman
bıraktın."

 Hüseyin gözet kişindiki
 ve gözet ileri gödememek
 yüzünden yerinden kırmılda-
 madi. Timur gece elmadern
 enek, Ekel meye meclur aldu.

Zuhre meydanında ardurkâhını
 kurdu teesüründen, eathiyarık,
 Hüseyini görmek ve gönlerikizi
 adamları Rahul etmek istemati.

 Bu daha Hüseyinle muharre
 emmeye yemin etti
 Ertesi günü Lale yagmur
 lağıyordu. Timur ad. kinde

 Vyasə gəlməz ələrk
 bədrəz mī rəzəz
 Ərdəşm tərəf rəzəz sərdəz
 Və Əkiləzəz mēclər əldəz.
 Həzrət H. rəzəzəz Əkiləz
 tēkləz t. rəzəzəz fəzəz,
 gəzəzəz. « Hindistəzəz,
 sīstəzəz Cəzəzəzəz Rəzəz
 Əkiləzəz. Rəzəzəzəz və
 Rəzəzəz rəzəzəz » Təzəz
 Səzəzəzəz, Əkiləz, fəzəz
~~rəzəzəz rəzəzəz~~, Rəzəzəz
 Əkiləz mēcləz Rəzəzəz

(F3) midafası-ya tertibat
aldıktan sara yeni hırada
toplamak üzere yeşil şehir
cinarına gitti. Yeşil
şehirde Karısı Ekim'in
Elmis ve emrin bağçasında
yörümür mis elayınmış idi.
~~Yagmür şehir Sarmakandı~~
~~Yagmür şehir~~.

ik Emin
Ölcay, in ölümü Timur ile
Hıdey'in arasına bağ
kıldı. Timur Ölcaydan alar
aglu Ci hangini alarak, Kendi

 kalitesi ada ~~hale~~ ^{berke} Amu nehri zehi hinde
bir yere çekildi.

Diğer taraftan Samarkanda
gelen Megalar gördüklerini
mukarremetten bilhassa ardak-
randa baktı olan Vehdadan
Çekilme gitme ye mecluz
elmişlardı. Hüseyin hünden
iatifade ederek Samarkandagirdi,
Çak semine içinde hülünen
halk Kendisini büyük
münayişlerde karşıladı.

 Kritik Hüseyin ve
 Timur felsefi Hindistan
 dan Oral gölüne kadar bütün
 memleketlerin hakimini
 öğrenirdi. Timur menen
 Hüseyine musadik bir hakkı
 vardı, çünkü Erdemün
 hakiki reisi o olmuştur, ve
 ikisinin karakter özelliklerine
 musadik idi. Fakat Hüseyin
 Cengiz sülalesinden gelirken
 bir Han inkılap etmişti, ve
 onu ~~temdi~~ resmi merasimle
 temdi. Sarayına yerleşti.

 Cümün nararı n e
 kendisi içi içi tükümüte
 lafıdır. Timur halim
 zararı küldüğü vazi yete
 göre Hüseynin madunü
 elvüştü. Hüseyn abrahama
 dan yazı: "H[ar]i,
 sekirine his kumetle yor[un]tu
 sefirin ebrasi sura senirisi
 mihi. Timur his müldet
 lara altızi tertibat sayesi nde
 Küçük his kumetle bir
 gele Kırge girdi, ve eradaki
 kumetleri maglup ederek
 hakim aldı.

X
X X

Bir çok seneler devam eden
dahili mücadele neticesinde
Timur çok zâhred ve mihnetle
Kazandı Herkes onun Kahri -
manlığından ve Adaletin ten
hakk bir şey konuşmüyordu.

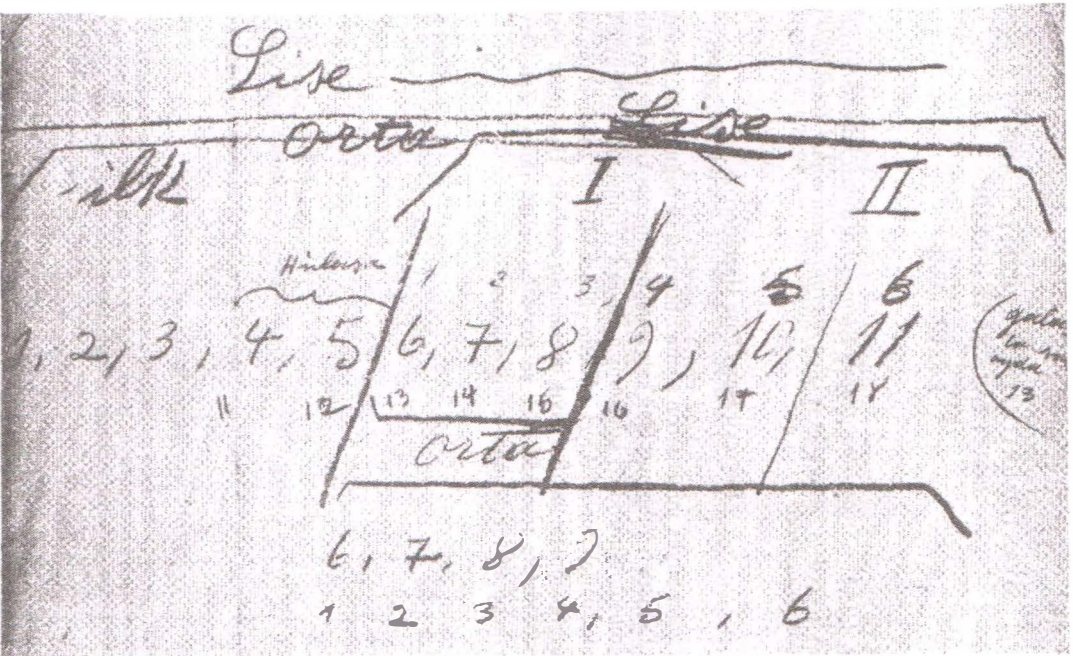
Huseyin'in askerleri, Beyleri
Kazancı onunla birleşiyorlar
oldu. Büyük Türk Kabileleri
onun tarafını tuttular.

Altı sene içinde bir
orden sahibi oldu.

Timur gibi müstakim
bir kimmandan tarafını alan
idare olmanın böyle bir
eserini

(H) Karpuzmola, Hüseyinin
iktidari kor gulu evdi.

Amm nehrinin Cerinluna
piiskürtuldu. Belh, te
sarıldı. Şehir derhal
duştı. gizlenen Hüseyin
olusun kurtuldu.

SİVAS DEMİRYOLUNUN AÇILIŞI DOLAYISIYLA
İSMET PAŞA'YA TEŞEKKÜR*

(1 EYLÜL 1930)

Yalova, 1 (AA) - Sivas istasyonunun işletmeye açılması münasebetiyle Başvekil İsmet Paşa Hazretleri tarafından çekilen telgrafta Reisicumhur Hazretleri şu cevabı telgrafta göndermişlerdir:

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Büyük zafer büyük milletimizin sönmez hürriyet ve bağımsızlık aşkından ve başında Zatı Devletleri bulunmuş olan kahraman ordumuzun kendine has fedakârlıklarından doğmuştur. Şimendifer şebekemizin Sivas'a varması münasebetiyle bu sahada da elde edilen parlak muvaffakiyet, milletin yüksek idrak ve kabiliyetinin ve reisi bulunduğunuz hükümetin takdire layık mesaisinin eseridir. Hakkımda gösterdiğiniz muhabbetkâr hislere teşekkür eder ve muvaffakiyetten dolayı Zatı Devletleriyle muhterem mesai arkadaşlarımızı tebrik eylerim.

Gazi M. Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Eylül 1930, Numara: 3283, s. 1; *Cumhuriyet*, 2 Eylül 1930, Numara: 2271, s.3; *Akşam*, 3 Eylül 1930, Numara: 4273, s.4, *Vakit*, 2 Eylül 1930, Numara 4544, s.2. Ayrıca bkz. *T.C. Bayındırlık Bakanlığı Bayındırlık İşleri Dergisi*, Kasım 1938, Sayı: 6, s.29; Ertuğrul Zekâi Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri (1922-1938)*, c.1, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı İstanbul Araştırma Merkezi, İstanbul, 2000, s.641.

**SİLİSTİRE MEBUSU ÖMER VEHBİ BEY VE ARKADAŞLARINA
TEŞEKKÜR***

(1 EYLÜL 1930)¹

Geçenlerde şehrimize gelen Romen seyyahları arasında bulunan üç Romanyalı Türk tarafından Gazi Hazretleri'ne aşağıdaki telgraf² çekilerek tazimat arz edilmiş, Gazi Hazretleri üçüne de ayrı ayrı cevap vermek suretiyle taltif buyurmuşlardır:

[...]

**Beyoğlu'nda Şehit Muhtar Caddesi'nde 179 Numaralı Hanede
Silistire Mebusu Ömer Vehbi Bey'e**

Hakkımda gösterdiğiniz samimi hissiyata teşekkür eder, Deliorman'daki muhterem millettaşlarıma refah ve saadetler dilerim, efendim.

Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1930, Numara: 2270, s.2.

1 *Cumhuriyet*'te telgrafın tarihi yer almamaktadır. 1 Eylül 1930, telgrafın *Cumhuriyet*'te yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

2 İstanbul'a gelen üç Romanyalı Türk, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e aşağıdaki telgrafı çekmişlerdir:

"Yalova'da Ulu Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'ne

Bu kere İstanbul'u ziyarete gelen Romen mebusları arasında bulunmaklığımızdan istifade ederek Deliorman Türkleri namına Cumhuriyet Abidesi'ne buket koyarken kurtancı namınızı büyük bir hürmetle yâd etmiş olduğumuzu hususi tazimatımızla beraber arz eylemeyi milli bir vazife bildik.

Silistire Mebusu

Ömer Vehbi

Silistire Cemaati İslamiye Reisi

Avukat Kemal Hamdi

Türkçe Romanya Gazetesi Başmüdüğü

Şevket Cevdet

Bkz. Aynı yerde. (Y.N.)

MİLLÎ DİL VE MİLLÎ HİS ARASINDAKİ BAĞ HAKKINDA
SADRI MAKSUDİ'NİN *TÜRK DİLİ İÇİN* ADLI KİTABINA NOT*

(2 EYLÜL 1930)

2.9.1930

Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî hissin gelişmesinde başlıca etkindir. Türk dili, dillerin en zenginlerindendir; yeter ki bu dil, şuurla işlensin.

Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.

Gazi M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Sadri Maksudi, *Türk Dili İçin*, Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyeti Neşriyatından Millî Seri, Sayı: 1; fotokopisiyle birlikte aktaran: *Vakit*, 25 Şubat 1931, Numara: 4716, s.1; fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.655. Ayrıca bkz. *Türk Dili*, Ocak 1984, Sayı: 385; Prof. Dr. Orhan Türkdoğan, "Millî Eğitim Sisteminde Kimlik Arayışı", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Ocak 1995, Sayı: 97, s.14.

İZMİR MİTINGİ DOLAYISIYLA SERBEST FIRKA REİSİ FETHİ BEY'E*
(EYLÜL 1930)¹

İzmir'de Serbest Fırka Reisi Fethi Beyefendi Hazretleri'ne
(Sureti Başvekil'e, Dahiliye Vekili'ne ve İzmir Valisi'ne)

Anlıyorum ki, sana nutkunu söyletmek istemiyorlar. Fakat sen mutlaka nutkunu söyleyeceksin ve tesadüf edeceğin herhangi bir engeli derhal² bildireceksin... Asayişin temini için Başvekil, Dahiliye Vekili ve İzmir Valisi lazım olan tedbirleri almakla mükelleftirler...

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı Kredi Bankası A.Ş., İstanbul, 1973, s.431-432; *Üç Devirde Bir Adam Fethi Okyar*, Yayına Hazırlayan: Cemal Kutay, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980, s.499; Osman Okyar-Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Fethi Okyar'ın Anıları*, Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1997, s.174.

¹ Kaynakta telgrafın açık tarihi yer almamaktadır. Ancak, Fethi (Okyar) Bey 5 Eylül 1930'da İzmir'e gelmiş ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İzmir mitingi 7 Eylül 1930'da yapılmıştır. *Fethi Okyar'ın Anıları*'nda "İzmir Valisi'nin Gazi'nin telgrafını Fethi Bey'e teslim ettiği, Fethi Bey'in ise, gerginliği hafifletmek maksadıyla, nutkunu bir gün sonraya ertelediği" bilgisine yer verilmiştir. Bu durumda telgraf, 5 veya 6 Eylül 1930 tarihlerinde çekilmiş olmalıdır. Ayrıca bkz. *Atatürk'ten Hatıralar*, s.431. (Y.N.)

² *Fethi Okyar'ın Anıları*'nda "bana" şeklinde. (Y.N.)

CUMHURİYET HALK FIRKASI VE İZMİR'DEKİ HADİSELER HAKKINDA YUNUS NADİ BEY'E*

(9 EYLÜL 1930)

Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı Yunus Nadi Beyefendi'ye

9.9.1930

Cumhuriyet gazetesinde bana hitaben yazılan açık mektubu okudum.¹ Bu mektupta son günlerde İzmir'de vukua gelen hadiseler işaret olunarak beni Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan başka fırkaların kendilerine mal etmeye çalıştıkları görüldüğünden bahis ve vaziyetin aydınlatılması namına hakiki halin ifadesi talep olunuyor.

Bu nokta üzerinde diğer bazı gazetelerdeki yazıları da okudum. Her yerde halk arasında da bu hususta şayialar ve tereddütler olduğunu işitiyorum. Hakiki hali Fet-

* *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1930, Numara: 2279, s.1; *Hâkimiyeti Milliye*, 10 Eylül 1930, Numara 3291, s.1; *Milliyet*, 10 Eylül 1930, Numara: 1646, s.1; *Vakit*, 10 Eylül 1930, Numara: 4552, s.1; *Akşam*, 11 Eylül 1930, Numara: 4281, s.1; *Ayın Tarihi*, Haziran-Eylül 1930, c.22-23, Sayı: 75-78, s.6591-6592. ABD Büyükelçiliği Mikrofilm Arşivi, M: 1224, Roll: 1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tumim, Telgraf ve Beyanname-leri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.545.

¹ Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal bu mektubu Yunus Nadi'nin, *Cumhuriyet* gazetesinin 9 Eylül 1930 tarihli sayısındaki açık mektubuna cevap olarak yazıyor. Kılıç Ali'nin *Milliyet* gazetesinde yayımlanan anılarında Yunus Nadi'nin bu mektubunun Çankaya'da bizzat Atatürk tarafından yazdırıldığı şöyle anlatılıyor:

"Yine sofrada, Serbest Fırka cereyanının kötü bir dalgaya tutularak soysuzlaşması ve bir tehlike halini alması ihtimalini sezen Atatürk, bir aralık, davetliler arasında bulunan Yunus Nadi Bey'e:

-Nadi Bey, bir kalem alınız, söylediklerimi yazınız! diye emretti.

Nadi Bey kalemini çıkardı ve Atatürk kendisine şu mektubu dikte etti:

Açık mektup:

Reisicumhur Gazi M. Kemal Hazretleri'ne

İzmir'de bir matbaamıza taarruz edildiği ve Cumhuriyet Halk Fırkası binamız taş a tutulduğu günden beri memlekette üzerimize düşen yeni vazifelerin vücut ve ehemmiyetini takdir ediyoruz. Bu meyan-da czeli ve ebedi şefimiz olarak bildiğimiz Zatı Devletlerini başka ve yeni fırkaların kendilerine mal etmeye çalıştıklarını görerek, öyle dahi olsa biz kendimizi elinize emanet edilen Cumhuriyet'in muhafazası vazifesini eksiksiz yerine getirmeye muktedir biliyoruz. Vazifemizin kolaylaştırılması hesabına değil, belki vaziyetin aydınlatılması namına, hakiki halin ifadesini lütfetmenizi istirham etmeye mecbur olduk. Her hal ve ihtimalde Cumhuriyet'in iyi muhafaza edileceğinden daima emin bulunarak sonsuz hürmetlerimizi lütfen kabul buyurun, Aziz Şefimiz.

Yunus Nadi"

Bkz. "Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor! Serbest Fırka'nın İçyüzü, Atatürk'ün Sofrada Dikte Ettiği İki Mektup-126", *Milliyet*, 18 Şubat 1952, Numara: 638, s.7; *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1930, Numara: 2278, s.1. (Y.N.)

hi Beyefendi'ye yazdığım mektupta açıklıkla ifade ettiğimi zannediyorum. Kendilerince hakiki vaziyetin tamamen bilinmekte olduğuna şüphe yoktur. Ancak genellikle yanlış anlamalar ve kötüye çekmeler olduğu anlaşılıyor. Hakiki hali bir daha ifade edeyim ve açık söyleyeyim:¹

Ben Cumhuriyet Halk Fırkası'nın umumi reisiyim. Cumhuriyet Halk Fırkası, Anadolu'ya ilk ayak bastığım andan itibaren teşekkül edip benimle çalışan Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti'nden doğmuştur. Bu teşekküle tarihen bağlıyım. Bu bağı çözmek için hiçbir sebep ve icap yoktur ve olamaz.

Resmi vazifemin sonunda, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın başında fiilen çalışacağım. Bu noktada tereddüte mahal yoktur. Benim bu esasi vaziyetimin bir sene nihayetinde son bulacak olan bugünkü geçici resmi vazifemin bana yüklediği tarafsızlığı ihlal edemez.

İşaret olunan hadiseler arasında İzmir'de bir gazete idarehanesine ve Cumhuriyet Halk Fırkası merkezine her ne sebep ve suretle olursa olsun vuku bulmuş tecavüzlerden ve hükümet ricaline ve otoritesine karşı bazı idraksizler tarafından yapılan çirkin tecavüzlerden çok üzüldüğümü tahmin etmek güç değildir. Bu üzüntümü akan kanlar ve kaybolan hayat şiddetlendirmiştir. Bu gibi mütecavizler, tahrikçiler² Cumhuriyet kanunlarının takibinden³ tabii kurtulamazlar. Bu sözlerim *Cumhuriyet* gazetesine cevaben ve kamuoyunu aydınlatmak üzere yayımlanmıştır.

Gazi M. Kemal

1 Bu son üç cümle *Hâkimiyeti Milliye ve Ayın Tarihi*'nde yer almamaktadır. (Y.N.)

2 *Hâkimiyeti Milliye ve Ayın Tarihi*'nde "tecavüzler ve muharrikleri". (Y.N.)

3 *Cumhuriyet*'te "tahriklerinden". (Y.N.)

**TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN TOPLANTIYA ÇAĞRILMASI
HAKKINDA
BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA***
(13 EYLÜL 1930)

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Makine başında

Büyük Millet Meclisi'nin Eylül'ün 22. Pazartesi günü toplanmasına dair olan Heyeti Vekile kararı aynen tasvip olunmuştur, efendim.

13.9.930

Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 75-2'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

**TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN TOPLANTIYA ÇAĞRILDIĞI
HAKKINDA MECLİS'E TEZKERE***

(13 EYLÜL 1930)

**Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü**

**13.9.930
Saat 22**

İcra Vekilleri Heyeti'nin 13 Eylül 1930 tarihli teklif kararı aynen aşağıda yazılıdır. Teklif tasvip edilerek Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 19. Maddesi icabınca¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Eylül'ün 22. Pazartesi günü toplantıya davet ederim.

**Reisicumhur
Gazi M. Kemal**

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 75-3'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

¹ O zaman yürürlükte olan Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 19. maddesi "tatil esnasında" Cumhurbaşkanı veya TBMM Başkanı'nın gerek görürlerse Meclis'i toplantıya çağırabileceklerini öngörüyordu. Toplantının "milli paramızın kıymetini korumak için alınması gelen acil tedbirlerin arzını temin maksadıyla" gerekli bulunduğu Meclis tutanaklarından anlaşılmaktadır. (Y.N.)
Bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, c.21, TBMM Matbaası, Ankara, s.2.

**TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN TOPLANTIYA ÇAĞRILDIĞI
HAKKINDA MECLİS'E TEZKERE***

(13 EYLÜL 1930)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kâtibi Umumiliği

Dolmabahçe, 13.9.1930

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliği'ne

Milli paramızın kıymetini korumak için alınması lazım gelen acil tedbirlerin arzını temin maksadı ile İcra Vekilleri Heyeti'nin 13 Eylül 1930 tarihli teklif kararı tasvip olunarak, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 19. Maddesi icabınca Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Eylül'ün 22. Pazartesi günü toplantıya davet edildiğini arz eylerim, efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 75'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivindedir. Ayrıca bkz. *TBMM Zahir Ceridesi*, Devre 3, c.21, TBMM Matbaası, Ankara, 1930, s.2; *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1930, Numara: 2283, s.3; *Vakit*, 14 Eylül 1930, Numara: 4556, s.2.

**HÜSNÜ BEY'İN ORTAELÇİLİĞE TAYİNİ ÜZERİNE
İSVİÇRE FEDERAL MECLİSİ'NE***

(14 EYLÜL 1930)

Reis Hazretleri,

Türkiye ile İsviçre arasında hayırlı olarak mevcut dostluk münasebetlerine hiçbir ara vermemek arzusuyla mütehassis bulunduğumdan, eski Maarif Vekili ve Gümüşhane Mebusu Cemal Hüsnü Bey'i Federal Meclis nezdinde Türkiye Cumhuriyeti'nin fevkalade delegesi ve ortaelçisi sıfatıyla memur etmeye karar verdim. Kendisini ayırt eden meziyetler, tecrübelilik, fikri ihtiyat ve uygunluk adı geçenin Federal Meclis'in ve Zatı Devletlerinin takdirini çekmek için hiçbir fırsatı kaçırmayacağı ümidini veriyor.

Bu kanaatledir ki, Federal Meclis'ten ve Zatı Riyasetpenahilerinden kendisini iyi kabul buyurmalarını, gerek namıma gerekse Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti namına yapmaya memur edileceği bütün tebligata itimat ve emniyet buyurulmasını rica ederim.

Federal Meclis'e ve Zatı Devletlerine yüksek takdir teminatımı ve şahsi saadeti-niz ile İsviçre'nin refahı hakkındaki temennilerimi teyit ederim.

Gazi M. Kemal

Ankara'da, 14 Eylül 1930'da yazılmıştır.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi)'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.110-111.

**FETHİ BEY'İN BÜYÜKELÇİLİK VAZİFESİNİN SONA ERMESİ ÜZERİNE
FRANSA CUMHURBAŞKANI GASTON DOUMERGUE'E***

(14 EYLÜL 1930)

**Türkiye Reisicumhuru
Gazi M. Kemal**

Fransa Reisicumhuru M.G. Doumergue'e

Aziz ve Büyük Dost,

Fethi Bey istifasının kabulünü istirham ettiğinden, kendisinin Zatı Devletleri nezdinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin fevkalade delegesi ve büyükelçisi sıfatıyla yapmakta olduğu memuriyete nihayet veriyorum.

İşbu memuriyeti beni tamamen memnun edecek surette yerine getiren Fethi Bey'in Fransa'da bulunduğu müddet zarfında Zatı Devletlerinden daima mazhar olduğu teveccüh eserlerine karşı şükranını arz etmek için her fırsattan istifade ettiğine inanmak isterim.

Zatı Devletlerine yüksek takdir hislerimi takdim eder, Fransa'nın refahı hakkında beslediğim temennileri bilhassa yenilerim.

Ankara'da, 14 Eylül 1930'da yazılmıştır.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - MÜT.7/99'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.79.

**MÜNİR BEY'İN ORTAELÇİLİK VAZİFESİNİN SONA ERMESİ ÜZERİNE
İSVİÇRE FEDERAL MECLİSİ'NE***

(14 EYLÜL 1930)

**Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal**

İsviçre Federal Meclisi'ne

Reis Hazretleri,

Münir Bey'e diğer bir vazife vermeyi münasip gördüğümünden, adı geçenin Federal Meclis nezdinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin fevkalade delegesi ve orta-elçi sıfatıyla yapmakta olduğu memuriyete nihayet veriyorum.

İşbu memuriyeti beni tamamen memnun edecek surette yerine getiren Münir Bey'in İsviçre'de bulunduğu müddet zarfında Federal Meclis'ten ve Zatıâîlilerinden daima mazhar olduğu teveccüh eserlerine karşı şükranını arz etmek için her fırsattan istifade ettiğine inanmak isterim.

Federal Meclis'e ve Zatıâîlilerine yüksek takdir hislerimi takdim eder, İsviçre'nin refahı hakkında beslediğim temennileri bilhassa yenilerim.

Gazi M. Kemal

Ankara'da, 14 Eylül 1930'da yazılmıştır.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 3/94'ten Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.109-110.

MÜNİR BEY'İN FRANSA BÜYÜKELÇİLİĞİNE TAYİNİ ÜZERİNE
FRANSA CUMHURBAŞKANI GASTON DOUMERGUE'E*

(14 EYLÜL 1930)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi M. Kemal

Fransa Reisicumhuru Mösyö Gaston Doumergue'e

Aziz ve Büyük Dost,

Türkiye ile Fransa arasında hayırlı olarak mevcut dostluk münasebetlerine hiçbir ara vermemek arzusuyla mütehassis bulunduğumdan, Türkiye'nin eski Bern Elçisi Münir Bey'i Devletlilerinin nezdine fevkalade delege ve büyükelçi sıfatıyla memur etmeye karar verdim. Kendisini ayırt eden vasıfları ve şimdiye kadar gösterdiği dirayet ve zekâ eserleri adı geçenin takdir ve emniyetinizi çekmek için hiçbir fırsatı kaçırmayacağının teminatıdır.

Bu kanaatledir ki, Zatı Riyasetpenahilerinden kendisini iyi kabul buyurmalarını, gerek namıma gerekse Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti namına yapmaya memur edileceği bütün tebligata itimat ve emniyet buyurulmasını rica ederim.

Bu münasebetle şahsi temennilerimi ve Türk milletinin Fransız milletine karşı olan samimi muhabbet hislerini teyit ederim, aziz ve büyük dost.

Gazi M. Kemal

Ankara'da, 14 Eylül 1930 tarihinde yazılmıştır.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - MÜT. 7/99'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.80-81.

**AĞRI'DAKİ İSYANIN BASTIRILMASI DOLAYISIYLA
FEVZİ PAŞA'YI TEBRİK***

(EYLÜL 1930)¹

Doğu sınırlarımızda genel asayiş ve milli birliği bozmak isteyen şaki ve asileri imha edenleri takdir ve tebrik ederim. Harekâtı her zamanki yüksek vukuf ve liyakatle yürüten Genelkurmay'ımıza ve kuvvetlerin sevk ve idaresinde gösterdikleri başarıdan dolayı Kolordu Komutanı'ndan kurmay heyetine, harekâta katılan komutanlarla subaylarına ve erlere teşekkürlerimin iletilmesini rica ederim.

* *Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları 2*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1992, s.128. Belge kaynağa şu açıklamayla yer almaktadır:

"Genelkurmay Başkanı aynı gün [14 Eylül 1930] 9. Kolordu'ya verdiği emirde:

Ağrı harekâtında büyük fedakârlıklarla kazandıkları başarıdan dolayı başta Kolordu Komutanı olmak üzere kahraman silah arkadaşlarının gözlerinden öperek takdir etmekte ve aziz şehitlerimizi yüceltmekte... idi.

O günlerde İstanbul'da bulunan Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa da, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ı şu mesajla tebrik etmekte idi:" (Y.N.)

¹ Kaynağa mesajın tarihi yer almamaktadır. Ancak, Genelkurmay Başkanlığı'nın, 14 Eylül 1930'daki tebliğinde "Ağrı bastırma harekâtı, eşkıyanın kesin yenilgisi ile son bulmuş ve bir hayli reis öldürülmüştür" haberi verilmiş ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in tebrik mesajının ardından "16 Eylül 1930'da bu mesaj harekâta ilgili birliklere ulaştırılmış bulunuyordu" kaydı düşünülmüştür. Bu durumda mesaj 14-16 Eylül 1930 tarihleri arasında çekilmiş olmalıdır. (Y.N.)

HAYAT BOYU REİSİCUMHURLUK TEKLİFLERİ HAKKINDA GAZETECİLERE BEYANAT*

(25 EYLÜL 1930)

Ankara, 25 (Başmuhabirimizden)¹ Bugün Fırka toplantısından İstanbul'dan gazetemden bir telgraf aldım. Bu telgrafta bir gazetenin ikinci baskı yaparak riyaseticumhurun hayat boyu şartıyla Gazi Hazretleri'ne verilmesine dair Fethi Bey tarafından bir teklif vaki olduğunu haber verdiği bildiriliyordu.²

Bu habere bittabi inanmadım. [...]

Fakat mesele mühimdi ve incelenmeye değerdı. Gazi Hazretleri Meclis'e gelmişlerdi, Meclis Reisi'nin odasında bazı mühim meseleleri incelemekle meşguldüler. Hemen yanlarına çıktım ve bir gazetede yayımlanan bu haberin mahiyetini kendilerinden sordum.

Böyle bir haberin yayımlanışını nasıl değerlendirdiklerini söylemeye hacet görmüyorum. Hemen meselenin tahkikini emir buyurdular ve geç vakte kadar bizzat meşgul oldular.

Neticede tamamıyla meydana çıktı ki, o gazetenin Ankara'da bulunan muhabiri farazi ve hayali bir İsveç ajansının Ankara muhabirine atfen bu mealde telgraf uydurmuş. Uydurulan telgraf şudur:

İsveç ajansının Ankara muhabiri, güya Ankara'dan aldığı malumata atfen iki gün evvel Paris'te yayımlamak üzere çektiği bir telgrafta Fethi Bey tarafından Gazi Hazretleri'ne yazılan bir mektupta Gazi'nin hayat boyu şartıyla ve genel oyla Reiscumhurluğunu teklif etmiş ve Gazi bu teklifi evvelce kendilerine hilafet teklifinde bulunanların teşebbüsüne benzer görerek reddeylemiştir. Bu uydurma telgrafi Fethi Bey'e gösteren muhabir Fethi Bey'den bir de beyanat alarak gazetesine çekmiş.

Gazi Hazretleri yaptıkları tahkikat neticesinde Ankara'da bir İsveç ajansı olmadığını meydana çıkarmışlar ve Nuri Bey'le Fethi Bey'i de davet ederek meselenin tamamen uydurma olduğunu göstermişlerdir.

* Akşam, 26 Eylül 1930 Numara: 4296, s.1; Milliyet, 26 Eylül 1930, Numara: 1662, s.1; Cumhuriyet, 26 Eylül 1930, Numara: 2295, s.1; Vakit, 26 Eylül 1930, Numara: 4568, s.1; Ayın Tarihi, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6645-6646. Ayrıca bkz. İsmail Arar, "Atatürk'ün Günümüz Olaylarına da Işık Tutan Bazı Konuşmaları", Belleten, Ocak 1981, c.45, Sayı: 177, s.19-20; Belleten, Atatürk Özel Sayısı, Kasım 1988, c.52-2, Sayı: 204, s.967-968.

1 Necmeddin Sadık. (Y.N.)

2 Son Posta'nın 25 Eylül 1930 tarihli sayısında ilk kez bu habere yer verilmiş, ikinci baskı yapan gazete İsveç Telgraf Ajansı'nın söz konusu haberini Fethi Bey'e sorarak yalanlamıştır. Bkz. Son Posta, 25 Eylül 1930, Numara: 61, s.1. Son Posta, 27 Eylül 1930 tarihli sayısında Ankara'da bulunan gazetecilerin henüz haber metnini görmemiş olduklarından Son Posta'nın bu yayını yanlış anladıklarını, oysa 25 Eylül 1930 günlü sayıda bu haberin Son Posta tarafından yalanlandığını yazmıştır. Bkz. Son Posta, 27 Eylül 1930, Numara: 63. (Y.N.)

Bu gazete muhabiri, bu haberin kendi düzme eseri olduğunu imzasıyla gazetesine bildirmeye mecbur olmuştur. Bu muhabir Fethi Bey'e gösterdiği uydurma telgrafta Gazi Hazretleri'nin bu teklifi hilafet hakkında evvelce vuku bulan diğer teklifler gibi reddettiğini yazmışken, gazetesine çektiği telgrafta bu fıkrayı sessiz kalarak geçmiştir. Meselenin mahiyeti bu suretle meydana çıkınca Gazi Hazretleri'ne şu suali sordum:

-Reisicumhur Hazretleri, Zatı Devletinize böyle bir teklif vaki olmamıştır. Fakat farzımuhal olarak herhangi bir taraftan vaki olabilecek bu tarzda bir teklife karşı devletlilerinin görüşlerini öğrenmek ve Türkiye kamuoyuna bildirmek isterim.

Gazi Hazretleri bu sualime aynen şu cevabı vermek lütfunda bulundular:

Bana öteden beri bu ve buna benzer tekliflerde bulunanlar çok olmuştur. Siz ve kamuoyu bilmelisiniz ki, bu yoldaki teklifler hoşuma gitmemiştir ve gitmez.

Benim gayem Türkiye'de, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde millet hâkimiyetini takviye etmek ve ebedileştirmektir. Dediğiniz gibi bir teklifi, benim idealimi cidden rencide eden bir manada görürüm. Bu noktada şu veya bu yorumlara giden sözlerin manasını, beni iyi tanımış olan Türk milleti benden daha iyi takdir eder.

**YENİ HEYETİN TEŞEKKÜLÜNE KADAR
İCRA VEKİLLERİ HEYETİ'NİN VAZİFELERİNE DEVAM ETMELERİ
HAKKINDA MECLİSE TEZKERE***

(25 EYLÜL 1930)

**Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü**

Ankara, 25.9.1930

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliği'ne

İcra vekâletlerinden bazılarının boşalması ve bugünkü siyasi ahval dolayısıyla İcra Vekilleri Heyeti'nin istifası Başvekil İsmet Paşa Hazretleri tarafından bildirilmiş ve vaki istifa kabul edilerek yeni heyetin teşekkülüne kadar İcra Vekilleri Heyeti'nin vekâleten vazife yapmaya devamları tensip ve İsmet Paşa Hazretleri'ne tebliğ edilmiş olduğunu arz ederim, efendim.

**Reisicumhur
Gazi M. Kemal**

* Aslı, TBMM Kütüphanesi, Mikrofilm Arşivi, M.F No: 10'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, c.21, TBMM Matbaası, Ankara, 1930, s.30; *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1930, Numara: 2297, s.1.

**BAŞVEKİLLİĞE YENİDEN ATANDIĞI HAKKINDA
MALATYA MEBUSU İSMET PAŞA'YA***

(26 EYLÜL 1930)

Ankara, 26 (Telefonla) - Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri saat altıda Büyük Millet Meclisi'ni teşrif buyurmuşlardır. Gazi Hazretleri kendi odalarında bir müddet istirahat buyurduktan sonra İsmet Paşa'yı kabul buyurarak yeni kabinenin teşkiline memur etmişlerdir.

Gazi Hazretleri'nin tezkerelerinin sureti şudur:

Malatya Mebusu İsmet Paşa Hazretleri'ne

Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 44. Maddesi icabınca Başvekâlet'e Zatı Devletleri'ni seçtim. İcra Vekilleri Heyeti'nin teşkil ve teklifini rica ederim, efendim.

**Reisicumhur
Gazi M. Kemal**

* *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1930, Numara: 2296, s. 1; *Hâkimiyeti Milliye*, 27 Eylül 1930, Numara: 3308, s. 1; *Milliyet*, 27 Eylül 1930, Numara: 1663, s. 1; *Vakir*, 27 Eylül 1930, Numara: 4569, s. 1; *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6646.

**İSMET PAŞA'NIN BAŞVEKİLLİĞİ KABUL ETMEMEKTEKİ ISRARI
HAKKINDA AKŞAM GAZETESİNE BEYANAT***

(26 EYLÜL 1930)

Ankara, 27 (Özel) - İsmet Paşa'nın istifasından sonra Meclis Reisi ve muhalif fırka reisi ve diğer siyasi rical ile uzun istişarelerde bulunan Reisicumhur Hazretleri dün akşam saat on sekizde Meclis'e gelerek geç vakte kadar temaslarına devam etmiş ve nihayet hükümet teşkilini tekrar İsmet Paşa'ya havale etmiştir.

İsmet Paşa devlet idaresinin başkaları tarafından üstlenilmesi tecrübesine fırsat ve imkân vermek için başvekâleti kabul etmemiş ve Gazi Hazretleri'nin ısrarına rağmen kabul etmemekte ısrarlı olmuş, nihayet bir saat süren ısrardan sonra başvekâleti kabul etmiştir. [...]

İsmet Paşa'nın başvekâleti kabul etmemekteki ısrarını izah buyuran Gazi Hazretleri iktidar mevkiinin başka bir tecrübeye tahammülü olmadığını söylediler ve dediler ki:

Eğer İsmet Paşa hükümet teşkilini kabulden kati surette kaçınırsaydı, başvekâleti bizzat üstlenmekten başka çare kalmazdı. Ya ben, ya İsmet Paşa.

* *Akşam*, 28 Eylül 1930, Numara: 4298, s.1; *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1930, Numara: 2297, s.1-2; *Vakit*, 28 Eylül 1930, Numara: 4570, s.1.

**İCRA VEKİLLERİ HEYETİ'NİN UYGUN GÖRÜLDÜĞÜ HAKKINDA
BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA***

(27 EYLÜL 1930)

**Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü**

27.9.1930

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

27.9.1930 tarihli tezkereye cevaptır.

Teşkil buyurduğunuz İcra Vekilleri Heyeti uygun görülmüştür, efendim.

**Reisicumhur
Gazi**

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 77'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

**BAŞVEKİLLİĞE İSMET PAŞA'NIN TAYİNİ HAKKINDA
MECLİS'E TEZKERE***

(27 EYLÜL 1930)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü

27.9.1930

Büyük Millet Meclisi Yüksek Riyaseti'ne

Başvekâlete Malatya Mebusu İsmet Paşa Hazretleri tayin edilmiş ve kendisinin seçtiği aşağıda arz olunan İcra Vekilleri Heyeti'nin tarafımdan tasdik edilmiş olduğunu arz ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

Adliye Vekâleti'ne Yusuf Kemal Bey (Sinop Mebusu)
Milli Müdafaa Vekâleti'ne M. Abdülhalik Bey (Çankırı)
Dahiliye Vekâleti'ne Şükrü Kaya Bey (Muğla)
Hariciye Vekâleti'ne Dr. Tevfik Rüştü Bey (İzmir)
Maliye Vekâleti'ne Saraçoğlu Şükrü Bey (İzmir)
Maarif Vekâleti'ne Esat Bey (Bursa)
Nafia Vekâleti'ne Zekai Bey (Diyarbakir)
İktisat Vekâleti'ne Mustafa Şeref Bey (Burdur)
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'ne Dr. Refik Bey (İstanbul)

* Asılları, TBMM Kütüphanesi, Mikrofilm Arşivi, M.F No: 10 ve Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 77-2'de bulunan belgelerin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, c.21, TBMM Matbaası, Ankara, 1930, s.30; *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81.

**KIZININ EVLENMESİ DOLAYISIYLA
BELÇİKA KRALI I. ALBERT'İ TEBRİK***

(29 EYLÜL 1930)

**Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicumhuru**

Belçika Kralı Haşmetli Albert Hazretleri'ne

Pek aziz ve büyük dost,

Sevgili kızınız Belçika Prensesi asaletli Prenses Marie-José, Charlotte, Sophie, Amélie, Henriette, Gabriëlle'in asaletli İtalya Veliahtı Humbert, Nicolas, Thomas, Jean, Marie de Savoie, Piemonte Prensi ile evliliğinin kutlandığını bildiren mektubu büyük bir sevinçle aldım.

Yüce hanedanınızın saadetine sebep olabilecek her hadiseye alakadar olduğuma itimat etmekle, hissiyatıma tamamıyla karşılık vermiş oluyorsunuz. Bu mesut vakanın sizde yarattığı sevince bütün kalbimle iştirak eder, Zatı Haşmetanelerine ve muherem evlilere hararetili tebriklerimi takdim eylerim.

Belçika'nın refahı hakkında beslemekte olduğum samimi temennilere itimat buyurmanızı Zatı Haşmetanelerinden rica eder ve bu mesut fırsattan faydalanarak yüksek hümet ve değişmez dostluk hislerimi teyit eylerim.

**Zatı Haşmetlerinin İyi Dostu
Gazi M. Kemal**

Ankara'da, 29 Eylül 1930'da yazılmıştır.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İtalya ve veliahtının evlenmesi, 1930'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c. I, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.433-434.

BAŞVEKİLLİK VE AMERİKAN SİSTEMİ HAKKINDA BEYANAT*

(2 EKİM 1930)

Ankara, 3 (Başyazarımızdan) - İsmet Paşa'nın yeni kabine teşkilinde mazeret beyan etmesine karşı, Reisicumhur Hazretleri'nin Akşam'a yazdığı sözleri¹ bir gazete tarafından her nedense asılsız gösterilmek isteniyor. Bu sözler Gazi Hazretleri'nin ağızından bana hitaben yöneltilmeseydi bunları yazmaya elbette cüret ve cesaretim olamazdı. [...]

Dün gece Gazi Hazretleri'nin huzurunda bulunuyordum. Meclis'teki şiddetli mü-nakaşa ve müzakerelerden çıkmış olan Başvekil İsmet Paşa ve Serbest Cumhuriyet Fırkası Reisi Fethi Beyefendi Reisicumhur Hazretleri'nin masasında yan yana idiler.

Halk Fırkası Kâtibi Umumisi Saffet Bey ve Serbest Cumhuriyet Fırkası Kâtibi Umumisi Nuri Bey de hazır idiler. Gazi Hazretleri'nin ağızından hep birlikte aynı me-seleyle ait sözleri dinliyorduk. Gazi M. Kemal Hazretleri buyurdular ki:

Arkadaşlarımız içinde başvekillik yapacak zevat çoktur. Fakat bütün bu arkadaş-larım dahil olduğu halde, milletin genel eğilimi benim şu ve bu zaruret karşısında başvekil olmamı icap ettirirse, bu vazifeyi büyük bir tevazu ve minnetle yapmaya ha-zırım. Bu takdirde benim aynı zamanda riyaseticumhuru üzerimde bulundurmamın elbette kanuni imkânı yoktur.

Benim alacağım bu yeni vaziyeti, muhtelif tarz ve manalarda kötüye yormak, Türk milletinin fikirlerini karıştıracak tarzda izaha kalkışmak, hiç de makul ve man-tıkı değildir.

Amerika sistemini memleketimizde tatbik etmeyi hiç hatırıma getirmedim. Sis-temsiz ve kanunsuz tarzda reisicumhurlukla başvekâleti birleştirmeyi asla düşünme-dim. Ve düşünecek adam olmadığım, bütün milletçe malumdur zannederim.

Bugünkü şartlar içinde bir hükümetin millet ve memleket menfaati için takviyc-sine sarf edilmiş herhangi sözümü bin türlü boş sözlerle istismar etmeye kalkışmak isteyenler çok bedbaht adamlardır. *Akşam* gazetesi başyazarına söylediğim sözler, benim ağızımdan çıkmış ve icabında daima tekrar olunacak sözlerdir.²

Gazi Hazretleri'nin beyanatını şükranla yazıyorum.

Necmeddin Sadık

* *Akşam*, 4 Ekim 1930, Numara: 4304, s.1; *Cumhuriyet*, 4 Ekim 1930, Numara 2303, s.1-2; *Milliyet*, 4 Ekim 1930, Numara: 1670, s.1; *Vakit*, 4 Ekim 1930, Numara: 4576, s.1; *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Numara: 79-81, s.6646-6647. Ayrıca bkz. "Atatürk'ün Günümüz Olaylarına da Işık Tutan Bazı Konuşmaları", *Belleten*, Ocak 1981, c.45, Sayı: 177, s.21-22; *Belleten, Atatürk Özel Sayısı*, Kasım 1988, c.52-2, Sayı: 204, s.969-970.

1 Söz konusu beyanat için bkz. elinizdeki ciltte, s.276.

2 Bu cümle *Vakit*, *Milliyet* ve *Ayın Tarihi*'nde yer almamaktadır. (Y.N.)

**TAHTA ÇIKIŞININ YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA
BULGARİSTAN KRALI III. BORİS'İ TEBRİK***

(5 EKİM 1930)

**Türkiye Cumhurbaşkanı
Gazi Mustafa Kemal**

Bulgar Kralı Majeste III. Boris'e

Tel.

Ankara, 5.10.1930

Majestelerinin tahta çıkışının yıldönümü münasebetiyle en hararetleli tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle krallıkları hakkındaki samimi temennilerimi beyan eylerim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan Fransızca metnini aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.509. Fransızca metin Doç. Dr. Cüneyt Akalın tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

PRENSES GIOVANNA İLE NİŞANLANMASINI TEBRİK DOLAYISIYLA
BULGARİSTAN KRALI III. BORİS'E*

(6 EKİM 1930)

Türkiye Cumhurbaşkanı
Gazi Mustafa Kemal

Bulgar Kralı Majeste III. Boris'e

Tel.

Ankara, 6.10.1930

Majestelerinin, Altes Hazretleri Prenses Giovanna ile nişanlandıkları haberini büyük bir mutlulukla öğrendim. Majestelerinden en içten tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle Altes Hazretleri hakkındaki samimi temennilerimi kabul buyurmanızı rica ederim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan Fransızca metnini aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c. I, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.510. Fransızca metin Doç. Dr. Cüneyt Akalın tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

İSTANBUL'UN KURTULUŞ YILDÖNÜMÜNÜ KUTLAYAN
İSTANBUL HALKINA TEŞEKKÜR*

(8 EKİM 1930)

İstanbul'un kurtuluş bayramı münasebetiyle çekilen tazimat telgraflarına cevaben Reisicumhur Gazi Hazretleri gerek İstanbul Valisi Muhittin Bey'e, gerek Cumhuriyet Halk Fırkası Müfettişi Hakkı Şinasi Paşa'ya şu cevabi telgrafi göndermişlerdir:

8.10.1930

İstanbul Valisi Muhittin Bey
Cumhuriyet Halk Fırkası Müfettişi Hakkı Şinasi Paşa

Kurtuluş günü yıldönümü münasebetiyle muhterem İstanbul halkının sevincine bütün kalbimle iştirak ederim. Hakkımda gösterilen hislerden de pek minnettarım. Teşekkürlerimin ve selam ve muhabbetimin iletilmesini rica ederim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 9 Ekim 1930, Numara: 2308, s.1; *Milliyet*, 9 Ekim 1930, Numara: 1675, s.1; *Vakit*, 9 Ekim 1930, Numara: 4581, s.1; *Akşam*, 10 Ekim 1930, Numara: 4310, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayan: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.166.

MİLLÎ BAYRAMI TEBRİK DOLAYISIYLA
ÇİN REİSİCUMHURU ÇAN KAY-ŞEK'E*

(8 EKİM 1930)

Türkiye Cumhurbaşkanı
Gazi Mustafa Kemal

Telgraf

Ankara, 8 Ekim 1930

Çin Reisicumhuru Çiang Çung'a¹

Milli bayram² münasebetiyle Sayın Ekselansları'na en hararetli tebriklerimin ve şahsi saadetleriyle Çin'in refahı hususundaki en samimi duygularımın kabulünü rica ederim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. 60. Tebrik ve teşekkürlerden Fransızca metnini aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.615. Fransızca metin Doç. Dr. Cüneyt Akalın tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

¹ Çan Kay-şek. (Y.N.)

² Çin Cumhuriyeti'nin ulusal günü 10 Ekim idi. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

İTİMATNAMESİNİ SUNAN
LEHİSTAN BÜYÜKELÇİSİ CASIMİR OLSZOWSKI'NİN NUTKUNA CEVAP*
(8 EKİM 1930)¹

Ankara, 8 (AA) - Yeni Lehistan Büyükelçisi M. Kazmir Olezevski,² Mısır Elçisi Abdülmalik Bey ve Norveç Elçisi M. Monston bugün Çankaya'da Reisicumhur Hazretleri tarafından resmen kabul buyurularak itimatnamelerini takdim etmişlerdir.

Lehistan Büyükelçisi aşağıdaki nutku söylemiştir:

[...]

Reisicumhur Hazretleri aşağıdaki nutku söylemişlerdir:

Büyükelçi Hazretleri, Lehistan Reisicumhuru Hazretleri'nin sizi nezdime fevkalade delege ve büyükelçi sıfatıyla tayin eylediklerini bildiren mektuplarını büyük bir memnuniyetle alıyorum. Yaklaşık bir buçuk sene evvel fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla nezdime tayininizi bildiren itimatnameyi, bağımsız ve siyasi itimatnameyi aldığım esnada tarihin büyük vakaları arasında gözümüze her vakit bağımsız ve siyasi bir mevcudiyet arz eden bir milletin temsilcisinin memleketim hakkında gösterdiği dostluk ve samimi muhabbet duygularından pek mütehasis olduğumu zatiâlinize söylemiştim. Bugünkü merasim büyükelçi zatiâlinize bu hissiyatımı tekrar etmek fırsatını bahşetmiştir. Memleketlerimiz arasında daimi dostluk antlaşmasının imzalanmış olması, Türk milletiyle Leh milleti arasında evvelden beri mevcut olan bir vaziyetin basit ve resmi bir teyidi ve milletlerimizin her vakit sürdürdükleri iyi münasebetlerin mantıki ve tabii bir neticesidir. Ticaret ve ikamet antlaşması da iki memleket arasındaki sıkı ticaret ve iktisadi münasebetin gelişmesinde büyük bir etken olacak mahiyettedir. Ortaelçiliklerimizin büyükelçiliklere yükselmesini ve zatiâlinizin bu yüksek vazifeye tayininizi memnuniyetle görüyor ve bunu her iki memleketin karşılıklı münasebetlerine atfettikleri ehemmiyetin açık bir delili olarak kabul ediyorum. Size verilen bu yüksek vazifede karşılıklı münasebetlerimizi takviyeye mesai hasredeceğinizden emnin olarak zatiâlinize benim ve Cumhuriyet Hükümeti'nin desteklerimizin esirgenmeyeceğini beyan ederim.

* *Cumhuriyet*, 9 Ekim 1930, Numara: 2308, s. 1, 4; *Hâkimiyeti Milliye*, 9 Ekim 1930, Numara: 3320, s. 1, 3; *Milliyet*, 9 Ekim 1930, Numara: 1675, s.2; *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6782-6783. Ayrıca bkz. D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi)'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.455-456; *Atatürk'ün Söylev ve Değişlikleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.60.

1 *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*'nda yanlışlıkla 8 Kasım 1930 tarihiyle yayımlanmıştır. (Y.N.)

2 Casimir Olszowski. (Y.N.)

İTİMATNAMESİNİ SUNAN
MISIR ORTAEÇİSİ ABDÜLMALİK HAMZA BEY'İN NUTKUNA CEVAP*
(8 EKİM 1930)¹

Elçi Hazretleri, haşmetli Mısır Kralı Hazretleri'nin sizi nezdime fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla tayin eylediğini bildiren mektuplarını büyük memnuniyetle alıyorum. Kral Hazretleri'nin hakkımda ve Türkiye ile Türk milleti hakkında besledikleri dostluk ve gösterdikleri yakınlıktan pek mütehasşis oldum. İşaret buyurduğunuz gibi birbirlerine en derin müşterek hislerle bağlı bulunan milletlerimizin karşılıklı dostluk bağlarını daha kuvvetlendirmek buradaki faaliyetinizin muvaffak eseri olacağına şüphe etmem. Vazifenizin yerine getirilmesinde her zaman şahsi desteklerime ve Cumhuriyet Hükümeti'nin dostane işbirliğine dayanabileceğinize emin olabilirsiniz. Yüksek hükümdarınızın saadetleriyle Mısır'ın ve milletin ikbal ve refahı için samimi temennilerimi Kral Hazretleri'ne arz etmenizi rica ederim, Elçi Hazretleri.

* *Cumhuriyet*, 9 Ekim 1930, Numara: 2308, s.4; *Hâkimiyeti Milliye*, 9 Ekim 1930, Numara: 3320, s.3; *Milliyet*, 9 Ekim 1930, Numara: 1675, s.2; *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6784. Ayrıca bkz. D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi)'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.351-352; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Boruk-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.59.

¹ *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*'nda yanlışlıkla 8 Kasım 1930 tarihiyle yayımlanmıştır. (Y.N.)

İTİMATNAMESİNİ SUNAN
NORVEÇ ORTAELÇİSİ SIGURD BENTZON'UN NUTKUNA CEVAP*

(8 EKİM 1930)¹

Elçi Hazretleri, haşmetli Norveç Kralı Hazretleri'nin zatiâlilerini nezdime fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla tayin eylediğini bildiren mektuplarını büyük bir memnuniyetle alıyorum. Haşmetli Kral Hazretleri'ne sizi Türkiye Cumhuriyeti ile şahsım için bana ulaştırılmasına memur ettikleri temennilerinden dolayı teşekkür ederim. Kral Hazretleri'ne şahsi saadetleri ve memleketlerinin yükselmesi ve refahı hususunda beslediğim temennilere Kral Hazretleri nezdinde tercüman olmanızı sizden rica ederim. Türkiye ve Norveç milletlerini birleştiren dostluk bağları iki memleket arasındaki ticari ve iktisadi münasebetlerin gelişmesinde ehemmiyetli bir etken teşkil etmektedir. Zatiâlilerinin şahıslarında Norveç'in Türkiye'ye gönderdiği ilk siyasi temsilcisini selamlarım. Memuriyetinizin yerine getirilmesinde Cumhuriyet Hükümeti'nin her türlü yardımından ve benim desteğimden emin olabilirsiniz.

* *Cumhuriyet*, 9 Ekim 1930, Numara: 2308, s.4; *Hâkimiyeti Milliye*, 9 Ekim 1930, Numara: 3320, s.3; *Milliyet*, 9 Ekim 1930, Numara: 1675, s.2; *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6784-6785. Ayrıca bkz. D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi)'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.407-408; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.61.

1 *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*'nda yanlışlıkla 8 Kasım 1930 tarihiyle yayımlanmıştır. (Y.N.)

**TÜRKİYE'Yİ ZİYARET EDEN
ALMAN TAYYARESİ JUNKERS G-38 KUMANDANINA TEŞEKKÜR***

(14 EKİM 1930)¹

Reisicumhur Hazretleri Yünkers tayyaresi kumandanı tarafından kendilerine çekilen tazimat telgrafına cevaben aşağıdaki telgrafi çekmişlerdir:

Yünkers G-38 işaretli en büyük Alman kara tayyaresinin Türkiye'yi ziyareti mü-nasebetiyle gösterilen hislere teşekkür ve muvaffakiyetler temenni ederim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Milliyet*, 14 Ekim 1930, Numara: 1680, s.3.

¹ *Milliyet*'te telgrafın tarihi yer almamaktadır. 14 Ekim 1930, telgrafın *Milliyet*'te yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

İTİMATNAMESİNİ SUNAN
ROMANYA ORTAELÇİSİ M. JEAN P. CARP'IN NUTKUNA CEVAP*
(16 EKİM 1930)

Ankara, 16.10.1930

Elçi Hazretleri,

Romanya Kralı Hazretleri'nin sizi yeniden nezdime fevkalade delege ve ortaelçi tayin buyurduklarını bildiren mektubu büyük bir memnuniyetle alıyorum.

Şimdiye kadar olduğu gibi bundan böyle de mesainizi Türk ve Rumen milletleri arasında tesis edilmiş olan iyi münasebetleri daha ziyade sıkılaştırmaya hasredeceğiniz hakkındaki beyanatınızı da aynı derecede bir memnuniyetle dinledim.

Bu hususta Cumhuriyet Hükümeti'nden pek samimi bir karşılık göreceğinizden ve yüksek vazifenizin yerine getirilmesinde benim şahsi desteğime nail olacağınızdan emin olabilirsiniz.

Bu vesile ile haşmetli Kral İkinci Karol¹ Hazretleri'nin şahsi saadetlerini ve Rumen milletin refahını dilerim, Elçi Hazretleri.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi)'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.33-34; *Cumhuriyet*, 17 Ekim 1930, Numara: 2316, s.3; *Milliyet*, 17 Ekim 1930, Numara: 1683, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 17 Ekim 1930, Numara: 3328, s.1-2; *Aynı Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6785-6786. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demecleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.56.

1 II. Carol. (Y.N.)

İTİMATNAMESİNİ SUNAN
YUGOSLAVYA ORTAELÇİSİ NESİÇ'İN NUTKUNA CEVAP*
(16 EKİM 1930)

Ankara, 16.10.1930

Elçi Hazretleri,

Yugoslavya Kralı Hazretleri'nin sizi nezdime fevkalade delege ve ortaelçi tayin ettiğini bildiren mektubu büyük bir memnuniyetle aldım. Selefiniz M. Tadiç'in vedanamesini de alıyorum.

Hakkımdaki sözlerinizden ve Türk milletinin ilerleme yolundaki devamlı mesaisini Yugoslav milletinin dostluk hissi ile takip eylemekle olduğuna dair beyanatınızdan pek mütehassis oldum.

Yugoslav milletinin ilerleme ve refahını temine yönelik olan mesaiyi biz de iyi bir alaka ile takip ediyoruz. Bu hususta sarf edilen gayretlerin muvaffakiyete kavuşmasını samimiyetle temenni eylerim. Barış umdesi, insanlığın ilerlemesi ile paralel olarak kuvvetlenmektedir. Harpten büyük zararlar görmüş milletlerin bu umdeye daha büyük bir sadakat ve samimiyetle bağlanacakları tabiidir.

Komşularıyla ve bütün devletlerle iyi geçinmek Türkiye siyasetinin esasıdır. Aynı gayenin Yugoslavya tarafından da hedef alındığını resmi lisanınızdan işitmekle bilhassa bahtıyırım. Bu umdenin bütün devletlerce siyaset esası yapılmasıyla ki, medeniyet için ve milletlerin saadet ve refahı için en lazımlı olan barış, istikrar bulunmuş olur.

Zatîâlinizin her iki memleket arasında uzun zamandan beri askıda bulunan maddi meselelerin seri bir surette halledilecekleri ümidini veren teminatınızdan çok memnun oldum. Bu meselelerin halli birçok Türk vatandaşını kuvvetle alakadar etmektedir. Buradaki parlak faaliyetinizin işbu kolaylaştırmanın halledilmesi hususunda büyük bir faydası olacağından asla şüphe etmiyorum.

Yüksek vazifenizin yerine getirilmesinde şahsi desteğimle Cumhuriyet Hükümeti'nin her türlü kolaylığına mazhar olacağınıza itimat edebilirsiniz, Elçi Hazretleri.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi)'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.275-277; *Hâkimiyeti Milliye*, 17 Eylül 1930, Numara: 3328, s.2; *Cumhuriyet*, 17 Ekim 1930, Numara: 2316, s.1; *Milliyet*, 17 Ekim 1930, Numara: 1683, s.2; *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6786-6787. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 'İmam ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.57.

**TAHTA ÇIKIŞININ YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA
AFGAN KRALI GAZİ MEHMET NADİR ŞAH'I TEBRİK***

(16 EKİM 1930)

Tel.

Ankara, 16.10.1930

Afgan Kralı Âlâhazret Gazi Mehmet Nadir Şahi Âli Hazretleri'ne

Zatı haşmetanelerinin tahta çıkışının yıldönümü münasebetiyle en hararetle ve samimi tebriklerimi beyan eder ve Afgan milletinin refahı, saadeti hakkında beslemekte olduğum temennileri tekrar eylerim.

Gazi Mustafa Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60.-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.58.

HABEŞİSTAN KRALI I. HAİLE SELASİYE'Yİ TEBRİK*

(18 EKİM 1930)

Gazi Mustafa Kemal,
Türkiye Reisicumhuru

Habeşistan Kralları Kralı Birinci Haile Sellassie Hazretleri'ne

Aziz ve büyük dost,

Zatı haşmetanelerinin Habeşistan Kralları Kralı ilan edildiğini ve namılı ecdadının tahtına çıkışını bildiren mektubu büyük bir memnuniyetle aldım.

Zatı Haşmetaneleri'nin taç giyme merasimine daveti almakla da pek memnun oldum. Sevincinize bütün kalbimle iştirak ettiğimden Kahire Ortaelçimiz Muhiddin Paşa'yı bu merasimde beni fevkalade büyükelçi sıfatıyla temsil etmeye ve Zatı Haşmetaneleri'ne tebriklerimi ve şahsi saadetiniz ve Habeşistan'ın refahı hakkında beslemekte olduğum temennileri beyana memur ettim.

İyi Dostunuz
Gazi M. Kemal

Ankara'da, 18 Teşrinievvel [Ekim] 1930'da yazılmıştır.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K.60-0'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.164-165.

İTİMATNAMESİNİ SUNAN
IRAK ORTAELEÇİSİ NACİ ŞEVKET BEY'İN NUTKUNA CEVAP*
(25 EKİM 1930)

Ankara, 25 (AA) - Irak Sefiri Naci Şevket Bey'le İsveç Sefiri M. de Heidenstam bugün Çankaya'da Reisicumhur Hazretleri tarafından kabul edilerek itimatnamelelerini takdim etmişlerdir. Irak Sefiri bu münasebetle Türkçe olarak aşağıdaki nutku söylemiştir:

[...]

Reisicumhur Hazretleri cevaben aşağıdaki nutku söylemişlerdir:

Elçi Hazretleri,

Haşmetli Irak Kralı Hazretleri'nin zatiâlinizi nezdime fevkalade delege ve ortaelçi tayin ettiklerini bildiren mektuplarını büyük bir memnuniyetle alıyorum.

Kral Hazretleri'nin ve Irak milletinin Türk milleti hakkındaki hissiyat ve temenilerine teşekkür ederim. Irak milletinin refah ve ikbalini temenni ederim.

Mümtaz seleflerinizin başlamış oldukları vazifeye büyük bir muvaffakiyetle devam edeceğinize emniyetim vardır.

İki millet ve hükümet arasında mevcut bulunan ve pek isabetle beyan buyurdunuz gibi, gelişmesi ve sıkılaşması memnuniyet verici olan dostluk bağlarının sarf edeceğiniz mesai neticesinde gittikçe kuvvetleneceği şüphesizdir.

Vazifenizin yerine getirilmesinde size muvaffakiyetler dilerim. Bu hususta gerek benim, gerek Cumhuriyet Hükümeti'nin destek ve yardımından emin olabilirsiniz. Elçi Hazretleri.

* *Cumhuriyet*, 26 Ekim 1930, Numara: 2325, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 26 Ekim 1930, Numara: 3337, s.1; *Milliyet*, 26 Ekim 1930, Numara: 1692, s.2; *Vakit*, 26 Ekim 1930, Numara: 4598, s.2; *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6788. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V. Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.58-59.*

İTİMATNAMESİNİ SUNAN
İSVEÇ ORTAELÇİSİ CARL-GERHARD DE HEIDENSTAM'IN NUTKUNA
CEVAP*

(25 EKİM 1930)

Ankara, 25.10.1930

Elçi Hazretleri,

Haşmetli İsveç Kralı Hazretleri tarafından fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla nezdime tayin buyurulduğunuzu bildiren mektubu memnuniyetle aldım.

Kral Hazretleri'nin Türk milleti hakkında zatîîlilerini tebliğ memur buyurdukları samimi temennilerinden ayrıca memnun oldum. Türk milleti hakkında besledikleri hissiyattan dolayı Zatı Haşmetaneleri'ne teşekkür eder ve bilmukabele İsveç milletinin refah ve saadetini temenni eylerim.

Türkiye ile İsveç arasında eskiden beri mevcut iyi anlaşma bağları iki memleket arasında kurulmuş olan dostluk münasebetlerinin gelişmesine ve devamına bir teminat teşkil etmektedir.

Türkiye'de başlanılan yenileşme ve ıslahat eserlerinin İsveç milleti tarafından dostane bir alaka ile takip edildiği hakkındaki sözlerinizden ve memleketlerimiz arasında mevcut iyi münasebetlerin gelişmesi için mesai sarf edeceğinize dair olan teminatından pek mütehasşis oldum.

Vazifenizin yerine getirilmesi esnasında şahsi desteğime ve Cumhuriyet Hükümeti'nin yardımına nail olacağınızdan emin olabilirsiniz, Elçi Hazretleri.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Mül. İsveç'in Ankara Elçisi Von Heidenstam'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.54-55; *Hâkimiyeti Milliye*, 26 Ekim 1930, Numara: 3337, s.3; *Cumhuriyet*, 26 Ekim 1930, Numara: 2325, s.2; *Milîyet*, 26 Ekim 1930, Numara: 1692, s.2; *Vakit*, 26 Ekim 1930, Numara: 4598, s.2; *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6789. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.58.

TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ HAKKINDA
YUNAN BAŞVEKİLİ VENİZELOS'A*

(27 EKİM 1930)

Ankara, 27 (Ayrı) - Gazi Hazretleri'yle M. Venizelos¹ arasında vuku bulan görüşme iki saat sürmüştür. Gazi Hazretleri Yunan Başvekili'ne karşı pek teveccühkâr davranmış, Türk-Yunan dostluğundan hararetle bahsederek demiştir ki:

Müessif mazi ebediyen kapanacaktır. Artık aramızda harp olmayacaktır.

* *Vakit*, 29 Ekim 1930, Numara: 4601, s.1; *Cumhuriyet*, 28 Ekim 1930, Numara: 2327, s.3.

1 Kiryakos Venizelos. (Y.N.)

DARÜLFÜNUN EMİNİ MUAMMER RAŞİT BEY'İ TEBRİK*
(28 EKİM 1930)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kâtibi Umumiliği
Sayı
4/401
Tel

28.10.1930

Muammer Raşit Beyefendi'ye
Darülfünun Emni

İstanbul

C. Tebrik eder ve yüksek vazifenizde muvaffakiyetler dilerim, efendim.¹

Reisicumhur
Gazi

* Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-c, D: 92, F: 77-1'den fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.656, 970, 971.

¹ Bu telgraf Muammer Raşit (Sevig) Bey'in Darülfünun Eminliği'ne seçilmesi nedeniyle gönderdiği şu telgrafa cevaben yazılmıştır:

"Bayazıt, 27.10.1930

Büyük Reisicumhur'umuz Gazi Hazretleri'ne
Ankara

Devletlilerinin itimadına dayanarak vazifeye başladım. Ulvi gayelerinin tahakkukuna hizmet edebilmekle minnetlerimi göstermeye muvaffak olabilirsem kendimi milletin en bahtiyar bir ferdi sayacağımı ve arz ve tazimatımı takdim eylerim, Efendim Hazretleri.

Darülfünun Emni
Muammer Raşit"

Bkz. Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-c, D: 92, F: 77-2'den fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *age.* s.656, 969. (Y.N.)

TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ HAKKINDA YUNAN GAZETECİLERİNE BEYANAT*

(29 EKİM 1930)

Ankara, 30 - Dün gece Türk Ocağı'ndaki baloya¹ teşrif buyuran Reisicumhur Hazretleri, Yunan gazetecilerini kabul etmişlerdir.

Gazi Hazretleri Hamdullah Suphi Bey tarafından kendisine takdim edilen Messager d'Athénea gazetesinin muhabirine aşağıdaki beyanatta bulunmuşlardır:

Yunan gazetecilerini burada görmekle bahtıyım. Yakınlaşma temininde matbuatın rolü çok kıymetlidir. Geçenlerde Atina'ya giden ve Hamdullah Suphi Bey'in de dahil bulunduğu delege heyetimiz, orada çok hararetili bir karşılamaya mazhar olmuşlardı. Atina'dan dönen bütün arkadaşlarım, bana bu dostane tezahürden derin bir hissiyat duyarak bahsettiler. Sizlerin de Atina'ya döndüğünüz zaman, burada aynı hararet ve harırahlıkla karşılandığınızı tekrar edeceğinizi zannetmek isterim.

* *Vakit*, 31 Ekim 1930, Numara: 4602, s.1.6; *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1930, Numara: 2329, s.1; *Milliyet*, 31 Ekim 1930, Numara: 1696, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1954, s.129; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadı Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.115-116. Bu haber *Cumhuriyet*'te şu şekilde yer almaktadır:

"Yunan gazetecilerini görmekle bahtıyım. Matbuat, hükümetlerin siyaseti üzerinde geniş ölçüde tesir icra eden büyük bir kuvvettir. Atina'da Balkan Konferansı'na giden Türk delegeleri dönüşlerinde Yunan ahalisi ve matbuatı tarafından ne kadar hararetili bir karşılamaya mazhar olduklarını bana söylediler. Memleketinize döndüğünüz zaman burada gördüğünüz Türk milletinin hissiyatı ve Türk milleti tarafından Yunan delegelerine yapılan iyi kabul ve iyi karşılama hakkındaki intibalarını yazmanızı rica ederim.

İki millet arasında geniş bir işbirliği sahası vardır. Ben şahsen bu iki millet arasında işbirliğine tamamen taraftım. Nasıl ki, siz de bizzat buna şahit oldunuz. Türk milleti de aynı arzu ve anlayışa iştirak etmektedir."

Bkz. *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1930, Numara: 2329. (Y.N.)

I Aynı baloya katılan Amerikalı gazeteci *Associated Press* Muhabiri Miss Dorothy Ring'in "Türkiye'nin hangi bakımlardan Amerikanlaşmasının düşünüldüğü" sorusuna Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal şu cevabı vermiştir:

"Türkiye bir maymun değildir ve hiçbir milleti taklit etmeyecektir. Türkiye ne Amerikanlaşacak, ne Batılaşacaktır; o sadece özleşecektir."

Bkz. Doç. Dr. Ercüment Kuran, "Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi", *Türk Kültürü*, Kasım 1965, Sayı: 37, s.64; Joseph C. Grew's Diaries, MS. Am. 1687, c.49, p.1981-2, Houghton Kütüphanesi - Cambridge, Mass.- Yazmalar Koleksiyonu; Fethi Tevetoglu, "Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları", *Belleten*, Aralık 1990, c.54, Sayı: 211, s.1175.

İki memleketin yüksek menfaatları aynı nokta üzerinde birleşiyor. Karşılıklı menfaatlarımıza dayanarak şahsen de taraftar olduğum yakınlaşmayı temin yolunda faydalı surette çalışabilirim.

Etrafımda Yunan gazetecileriyle birlikte Türk meslektaşlarını da görüyorum. Her memleketin gazetecilerine hitap ederek, onları en iyi şartlar dahilinde gelişme gösteren böyle bir yakınlaşma uğrunda çalışmaya davet ediyorum. Ellerinizi sıkmakla bahtıyanm.

Müteakiben Yunan gazetecileri namına Gazi Hazretleri'ne saadet temenni eden M. Mihailidis'e de Reisicumhur Hazretleri cevaben, bu sözlerden çok mütehassis olduğunu söylemiş ve sempati hislerinin Yunan milletine iletilmesini rica etmiştir.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
3. DEVRE 4. TOPLANTI YILINI AÇIŞ KONUŞMASI*

(1 KASIM 1930)

Büyük Millet Meclisi'nin muhterem üyeleri!

Yüksek heyetinizi hürmetle selamlayarak yeni toplanma yılınızı açıyorum. Memlekette büyük ıslahat ve faydalı icraatı ile mümtaz olan 3. Büyük Millet Meclisi'nin önümüzdeki son faaliyet yılını da milletimizin birçok ihtiyaçlarını temin ile geçireceğine eminim.

Muhterem efendiler;

Geçen yılımız mühim hadiselerle doludur: Senelerden beri harîpte beslenen fesat ve tecavüz emelleri, bu sene Doğu vilayetlerimizde vatandaşlarımızın huzurunu bozan vakalara sebep oldu. Teferruatını bildiğiniz bu hadiseler, vatan düşmanlarını ümitsiz kılan neticelerle bitirildi. Bu neticeleri vatandaşların Cumhuriyet'i müdafaa için gösterdikleri alaka ve hassasiyete ve Cumhuriyet ordu ve jandarmasının iftihar edeceğimiz dirayet ve cesaretine borçluyuz. (*Alkışlar.*) Bu yüzden şehit olan vatan-
daş ve askerlerimizin hatıralarını hürmet ve minnetle yâd ederim. (*Alkışlar.*) Ordu ve jandarmamız idare edenlerin asgari külfetle vatani gailenden kurtaran tedbirlerini, fedakârlıklarını ve vazife başında bulunan mülkiye memurlarımızın gayretlerini teşekkürle zikrederim. (*Alkışlar.*)

Geçen hadiseler, Cumhuriyet'in kuvvetini, sağlamlığını bir daha göstermiştir. Bu hadiseler vatandaşların her türlü saadet ve huzurunun, Cumhuriyet kanunlarında ifade olunan milli birlikte mevcut bulunduğunu, vatan haricinden hiçbir kandırma ve tahrikin olmayacağını da anlatmıştır ümidindeyim. (*Bravo sesleri, alkışlar.*)

Arkadaşlar! Bugünlerde İzmir'de meydana gelen selden çok üzüntü duyduk. İnsan hayatının uğradığı zayıat ve elemeler üzüntülerimizi şiddetlendirdi. Cumhuriyet hükümeti icap eden tedbirleri büyük bir ihtimamla almaktadır.

Arkadaşlar! Geçen sene zarfında mücadelede mecbur olduğumuz bir büyük hadise de milli para buhranıdır. Buhranı karşılamak için alınan tedbirlerin isabeti tahakkuk etmiştir. Her şeyden mühim olan esas, iktisadi bakımdan milletin uyanıklığı ve kendisinin yaşamak hakkına itimadıdır.

Meclis ve hükümet tarafından alınan tedbirler, bilhassa bu esasta birleşir. Bugün içinde bulunduğumuz vaziyet, mali ve iktisadi tedbir ve ihtiyatlara da dikkatle devam olunmasını icap ettirmektedir.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 3, c.22, TBMM Matbaası, 1930, s.2-3; *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1930, Numara: 2331, s.1; *Vakit*, 2 Kasım 1930, Numara: 4604, s.1. Ayrıca bkz. *Türk Parlamento Tarihi, TBMM III. Dönem 1927-1931*, c.II, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s.67.
Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal bu konuşmayı, Büyük Millet Meclisi'nin 1 Kasım 1930 günü saat 14.00'te açılan ve niyasetini Geçici Reis Hasan Bey'in yaptığı 1. toplantı 1. celsesinde yapmıştır. (Y.N.)

Efendiler, bilhassa zirai memleketlerde hissolan dünya çapındaki bir iktisadi buhran vardır. Bu buhran tabiatıyla bizim memleketimize de temas etmiş ve ağırlığını hissettirmiştir. Bu sıkıntı karşısında emsalsiz tahribattan, dar ve kurak senelerden sonra, vatanımızın gösterdiği hayatîyet ve tahammül, ancak Türk milletinin bünyesindeki kudret ve Büyük Millet Meclisi'nin tedbirlerindeki isabetle izah olunabilir. (*Bravo sesleri.*)

Senelerden beri alınan tedbirlere, önümüzdeki sene daha geniş ölçüde ihtiyaç vardır. Gayet tasarrufkârane bir idare tarzının, resmi ve özel bütün muamelelerimize hâkim olması lazımdır. (*Alkışlar.*)

Bunun içindir ki, hükümet bütçeyi mühim tasarruflarla Büyük Meclis'e takdim etmiştir. Vergilerde müfredatı malumunuz olan değişiklik ve ıslahat hem mükellefi hafifletmiş olacak, hem de bilhassa iktisadi kolaylıkları temin eylemiş bulunacaktır. Muamele vergileri üzerindeki tasavvurlar en çok bu cümledendir.

Cumhuriyet Merkez Bankası'nın tesisi ve hisse senetlerinin vatandaşlara arzı pek yakındır. Memleketin hem mali, hem iktisadi büyük bir vasıtası olacak olan bu milli müesseseye vatandaşların ciddi alaka göstereceklerine şüphemiz yoktur.

Osmanlı borçlarının, memleketin hayat ve gelişmesini tehdit etmeyen, adilane ve pratik bir ödeme şekline bağlanması için, Cumhuriyet Hükümeti'nin iyi niyetle mesai sarf etmesi tabiidir.

Ticaret antlaşmalarının müzakereleri hemen çoğunlukla neticelenmiştir. Ticari münasebetlerin genişlemesi için sarf edilen gayretler, memleketin iktisadi gelişmesine şüphesiz yardımcı olacaktır.

Efendiler, geçen senenin mühim hadiselerinden biri de Sivas'a şimendiferin ulaşmasıdır. Bu kadar müşkülât içinde vatani bir misli daha geliştirmeye ve kuvvetlendirmeye yardımcı olan bu eserin müstakbel Türk nesilleri tarafından şükranla yâd olunacağına eminim. (*Şiddetli alkışlar.*)

Muhterem efendiler,

Harici siyasetimizde barış ve iyi münasebet gayesi samimiyetle takip olunmaktadır. Ümit ederim ki, milletlerarası münasebetlerde dostluklara vefakâr olan ve hiçbir milletin aleyhinde bulunmayan açık ve salim meslek ve zihniyetimiz gittikçe daha iyi anlaşılmaktadır.

Hariciye Vekili'mizin büyük komşumuz ve dostumuz Sovyet Rusya'ya olan ziyaretlerinde gördüğü samimi kabul bizi mütehassıs eyledi. (*Alkışlar.*) İki memleket münasebetlerinin sağlamlığı bu vesile ile de tezahür etmiş oldu. Bu, cidden memnuniyet verici bir hadisedir. Komşumuz ve dostumuz Yunanistan Başvekili'nin ve Hariciye Nazırı'nın Ankara'yı resmen ziyaretlerini hususi bir memnuniyetle zikrederim. (*Bravo sesleri, alkışlar.*) Türkiye ile Yunanistan'ın yüksek menfaatları birbirine zıt olmaktan tamamen çıkmıştır. Bu iki memleketin samimi bir dostlukta kendileri için emniyet ve kuvvet görmelerinde isabet vardır. (*Bravo sesleri, alkışlar.*)

İki cumhuriyet arasında açılan yeni devrin yeni esaslarını ahde bağlayan vesikalar yüksek tasvibinize arz olunmuştur.

Macaristan ile aramızdaki eski ve tecrübeli dostluk, muhterem Başvekili'nin resmi ziyaretiyle bariz bir ehemmiyet ve kıymet aldı. (*Bravo sesleri, alkışlar.*) Memleketlerimiz arasındaki iyi ve samimi münasebetlerin artarak gelişmesi ümit ve talebimizdir.

Milletin muhterem vekilleri!

Adliyemiz siyasi faaliyetler içinde vatandaşın emniyet ve haysiyetini, Cumhuriyet'in asalet ve mevcudiyetini, hükümetin itibar ve nüfuzunu müdafaa yolunda yeni bir imtihan geçirdi. Bunu ehemmiyetle işaret etmek isterim.

Adliyemizin emin olduğumuz yüksek iktidarı sayesinde ki, Cumhuriyet mukadder gelişmesini takip edebilecek ve türlü şekil ve kisvedeki tecavüzlere karşı vatandaşın hukukunu ve memleketin nizamını emniyette tutabilecektir.

Aziz arkadaşlarım,

Siyasi hayatımızda yeniden fırkaların ortaya çıkması, memlekette belediye seçimlerinden önceki yakın günlerde vuku buldu. Bu münasebetle dikkate değer safhaların şahidi olduk. Bu gözlemlerin verdiği tecrübelerden, Türk milleti, Cumhuriyet'in devamlılığı ve gelişmesi için istifade etmelidir. Siyaset sahasında karşılıklı faaliyetin feyizli gelişmeleri ancak vatandaşlar arasında düşmanlık meydana gelmesine mahal verilmemesiyle temin olunabilir. (*Bravo sesleri, alkışlar.*) Bunun çareleri, fırkaların içine girebilecek gayri samimi ve gizli maksatlı unsurların, kanun üstünde netice isteyen emel sahiplerinin bütün milletçe nefret verici görülmesi ve bir de Cumhuriyet esası üzerinde çalışan fırkalarca bu gibilerin faaliyetlerinden daima uzak kalınmasıdır. (*Bravo sesleri, alkışlar.*)

Memlekette kalem hürriyetinin de, demokrat bir idareye layık vakar ile kullanmakta daha dikkatli bulunulacağını ümit ederim.

Hürriyet suiistimalinin doğurduğu birçok felaketleri çekmiş olan bu memlekette, bu dikkate bilhassa lüzum olduğu kanaatindeyim. (*Bravo sesleri, alkışlar.*)

Muhterem efendiler,

3. Büyük Millet Meclisi'nin feyizli ve vatanperverane faaliyeti bu devirde son bulduktan sonra yeni seçimlere gireceğiz.

Geçen tecrübeler, gelecek seçimlerde vatandaş oyunun emniyet ve dokunulmazlıkla tezahür etmesini temin için kanuni ve idari tedbirlerin gelişmesini ve fırkaların bizzat yapacakları salim ve isabetli hareketleri göstermiş olacaktır. (*Bravo sesleri, alkışlar.*)

Arkadaşlarım,

Memleketin mukadderatında yegâne salahiyet ve kudret sahibi olan Büyük Millet Meclisi, bu memleketin nizamı için, dahili ve harici emniyet ve dokunulmazlığı için en büyük teminatıdır.

Büyük milli dertler şimdiye kadar ancak Büyük Millet Meclisi'nde şifa buldu. Gelecekte de yalnız orada kati tedbirlerini bulabilecektir. (*Bravo sesleri, alkışlar.*)

Türk milletinin muhabbet ve bağlılığı daima Büyük Millet Meclisi'ne yönelik oldu ve daima oraya yönelik olacaktır. (*Şiddetli ve sürekli alkışlar.*)¹

1 İsmet İnönü, not defterinde Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in şu sözlerini aktarmıştır:

"Paşa'nın söyledikleri. Söylediklerim hakiki ve samimidir. İstedikleri gibi kullanabilirler. Politikamızı Büyük Millet Meclisi'nde söyleyeceğim."

Kaynakta açık tarih yer almamaktadır. Ancak notlar tarih sırasıyla yazılmıştır. Bu notları önce 23 Eylül tarihli, sonra ise 9 Kasım tarihli not vardır. "Politikamızı Büyük Millet Meclisi'nde söyleyeceğim" cümlesinden, Büyük Millet Meclisi'nin açılış günü olan 1 Kasım 1930 tarihli toplantının kastedildiği anlaşılmaktadır.

Bkz. İsmet İnönü, *Defterler (1919-1973)*, c. I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s.153. (Y.N.)

CUMHURİYET'İN 7. YILDÖNÜMÜNÜ KUTLAYAN
YABANCI DEVLET BAŞKANLARINA TEŞEKKÜR*

(1 KASIM 1930)

Tel.

Ankara, 1.11.1930

Haşmetli Rıza Şah Pehlevi Hazretleri'ne

Cumhuriyet'in yıldönümü münasebetiyle haşmetanelerinin vaki olan dostane tebriklerine en hararetli teşekkürlerimi takdim eder, Zatı Haşmetaneleri'nin şahsi saadetleriyle dost ve komşu İran milletinin refah ve ilerlemesi için halisane temennilerimi teyit ederim.

Gazi Mustafa Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi)'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.469; *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1930, Numara: 2331, s.2; *Milliyet*, 2 Kasım 1930, Numara: 1698, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 3 Kasım 1930, Numara: 3344, s.2; *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6798.

Aynı telgrafın "Amerika Müttehit Hükümetleri Reisi M. Herbert Hoover Hazretleri'ne" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.200-201; *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1930, Numara: 2331, s.2; *Milliyet*, 2 Kasım 1930, Numara: 1698, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 3 Kasım 1930, Numara: 3344, s.1; *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6797; "Afgan Kralı Âlâhazret Mehmet Nadir Şahı Âli Hazretleri'ne" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, s.59; *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1930, Numara: 2331, s.2; *Milliyet*, 2 Kasım 1930, Numara: 1698, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 3 Kasım 1930, Numara: 3344, s.2; *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6798; "Irak Kralı Haşmetli Faysal Hazretleri'ne" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, s.246; *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1930, Numara: 2331, s.2; *Milliyet*, 2 Kasım 1930, Numara: 1698, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 3 Kasım 1930, Numara: 3344, s.2; *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6797; "Mısır Kralı I. Fuat Hazretleri'ne" çekilen 2 Kasım 1930 tarihli örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, s.349; *Cumhuriyet*, 3 Kasım 1930, Numara: 2332, s.3; *Milliyet*, 3 Kasım 1930, Numara: 1699, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 3 Kasım 1930, Numara: 3344, s.2; *Vakit*, 3 Kasım 1930, Numara: 4605, s.2; *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6798.

BULGAR KRALI III. BORİS'E*

(1 KASIM 1930)

Tel.

Ankara, 1.11.1930

Bulgar Kralı Majeste Üçüncü Boris Hazretleri'ne

Zatı Haşmetaneleri'nin Burgaz'dan bana göndermek lütfunda bulunduğu nazikâne telgrafnameden pek mütehasşis olarak derin teşekkürlerimi arz ederim. Fırtına dolayısıyla vuku bulan gecikmenin Zatı Haşmetaneleri'yle Haşmetli Kraliçe Hazretleri'nin İstanbul'da biraz istirahatlerine mâni olduğuna ben de pek üzgünüm.

Türk bahriyesi Zatı Haşmetaneleri'yle Kraliçe Hazretleri'ne Türk sularında refakat etmek şerefine nail olarak dost ve kardeş millete muhabbetini gösterebildiğinden dolayı pek bahtiyardır. Pek samimi dostluğumun burada teyit ettiğim ifadesinin kabulünü ve hümetkârane hissiyatıma Haşmetli Kraliçe Hazretleri nezdinde tercüman olmaklığınızı Zatı Haşmetaneleri'nden rica ederim. Zatı Haşmetaneleri'nin ve Bulgarların zarif Kraliçesi Hazretleri'nin şahsi saadetleriyle asil ve dost milletin yükselmesi ve refahı hakkında en dostane temennilerimi beslerim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.516-517; *Hâkimiyeti Milliye*, 3 Kasım 1930, Numara: 3344, s.2; *Cumhuriyet*, 3 Kasım 1930, Numara: 2332, s.3; *Milliyet*, 3 Kasım 1930, Numara: 1699, s.2; *Vakit*, 3 Kasım 1930, Numara: 4605, s.2; *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6799. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.167.

**TÜRKİYE-YUNANİSTAN SINIRI HAKKINDA
VENİZELOS'LA KONUŞMA***

(3 KASIM 1930)

Atina, 3 (Özel) - Son malumata göre M. Venizelos, bu akşamki nutkunda kendisiyle Gazi arasında vuku bulan görüşmede cereyan eden ve henüz yayımlanmamış bulunan konuşmaların bazı noktalarını açıklayacaktır. Bu arada Gazi'nin M. Venizelos'un elini sıkarak dediği:

"Azizim Hükümet Reisi Efendi, size resmen beyan ederim ki, bu anlaşmanın imzalanmasından sonra iki memleketin sınırı artık hiçbir ehemmiyete sahip değildir. Bu sınır sanki yokmuş gibidir" sözünü de bildirecektir.

* Cumhuriyet, 4 Kasım 1930, Numara: 2333, s.4.

CUMHURİYET BAYRAMI'NI KUTLAYAN
FENER BAŞPAPAZI FOTYOS EFENDİ'YE TEŞEKKÜR*

(3 KASIM 1930)

Reisicumhur Hazretleri tarafından Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle Fener Başpapazı Fotyos Efendi'nin gönderdiği tebrik telgrafnamesine aşağıdaki cevap gelmiştir:

Ankara, 3 - Tebriklerinize teşekkür ederek, ben de sizi tebrik ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Cumhuriyet*, 6 Kasım 1930, Numara: 2335, s.3; *Vakit*, 6 Kasım 1930, Numara: 4608, s.2; *Akşam*, 7 Kasım 1930, Numara: 4337, s.4.

CUMHURİYET BAYRAMI'NI KUTLAYAN
KALİNİN'E TEŞEKKÜR*

(4 KASIM 1930)

Tel.

Ankara, 4.11.1930

Sovyetist Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı¹
Merkez İcra Komitesi Reisi Mösyö Kalinin'e²

Milli bayramımız münasebetiyle beyan buyurulan nazikâne tebriklerden dolayı hararetle teşekkür eder ve dost İttihat¹ milletlerinin saadeti için beslediğim samimi temennilerin kabulünü rica eylerim.

Gazi Mustafa Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - D.B.A. Müt. 17/59'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.159.

¹ Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği. (Y.N.)

² Mihail İvanoviç Kalinin. (Y.N.)

AMERİKÂN TİCARET MÜSTEŞARI DR. KLEIN İLE GÖRÜŞME*

(9 KASIM 1930)

Ankara, 9 Teşrinisani [Kasım] 1930

Saat: 16.00-17.20

Görüşmede hazır bulunan zevat:

Reisicumhur Hazretleri

Amerikan Sefîri

Dr. Klein

Hariciye Müsteşarı Numan Beyefendi

Hariciye Hususi Kalem Müdür Vekili Kadri Rizan

Ankara'daki Bayındırlık Eserleri

Reisicumhur Hazretleri, Doktor Klein'i saat on altıda kabul buyurdular. Doktor Klein kendisini tenezzülen kabul buyurmak lütfunda bulunduğundan dolayı Reisicumhur Hazretleri'ne şükranlarını hararetle arz etti ve Ankara'yı ziyaretinden ve gördüğü bayındırlık eserlerinden hayrete düştüğünü söyledi. Gazi Orman Çiftliği'ni gezdiğini ve çiftliğin kendi gözünde yeni Türkiye'nin ruhunu gösterir bir timsal ve memleketin hangi sahalarda yürümek istediğini gösterir canlı bir vesika olduğunu, çok övücü ve çok samimi bir lisanla söyledi ve sözlerine devam ederek dedi ki:

"Genel olarak Türkiye'de gördüklerim iki kelime ile özetlenebilir: Hayret ve takdir..."

On sene gibi kısa bir müddet zarfında Türkiye'de çok esaslı, çok büyük, çok muvaffakiyetli işler yapılmıştır. Bunlara hâkim olan isabetli bakış, cesareti, hayretle, takdirle selamlamak mümkün değildir.

Bir mukayese

"Zatı samilerinin bu kadar muvaffakiyetle riyaset buyurduğu devlet ve hükümetin başardığı işleri vaktiyle Amerika'nın batısına doğru göç ederek oraların imarına mu-

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - H.K. 1930'dan aktaran: Bilâl N. Şimşir, "Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri Yedi Belge (1930-1937)", *Belleten*, Ocak 1981, c.XLV, Sayı: 177, s.171-175; *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1930, Numara: 2339, s.1. 4; *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1930, Numara: 2340, s.1, 2.

vaffak olan hüyük ideal ve cesaret sahibi kahramanların icraatına benzetmekte hata etmemiş olurum. Bu göçmenler, şimdi Amerika'nın Batı Eyaletleri denilen o çorak havaliyi nasıl gelişmeye mazhar ettilerse, Türkler de eski medeniyetlerin merkezi olan bu toprakları ve o medeniyetlerin bıraktığı izleri, ilerlemeye mâni ananeleri, hurafeleri yıkıp yeni bir medeniyet kurdular. Bence sizin başardığınızın şerefi daha büyüktür, zira Amerika'nın Batı Eyaletleri'nin sahne olduğu mücadele tabiat ile mücadele sınırını geçmemiştir. Halbuki siz Türkler, hem tabiat hem de ananeler ile mücadele ettiniz ve çok kısa bir zaman zarfında tamamıyla muvaffak oldunuz."

Gazi Orman Çiftliği

Gazi Hazretleri bu sözlerden çok mütehassıs oldu ve Doktor Klein'e teşekkür ederek:

"Çiftliğin üç senelik kısa bir ömrü vardır. Öyle zannederim ki, şimdiki hali hazırı üç senelikten fazla bir emeğin ifadesi gibi görünüyor" buyurdular ve çiftlik işine başladıkları zaman işin yabancıları olduklarını söyledikten sonra çiftliğin gelişmesi hakkında tafsilatlı malumat verdiler. Ondan sonra çiftliğin ellerini kavuşturarak her şeyi tabiatın beklemek demek olmadığını ve bir fen ve makine meselesi olduğunu uzun uzadıya izah buyurdular ve devam ederek dediler ki:

"Evet, çok güzel ifade buyurdunuz. Mücadelemiz çok çetin oldu. Lakin henüz başlangıçtayız. İmparatorluktan miras aldığımız şey harap bir memlekettir. Şöyle bir benzetme yapayım: Vefat eden bir babadan oğullarına bir ev kaldı farz ediniz... Ev o kadar harap, o kadar harap ki, mutlaka esaslı bir tamire muhtaç... Buna ise para lazım... Varisler bu halden memnun olurlar mı sanırsınız? İşte bulunduğumuz vaziyet... Vaktiyle Osmanlı sultanları halkın en iyi unsurlarını imparatorluğun uzak kısımlarına, sınırlara harbe gönderirlerdi. Geriye kalan ikinci derecede kabiliyet sahibi olanları ise öldürünceye kadar çalıştırırlar ve bunların emek mahsulünü hemmen bütününle gasp ederlerdi. Halk bu yüzden daima fakir bir halde kaldı.

Milli Mücadele

Mütareke imzalandığı zaman memleketin mühim ve verimli kısımları işgal altına alındı. Silahlarımız elimizden alındı. Vaziyet pek ümitsiz bir halde bulunuyordu. Her şeyden evvel düşmanı memleketten dışarı atmak lazımdı. Bu her düşüncenin, her bakışın üstünde bir gereklilikti. Uzun emekler, gayretlerden sonra buna muvaffakiyet hasıl oldu. Düşman çekilmişti. Lakin memleket harap bir halde kalmıştı. Yıkılmış şehirlerin imarı lazımdı. Mutlaka yapılması lazım gelen şimendiferler, yollar ve limanlar vardı. Su tesisatını unutmamalı... Kısacası koca bir memleket baştan aşağıya kadar donatılmak ihtiyacındaydı. Halbuki memleket ve halkın iktisaden bitkin olması yüzünden bankalarda milli sermayeye nüve teşkil edecek tasarruflar mevcut değildi. Memleketin imarı, üretimin artırılması ve iktisadiyatın başka ve yeni esaslar üzerin-

de tanzimi için, başarılması lazım gelen bayındırlık işleri için paraya şiddetle ihtiyacımız vardı. Buna ek olarak -ne için saklamalı? Samimi olalım- Türk milleti iktisadi hayattan, ticaretten bir şey anlamıyordu. Yapılacak işlerin milli sermaye ile, yani fertlerin teşkil edecekleri milli şirketler marifetiyle yapılmasına maddeten imkân görülemedi. Bunları hükümet kendi yapmaya karar verdi. Bu hareket tarzımızı tanımış bir iktisat âlimi olmak sıfatıyla nasıl bulursunuz? Fikrinizi net ve açık olarak söylemenizi çok rica ederim. Böyle yapmakla hata mı ettik?.."

Doktor Klein hiç tereddüt etmeden cevap verdi ve dedi ki: "Mevcut şartlara göre hükümetin tuttuğu yoldan başka bir hareket tarzı seçilemezdi. Bu sahada zaten muvaffakiyetler elde edilmiş bulunuyor. İsabeti tahakkuk etmiş olan bu iktisadi siyasetinden dolayı hükümet tebrike layıktır."

Türkiye ve Amerika Sermayesi

"Muhtelif vekil beylerle iktisadi konular ve bu arada Amerika-Türkiye münasebetleri hakkında görüştüm. Görüşmelerimizden pek memnunum. Bilhassa Başvekil Paşa Hazretleri'yle Amerika sermayesinin Türkiye'de faaliyete geçmesi hakkında açık ve samimi görüştüm. Kendilerine Amerika mali ve sınai mahfillerinin aydınlatılıp uyarılması için Türkiye hükümeti tarafından Amerika'ya iki üç kişilik bir komisyon gönderilmesini teklif ettim. Bu komisyonun, Türkiye'de yapılacak işler, başarmak istenen bayındırlık programı hakkında açık, rakamlara dayanan malumat vermesi lüzumunu belirttim. Komisyon mutlaka Amerika'da alaka uyandıracaktır. İlerisi kendiliğinden gelir. Her halde başta Reisicumhur Mr. Hoover olduğu halde Amerika Hükümeti'nin ve Ticaret Nezareti'nin Türk heyetine azami derecede yardım ve destekte bulunacağını temin ederim."

Reisicumhur Hazretleri cevaben dedi ki:

"Teminatınıza teşekkür ederim. Başvekil Paşa sizinle dünkü görüşmesi hakkında bana malumat verdi. Bu hususta ben de kendisiyle tamamıyla hemfikirim ve komisyon gönderilmesi fikrini pek uygun görürüm. Tercihen Amerika sermayesinin memleketimizde çalışmasını çok arzu ederim. Bakınız, size yakın maziye ait bir hatıramı nakletmek isterim. Bundan yaklaşık on bir sene evvel toplanan Erzurum Kongresi'nde alınan kararların üçüncü maddesinde tercihen Amerika sermayesinden istifade etmemize dair açık bir kayıt vardır. Bu kayıt o vakitler ve daha sonra Birinci Millet Meclisi'nde itirazlara sebep oldu. Bana dediler ki, bu kayıt mevcut oldukça Avrupa sermayesini kendimize düşman yapacağız. Ben de cevaben dedim ki, 'Avrupa bize zaten düşmandır. Düşmanın dost olmasını beklemek abestir'...

İşte görüyorsunuz ki, Amerika sermayesinden istifade fikri yeni değildir."

Doktor Klein bu sözlerinden dolayı Reisicumhur Hazretleri'ne teşekkür etti ve dedi ki: "Bu seyahatim Sefir Mr. Grew tarafından gösterilen lüzum üzerine ve kendisinin teklifine dayanarak tercih edilmiştir. Şahsi dostum olan Amerika Reisicumhuru bu meseleye özel ehemmiyet atfediyor. Diğer memleketlerde ikişer, üçşer gün kaldığım

halde Türkiye'ye on iki gün ayırdım. Bu da zatı samilerine bu alaka hakkında bir fikir verebilir sanırım. İzmir'de ve Mersin'de ikişer gün kalacağım. O havaliyi enine boyuna inceleyeceğim."

Reisicumhur Hazretleri Adana havalisinin yüzölçümü itibariyle Mısır'a denk olduğunu ve toprağının ise kalite itibariyle Mısır'inkinden aşağı olmadığını, ancak Seyhan ve Ceyhan nehirlerinden bugün fayda yerine zarar görüldüğünü, mutlaka setler inşasıyla su basmasının önüne geçilmek ve pamuklarımızın cinsini ıslah etmek lazım geldiğini ileri sürdüler.

Doktor Klein Reisicumhur Hazretleri'nin sözlerini tasdik etti. Adana pamuğunun Amerika sanayiini alakadar ettiğini ifade ve otomobil lastikleri imalinde kullanılan Mısır pamuğunun vasıflarında pamuk yetiştirildiği takdirde, Amerika sanayiinin Adana pamuklarına bir ihraç kapısı teşkil edebileceğini ilave eyledi.

Reisicumhur Hazretleri Doktor Klein'in o akşam hareket edeceğini haber alınca pek istifadeli bulduğu bu görüşmeye nihayet vermek mecburiyetinde kaldığından dolayı eseflendi ve "Ümit ederim ki bu seyahatinizi diğerleri takip eder. Her ziyaretinizde sizinle görüşmek ve gördüğünüz değişiklikleri sizin gibi salahiyyetli bir zatın ağzından işitmek isterim; bu benim için bir zevktir. Size iyi seyahatler temenni ederim. İnşallah tekrar görüşelim" dediler.

Doktor Klein, Gazi Hazretleri'ne şükran ve minnetlerini heyecanla arz etti.

Sefir de bu sözlerle iştirak etti. Amerika Sefiri olmak sıfatıyla bir vatandaşını kabul buyurmak lütfunda bulunduğundan dolayı Reisicumhur Hazretleri'ne ayrıca teşekkür etti.

Sefir ve Doktor Klein, Gazi Hazretleri'ne veda ederek ayrıldılar.

*Hususi Kalem Müdür V.
Kadri Rıza*

AMERİKÂN MİLLETİNE BEYANAT*

(11 KASIM 1930)¹

Muhterem Amerikalılar,

İlk defa, doğrudan doğruya, size hitap etmek imkânını bulduğumdan dolayı çok bahtıyırım. Kıymetli sefiriniz Mister Gruw'un,² Türk milletinden ve bu münasebetle şahsımdan bahsederken, kullandığı samimi sözlerden dolayı kendilerine hassaten teşekkür ederim. Eminim ki, bu sözleri Türk milletinin ve benim, büyük Amerika milleti hakkında beslemekte olduğumuz muhabbet hislerine tamamen mutabıktır.³

Muhterem Amerikalılar,⁴

Türk milleti ile Amerika milleti⁵ ve karşılıklı olduğuna emin bulunduğum muhabbet ve samimiyetin tabii kökeni⁶ hakkında birkaç söz söylemek isterim.

Türk milleti yaratılıştan demokrattır. Eğer bu hakikat şimdye⁷ kadar⁸ medeni insanlık tarafından tamamıyla anlaşılmamış⁹ bulunuyorsa, bunun sebeplerini muhterem sefirimiz,¹⁰ Osmanlı İmparatorluğu'nun son devirlerini¹¹ işaret ederek çok güzel ima¹² ettiler.

* "Gazi Mustafa Kemal'in Amerikalılara Hitabı", www.tccb.gov.tr/sayfa/ata_ozel/video/; Afetinan, *Ara-türk'ten Hatıralar: 2 Kemâl Atatürk'ü Anarken*, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1956, s. 167-169.

1 Filme alınan beyanatın metnine yer verilmeyen *Milliyet* ve *Vakit* gazetelerinde, haber şöyle yayımlanmıştır:

"Ankara, 11 (AA) - Reisicumhur Hazretleri kendilerine vaki ricayı kabul ederek bugün Gazi Numune Çiftliği'nin muhtelif kısım ve tesisatının filme alınmasına müsaade buyurmuşlar ve Amerikalılara hitaben beyanatta bulunmuşlardır.

Gazi Hazretleri'nin beyanatları filme alınmadan evvel Amerikan Büyükelçisi Mr. Gruv, bir nutukla büyük Türk inkılabını izah ve bunu yaratan büyük Gazi'yi Amerikalılara tanıtmıştır.

Reisicumhur Hazretleri beyanatlarında iki demokrat milletin birbirine karşı olan muhabbetinden bahis buyurmuşlardır."

Bkz. *Milliyet*, 12 Kasım 1930, Numara: 1709, s.1; *Vakit*, 12 Kasım 1930, Numara: 4614, s.1. (Y.N.)

2 Joseph C. Grew. (Y.N.)

3 Bu paragraf "Gazi Mustafa Kemal'in Amerikalılara Hitabı" filminde yer almamaktadır. (Y.N.)

4 Bu sözcükler "Atatürk'ten Hatıralar: 2 Kemâl Atatürk'ü Anarken"de yer almamaktadır. (Y.N.)

5 Burada "Atatürk'ten Hatıralar"da "arasında, mevcut olan" sözcükleri yer almaktadır. (Y.N.)

6 Burada "Atatürk'ten Hatıralar"da "ve sebebi" sözcükleri yer almaktadır. (Y.N.)

7 "Atatürk'ten Hatıralar"da "şimdye" şeklinde. (Y.N.)

8 Burada "Atatürk'ten Hatıralar"da "lüzumu dercedi" sözcükleri yer almaktadır. (Y.N.)

9 "Atatürk'ten Hatıralar"da "tamamıyla anlaşılmamış" yerine "tanınmamış" şeklinde. (Y.N.)

10 "Atatürk'ten Hatıralar"da "sefiriniz" şeklinde. (Y.N.)

11 "Atatürk'ten Hatıralar"da "devrelerini" şeklinde. (Y.N.)

12 "Atatürk'ten Hatıralar"da "izah" şeklinde. (Y.N.)

Diğer taraftan Amerika milletinin benliğini hissettiği dakikada, dayandığı ulaştığı demokrasidir.¹ Amerikalılar bu ihsan ile mümtaz bir millet olarak, insanlık dünyasında mevcudiyet arz eyledi. Büyük bir millet birliği kurdu.

İşte bu noktadandır ki,² Türk milleti, Amerika³ milleti hakkında, derin ve kuvvetli bir muhabbet hisseder. Ümit ederim ki, bu müşahede, iki millet arasında mevcut olan⁴ muhabbeti kökleştirecektir; yalnız bu kadarla kalmayacaktır, belki bütün beşeriyeti birbirini sevmeye ve bu müşterek sevgiye mâni olan mazi hurafelerini silmeye, dünyayı barış ve huzur sahasına sokmaya vesile olacaktır.

Muhterem Amerikalılar,⁵

Temsil etmekle iftihar ettiğim Türk milletinin, yeni Türkiye⁶ Cumhuriyeti'nin insani gayesi işte bundan ibarettir.⁷ Bu yüksek gayede zaten çok yükselmiş bulunan⁸ Amerika milletinin, Türk milleti ile beraber olduğunda⁹ şüphem yoktur. Her halde medeni, insani ve barışsever mefkûre tecelli etmelidir.¹⁰

1 "Atatürk'ten Hatıralar"da "demokrasiydi" şeklinde. (Y.N.)

2 Burada "Atatürk'ten Hatıralar"da "esas hamuru demokrasi olan" sözcükleri yer almaktadır. (Y.N.)

3 Burada "Atatürk'ten Hatıralar"da "demokrasinin kendisi olduğunu ispat etmiş olan Amerikalılara" sözcükleri yer almaktadır. (Y.N.)

4 "Atatürk'ten Hatıralar"da "arasındaki muhabbeti" şeklinde. (Y.N.)

5 Bu sözcükler "Atatürk'ten Hatıralar"da yer almamaktadır. (Y.N.)

6 "Atatürk'ten Hatıralar"da "Türk" şeklinde. (Y.N.)

7 "Atatürk'ten Hatıralar"da "budur" şeklinde. (Y.N.)

8 "Atatürk'ten Hatıralar"da "olan" şeklinde. (Y.N.)

9 "Atatürk'ten Hatıralar"da "olduğuna" şeklinde. (Y.N.)

10 Bu cümle filmde yer almamaktadır. (Y.N.)

İNCELEME GEZİSİ RAPORLARI - I*

(17 KASIM 1930 - 6 OCAK 1931)

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, D: I, F: I- I-42 ve T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya: I, Büro Fon Kodu: 490.01, Yer No: 34.142.1, Tarih: 17.11.1930'da bulunan raporların fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Seyahat Notları (1930-1931)*, Yayına Hazırlayan: Gürbüz Tüfekçi, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998, s.27-54; Ertuğrul Zekâi Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri (1922-1938)*, c.1, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurna ve Geliştirme Vakfı, İstanbul, 2000, s.652-714.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, 17 Kasım 1930 Pazartesi günü saat 21.08'de özel trenle Ankara'dan hareketle inceleme gezisine başlamıştır. 18 Kasım günü Kayseri, 20 Kasım günü Sivas, 21 Kasım günü Tokat, 22 Kasım günü Turhal ve Amasya, 24 Kasım günü Çarşamba, 26 Kasım günü Samsun, 27 Kasım günü Trabzon, 1 Aralık günü İstanbul, 19 Aralık günü Tekirdağ, 20 Aralık günü Kırklareli, 22 Aralık günü Edirne, 26 Aralık günü İstanbul'u ziyaret etmiş, 6 Ocak 1931'de Ankara'ya dönmüştür.

Gazi Mustafa Kemal vatandaşlarla bizzat temas ederek çeşitli konularda sorunları dinlemiş, çözüm önerileriyle birlikte ayrıntılı konu başlıklarıyla bir rapor haline getirmiştir.

Geziye ait notlar TBMM tutanak yazıcıları tarafından tutulmuş, gezi sonunda Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in gözetimi altında temize çekilerek Başbakan'a ve diğer ilgililere ulaştırılmıştır. *Milliyet* gazetesi, 20 Mart 1931 tarihli sayısında, Gazi Mustafa Kemal'in bu seyahate ait ilk raporlarını hazırlayarak Cumhuriyet Halk Fırkası'na verdiğini duyurmuştur.

Bu raporlar ilk kez tam metin olarak 1998'de Gürbüz Tüfekçi tarafından hazırlanarak Kaynak Yayınları'nda basılmıştır. Menemen Olayı nedeniyle yarım kalan inceleme gezisinin 2. safhası 26 Ocak 1931 - 2 Mart 1931 tarihleri arasında tamamlanmıştır. İnceleme gezisinin 2. safhasına ait raporlar için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.25. (Y.N.)

FİHRİST

Sayfa No.

Başlangıç

Ziraat

Hububat

Mücadele

Hububat piyasası için tedbir

Tütün

Arazi dağıtımı

Vergiler

Arazi vergisi

Sayım

Müsakkafat¹

Kazanç

Damga

Muamele

Yol

Gümrük

Farklı Notlar

İktisat Vekâleti'ne ait

Maarif Vekâleti'ne ait

Adliye Vekâleti'ne ait

Sıhhiye Vekâleti'ne ait

Maliye Vekâleti'ne ait

Son Değerlendirmeler

İdare ve Adliye'nin İşbirliği

Halk Şikâyetleri

İskân ve Yetim ve Dul Maaşları

Gayrimübadiller² Meselesi

Mektep İhtiyacı

¹ Müsakkafat: Üzeri dam ile örtülü olan yerler. Müsakkafat Vergisi Kanunu 26 Haziran 1910 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Genellikle o yerde geçerli olan kira bedelleri oranına göre belirlenen gayrisafı gelire dayandırılmıştır. Bütçe Encümeni'nin 14 Haziran 1931 tarihli raporu ile Meclis Başkanlığı'na sunulan yeni tasarı 22 Haziran'da görüşülmeye başlanmış, 4 Temmuz 1931'de adı Bina Vergisi Kanunu olarak değiştirilerek kabul edilmiştir. Bina Vergisi Kanunu 29 Temmuz 1976'da Emlak Vergisi Kanunu'yla yürürlükten kaldırılmıştır. (Y.N.)

² Mübadil: Lozan Antlaşması ek protokolü uyarınca Türkiye'deki Rumlarla değiştirilerek Yunanistan'dan getirilen Türklerle ve Yunanistan'a gönderilen Rumlarla verilen ad. Gayrimübadil: Mübadele edilmemiş olanlar. (Y.N.)

İlköğretim
Haksız Şikâyetler
Haksız Şikâyetler Hakkında Bazı Misaller
Köylü Tasarrufu ve Ev Sanayii
Seyahatin 2. Devresine Kalan İşler
Ek

I BAŞLANGIÇ

İnceleme seyahatinin 17 Teşrinisani'den [Kasım] 6 Kânunusani'ye [Ocak] (1930)¹ kadar devam eden birinci safhası esnasında Orta Anadolu'da, Samsun ve Trabzon'da, Trakya'da ve Bursa'da temas edilen işler özetlenmiştir. Bu özet her yerde muhtelif halk sınıfları ve alakadar müesseselerle yapılan temaslar, inceleme ve gözlemlere dayanıyor. Seyahatin bu birinci devresinde görülen şeylerin bir kısmı gezilen yerlerin özelliklerine aittir. Diğer kısmı memleketin başka taraflarını da alakadar eder. Bu notlarda birinci kısım üstünde durmakla beraber, ikinci kısmı tamamlamak için seyahatin ikinci devresinin de neticesini beklemek iyi olurdu. Acele olmayan bazı hususlar hakkında böyle yapılacaktır. Fakat bu sırada hükümetçe bilhassa mali işlere dair kanun tedbirleri alınması kararlaştırılmış olduğundan gözlemlerin bilhassa vergilere ait parçası hakkında kısa değerlendirmeler kaydedilmiştir.

Bu notlar seyahate iştirak eden ve her biri değerli bir unsur olarak çalışan muhtelif vekâletlere mensup müfettişlerin etraflı değerlendirmeleriyle kuvvetlendirilmiştir.²

Seyahat esnasında temas edilen münferit meselelerin kendi özellikleri incelenirken, dikkat nazarı söz konusu meselenin vatan çapındaki mahiyeti üzerinde durulmuştur.

Bu itibarla bu notlarda çeşidi çok olan taleplerin, şikâyetlerin ve ifadelerin her biri üzerinde durarak küçük küçük meseleleri değerlendirmek yerine çoğunlukla görüşlerin, duyuşların ve dinleyişlerin basit neticelerini kaydetmek faydalı görülmüştür.

Her şikâyet dinlenirken şikâyetçinin haksız veya atıp tutarcasına talebi reddedilmiştir. Bu notlara ancak haklı olduğuna bizzat veya elimizde bulunan bütün vasıtalarla yapılan incelemeler neticesinde kanaat veyahut sağlam malumat hasıl edilen konular geçirilmiştir. Buna rağmen bu notlarda bizim derinine inemediğimiz sebepler altında hükümetin mukabil fikirle karşılayacağı notlar alınmış olabilir.

Diğer taraftan notlarımız hükümetin aynen veya kısmen düşünmekte olduğu bazı esasları da ihtiva edebilir. Bu takdirde de değerlendirmelerimiz mevcut fikirleri kuvvetlendirmeye veyahut eksiklerin tamamlanmasına yarar. Tertibinde bilhassa hakikate uygunluk ve pratiklik güdülen bu notlar kısım kısım alakadar makamlara dağıtılarak ve o makamlarca bir bir incelenerek fiili neticelere bağlanırsa kısa zaman zarfında memleketin esaslı ferahlık duyacağı tahmin olunur.

1 17 Kasım 1930-6 Ocak 1931 olmalı. (Y.N.)

2 Birlikte seyahat eden müfettişler hazırladıkları tafsilatlı notlarından vekâletlerini haberdar edeceklerdir.

I - ZİRAAT A - HUBUBAT MAHSULÜ

Bazılarının iddiaları gibi memlekette açlık ve çıplaklık yoktur. Görülen yerlerde bu sene, geçen seneye göre genellikle yüzde yirmi ile elli arasında (Kayseri ve Edirne) fazla mahsul vardır.

Tarla faresi tahribatının pek çok olduğu bazı dar mıntıkalar bu tarifen haricinde kalır. (Havza'nın ve Tekirdağ'ın bazı parçaları.)

Mahsulün fiyat düşkünlüğü derecesi, bolluk derecesiyle orantılı değildir. Bundan çok fazladır. Mahsulün yüzde elli fazlalığı karşısındaki fiyat düşkünlüğü yerine ve malına göre yüzde iki yüz ile yüzde dört yüz oranını buluyor. Bu düşkünlükle beraber herhangi arıza sebebiyle mahsul miktarı da az olan yerlerde vaziyet ağırlaşmıştır. Buna ek olarak Havza ve Bursa'da olduğu gibi arazi vergisine esas olan kıymetlerin birkaç misli fazla yazıldığı yerlerde çok sıkıntı hissedilmektedir. Bu vaziyetteki yerler bir de borç ödemek mecburiyetinde kalınca şaşırılmışlardır.

Yeri gelmişken:

Edirne'de komşu Yunanistan'ın yaptığı gibi mahsulün tespit edilecek bir fiyatla hükümetçe satın alınarak yine hükümetçe konacak bir fiyatla ekmekçilere mecburi satılması şekli teklif edilmiştir. Mahsulü ihtiyacıdan az olan ve zahire¹ ithalatı yapılan Yunanistan'da tatbiki mümkün olan bu tedbirin memleketimizde geçmeyeceği düşünülmüştür.

Tedbirler:

1- Bu sene fare tahribatına uğramış olan mıntıkalar tespit edilerek tohumluk yardımı yapmak.

2- Mazotlu makinelerle değiştirilinceye kadar mevcut traktörlere her yerde ihtiyaca kâfi miktar rüsumdan muaf gaz vermek (Havza için Başvekkâlet'ten olumlu cevap alınmıştır).

3- Tohum ıslahı istasyonlarının ve büyük standartizasyon fikirlerinin tatbiki gibi zaman ve vasıtalarla muhtaç olan ideal tedbirlerden evvel pratik şekiller ve yerli tohumların kalburlanması suretiyle hem mahalli ihtiyaca kullanılan mahsullerin kıymetlendirilmesi hem de mesela Trakya gibi Yunanistan'a daima ihracat yapan yerler müşterilerinin rağbetinin artırılması (bu tedbirden Samsun çok istifade ediyor). Kalbur makinelerinin ucuzluğu ifade olunmuştur.

4- Bütün memleket için mühim olan çeşitli ziraat işinin temini çok araştırma ve teşvike muhtaç olmakla beraber, Trakya için kuş yeminin ve kendirin ıslah edilmesi ve çoğaltılması (kuş yeminin müşterisi çok olmakla beraber, tohumu bozuk olan şimdiki mevcudu bile eski müşteriler rağbete almıyorlar). Kendir hakkındaki bu düşünce Kastamonu gibi diğer vatan parçaları hakkında da hatıra gelir.

B - MÜCADELE

Fare tahribatından etkilenen yerler Sivas'ın kuzeyi ile Tokat, Amasya, Samsun ve Trakya vilayetlerinin bazı kısımlarıdır. Zararı büyük olan bu afetle hiç mücadele edil-

1 Gereğinde kullanmak için ambarda saklanan tahıl, yiyecek. (Y.N.)

miyor gibidir. Mesela Tekirdağ Valisi aylarca evvel İktisat Vekâleti'ne yazdığı ve yazmaya devam ettiği halde son günlerde birkaç tüfek gönderileceğine dair bir tezkere almıştır. Halk bu dertten kurtulmak için yerine göre ya su basmasından veyahut şiddetli soğuklardan imdat bekliyor. Bizde iyi öğrenilip tatbik edilmiş olan, çekirge mücadelesidir. Böyle olduğu halde bu sene Samsun ve Edirne'de görülen çekirge ile mücadele yapılmamıştır. Kars, Erzurum havalisinden Kayserililerin getirttikleri sığır hayvanları meselesi münasebetiyle temas edilen sığır vebası mücadelesi işi de merkezce genel olarak mücadele meselelerinin ehemmiyetsiz sayıldığını gösteriyor. Sivas vilayetinin sığır vebası hakkında aylarca müddet cevapsız kalan haberleşmeleri görülmüştür. Sığır vebası başladıktan sonra bu işe memur Daire Müdürü'nün, tali bir iş için vazifesinden ayrıldığı bize söylenmiştir.

Amasya elmalarının, Sürmene zeytinlerinin hastalıklara karşı himayesi lüzumundan, mahallerinde bahsedilmiştir.

Tedbir:

İktisat Vekâleti'nin mücadele işini yeni ve canlı bir zihniyetle ele alması lazımdır.

Hububat Piyasası İçin Tedbir Lüzumu

Memleketin en büyük mahsulü olan hububat fiyatlarının müteakip iki sene zarfında şimdiki görüldüğü oranda azalıp çoğalması büyük ve müstakil bir mesele teşkil eder. Dünya hububat fiyatlarında da bahsedilen müteakip iki senelik farkın oranlarıyla, bizim oranlarımız arasında mukayeseler yapmak ve bu işle daimi surette uğraşacak bir büroyu çalıştırmak uygun olur. Hasattan sonra ele geçecek mahsul, köylünün parası demektir. Bu paranın kıymeti üzerinde birden dört misli düşüş farkı, tabiatıyla büyük karmaşıklık yapıyor. Para kıymetinin aşağı inişine karşı tedbir alındığı gibi, memleketimizin vaziyetine göre hububat kıymeti üzerinde de daima hassasiyetle teklifler hazırlayacak bir büronun hizmeti kıymetli olur.

C - TÜTÜN

Dünya piyasasında Doğu tütünleri ihtiyacını karşılayacak miktardan çok fazla olan (Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan ve son zamanlarda Rusya) mahsul miktarları üzerinde tedbirler düşünülür. Üreticinin satışında devletin veya tekel idaresinin düzenleyen olması şekli üzerinde çalışılır. Meselenin bu büyük esasları incelemeye değmekle beraber, zaman meselesidir. Bütün tütün çiftçisini memnun edecek olan şu iki tedbir aceleyle değerlidir:

1- Tütün Tekel İdaresi memurları tarladaki veya askıdaki tütünü bir avans verecek angaje ediyor. Kati satış ve mal tesliminden evvel çiftçi daha uygun fiyatla diğer bir müşteri bulursa, Tekel'e avansı iade şartıyla malını yeni müşteriye satabilmelidir. Bazı Tekel memurları buna müsait davrandıklarını söylemekle beraber halk şikâyetçidir. Umum Müdürlük memurlarının daireye yaranmak için halka bu yolda baskı yapmamasını mühim bir nokta olarak takip etmelidir.

2- Tekele tütün teslim eden çiftçilerden bir kısmı diğer birkaç kantarda, mesela kırk kilo gelen bir dengin Tekel memurlarının kantarlarında üç dört kilo eksik geldiğinden şikâyet etmişlerdir (yaklaşık yüzde on). Bundan başka alınan tütünden ihrakiye¹ namı altında ehemmiyetlice bir tenzilat yapılmaktadır. Bu oran bazen memurların takdirlerine kalıyor. Bu oranların fazla ölçüde idarenin lehine ve çiftçinin aleyhine tutulması memurlarda temelli bir zihniyet haline gelmiş. İdare mensupları, son zamanlarda bu hususta çiftçinin hakkının gözetilmesi için memurlara emir verildiğini söylemişlerse de, mahsul sahiplerinin ruh hallerinde bir değişiklik olmamıştır. Bu şikâyete Tekel İdaresi başka ve pratik bir çare bulursa, satış yapan bütün tütün çiftçisi memnun olacaktır.

Bir not:

Trabzon halkı Rusya ile ticari münasebetlerinin kesildiği zamandan beri işsizlik sıkıntısını fazla hissediyor. Bu sebeple orada Kuzeydoğu vilayetleri için bir tütün ve sigara imalathanesi açılmasını rica ediyorlar:

Yeri gelmişken:

Çarşamba ve Tokat'tan eskimiş ve kıymetten düşmüş (927-928 senelerine ait) tütünlerin Tekel İdaresi'ne alınması için müracaatlar vuku buldu. Uygun görülmedi.

D - ARAZİ DAĞITIMI

Bu noktada başlıca iki şikâyete temas olundu:

1- Arazisi olmayan çiftçiye bazen çok az -10 dönüm kadar- arazi verildiği ve civarda ya milli araziden veya sahipli çiftliklerden alınarak dağıtım mümkün iken bunun yapılmadığı.

2- Dağıtım için istimlak olunan arazi sahiplerine kanun icabınca 33 senesi [1917] tayin edilmiş kıymetinin sekiz misli üzerinden bedel takdir edilmeli. Bu noktalardaki şikâyet esasları şunlardır:

331 [1915] kaydındaki arazi miktarı hakiki araziden pek çok eksiktir. İstimlak, tapu kaydı üzerinden yapılıyor. Memleketimizin her yerinde bu kayıtlar öteden beri yanlıştır. Bu sebeple şimdi verilen kıymet 331 [1915] bedeli üzerinden bile çok az düşüyor. Kanun icabınca paralar vaktinde verilmiyor.

Arazi alınıp köylülere dağıtıldığı ve hatta bazen bedeli verilmediği halde çiftlik sahibinden vergisi isteniyor ve baskı yapılıyor.

II - VERGİLER

Bu kısımda bütün vergiler değil, yalnız gezdiğimiz yerlerde bize bahsedilen meselelerin temas ettiği vergiler söz konusu edilmiştir. Bundan başka notlarımız bu vergilere ait bütün görüşleri de ihtiva etmez. Ancak seyahat mıntıkasındaki gözlemlere göre yapılmalarda kapsamlı faydalar tahmin edilen noktalar hakkında görüş yazılmıştır.

1 Taşıtlara ücret karşılığı sağlanan akaryakıt. (Y.N.)

A - ARAZİ VERGİSİ

Mahsuller para ettiği seneler için bu verginin binde oranı çok değildir. Bu vergiyi ağırlaştırın sebepler şunlardır:

1- Ekilmiş araziden alındıktan başka ekilmeye hiç müsait olmayan çalılık ve bakımlık haline gelen yerlerden de alınması.

2- Yeni kaydedilen yerlerde hazine lehine bir zihniyetle fazla takdir edilen kıymetler üzerinden alınması. (Havza'da azami dönümü 20 lira kıymetinde araziye seksen lira takdir olunmuştur ve yakında 25 000 liraya satılan bir çiftliğe üç yüz bin lira takdir edilmiştir.)

3- Alışverişe tabi arazide yeni fiyat üzerinden alınması.

Bu hareket tarzında hazinenin menfaati korunmakla beraber, adalet ve hak kavramları da yerine getirilmiş oluyor. Fakat, aynı mahalde aynı kıymette ve aynı şartlara tabi iki tarladan birisinin yeni fiyata göre verdiği vergi, yanındaki tarladan bazen yüzde beş yüz ve hatta bin oranında fazla oluyor. Az vergi veren tarla, yeni kayda tabi oluncaya kadar uzun seneler bu muafiyetten istifade ediyor. Halkın her yerde işin esasını muhakeme etmeyerek bu büyük fark üzerinde mukayeseler yapması psikolojik olarak gittikçe yayılan bir memnuniyetsizliğe sebep oluyor.

4- Bu sene olduğu gibi mahsullerin para etmediği seneler (zürrai müsakkafatın¹ muafiyeti de kaldırıldığı ve sayıma zam yapıldığı için onunla beraber değerlendirilerek) bazı yerlerde halkı aşar usulünün üstünlüğünü bile ifadeye sevk ediyor.

5- Satılmış veyahut muhtelif sebeplerle hükümetçe istimlak edilmiş olan arazinin ferağından² sonra dahi, evvelki sahibinden vergi istenip baskı yapılıyor. Bu ahvalde tapu işinin süratle yapılması lazımdır. Bundan başka kendilerine arazi dağıtılanların tapu harçlarından kaçmaları muamelenin tehirine sebep olarak görünüyor. Eğer miktar mühim değilse, arazi verilenlerin harçlarından vazgeçmek veyahut harç yekûnunun arazi bedeli taksitlerine zammıyla almak şekilleri düşünülebilir.

6- İstifade edilmeyen arsa vergileri şikâyetine sebep oluyor. Bilhassa Ankara'da olduğu gibi sahiplerinin belli seneler zarfında istifadeleri kanunla men edilmiş olan arsaların vergilerini kaldırmak lazımdır.

B - SAYIM

Çiftçinin verdiği vergilerin ikincisi olan sayım, sanayi ve ticaret erbabının verdiği vergilere göre ağır bulunuyor. Yapılan bir hesaba göre³ hayvani mahsullerin nispeten para ettiği geçen seneler bu vergi son zamlarıyla beraber ancak verilebiliyordu.

Seneler zarfında koyun ve keçi den alınan yün, tiftik, süt ve kuzu fiyatlarının chemmiyetli ölçüde düşmüş olması bu vaziyeti ağırlaştırmıştır.

Bilhassa fazla masraflı olan büyük koyunculuk, nispeten az masraflı olan köylü koyuncululuğuna kıyasla daha müşkül vaziyettedir. Bu vaziyetin devamı halinde büyük

1 Çiftçilere ait üzeri dam ile örtülü yerler. (Y.N.)

2 Bir mülkün tasarruf ve sahip olma hakkını başkasına terk etme. (Y.N.)

3 Bu hesap İktisat Müşaviri Şefik Bey'den.

koyunculuk yapanların yavaş yavaş işlerini bırakmaları muhtemel görünür. Koyun ve keçi yetiştirilme işi memleketimizin başlıca himayeye değerli görünür bir işidir.

Sanayii himaye için hükümetçe takip olunan görüşün, memleketin başlıca servetini teşkil eden hayvancılığı teşvik için de takibi uygun olur.

Muamele vergisi bahsinde de kaydedileceği üzere sanayi erbabının Teşviki Sanayi Kanunu ile temin ettikleri istifadeden başka bir de muamele vergisinin kaldırılması söz konusu olurken, yukarıda zikredilen arazi vergisinin tarzından zaten şikâyetçi olan köylünün sayım yükünün hafifletilmesi çok fayda temin eder. Bununla beraber, hazinenin mühim kuvvetini teşkil eden bu vergiden azami istifade de lazımdır. Tedbir olarak hayvani mahsullerin her seneki ortalama fiyatına göre belli birkaç derece ve oran veya emsal üzerinden azalıp çoğalan bir vergi tahsil edilmesi şekli hata gelir.

Küçük ve büyük koyuncular hayvan mahsullerinin en çok ve en az ve orta derecede para etmesi şıklarna göre bu fiyatla orantılı bir vergi vereceklerinden emin olursa, memleket koyun ve keçileri çoğalır. Bu seneki kış mevsiminde et fiyatlarının ucuzluğu koyun sahiplerinin mallarını elden çıkarmasına bir işaret gibi görülebilir. Çift hayvanlarından vergiyi kaldırmak pek çok fayda temin eder. Bütçedeki değeri buna imkân vermezse hiç olmazsa bütün ehli hayvanat vergisinin yüzde elli indirilmesi lüzumludur.

C - MÜSAKKAFAT VERGİSİ¹

1- Bu vergide yapılması faydalı olacak değişiklikler sırasıyla şöyle düşünülür. İlk yapılacak iş esasen muaf iken yakınlarda vergiye tabi kılınan zürrai müsakkafatın² tekrar muafiyetinin teminidir. Bu meselede mühim bir nokta vardır. Evvelce muaf olan zürrai müsakkafat 927 senesinden beri tekrar vergiye tabi tutulmuş, fakat henüz kayıt yapılmayan bazı yerlerde bu vergi senelerce tahakkuk ettirilmiş (Trabzon'da olduğu gibi). Yeni kayıt yapıldıkça kanunun, yürürlük tarihine kadar genişletilerek geçmiş senelerin vergileri toptan istenilirse pek ağır oluyor. Verginin esası kaldırılırken, geçmiş senelere ait kaydı yapılmamış yerler hesaplarının tasfiyesi pek lüzumludur.

2- Komisyonlarca gayrisafi gelir olarak tespit edilen miktarlardan bina amortismanının çıkarılması ve hatta cüzi dahi olsa binde tespit edilecek bir oran üzerinden sürekli tamir bedelinin de tahmini gelirden düşülmesi.

3- Karışık olan itiraz şekil ve muamelelerinin ve Müsakkafat'ta yapılacak değişikliklere ait esasların mükellefin aleyhine olmayacak bir tarza sokulması.

4- Sahibinin bizzat ikamet ettiği meskenler için tenzilât yapılması temenniye değer görülür. Eğer muamele karışıklığı sakıncası yoksa bu tenzilât başka akar binası olmayan tek ikamet sahipleriyle de sınırlandırılabilir.

1 Müsakkafat: Üzeri dam ile örtülü olan yerler. Müsakkafat Vergisi Kanunu 26 Haziran 1910 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Genellikle o yerde geçerli olan kira bedelleri oranına göre belirlenen gayrisafi gelire dayandırılmıştır. Bütçe Encümeni'nin 14 Haziran 1931 tarihli raporu ile Meclis Başkanlığı'na sunulan yeni tasan 22 Haziran'da görüşülmeye başlanmış, 4 Temmuz 1931'de adı Bina Vergisi Kanunu olarak değiştirilerek kabul edilmiştir. Bina Vergisi Kanunu 29 Temmuz 1976'da Emlak Vergisi Kanunu'yla yürürlükten kaldırılmıştır. (Y.N.)

2 Çiftçilere ait üzeri dam ile örtülü yerler. (Y.N.)

5- Büyük bir şehir olan İstanbul'un kaydı üç komisyona havale edilmiş. Bu muamele bu kadar az komisyonla uzun seneler (yaklaşık on sene kadar) sürüncemede kalacak ve İstanbul'da Müsakkafat Vergisi'nin birbirlerine oransızlığından, haksızlığından devamlı şikâyet olunacaktır. İstanbul ve havalisi için komisyonların şimdiki-nin en az üç misline çıkarılması lazımdır ki, bu iş birkaç senede yetişsin.

D - KAZANÇ VERGİSİ

Bu vergiye ait şikâyetler ve hatıra gelen tedbirler şu yolda özetlenir:

1- Maktu¹ yani kira bedeli üzerinden vergiye tabi olanların vergi oranı ve gayri-safi kazanç üzerinden vergi verenlerin matrahlarının tayinine esas olan emsal oranları ağır görülüyor.

2- Beyannameye tabi kısımda bilhassa tek ve az maaşlı küçük memurların büyük ölçekte vergi oranlarını tespit hususunda şahsi takdirleriyle hareket etmeleri şikâyet zemin oluyor. Bu şekil yüzünden birçok suiistimallerden ve memurla müessesenin uyushması neticesi olarak hazinenin mühim zararlara uğradığından bahsediliyor.

3- İstanbul'da bir konserve fabrikası dilekçe ile müracaat ederek fabrikanın muamelelerini idare için hariçte tutulan yazıhaneden, ayrıca kazanç vergisi istendiğini ve bunun yeni bir usul olarak tatbik edildiğini ve kanunda açıklık olmadığı halde yeni konan bu usul icabınca yazıhaneden dört senelik vergi istendiğinden şikâyet etti.

Benzer vaziyette bulunan diğer bir imalathane aynı mesele için Devlet Şûrası'na² müracaat ederek lehine karar almış. Bu karara dayanılarak Maliye'ye yapılan müracaata karşı "Her müessese Devlet Şûrası'ndan¹ ayrı karar alacaktır" cevabıyla karşılaşmış.

Bir kere bu yazıhaneden vergi almak lazım idi ise, dört seneden beri alınmalı idi. Lazım gelmiyorsa şimdi birden dört senelik istemek, bu müessesenin hesaplarını altüst eder. Bundan başka benzer vaziyet için alınmış kararlar esas tutularak iş sahipleri yorgunluğa ve zarara sokulmaz.

Tedbir:

1- Maktu kısmın, mesela bin lira kiraya kadar genişletilmesi, fakat buna karşılık vergi kazanç şartına bağlı olmadığı için mahiyetinde mevcut olan ağırlığı hafifletmeye yaramak üzere vergi oranının azaltılması.

2- Bankalar, imtiyazlı şirketler ve anonim şirketler gibi bilanço üzerine hesaplarını kapayan müesseseler vergilerinin, bilanço üzerinden ve memur tarafından hiçbir inceleme yapılmadan ödettirilmesi ve belli bir mühlet zarfında Maliye ve İktisat Vekâletlerinden birer yüksek memurdan meydana gelen bir heyet tarafından, vergi bakımından bilançoların etraflıca incelenmesi; ve az vergi vermek için yanlış bilanço yaptıkları, bu suretle tahakkuk edecekler hakkında mühim cezalar (nakdi vesaire) konması.

3- Beyannameye tabi kalacak diğer ticarethaneler vesairenin vergilerini tespit için tek memur sisteminin katiiyen terki ve bu işin biri -imkâna göre- İktisat Vekâleti veya ticaret odalarından (bilhassa büyük ticarethaneler için her halde komisyonun bir üyesinin ticaret işinden anlar olması çok faydalıdır) olmak üzere üç üyeli komisyonlara verilmesi.

1 Mükellefler arasında ayırım yapmaksızın, herkesten bir ölçüye bağlı olmadan, sabit tutarda alınan. (Y.N.)

2 Danıştay. (Y.N.)

E - DAMGA VERGİSİ

Her sınıf vatandaşı alakadar eden bir gelir kaynağıdır. Mevcut usuller herkesi bıktırarak ve şahsi takdirlere yol açacak şekilde fevkalade yanlıtıdır. Hatta bizzat damga memurları dahi hangi ahvalde hangi tür pul tatbik olunacağını açıklıkla kestiremezler. Bunun hazineye temin ettiği senelik gelirin yekûnu 7 ila yedi buçuk milyon lira olup aynı yekûnu temin edebilecek ve yeni ihtiyaca tekabül edebilecek basit şekillerin bulunması ve bir an evvel tatbik edilmesi temenniye değer. Bu suretle herkes hangi ahvalde ne kadar pul yapıştıracağını bilecek ve birçok vatandaşlar bundan memnun ve faydalanmış olacaklardır.

F - MUAMELE VERGİSİ

Şehir ve kasabaların ve sanayi erbabının alakadar olduğu dahili muamele vergisi üzerinde çok propaganda yapılmıştır. Vergilerin yukarıdan aşağı incelenmesi esnasında, vasıtasız mükellefiyetin ağır kısmının daha ziyade köylü ve çiftçi üzerinde bulunduğu hakikati ortaya çıkıyor. Bunlar vasıtalı vergilere de yaşayışlarının genişliği derecesinde iştirak ediyorlar. Buna karşılık Teşviki Sanayi Kanunu'ndan istifade ederek gümrükten, kazanç ve müsakkafat vergilerinden tamamıyla muaf olan ve ayrıca birtakım kolaylıklar yapılan sanayi erbabının yükü yalnız dahili muamele vergisinden ibarettir. Memlekette sanayinin teşviki fikri çok kıymetli olmakla beraber bu fikrin köylü ve çiftçi aleyhine nihayetsiz bir genişlikle tatbikinde isabet yoktur. Yaşamak için nihayet ve en az 200 milyonluk bir gelire muhtaç olan yeni devleti, muamele vergisi aleyhine hazırlanmış olan havanın tesiri altında bu paradan mahrum etmemelidir.

İstanbul ve seyahat mıntıkasında gezilip görülen sanayi müesseseleri yüzde on beş ile otuz arasında safi kâr temin ettiklerini söylemişlerdir. İhtimal ki safi kazançları bu ifadelerin de üstündedir. Birçok himayelerden başka bunlar için dahili muamele vergisinden de tam muafiyet lüzumsuzdur.

Bu esasi görüş göz önünde tutularak muamele vergisi hakkında tatbiki ihtiyaca uyacak hareket tarzı şu suretle düşünülür:

1- Yekûnu zaten çok bir şey tutmayan yüzde iki buçuk ihracat vergisinin tamamıyla ilgası uygun olur.

2- Dahili muamele vergisinin en çok yüzde ellisi kaldırılmalıdır. Hiç olmazsa diğer yansı (bittabi karşılığında prim verilmeksizin) bırakılmalıdır.

3- Dahili muamele vergisi yerinde bırakılınca, imal maddelerinin yer ve şekil değiştirildikçe mükerrer vergiye tabi tutulması şekli kaldırılmalıdır. Bu verginin tahakkuku şekli yeniden incelenerek usule ait şikâyetleri bertaraf edecek bir yol bulunmalıdır.

4- İthalata ait muamele vergisi devam etmelidir. Fakat şimdiki gibi gümrükten ayrı olarak belli yüzde oranla tahsil edilmesi devleti fazla memur kullanmaya ve birçok fena muamelelere sevk ediyor. İthalatçıları da fazla muamelelere maruz bırakıyor.

Eğer yabancılarla yapılmış olan ticaret antlaşmalarının¹ kayıtları bizi bağlamazsa, ithalat eşyasından alınan muamele vergisini yüzde oranında gümrük tarifelerine

¹ Cumhurbaşkanlığı Arşivi kopyasında "antlaşmalarının" sözcüğünün aslı olan "muahedelerinin" yerine "muamelelerinin". (Y.N.)

ilave ederek tahsil etmek çok faydalı ve pratik olur. Bu şekilde aynı zamanda devletin bazı maddelerde takip ettiği himaye görüşü de bozulmaktan kurtulur. Şimdiki şekilde hafif ve ağır tarifelerle gelen malların hepsinden kıymet üzerine yüzde maktu¹ bir muamele vergisi alınıyor ki, bu hem hakka hem de himaye fikrine muhaliftir. Ahdi bir sakınca olmadığı takdirde, aynı zamanda genel gelirin de azaltılmaması için itihalat muamele vergisi olarak konulmuş yüzde altı oranının hasıl ettiği yekûn ne ise bunun genel gümrük gelirine oranı derecesinde gümrük tarifeleri matrah kabul edilerek ayrıca hesap ve tahsili iyi olur.

5- Muamele vergisinin konulmasına başlangıç olan 927 senesinden bu verginin değiştirileceği 931 senesine kadar geçen seneler zarfındaki mükelleflerin vergi borçlarıyla bütçelere konmuş olan karşı prim muameleleri süratle tasfiye edilmek gerekir. Tasfiye için aşağıdaki tarz düşünülebilir:

927 senesinden tasfiye edilecek bir şey yok görünüyor. 928'den mükellefler öedikleri yüzde birden kalan yüzde beşini borçlu bulunuyorlar. 929 ve 930 vergilerini vermiş ve vermektedirler. Buna karşılık devlet 928, 929, 930 senelerinde birer milyon prim bütçeye koymuştur. Bu paraların Sanayi Bankası'na verilip prim yerine hak sahiplerine hisse senedi verilmekten ise, bu üç milyonu 928'den mükelleflerin mevcut borçlarına mahsup etmek, hem pratik hem de alakadarları memnun edecek bir hareket tarzı olur. Aksi takdirde kanunun vaadi hilafında vergilerini nakden vermek ve primler karşılığını hisse senedi olarak almak vaziyetinde kalırlar. Geri kalan 929, 930 seneleri için tahsil edilmiş ve edilmekte olan dahili muamele vergisi karşılığı olan primlerin ödenmesine hazinenin takati müsait olmadığı görülmektedir. 928 prim alacaklarının yukarıda yazıldığı şekilde bir defada mahsubundan sonra son iki senelik prim talebinden vazgeçmeleri muhtemeldir. Sanayi erbabından bazılarıyla bu konuda görüşüldüğü zaman 928 vergi borçlarının mahsubu karşılığında 929, 930 prim talebinden vazgeçmeye eğilimli oldukları hissedilmiştir.

G - YOL VERGİSİ

Bu vergi hakkında işitilen şikâyetler sekiz liralık nakdi verginin ağırlığıdır. Şikâyetçilerin ifadesine göre bu paraya maarif hissesi olarak üç liranın ve bazı vilayetlerce de mahalli yollar için iki liranın eklenmesi vergiyi daha ağır yapıyor. Ancak bu verginin aslı bedeni hizmet olduğuna ve beden mükellefiyetlerini yapanlardan para alınmayacağına göre, bu şikâyet mahal olmamak lazımdır. Bu noktada evvelce para vermek üzere kaydedilmiş bulunanların, daha sonra para tedarik edemeyerek beden çalışmak istedikleri zaman, bu son taleplerinin kabul edilmesi usulü konursa teorik olarak mevcut şikâyetler kalkar. Fakat tatbikattaki bazı müşkülât nazarı dikkate alınarak vergi aslının on gün yerine, sekiz gün bedeni hizmet veyahut sekiz lira yerine, altı lira nakde indirilmesi vaziyette esaslı bir kolaylık yapar. Maarif için tahsil edilen üç liranın büsbütün yol işinden ayrılarak bu vergiden düşülmesi münasip olur.

* * *

Bazı vergi meseleleri hakkındaki görüşlerin bu suretle tespiti sırasında mühim bir noktayı da kaydetmek faydalı olur:

1 Mükellefler arasında ayırım yapmaksızın, herkesten bir ölçüye bağlı olmadan, sabit tutarda alınan. (Y.N.)

Tamamı devletin mali kudretiyle mükelleflerin ödeme kabiliyetleri ve nihayet memleketin hayatyeti üzerinde fevkalade tesire sahip olan mali kanunların vilayetlerde en son tatbik vasıtası olan defterdarlar, tahsil seviyesi noktasından çok aşağıdırlar. Bunlar arasında yüksek tahsil görmüş yalnız birkaç zat (63 defterdardan yalnız üçü) vardır. Keza mal memurları arasında orta tahsil görmüş olanlar hemen yok gibidir.

Mali kanunlar ne kadar mükemmel yapılsa yapılsın bunları eksiksiz anlamak ve devletle mükellefin haklarını takdir eden bir zihniyetle tatbik etmek için liyakatli defterdar ve mal memuru yetiştirmek meselesi, vatanın mali geleceği bakımından alınacak tedbirlerin başında kabul edilmelidir.

III - GÜMRÜK İŞLERİ

İstanbul'da uzunca müddet kalmak, gümrük işleri hakkında epeyce mühim yankıların bize intikaline sebep oldu:

1- Memleket dahilindeki ticarete gümrük beyannamelerinden şikâyet edilmekte ve buna misal olmak üzere pek tuhaf gariplikler naklolunmaktadır. Mesela İstanbul'dan Heybeliada'ya giden bir motorun, oradan birkaç teneke benzin tedariki için Büyükkada'daki gümrük memurundan birtakım muameleler yaptırması lüzumu söylemiyor. Diğer taraftan bu beyannamelerin yalnız formaliteden ibaret olduğu ve eğer bundan bazı faydalar umuluyorsa tatbik şekline göre bu faydaların asla temin edilemediği ifade olunuyor. Memur boş beyannameyi imza ediyor. İş sahibi istediği gibi dolduruyor. Anlayamadığımız başka faydalar yoksa, zaten işleri çok olduğu için muameleye yetişemeyen memurların ve beyhude işgal edilen halkın bu gibi lüzumsuz kulfetten kurtarılması lazımdır.

2- Tarife tatbikatında sabit miktarı bulunmaması tüccarın gümrük münasebetlerinde olduğu kadar, giren malın memleket dahilindeki satışında da tüketiciler aleyhine ağır vaziyet yapıyor. Tarifenin, Vekâlet'çe her zaman ve her yerde aynen tatbikini temin edecek bir açıklıkla yorumlanması lazımdır. Getirilen bir maldan bir defada 45 kuruş gümrük alındığı halde, aynı mal için ikinci defada 400 kuruş gümrük alınıyor. Cinsi evvelden tayin edilmiş olan bir malın hangi tarifeye tabi olacağı evvelden kati ve açık olarak bilinmelidir.

3- Memur olanlardan bazılarının gümrükte açılacak sandıkları işaret ederken içinde kaçak veya kıymetli olan eşyaları işaretlemedikleri ve daha evvel hazine aleyhine gümrük komisyoncularıyla uyuştukları rivayet olunuyor.

Bunun önüne geçecek pratik bir teftiş çaresi düşünülürse iyi olur.

4- Gümrük hamallarının, eski ihtiyar hamalları beslemek ve birtakım adamlara pay ayırmak için fazla kazanmak mecburiyetinde bulundukları ve bu yüzden malların gümrük hamaliyesi ağır olduğu söyleniyor.

5- Sanayi teşvikinden istifade eden müesseselerin getirdikleri makine ve hammaddeleri gümrükten çıkarmak için verdikleri depozitoyu geri alma hususunda çok gecikme ve müşkülata maruz kaldıkları, ziyaret edilen sanayi müesseselerinin birçoğu tarafından ifade edilmiştir. Bu yüzden depozitoların faizini kaybettiklerini söylüyorlar. Maliye ile İktisat Vekâletlerini alakadar eden bu iş için her iki Vekâletin pratik bir çözüm şekli bulmaları mümkündür.

6- Küçük ve büyük sanayi, Teşviki Sanayi Kanunu'ndan istifade ederek makine-lerini gümrükten muaf olarak geçiriyorlar. Şu halde yalnız el ve ev sanayii makine-leri ve teferruatı gümrüğe tabi kalıyor. Halbuki bu küçük sanatlar da aynı derecede himaye ve teşvike muhtaçtır. Mevcut muafiyet, küçük büyük her tür sanayi makine-lerini kapsamak suretiyle bu istisna durumu kaldırılrsa, yukarıda beşinci maddede zik-redilen sakıncanın makinelere ait depozito müşkülâtı da ortadan kalkar, diğer taraf-tan da miktarı pek çok olmayan el ve ev sanatlarının gelişmesine yardım edilmiş ola-cağı bir düşünce olarak hatıra geliyor.

7- Bir kiloluk koliler her memlekette bir mektup gibi basit merasimle ve süratle sevk olunduğu halde memleketimizde bu muamelenin müşkülâtından ehemmiyetle bahs olunuyor. Bundan başka bazı tüccarın aciliyet vesaire gibi sebeplerle getirttikle-ri bu kolilerin bazen iki ay geciktiğinden şikâyetler vardır. Küçük görülen bu işin tan-zimi birçok halkı ve tüccarı memnun edecektir.

8- Paket gümrüğü muamelesinde de bir kolaylık olmak lazımdır. Halbuki bu pa-ketler, tonlarla gelen büyük eşyaların tabi olduğu gümrük hüküm ve usullerine tabi bulunuyor. Bu işin de kolaylaştırılması ve süratlendirilmesi her sınıftan pek çok in-sanları memnun edecektir.

9- Gümrük komisyoncuları imtihana tabi tutulduktan sonra aradan çıkan eski ve çoğunlukla gümrük muamelesi üzerinde oyun oynayan, kaçakçılığa alışmış komis-yoncular muvazaa ile yine iş görmekte dirler. Bunlar mal sahibi tüccarların muvaza-alı cirolarına dayanarak, mal sahibi gibi bizzat gümrükten mal çıkarmaktadırlar. Ya-zılan sakıncalardan başka bu hareket yüzünden imtihan vermiş iyi ve liyakatli komis-yoncular da mağdur oluyorlar. Bu muvazaalı vaziyete imkân vermemek için, mal sa-hibi gibi müracaat eden eski komisyonculardan gösterdikleri ciroya göre kazanç ver-gisi aramak usulünün konulması bir tedbir olarak hatıra gelir.

10- Gümrük resminin tahakkukuna alakadar olan "tarife, muayene, muhafaza" gi-bi dairelerin aralarında meşrulaştırılmış ve kaide şekline getirilmiş bir suiistimal alış-kanlığı altında bulundukları ve bir şube veya büronun belli bir devirde elde edilen bu gayri meşru kazancı, aralarında taksim eylemekte bulundukları kuvvetli bir rivayet halinde söylenmektedir.

11- Dokuma sanayimizde kullanılmakta olan merserize iplikler düşük bir gümrük resmiyle ithal edilmektedir. Bu nevi ipliklerin memleketimizde de imal edilmeye başlandığı Kazlıçeşme fabrikasında görülmüştür. Yapılan merserize miktarları usulen incelenerek dahili imalat miktarı, dokuma sanayimizin ihtiyacını talep edilen oran dahilinde tatmin edecek derecede görüldüğü takdirde, bu maddenin de himayeli tari-fe içine alınması münasip olur.

12- Memlekete ithal olunan ve hammadde olarak kullanılan levha ve parça halin-deki krep kauçuk ile lastikten mamul muhtelif cins ayakkabılar aynı gümrük resmi-ne tabi bulunmaktadır. Bu halin kunduracılık sanayimize zarar verdiği ve yabancı mamullerine rekabet imkânını ortadan kaldırdığı İstanbul kunduracıları tarafından haklı olarak ifade edilmiştir.

Mamul ayakkabıların krep kauçuğa oranla daha ağır gümrük tarifesine tabi tutul-ması pek lüzumludur.

Netice:

İçine girilmez bir ihtisas dairesi anlayışıyla maliye müfettişlerinin de sık sık uğramadığı Gümrük Umumi İdaresi'nin bizce görülüp yukarıya yazılan veya tarafımızdan görülmeyen detlerini halletmek memlekete kâr ve ferahlık verecektir.

IV - FARKLI NOTLAR

1 - İKTİSAT

A- Fabrika ve atölyelerde bulunan muhtelif makineler teminat gösterilerek borçlanma usulü yoktur. Diğer taraftan sanayi kredisinin kıtlığı da malumdur. Bazı başka memleketlerde yapıldığı gibi bizde de sanayide kullanılmış muhtelif makinelerin ipotek edilebilmesi imkânını temin edecek hükümler konulması faydalı olur.

B- Yeni Teşviki Sanayi Kanunu'nun yürürlüğe konulması ile gelişmeye başlayan ipek ve pamuk dokumacılığı daha parlak bir geleceğe aday ise de, muhtelif cins kumaş ve iplikleri boyayabilmek; ve aynı zamanda ipek ipliklerine kimyevi birtakım usuller ile kalınlık ve ağırlık vererek yüzde altmış istifade teminine yarayabilecek aletler ve kumaşları boyamak ve ütülemek için icap eden makineler pek yüksek bedelle tedarik edilebildiğinden, yeni kurulmaya ve gelişmeye başlamış olan fabrikalarımız, sermayeleri müsaade etmediğinden bu makinelerden mahrum bulunmaktadır. Bu hal maliyet kıymetlerini ve kumaşlara kâfi zarafeti veremediğinden yabancı malların revacı devam ediyor.¹

Diğer taraftan, tamamı küçük ve fakir esnaftan ibaret olan pamuk dokumacılığı da, ipekli dokuma tesis edenler gibi boyama ve ütüleme tesisatına muhtaç olduktan başka, çözmeleri temin ve merdanelere sarmak, masuraları doldurmak gibi muhtelif işleri yapacak alet ve edevatın tedarikinde de mali çapları müsaade etmediğinden gelişmemektedir.

Bütün bu sanayi için bu işleri toptan görececek bir merkezin tesisi elzem görülmektedir. Bu tesisin sermayesine Sanayi Bankası ile alakadar sanayi sahipleri iştirak edebilir.

C- Baytar, orman ve ziraat yüksek mekteplerinden mezun olup devlet hizmetinde bulunanlara verilmekte olan maaşlar, diğer yüksek mekteplerden mezun olanlara göre pek azdır. Baremin bu noktasının düşünülmesi uygun olur.

2 - MAARİF

A- Eski bir kanun icabınca emekliliklerini Maliye'ye veren ve emekli maaşlarını genel bütçeden alan ilköğretim muallimlerinin son zamanda yapılan bir kanuna göre emekli maaşlarını vilayetler hususi bütçelerinden almaları kararlaştırılmış. Emeklilik muameleleri eski kanunun cari olduğu zaman zarfında yapılmış olan yüz kadar muallim varmış. Maliye Vekâleti bunların maaşlarının özel idarelerden verilmesi lüzu-

1 Cümle belgede bu şekildedir. (Y.N.)

munu ifade etmekte ve vilayetler de bütçelerine tahsisat koymaktadır. Senelik yekûnu mühim olmayan bu paranın hangi merciden verilmesi lazımsa, bir an evvel tespiti bu muallimleri memnun edecektir.

B- Trabzon'da marangozluk, kunduracılık sanatları epey ileridir. Rusya ile ticaret münasebetlerinden mahrum kalan Trabzon ve civar sahiller çocuklarının istifadeleri için bu sanatları öğreten bir sanayi mektebinin Trabzon'da açılması çok faydalı olacaktır. Halkı da memnun edecektir.

C- Millet mekteplerinde yeni harfleri okuma yazmayı öğrenenlerin, öğrendiklerini unutmakta oldukları ifade ediliyor. Bu tabakanın okumasına tahsis edilmek üzere faydalı bilgileri ihtiva eden, okuması kolay bir tarzda basılmış küçük kitapların parasız dağıtılması esaslı bir ihtiyaç olarak gösteriliyor.

3 - ADLİYE

A - İcra ve İflas Kanunu

Bu kanuna ait meselelerden "hapsin" iadesine ait kısmı bankalarca, rehin veya ipotek üzerine muamele yapanlarca talep edilmiyor. Köylülerden bir kısmı, hapsin kalkmasını, verip de tüketemedikleri faizlerle büyümüş borçlardan kurtulmak için vesile yapmışlardır. Fakat bazı köylüler istedikleri krediyi serbestçe bulmak için para sahiplerine emniyet verecek olan hapsin iadesini ister görünmüşlerdir. Hapsin iadesi söz konusu olamayacağı ifade edilmiş bulunduğu göre burada duramayız. Fakat ihtiyati haciz konulmasındaki eski şeklin iadesi alacaklı için epeyce mühim bir emniyet vasıtası olacak gibi görünüyor.

Yeni kanunda biraz uzatılmış olan icra müddeti eski haline inerse itiraz zemininin belli başlı bir sebebi daha kalkmış olur. Tebliğin gazetelerden başka bir de ikametgâha yapılması için katlanılacak pek küçük yeni masraf, bu şeklin temin ettiği faydaya karşı çok görülmez.

B - Tebliğ, İcra İşleri

Yeni kanunlarla çalışan mahkemelerin esaslı olan tebliğ için süvari mübaşir teşkilatı her yerde bir lüzum olarak söylenmiştir. İlama bağlanan hükümlerin icraları bahsinde, memur noksanından veyahut bu vazifede çoğunlukla vekâleten çalışan kâtiplerin liyakatsizliğinden mühim şikâyetler işitilmiştir. Mahkeme kâtip kadrolarının boşluğu hasebiyle, hükmü verilmiş birçok işlerin ilamlarının yazılmadığı ve bu yüzden icralarının çok geciktiği ve bu mühim vaziyetin gittikçe ağırlaşacağı söylenmiştir. Adliye yazı makinesi gibi basit bir sebep işlerin gecikmesinde mühim etkindir.

C- Yeni Medeni Kanun'un koyduğu vesayet işi, bugünkü tatbikat itibariyle fena bir haldedir. Bize bu konuda acı şeyler hikâye edilmiştir.

4 - SİHHİYE

Memleket hastanelerinin birçoğu kadro ve malzeme noktasından zayıf vaziyette-dir. Bunları tamamlamayı herkes arzu ediyor. Fakat vilayet bütçelerinde bu mühim işe tahsis edilen paranın oranı çok düşük olduğundan bir çare bulunamıyor. Bu oranı çoğaltacak bir imkân aramak lazımdır.

5 - MALİYE

A- Tayyare yardım parası: İskele, liman ve borsalarda vergi şeklinde tayyare yardım parası alındığından şikâyetler vardır.

B- Emekli ve yetim ve dul maaşlarının tahsis işinin senelerce süründüğünden ve hatta üç, beş, sekiz seneden beri yapılan takibata rağmen maaş tahsisi muamelesinin bitirilmediğinden şikâyet olunmaktadır.

Çalışmayacak bir hale gelmiş veya erkeklerini kaybetmiş bulunmak hasebiyle geçim vasıtaları esasından darlaşmış olan bu gibi hak sahiplerinin tahsis muamelesinin uzayıp gitmesi dolayısıyla bir kat daha sıkıntıya düşmelerine mahal bırakılmamak için, muamelelerin süratle maaş tahsisini temin edecek şekilde düzeltilmesi münasip olur.

C- Maaş cüzdanlarından başka hiçbir mali itibar ve teminatı bulunmayan ve hastalık gibi fevkalade sıkıntılı zamanlarında ancak bu teminat karşılığında istikraza¹ müracaat zaruretinde kalan emekliler ile yetimler ve dulları ayda yüzde on ve faizin peşin alınması dolayısıyla neticede senede yüzde 171 gibi çok fahiş faizlerden kurtarmak için bunlara Emniyet Sandığı ve Emlak ve Eytam Bankası gibi milli yardım müesseseleri tarafından maaş cüzdanları karşılığında borç verilmesi arzu edilir. İstanbul sarraflarına esir vaziyete düşen ihtiyarların, dul kadınlar ve çocukların vaziyetlerindeki feccat bu yoldan düzeltilmiş olur.

V - SON DEĞERLENDİRMELER

Bu notlarda, tatbiklerinde fayda tasavvur edilen şeyler özetlendi. Bundan sonra göreceğimiz yeni seyahat sahalarında da bu defa kaydedilen ve edilmeyen meseleler üzerinde durulacaktır. Alınacak tedbirler içinde büyük ve mühim şeyler olduğu gibi, görünüşte ufak, yapılması nispeten kolay ve fakat devletin kuvvet ve emniyetini artıracak veya her sınıftan çok miktarda halkın memnunluğuna, Fırka'mıza, hükümetimize ısınmasına sebep olacak noktalar da vardır. Mesela vergilere temas eden meseleler, hazinenin kuvvetine ve devletin hayatına tesir itibarıyla büyük işler sırasında değerlendirilir.

Başka yerlerin de ihtiyaçlarını dinledikten sonra fikir halinde notlara koyacağımız kredi ihtiyacının temini ve harici ticaretin tanzimi gibi şeyler de pratik tedbirlerini bulmak noktasından güçlük ve ehemmiyet arz eden işlerdendir.

1 Borçlanma, borç alma. (Y.N.)

İdare ve Adliye'nin İşbirliği

Fakat devlet kuvvetini ve inkılabın emniyetini muhafaza etmek için acele yapılması güç olmayan bazı işler de vardır. Vilayetlerin idare otoriteleri ile Adliye teşkilatı arasında zararlı bir dayanışma yokluğu ve bundan fazla olarak bu iki teşkilat arasında karşılıklı emniyetsizlik ve nüfuz rekabeti ve hatta bir nevi husumet hemen her yerde dikkat nazarına çarpıyor. Mevcut kanunlar, nizamlar ve usuller her ne olursa olsun hakiki görüşün bir ifadesi olan bu vaziyeti derhal düzeltmek lazımdır. Mesele yalnız valilerin savcılarını vazifeye sevk edebilmelerine mâni olduğu söylenen yeni kanun hükümlerinin şeklen değiştirilmesinden ibaret değildir. Belki hükümette Dahiliye ve Adliye Vekilleri tarafından temsil edilen iki dairenin vatanın her tarafında tek kuvvet gibi hareket etmelerini temin edecek bir zihniyetin bir an evvel tesisi lüzumludur. Mahkemelerin mutlak dokunulmazlık ve bağımsızlığı üzerinde söz yoktur. Fakat bir valinin siyasi ve idari icaplarla savcılarını derhal harekete getirmesi, hazırlık ve ilk tahkikat devirlerinde inkılabı ve devletin kuvvet ve emniyetine ait olan küçük büyük her meselede görüşünü dinletebilmesi mühim bir ihtiyaç halinde ortaya çıkıyor. Dahiliye ve Adliye'nin yalnız merkezde ve hatta yalnız vilayetlerde değil, bağlı yerlerde ve şehir, kasaba sokaklarında göstereceği kuvveti ve süratli bir işbirliği manzarası bütün tedbirlerimizin başında temini zaruri olan bir iştir.

Halk Şikâyetleri

Hükümeti ve Fırka'yı zayıf düşüren mühim sebeplerden birisi de halk şikâyetlerinin ve Fırka teşkilat temennilerinin kayıtsızlığa maruz kalmasıdır. Halktan gelen müracaat ve şikâyetler devlet teşkilatımızda daima esaslı bir yankı yeri bulmalıdır. Hükümete gelen her müracaat ve şikâyet tali memurların değil, bizzat vekilin (veya mahallinde valinin) imzalayacağı (olumlu veya olumsuz olsun) gerekçeli bir cevapla karşılanmalıdır. Bu cevap şikâyet konusunun ehemmiyeti derecesinde çabuk verilmelidir. Bu lüzumu ortaya koyan bir misal olarak Trabzon'un Sürmene¹ ait olarak gördüğümüz bir arazi davası kayda değer. Bir zat elindeki iki buçuk dönümlük bir tapu ile mahkemeden birkaç yüz bin dönümlük ve içinde birkaç köyü bulunan bir arazinin mülkiyeti hakkında haksız ve hayret verici bir ilam alıyor. Bu arazi dahilindeki köylüler haklarını arıyorlar.

Mesele Vilayet'ten Vekâlet'e yazılıyor. Bir taraftan köylülerin evleri yıkılmaya başlanıyor. Fakat aylar geçtiği halde hiçbir devlet makamı bu mesele hakkında bir cevap vermiyor.

Bu seyahatteki temaslar bize halk şikâyetlerinden devlet işlerinin nasıl yürüdüğünü anlamak faydasının çıkarılabileceğini gösterdi. Şikâyetler tek tek incelenmekle beraber, bunların mahiyetlerine göre tasnifinden sonra vücuda gelecek tablonun toptan değerlendirilmesi büyük halk tabakalarının hangi ıstıraplarla yüklü olduğunu gösteriyor.

1 Burada bir sözcük atlanmış olmalı, "kazasına" olabilir. (Y.N.)

Fakat teşkilatımızın teklif ve temenni edeceği işlerle hükümete gelen şikâyetlerin mesela üçer veya altışar aylık özetler halinde Fırka ve Heyeti Vekile toplantılarında özel olarak değerlendirilmesi ve incelenmesi bir usule bağlanırsa çok istifadeli neticeler alınacağı muhakkaktır. Diğer taraftan bu şikâyetler halkın hangi noktalarda aydınlatılmaya muhtaç olduğunu gösterir.

Buna bir misal olmak üzere Edirne'de bir günde verilmiş olan dilekçelerin nelere ait olduğunu gösterir bir mukayese tablosu aşağıya alınmıştır.

Dilekçe miktarı	İhtiva ettiği iş	Yaklaşık yüzdesi
93	İşkân	37
69	Maaş (şehit maaşı)	29
44	Mektep (parasız yatı mektepleri)	18.5
13	Fuzuli yardım	6
7	Cezadan affı (mahpuslardan)	3
5	Memuriyet	2
4	Vazife ve iş	1.5
3	Arazi talebi	1.5
1	Ev istiyor	0.5
1	Evinin tamiri	0.5
1	Zarar tazmini	0.5

Yekûn... 241

İşkân ve Yetim Dul Maaşları Meselesi:

Bu tablodaki şikâyet esasları sırasıyla takip olunursa, mübadele ve iskân ile muhassasatı zatiye¹ işlerinin bir an evvel düzeltilmesi zaruri olan bozuk ve sürüncemede kalmış meselelerin başında olduğu görülür. Bu işler memleketin her tarafında pek çok vatandaşın her gün herkesin merhametini çeken ıstıraplarını ifade ettiği için hükümet ve Fırka aleyhinde fena hükümlerin yer tutmasına sebep oluyor. Mübadillere² dağıtılan emlakın kati mülkiyeti meselesinin halledilmemesi ve tapu harçlarının bir defada istenmesi gibi noktalardan alakadarlar şikâyetçidir. Bu arada, hatta hakkından fazla emlak almanın yolunu bulmuş olan insanlar da haksız yere söylenmek fırsatını buluyorlar. Tesiri çok kapsamlı olduğu kadar tatbikatı teferruatlı ve tedbirleri çeşitli olan mübadele ve iskân meselesi hakkında seyahate iştirak eden Dahiliye Müfettişi'nde esaslı incelemeler ve teklifler vardır. Pek çok vatandaş alakadar eden bu meselelerin uzatılmaması lazımdır.

1 Özel ödenek. (Y.N.)

2 Mübadil: Lozan Antlaşması ek protokolü uyanınca Türkiye'deki Rumlarla değiştirilerek Yunanistan'dan getirilen Türklere ve Yunanistan'a gönderilen Rumlara verilen ad.. (Y.N.)

Gayrimübadiller¹ İşi

Gayrimübadillerin¹ toplu bulunduğu İstanbul'da bu işle ehemmiyetle iştigal edildi. İstanbul'dan hükümete yazılarak bu notlara ek olarak bağlı suretler arasında bulunan şifrede bir çözüm şekli yazılıdır. Son Yunan anlaşmasıyla esas katiyet kazanan bu işin de nihayet bir seneden az zaman zarfında tatbik sahasında bitirilmesi her gün matbuatta ve ağızlarda dolaşan bir memnuniyetsizlik konusunu ortadan kaldıracaktır. Devletin diğer büyük meseleleri yoluna girse bile yalnız bu sebepler, politikamızı düşürmek için çalışanlara mühim vesileler temin eder.

Mektep İhtiyacı

Özet cetvelinin üçüncü sırasında çocuklarını "parasız yatı mekteplerinde" okutmak isteyenlerin talepleri görülüyor. Her yerde, çocuklarını okutmamak endişesi ile sızlayan ana ve babalara rast geliniyor. Mekteplerin eski devre göre kıyas kabul etmeyecek kadar çok talebeyi okutmaları ferah verecek bir şey olmakla beraber, okumak için müracaat edenleri herhangi sebepler altında olursa olsun geri çevirmek bizim için hakikaten büyük bir zayıflık yapıyor. Gerçi her tabakadan birçok insanların mutlaka çocuklarına lise tahsili ve hatta yüksek tahsil vermek arzuları doğru değildir. Fakat okumak isteyenlere ve ilk tahsilden devam etmek isteyenlere -yatı mektebi olmasa bile- hallerine göre girebilecekleri bir mektep kapısı göstermek de bir ihtiyaçtır.

İlköğretim

İlköğretim işi her yerde memleketin mühim işleri sırasında görünüyor. Üç ders-haneli mektebin kâfi olmadığı ve beş ders-haneli mektep istedikleri köylülerden işitildi. Bu ihtiyaca birden ve tek sistemle çare bulmak elbette mümkün olmaz. Sanayi mektepleri daha geniş bir tatbik yoluna sokulabilir. Her dereceden özel mektep açılması -uzak bir misal olmakla beraber Teşviki Sanayi Kanunu gibi- birtakım yardım ve muafiyetlerle teşvik olunabilir.

İlmekteplerin üstündeki özel mekteplerden ve muallimlerden kazanç vergisinin kaldırılması ve yeniden açılacaklara Müsakkafat² muafiyeti gibi daha kapsamlı istifadeler temini ve Maarif Vekâleti'nce Türk özel mekteplere yatılı parasız talebe kabul ettirilmemesi ve bilakis imkân nispetinde bunlara para yardımı yapılması hatıra gelir.

1 Mübadil: Lozan Antlaşması ek protokolü uyarınca Türkiye'deki Rumlarla değiştirilerek Yunanistan'dan getirilen Türklere ve Yunanistan'a gönderilen Rumlara verilen ad. Gayrimübadil: Mübadele edilmemiş olanlar. (Y.N.)

2 Müsakkafat: Üzeri dam ile örtülü olan yerler. Müsakkafat Vergisi Kanunu 26 Haziran 1910 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Genellikle o yerde geçerli olan kira bedelleri oranına göre belirlenen gayrisafi gelire dayandırılmıştır. Bütçe Encümeni'nin 14 Haziran 1931 tarihli raporu ile Meclis Başkanlığı'na sunulan yeni tasarı 22 Haziran'da görüşülmeye başlanmış, 4 Temmuz 1931'de adı Bina Vergisi Kanunu olarak değiştirilerek kabul edilmiştir. Bina Vergisi Kanunu 29 Temmuz 1976'da Emlak Vergisi Kanunu'yla yürürlükten kaldırılmıştır. (Y.N.)

Bazı mekteplerde fazla hizmetçi görüldü. Genel olarak, kız ve erkek muallim ve sanat mektepleriyle şehir ve köy yatı mekteplerinde talebenin kendi işlerini bizzat görmeleri ve yalnız ağır hizmetler için az hizmetçi kullanılması hem tasarruflu tahsili, hem de bu talebenin işe alışmasını temin eder.

Bir Fırka toplanmasında bizzat uzun hesaplar yapılarak bunun imkânsızlığını iza-ha mecburiyet görüldü. İlköğretim işinin esaslı bir iş olarak kati prensiplere bağlanması ve bunun için pratik ve az masraflı yollar bulunması ve yavaş yavaş ve fakat muntazam olarak tatbik olunacak bir ilköğretim tatbik programının çizilmesi mühim vazifelerimiz sırasında görünüyor. Mekteplerde temas edilen çocuklarımız, memle-kete büyük gelecekler vaat eden yüksek heves ve zekâ timsalidirler.

Haksız Şikâyetler:

Halk şikâyetleri konusu üzerinde yeni bir ruh hali belirtilmeye değerlidir. Serbest Fırka'nın teşekkülünden sonra herkeste haklı haksız her şeyi hükümetten istemek ve her mahrumiyetin mesuliyetini hükümete atfetmek zihniyeti hasıl olmuştur. Bu zih-niyyetin zararlı bir alışkanlık halini almaması için müracaat ve şikâyetlerin bu mahi-yette olanlarına gerekçe zikredilmekle beraber, ciddi bir surette ret cevap verilmesi ve her vesileyle bu zihniyeti düzeltecek beyanat ve Fırka teşkilatı vasıtasıyla telkin-ler yapılması uygun olur.

Haksız Şikâyetler Hakkında Bazı Misaller:

Alpullu istasyonunda tren hareket ederken "köylüye bakılmasını, çiftçinin borç içinde olduğunu, hayvanlarını sattığını" bağırarak söyleyen birisinin epey servet sa-hibi bir hayvan tüccarı olduğu anlaşıldı. Edirne'nin bir köyünde hayvanlarının suya gidecek yolu olmadığını söyleyen köylülerin iddiaları mahallinde incelendiği zaman, davalarının hakikate uygun olmadığı ve orada pirinç ziraatı yapan bir vatandaşın pa-rasıyla aldığı araziye sahip çıkmak istedikleri görüldü.

Edirne'nin Havza kazasında ahaliden birisi "mahsulümüzü ucuz satıyoruz, lü-zumlu şeylerimizi pahalı satın alıyoruz" diye şikâyet etti. Şikâyetçinin bir tefeci ol-duğu anlaşıldı. Trakya vaziyetinin incelenmesi neticesinde, orada yaşanan bolluk se-nelerinde geniş israflar yapıldığı, köy evlerindeki dokuma tezgâhlarının atıldığı an-laşıldı. Trakya'da bolluk ve Anadolu'da kuraklığa bağlı olan bu geçici saadeti bugü-nün hakikati karşısında rüya gibi hatırlayanların memnuniyetsizliği itibara değmez.

Köylü Tasarrufu ve Ev Sanayii:

Ancak bu manzaradan bilhassa köylüler için özel tasarruf tedbirlerinin düşünülme-si gibi istifadeli bir netice çıkarılabilir. Bu münasebetle bir köylü ev sanayii tesisi için çareler düşünmek hatıra gelir. Bizde köylü; evine, aile ve çocuklarının yaşamasına el-zem olan yiyip içecek ve genelde giyecek için para sarf etmemelidir. Köylü ailenin,

elbisenin aba ve kaba bez dokuma tezgâhı, sabanı gibi olmalıdır. Bu esasın geliştirilmesi ileriye ait bir ideal olmakla beraber, bu gayeye varmak için tedbirler düşünmek ve teşebbüsler almak çok lüzumludur. Aksi takdirde her şey yolunda gittiği zaman ancak yaşayabilen ve memleket nüfusunun üçte ikisini teşkil eden bu insanlar, hava gibi, zirai hastalıklar gibi ve nihayet piyasa gibi tesirlerin müsaade etmediği zaman bütün kusuru hükümete ve vergilere atfetmekten çekinmeyeceklerdir.

VI - SEYAHATİN İKİNCİ DEVRESİNE KALAN İŞLER

Birçok yerlerde asıl veya ikinci derece olarak temas edilen bazı işler vardır ki, bunlar hakkındaki kanaatleri az çok şekillenmiş bir tarzda not haline getirebilmek için seyahatin ikinci safhasını da bitirmek faydalı görülmüştür. Bu meselelerin bir listesi hükümete bir ön malumat vermiş olmak için aşağıya yazılmıştır:

- 1- Kredi
- 2- Sigorta
- 3- Reasürans
- 4- Nakliyat tarifeleri (deniz ve kara)
- 5- Liman, antrepo ve rıhtım
- 6- İhracat ticareti
- 7- İhracat Bankası
- 8- Ticaret mukavelesinin tanziminde odaların fikrinin alınması
- 9- Deniz ticareti
- 10- Oktruva¹

VII - EK

Seyahatimiz esnasında bazı meseleler hakkında Başvekâlet'e yazılan şeylerin bir listesi ile yazılanların birer sureti tekrar değerlendirmelerine vesile olmak üzere bu notlara bağlanmıştır:

Başvekâlet'e yazılan telgrafın fihristi

- 1- a- Havza'da arazi vergisi muamelesinin düzeltilmesi.
b- Kışlık ziraat zamanı geçmeden evvel Havza'ya kâfi tohum temini.
c- Amasya'da, Havza'da traktör muamelesinin çabuklaştırılması.
- 2- Samsun'da askeri hastanenin işgalinde bulunan ilkmektebin Maarif'e verilmesi.
- 3- Trabzon'da elektrik şirketi vaziyetinin kurtarılması.
- 4- Rusların Türk mallarına karşı yaptığı gayrimeşru rekabet (damping).
- 5- a- Edirne'de Emlak Bankası'nın bir şube açması.
b- Keşan ile İbrice arasındaki yolun ıslahı ve bir iskele inşası.
c- Edeköy ile Sofulu arasında bir sınır kapısı tesisi.

¹ Octroi (Fr.): Giriş vergisi. Yerel yönetimlerin kendi sınırları içine dolaylı ya da dolaysız tüketim amacıyla giren mallardan alımları vergi. Osmanlı İmparatorluğu'nda "duhuliyet resmi" adı altında alınan bu vergi, imparatorluğa dışardan gelen mallar için de uygulanırdı. (Y.N.)

- d- Ergene nehrinin temizlenmesi ve kanal inşası.
- e- Kasırgadan yıkılan cami minarelerinin tamiri.
- 6- Gayrimübadiller¹ vaziyeti.

37. sahifede bahsi geçen suretler²

22.11.1930 tarihinde Samsun'dan Başvekâlet'e yazılan telgraf sureti

1- Havza'da görüştüğüm halk, arazi vergisine esas olan tarla fiyatlarının takdirinde fahiş derecede yüksek ölçek tutulduğundan şikâyet ettiler. Mahalli Mal Müdürlüğü'nden yapılan tahkikat bu iddianın doğruluğunu göstermiştir, bu suretle tespit edilen netice kasaba bitişiğindeki sadece arsa mahiyetinde bulunan tarlaların dönüm başına en yüksek kıymet 20 lirayı geçmediği halde bunlara 80 lira kıymet konmuş olmasından ibarettir. Böyle fahiş fiyat konmasında bereketli ve mahsulün kıymetli olduğu senelerin gelirinin esas tutulması tesir yapmıştır. Bundan başka tarla sıraya tabi tutulduğu halde, bütün tarlaların her sene ekildiği düşünülerek fiyat konması da bu fazla takdire sebep olmaktadır.

2- Amasya'da, Tokat'ın Kaz ovasında ve Havza'da fare tahribatı yüzünden ekin pek fena olmuştur. Tohum dahi alınamamıştır. Bütün fare mıntıkalarında esaslı mücadeleye lüzumu anlaşıyor. Bazı yerlere arsenik yollanmış, fakat bazılarına gönderilmemiştir. Mesela Amasya Vekâlet'ten ilaç istediği halde buraya gönderilmemiştir.

3- Fare tahribatı mıntıkları bu sene yardım ihtiyacındadırlar. Bu mıntıklar iyice tespit edilerek tohum gönderilmesi zaruri görünüyor. Mesela ekini bol ve ucuz olan ve iklimi uygun gelen yerlerden alınırsa fayda iki katlı olur. Ziraat Bankası'nın bu mıntıklarda eski borçların yarısı ile faizi alarak diğer yansını ertelemesi de zaruri görünüyor.

4- Ziraat Bankası, Adana fabrikasında imal ettiği bezleri geçtiğim her yerde olduğu gibi burada da çiftçilere hisselerine mahsuben para yerine mecburi olarak veriyor. Halkın bundan zarar ve şikâyeti büyüktür. Çiftçi bunu aldığı fiyattan az bir para karşılığı satarak zarar ediyor.

5- Mazot makineleriyle değiştirilinceye kadar çiftçi elinde kalacak traktörler için rüsumdan muaf gaz vesaire miktarı sınırlanmış. Bir traktöre bir senede çalışabileceği miktarın yarısından az yakıtta muafiyet tanınıyor. Halk bundan da zarardadır.

6- Acil ricam budur:

- a- Havza'da arazi vergisi muamelesinin düzeltilmesine emir verilmesi.
- b- Kışlık ziraat zamanı geçmeden evvel Havza'ya kâfi tohum temini.
- c- Amasya ve Havza'da traktör muamelesinin çabuklaştırılması.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

¹ Mübadele edilmemiş olanlar. (Y.N.)

² Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ndeki kopyada "34. sayfa". Elinizdeki ciltte s.337-342'de "VII – EK" başlığı altında yer alan suretler kastediliyor. (Y.N.)

Başvekâlet'ten gelen Ankara 23.11.931¹
tarihli telgraf suretidir

1- Havza'daki arazi vergisi için Samsun Defterdarlığı'na Maliye'den emir verilmiştir.

2- Tohumluk, Ziraat Bankası nezdinde takip ediliyor. Mahalli sandıklara merkezden para gönderilecektir.

3- Traktörlerin değiştirilmesine kadar geçen seneden tenzilat yapılmaksızın muafiyetli gaz verilmekte devam olunacaktır. İktisat Vekâleti'nin bu mealde tebligat yapacağı arz edilir.

Başvekil
İsmet

26.11.930 tarihinde Samsun'dan Başvekâlet'e yazılan telgraf sureti

Samsun'da bütün alakadarların temas ettikleri mektep meselesi hakkında ricalarım şudur:

1- Askeriye hizmetinin işgalinde bulunan ve hastane olarak kullanılan ilkmektep binalarının önümüzdeki tahsil mevsiminde Maarif'e terki; bunun için zaten Müdafai Milliye'ce Kolordu'ya arsa yeri keşfettirilmekte olan askeri hastanelerin ilk inşaat mevsiminde yaptırılması.

2- Lise talebesini almayan binaya ilavesi elzem görülen pavyonun önümüzdeki mevsimde inşası için bütçede şimdiden tedbir alınması.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

28.11.930 tarihinde Trabzon'dan Başvekâlet'e yazılan telgraf sureti

Bugün Halk Fırkası'nda Trabzon Elektrik Heyeti'yle görüştüm. Vücuda gelen eser himayeye değerlidir. Bu şirketi kurtarmak için şimdilik yapılacak şey hükümetçe de düşünüldüğü üzere hesap edilen 22 500 liranın Sanayi Bankası tarafından mümkün mertebe acele olarak şirkete ikrazıdır.² Bu ikraz muamelesi yüzde dokuz faizle ve yenileme muamelesine tabi olmayacak bir şekilde sekiz senelik olacaktır. Her sene faiz ile amortinin yekûnundan bir maktu³ taksit vererek ödeyeceklerdir.

Buna karşı kurucular bankaya emlak rehin vereceklerdir. Bütün iş bununla bitmiyor. Bizim İş Bankası'nın da şirketten 15 000 lira alacağı varmış. Ben Banka'nın bu alacağa karşı hisse almasını tasvip ediyorum. Bu noktanın Celal Bey'e tebliğini rica ederim. Sanayi Bankası'nın ikrazından başka alacağı olan otuz bin liraya karşılık da hisse alması lazımdır. Bu tedbirler derhal şirketin maddi olduğu kadar manevi vaziyetini de

1 Belgede yanlışlıkla "931" olarak yazılmış. Doğrusu "930" olmalı. (Y.N.)

2 Borç verme. (Y.N.)

3 Bir ölçüye bağlı olmadan, sabit tutarda. (Y.N.)

yükseltecektir. Zaten aboneler gittikçe artmaktadır. Yeni hissedar olan bankaların tabii surette idare heyetine girmeleri şirketin denetimini temin edecek, idaresini kuvvetlendirecektir. Şu halde şirketten yüz küsur bin lira alacağı olan Bergman Şirketi'nin de mühim miktarda hisse alması kuvvetle ümid edilir. Bu şirket evvelce bu konuda eğilim göstermiş. İktisat Vekâleti bu yeni vaziyeti Bergman Şirketi temsilcisine izah ederse neticenin olumlu olacağı tahmin olunur. Cevabınızı İstanbul'da da alsam, Trabzon'a yazarım. Biz 29.11.930 akşamı İstanbul istikametinde hareket ediyoruz, efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

17.12.930 tarihinde İstanbul'dan Başvekâlet'e yazılan telgraf sureti

İstanbul'daki incelemelerim sırasında Rus ithalatının Türk mahsullerine yaptığı rekabetin tesirleri nazarı dikkatimi çekti. Bu cümleden olarak Ruslar, Türk çimento-sunun satılabileceği fiyat ne olursa olsun mutlaka bu fiyattan aşağı satmak suretiyle Karadeniz havzasını elde etmişlerdir. Türk çimentosu maliyet fiyatına göre zararlı satışla bile buralara giremiyor. Halbuki yerli çimentolar İzmir ve Mersin havalisinde İtalya ve Belçika çimentolarına muvaffakiyetle rekabet etmektedir. Son Bakırköy fabrikasının tesisiyle, çimento üretimimiz dahili tüketime tamamen kifayet edecek bir miktarı bulmuştur. Aynı gayri meşru rekabetin pek yakında kömür gibi pek mühim bir üretim ve servet sahamıza yayılacağının da his ve sonucuna varılmaktadır. Tütün işinde geçirdiğimiz sene zarfında Rusların yaptığı ilk büyük satış, bu zeminde korku yaratacak bir mahiyet göstermiştir. Sovyetler'le ticaret mukavelesi, müzakere-si son bulmadan dahilde ihtiyacımıza kâfi miktarda üretilen çimento, tütün, trikotaj, buğday gibi maddelerin Türk mallarından daha ucuz satılarak rekabete girililmemesi hususunda Sovyetler'le anlaşmaya gidilmesini zaruri bulmaktayım. Aksi takdirde Rusların Türk pazarından bir miktar mal satın almakla bize görünüşte temin ettikleri fayda, gayri meşru rakebetle tamamen hiçe indirilmiş olur. Bunun esası, dar olan milli iktisat üzerine yapacağı ağır tesirden başka dahili politika ve Fırka'nın kuvvet ve nüfuzunu kırmak hususunda tesirleri de ayrıca göz önünde tutulmaya değer. Devletlilerinin bu konudaki görüşlerini beklerim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

23.12.930 tarihinde İstanbul'dan Başvekâlet'e yazılan telgraf sureti

Alpullu Şeker Fabrikası'nı ziyaretimde Rusların İstanbul'da Türk şekerinden daima yüzde 20 aşağı fiyatla satmak suretiyle bu sahada da gayri meşru rekabette bulunduk-larını söylediler. Bu hususta ilk şifre ile birlikte nazarı dikkate alınmasını rica ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

22.12.930 tarihinde Edirne'den Başvekâlet'e yazılan telgraf sureti

Edirne işleri hakkında aşağıdaki notları nazarı dikkate değer gördüm. İcra ve tatbiki hususunun teminini rica ederim.

1- Mahalli kredi ihtiyacına karşılık olarak Emlak ve Eytam Bankası'nın bir şubesinin açılması.

2- Keşan ile İbrice Limanı arasındaki yolun ıslahı ve İbrice'ye bir iskele yaptırılması.

3- Diğer kapı yeri uzak olduğundan civar halkının zahire ve saman ihracatını kolaylaştırmak için Edeköyü ile Sofulu arasında bir sınır kapısı tesisi.

4- Meriç Nehri'ne ait olup Yunanlılarla anlaşmaya bırakılmış olan nafıa işlerinden ayrı ve bağımsız yapılması, fennen mümkün olduğu takdirde evvelce başlanmış olan Ergene Nehri temizleme ve kanal inşası mesaisine devam olunması.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

Edirne'de kasırgadan yıkılan minarelerin Vakıflar'a tamir ettirilmesi ayrı bir telgrafla rica edilmiştir.

19.12.930 tarihinde İstanbul'dan Başvekâlet'e yazılan telgraf sureti

Gayrimübadillerden¹ tekrar müracaat eden bir heyetin şikâyetleri dinlendi. Başvekâlet Müsteşarlığı'ndan bu iş hakkında Tevfik Bey'e gelen bir tezkere de incelendi.

62 000 İngiliz lirasının dağıtılması ile bu meselenin günlük kısmı halledilmiş olmakla beraber bu zayıf giden işin esaslı mahiyeti üzerinde takibi lazım gelen hareket hattını aşağıdaki gibi değerlendiriyorum:

1- Bono dağıtımı yalnız evvelce takdir edilmiş arazi kıymetleri üzerine yapılmalıdır. Müsakkafat² sahiplerinin takdire müsait olmayan ve toptan, pek küçük sabit miktar üzerine tespit edilmiş olan hakları, Yunanistan'a gönderilecek birkaç Türk kıymet takdiri komisyonunun yapacağı cetvellerdeki kıymet üzerine nazarı dikkate alınmalıdır. Aksi takdirde müsakkafat sahiplerinin hakları aleyhine arazi sahipleri ehemmiyetli surette kârlı çıkacaklar ve müsakkafat sahipleri mağdur olacaklardır.

2- Birinci maddedeki komisyonlar kâfi miktar teşkil olunur ve kendilerine bu işi bitirmek için belli müddetli bir mühlet verilirse bu işin nihayet üç ayda neticelendirilmesi mümkün olur. Gerçi arazi sahipleri bono dağıtımının çabuklaştırılmasını³ istiyorlarsa da, diğer arkadaşlarının haklarını tespit yolunda takip edilecek bu hareket hattına itiraz edemezler. Yalnız bu yüzden işin gecikmesi endişesiyle rahatsız olabilirler. Bu sakınca da yukarıda yazdığım gibi, belli mühlet mesai ile bertaraf olur.

1 Mübadele olunmamış. (Y.N.)

2 Üzeri dam ile örtülü olan yerler, binalar. (Y.N.)

3 "Çabuklaştırılmasını" sözcüğünün aslı olan "tacilini" sözcüğü, bulguda yanlışlıkla "ecilini" (ertelenmesini) şeklinde. (Y.N.)

3- Bir yandan bu komisyon çalışırken, diğer tarafta Maliye'ce bonoların hasılıp hazırlanması, işi hızlandırır ve kolaylaştırır. Vakit kaybolmaz.

4- Aynı zamanda Anadolu'da kalan etabli¹ Rum emlaki, firari Rum malları, İstanbul haricindeki Yunanlı malları bono karşılığı satışa hazırlanmalıdır.

Bunlarla beraber gayrimübadillere² ait olan bu mallardan göçmenlere, mübadillere,³ mültecilere, yanginzedelere verilmiş veya Maliye'ce satılmış malların karşılığı Maliye'ye ait mallardan verilmek üzere, defterleri ve muameleleri de hazır edilmelidir.

5- Yukarıda yazdığım muamelelerin tatbikinde bizim nüfuz edemediğimiz esaslı bir sakınca yoksa, bu müzmin işin nihayet beş altı ayda kati çözüm şekline bağlanması için tedbirlerin alınmasını rica ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

1 Établi (Fr.): Yerleşik. (Y.N.)

2 Mübadele edilmemiş olanlar. (Y.N.)

3 Mübadil: Lozan Antlaşması ek protokolü uyarınca Türkiye'deki Rumlarla değiştirilerek Yunanistan'dan getirilen Türklere ve Yunanistan'a gönderilen Rumlara verilen ad. Gayrimübadil: Mübadele edilmemiş olanlar. (Y.N.)

**REFAHİYE'DE BEKLETİLEN SIĞIRLARIN KAYSERİ'YE GÖNDERİLMESİ
HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA***

(18 KASIM 1930)

Kayseri, 18.11.1930
Makine başında

Kayserili tüccara ait yarım milyon lira kıymetinde dört bin kadar sığır Kars'tan gelerek Refahiye'de beklemektedir. Şikâyetçileri dinledim, muamelenin dayandığı hayvanların sağlık zabıtası hakkındaki kanunu da inceledim. Bu kanunun meseleye temas eden 26. ve 36. maddelerinde zikredilen yasaklama ruhu saklı kalmak şartı ile hastalıklı mıntıklar ve mevkiller haricinde güzergâhtaki vilayetlere bu sığır sürülerinin Kayseri'ye geçirilmesini mümkün görüyorum. Gelecek sığırın köken ve sağlık vesikaları tamam olduğuna göre vatandaşları bu pek büyük zarardan korumak için meselenin İktisat Vekâleti'nce kış basmadan evvel gelmek üzere acele hallettirilerek icap edenlere ve Kayseri vilayetine emir verdirilmesini ve bildirimini rica ederim. Mal sahipleri, icap ederse hastalıklı mıntıklar haricinde gösterecek yollardan gelecek sürülere baytar ve jandarma refakatini rica ve bunların masraflarını üstleneceklerini beyan ediyorlar. Erzurum ile Kayseri arasında başka zevata ait ve aynı vaziyette sığır sürüleri mevcut olduğunu öğrendim. Benzer vaziyette olanlar hakkında da aynı muamele yapılacağı tabiidir, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzesi Müdürlükleri Arşivi, Envanter No: 4315/1-15'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belge, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in 17 Kasım 1930-6 Ocak 1931 tarihleri arasında çıktığı inceleme gezisinin 1. safhasında yazılmıştır. Ancak belge, Cumhurbaşkanlığı ve T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan İnceleme Gezisi Raporları klasöründe yer almamıştır. (Y.N.) Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in bu telgrafına Başvekil İsmet Paşa'nın cevabi telgrafı şudur:

"Ankara, 18.11.1930
Makine başında

Reisicumhur Hazretleri'ne
Kayseri

Kayseri'den yüksek emrinizi aldım. İktisat Vekili Bey'le görüştim. Hastalık şu anda salgın halindedir. Durdurulamamıştır. Batı vilayetlerine ilerlemesinden endişe olunuyor. Sivas'ta aksi şikâyetlere muhatap olmanız muhtemeldir. Dün Sivas bayları, Sivas doğusundan merkeze bütünüyle kağı nakliyatının yasaklanmasını teklif etmiştir. Yarı tafsillatlı malumat ve yüksek emrinize göre alınacak tertibatı arz edeceğim.

Başvekil İsmet"

Bkz. Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzesi Müdürlükleri Arşivi, Envanter No: 4310. (Y.N.)

REFAHİYE'DE BEKLETİLEN SİĞIRLARIN
KAYSERİ'YE GÖNDERİLMESİ HAKKINDA
BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(18 KASIM 1930)

Makine başında verilip cevabı alınacak

Başvekil Paşa Hazretleri'ne

C.

1) Teknik meselelere, kanunların emrettiği dairede riayetden çıkmamak zaruridir. Fakat bildirilmesine lüzum gördüğüm mesele bütün Kayseri tüccarlarını ve bu hayvanlara sahip olmayı bekleyen köylüleri yakından alakadar etmektedir. Bundan başka Kayserililer için kaybı unutulmaz bir üzüntü bırakacak yarım milyonluk bir senet söz konusudur. Sivaslılar ve Refahiye ile Sivas arasındaki kestirme cadde üzerinde bulunan her yer yüksek şikâyet avazesi çıkarabilir. Bunu şimdiden kabul etmeli. Fakat meselenin halli için bu istikamete sapmaksızın ve bu istikametteki şikâyetçilerin itirazlarını çekmeksizin başka yollar mevcut olduğunu zannederim. Mesela sen e sof¹ oldukları fenni vesika ile ve aylardan beri aralarında hastalık çıkmamış olmakla malum olan hayvanlar ve bugün bulundukları muhit tespit edilmiş olduğuna göre sakınılması gereken genel güzergâhın kuzeyinden veya güneyinden herhangi dağ yolları ile sevk olunabilir. Bu istikametler açıkça belirtilerek sevklerine müsaade olunursa mesele hükümetçe halk nazarında halledilmiş kabul olunabilir. Zaten beş aylık geçmişe sahip olan bu meselenin bugün hal noktasından [...] ² şekilde görülmesi, ne yazık ki uzak diyardan sonsuz müşkülata göğüs gererek teşebbüs alanların kusuru olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu gevşekliğe sebep olanları aramak vazifelerimiz arasındadır. Fakat beş ay müddet zarfında vatandaşlar teşebbüsünün, vatandaşların etinden ve tırnağından biriktirerek yaptıkları milli sermayenin heder olmasını ve bu münasebetle bütün müteşebbis vatandaşların İktisat Vekâleti memur ve mütehassıslarının gevşekliği yüzünden bu milli sermayenin sıfır olmasını ve bunun geniş bir milli muhitte geniş akislerinin yer tutmasını tasvip etmiş olmak asla caiz değildir. Ben bu meselenin zaten Ankara'da ait

* Aşlı, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzesi Müdürlükleri Arşivi, Envanter No: 4310'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

Belge, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in 17 Kasım 1930-6 Ocak 1931 tarihleri arasında çıktığı inceleme gezisinin 1. safhasında yazılmıştır. Ancak belge, Cumhurbaşkanlığı ve T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan İnceleme Notları klasöründe yer almamıştır. (Y.N.)

1 Sain et sauf (Fr.): Sağlıklı ve güvenli. (Y.N.)

2 Bir sözcük okunamadı. (Y.N.)

olduğu vekâletçe ve bütün şubelerince ve bütün alakadarlarca beş aydan beri malum olduğu halde ehemmiyet verilmemiş olduğunu ve fakat bu işin müteşebbislerinin sırtındaki elbiseyi satarak bir teşebbüs sermayesini temine Cumhuriyet Hükümeti'ne güvenerek çekinmeden hareket ettiklerini ve işin muvaffakiyete kavuşacağı bir zamanda İktisat Vekâleti erkânının birer birer kendilerine Avrupa'da işler icat ederek asıl vatandaşta milli işlerle her nasılsa alakasız kalmış olduklarını ve yeni vekiliniz Mustafa Şeref Beyefendi'nin yana yakıla bu zemine temas ettiğini ve fakat millet işleri ile alakasız insanlardan meydana gelen ismini bilmediğim bu heyetin vazife ve salahiyeti dahilinde olduğu halde mesuliyet kabul etmemesinden kendisinin karar almasını ve emir vermesini geciktirir vaziyetleri burada bütün teferruat ve açıklığı ile anladım. Ve bundan çok memnun oldum. Bundan evvel yazdığım telgrafta işaret ettiğim kanun maddelerini tamamen nazarı dikkatte tutarak Kayseri için milli ve çok siyasi meselenin halli mümkündür. Bu meselenin halli herhangi bir insanın mesuliyet üstlenmesine bağlı ise, ümit ederim ki Mustafa Şeref Beyefendi zaten haklı beyanatı ile burada güzel bir misal göstermiştir. Eğer tahminim haricinde tereddüt varsa zatı devletiniz ve en nihayet ben mesuliyet üstlenmekten çekinmeyiz. Çünkü ilim, fen ve sıhhat, memleket ve milletin genel menfaatinin muhafazası, bütün bu ve bu tür noktalardan en büyük mesuliyeti zaten omuzlarımızda taşıyan insanlarız. Gördüğüme ve anladığıma göre söz konusu olan meselenin halledilmemesi sırf bu gevşeklik yüzündendir. Evvela bunu halledelim. Buna benzer çok meseleler vardır ki, bunlara dair hislerimi görüştüğümüzde size izah edeceğim. Alakasızlık yüzünden ve biraz da cehalet sebebi ile beş aylık olumsuz bir propaganda zemini olan bu meseleye sebebiyet verenlerin kimler olduğunu, bu kadar derin gafletin ne cüret ve cesaretle işlendiğini anlamak bir vazifedir.

2) Bütün bu düşüncelerin üstünde tedbir bulamamakta ısrar olunursa yegâne tedbir şudur: Kayserililere bu hayvanları Kars'tan itibaren getirdikleri yere kadar sarf ettikleri paranın verilmesi temin olunarak, hayvanları şimdi bulundukları yer halkına dağıttırmaktır.

Reisicumhur

**REFAHİYE'DE BEKLETİLEN SIĞIRLAR HAKKINDA
BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA***

(19 KASIM 1930)¹

**Kayseri, 19.11
Makine başında**

Başvekil Paşa Hazretleri'ne

C. Kararınız neticesini buradaki alakadarlara tebliğden sonra hareket etmek üzere Kayseri'de bekliyorum, efendim.

**Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal**

* Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No: 030.10, Yer No: 2.9.30'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

¹ Belge, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in 17 Kasım 1930-6 Ocak 1931 tarihleri arasında çıktığı inceleme gezisinin 1. safhasında yazılmıştır. Ancak belge, Cumhurbaşkanlığı ve T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan İnceleme Gezisi Raporları klasöründe yer almamıştır. (Y.N.)

**SİVAS DEMİRYOLU HAKKINDA
RUŞEN EŞREFE***

(20 KASIM 1930)

Kayseri, 20 - Reisicumhur Hazretleri bu akşam ilk defa olarak Kayseri'den Sivas'ı teşrif ediyorlar. Kurtarıcı ve yaratıcı idarelerinin bin bir eserinden biri olan bu yol üzerinde duydukları intibai kendilerinden sordum. Lütuf buyurdıkları cevap şudur:

Bundan on bir sene evvel Sivas Konferansı'nı yaptıktan sonra Ankara'ya giderken bu yolu çok müşkülât veren bir otomobil içinde geçirmiştim. Şimdi ise gayet rahat bir trende gidiyoruz, görüyorsunuz, aradaki farkı izaha hacet var mı?

* Cumhuriyet, 21 Kasım 1930, Numara: 2349, s.1; Akşam, 21 Kasım 1930, Numara: 4351, s.1.

SİVAS KONGRESİ SALONU HAKKINDA SOHBET*

(20 KASIM 1930)

Sivas, 20 (AA) - Reisicumhur Hazretleri geceyi Gemerek istasyonunda trende geçirmiştir. Öğle yemeğini de trende yemiştir.

Gazi Hazretleri saat 14'te Sivas'a varmışlar ve merasim yapılmaması hakkındaki emirlerine rağmen kadın erkek büyük bir halk kütlesi tarafından selamlanmışlardır. Güzel havada bir müddet halk ile beraber yürüdükten sonra otomobilleriyle hükümet dairesini teşrif buyurdular.

Sivas, 20 (AA) - Reisicumhur Hazretleri hükümet dairesinde bir müddet Dahiliye Vekili Şükrü Kaya ve Recep Beyler ve Sivas Valisi ile görüşmüşlerdir. Kolordu'yu ve Belediye'yi ziyaretten sonra Kız Muallim Mektebi'ni ve Lise'yi teşrif buyurmuşlardır. Ziyaretler perşembe tatiline tesadüf ettiğinden talebe ile dershanede temas mümkün olmamıştır. Kız Muallim Mektebi'nde yatakhaneleri gezmişler ve ayrılırken kendisini selamlamak için saf bağlayan talebeden birkaçı ile ve talebe mevcudu hakkında Mektep Müdürü ile konuşmuşlardır.

Lise'de Sivas Kongresi esnasında kendisine tahsis olunan ve aynı eşya ile olduğu gibi muhafaza edilen odayı ve tarihi Kongre salonunu ziyaret buyurmuşlardır.

Gazi Hazretleri:

Bu masanın yeri şurası idi, ilk nutkumu burada söyledim. Bir münakaşada reise lüzum hasıl olduğu zaman bu kürsüye çıktım, diyorlar, o vakitki arkadaşlarından kimlerin nerelerde oturduğunu, o güne ait hatıraların heyecanı ile anlatıyorlardı.

* *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1930, Numara: 2350, s.1, 4; *Vakit*, 21 Kasım 1930, Numara: 4623, s.1, 2; *Akşam*, 22 Kasım 1930, Numara: 4352, s.1, 2; *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6825-6826.

SİVAS LİSESİ HATIRA DEFTERİNE YAZI*

(20 KASIM 1930)

20.11.1930

Bugün de aynı hisler aynı kuvvetle devam ediyor.¹

Gazi M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.658, 972. *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1930, Numara: 2350, s.4; *Vakit*, 21 Kasım 1930, Numara: 4623, s.2; *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6826. Ayrıca bkz. Dr. Hüseyin Yıldırım, "Atatürk'ün Sivas'ı Ziyaretleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Kasım 1996, c.12, Sayı: 36, s.702.

¹ Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal 20 Eylül 1928'deki ziyaretinde Sivas Lisesi hatıra defterine şu cümleyi yazmıştı: "İlk Kongre'mizin toplandığı salonu görmekten çok mütehasşis oldum." Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.22, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ağustos 2007, s.239. (Y.N.)

MUALLİMLER BİRLİĞİ KONGRESİ'NE TEŞEKKÜR*

(20 KASIM 1930)¹

*Geçen Cuma günü yapılan Muallimler Birliği Kongresi'nde çekilen tazimat telgraf-
larına Gazi Hazretleri ile Meclis Reisi'miz ve Maarif Vekili'nden cevaplar gelmiştir:
Gazi'mizin cevapları şudur:*

Muallimler Birliği Kongresi Reisi Köprülüzade Fuat Bey'e

Kongre münasebetiyle hakkımda gösterilen hislere teşekkür ederim.

* *Vakit*, 20 Kasım 1930, Numara: 4622, s.3

¹ *Vakir*'te telgrafın tarihi yer almamaktadır. 20 Kasım 1930, telgrafın *Vakir*'te yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

ÇARŞAMBA TÜRK OCAĞI HATIRA DEFTERİNE YAZI*

(24 KASIM 1930)

Samsun, 24 (AA) - Reisicumhur Hazretleri bugün saat 14 buçukta otomobilleriyle Çarşamba'ya gitmişlerdir. Çarşamba halkı Büyük Reisi aralarında görmek saadeti emsalsiz bir sevinçle kutlulamışlardır. Gazi Hazretleri Hükümet Konağı'nı, Belediye'yi, Cumhuriyet Halk Fırkası'nı, Türk Ocağı'nı ziyaret etmişler ve Fırka'da üyelerle ve Türk Ocağı'ndan gençlerle konuşmuşlardır. Cumhuriyet Halk Fırkası üyeleri belediye seçimlerinde nasıl çalıştıklarını ve kazandıklarını, heyecana yakın bir samimiyetle anlatıyorlardı.

Reisicumhur Hazretleri, Ocak'ın hatıra defterine şu cümleyi yazmışlardır:

Çarşamba Türk Ocağı'nda tanıştığım¹ kıymetli gençlik iftihara layıktır.

Gazi Hazretleri Çarşamba'daki gözlemlerinden memnun kalmışlar ve saat on sekizde Samsun'a dönmüşlerdir.

* Cumhuriyet, 25 Kasım 1930, Numara: 2354, s.1; Vakit, 25 Kasım 1930, Numara: 4627, s.1; Ayın Tarihi, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6827.

¹ Ayın Tarihi'nde "tanıdığım" şeklinde. (Y.N.)

TÜRK TAYYARE CEMİYETİ KONGRESİ'NE TEŞEKKÜR*

(26 KASIM 1930)

Ankara, 26 (Telefon) - Tayyare Cemiyeti Kongresi'nin ikinci toplantısı yapıldı. [...] Kongre'nin Gazi Hazretleri'ne çektiği tazim telgrafına şu cevap gelmiştir:

Türk Tayyare Kongresi Reisi Kâzım Paşa Hazretleri'ne

Kongre'nin hakkımda gösterdiği samimi hislere teşekkürlerimi takdim eder ve övgüye değer¹ mesainizde muvaffakiyetler temenni ederim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Milliyet*, 27 Kasım 1930, Numara: 1723, s.2; *Vakit*, 27 Kasım 1930, Numara: 4629, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 28 Kasım 1930, Numara: 3368, s.1; *İnkılap*, 27 Aralık 1930, Numara: 89, s.2.

1 "Övgüye değer" sözcüklerinin aslı olan "meşkur" sözcüğü yerine, *İnkılap* gazetesinde "mezkur" (adı geçen, anılan). (Y.N.)

SAMSUN TÜRK OCAĞI'NDA KONUŞMA*

(26 KASIM 1930)

Samsun, 26 (AA) - Reisicumhur Hazretleri bugün Hükümet Dairesi'ni ve Belediye'yi ziyaret buyurmuşlardır. Lise'yi ziyaretlerinde tarih, coğrafya, Fransızca derslerine girerek talebeye birçok sualler sormuşlardır. Bundan sonra Türk Ocağı'nı teşrif buyurarak gençlerle konuşmuşlar ve Ocağın üye adedi ve faaliyetleri hakkında malumat almışlardır. Ocağta büyük bir kalabalık teşkil eden kadın ve erkek Samsun aydınları muhterem Reis'e güzel bir konser dinletmişler ve şiir okumuşlardır. Reisicumhur Hazretleri varış ve ayrılışlarında hararetle alkışlanmışlardır.

Gazi Hazretleri Ocağta gördüklerinden ve işittiklerinden memnun olmuşlardır. Reisicumhur Hazretleri Ocağtan ayrılırken "Milletin kıymetli ve güzide gençleriyle konuşmak benim için saadettir. Bu saadeti uzatmak isterdim. Fakat vapuru bekletmek lazım. Çok memnun oldum" buyurmuşlardır.

* *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1930, Numara: 2356, s.3; *Vakit*, 27 Kasım 1930, Numara: 4629, s.2; *İnkılap*, 27 Kasım 1930, Numara: 89, s.2; *Ayn Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6828.

**SERBEST CUMHURİYET FIRKASI'NIN FESHİ HAKKINDA
TRABZON HALK FIRKASI ÜYELERİYLE KONUŞMA***

(28 KASIM 1930)

Trabzon, 28 (AA) - Reisicumhur Hazretleri bugün öğleden sonra 14'te Cumhuriyet Halk Fırkası'nı teşrif ederek, Fırka üyelerini kabul buyurmuşlar ve memleket işleri ve genel meseleler üzerinde uzun müddet görüşüp konuşmuşlardır.

Gazi Hazretleri Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ve bu fırkanın prensiplerine dayanan hükümetlerin icraatından ve faaliyet istikametlerinden bahsetmişler ve bu icraatın isabetini ve memleketin ihtiyaçlarına ve yüksek menfaatlarına uyduğunu ortaya çıkartacak bir muhalif teşekkül mevcut olmadığına işaret ederek bu vaziyet karşısında nasıl bir hassasiyet ve uyanıklıkla çalışmak lazım geldiğini izah buyurmuşlardır.

Reisicumhur Hazretleri kurucusu ve reisi bulundukları Cumhuriyet Halk Fırkası'yla olan bağlarının sonsuz olduğunu bir daha tekrar buyurmuşlar ve:

"Başından beri beraber çalıştık, sonuna kadar hep beraber çalışacağız" demişlerdir.

Gazi Hazretleri bu vaziyetin yeni olmadığını ve Serbest Fırka'nın teşekkülü sıralarında Fethi Bey'in mektubuna verdikleri cevapta dahi bu hususu açıklıkla ifade etmiş olduklarını hatırlatmışlardır. Bu itibarla Serbest Fırka'nın kendi kendini feshe karar verirken gelecekte Gazi Hazretleri'yle karşı karşıya gelineceğinin anlaşıldığını sebep göstermesi ve bunu yeni anlamış görünmesi, daha başından beri yanlış anlamaya kapıldığını işaret etmektedir.

Reisicumhur Hazretleri Birinci Büyük Millet Meclisi zamanından beri memleketimizde teşekkül eden muhalif hizip ve fırkalarının faaliyet ve akıbetlerini hatırlatmışlar ve arzu edilen fikir münakaşası yerine birtakım basit hissiyatın çatışmasına şahit olduğumuzu esefle kaydetmişlerdir. Gazi Hazretleri bütün bu tecrübelerden sonra inkılap fırkası olan Cumhuriyet Halk Fırkası'na düşen vazifelerden bahsetmişler ve demişlerdir ki:

Karşımızda birçok fırkalar varmış gibi her gün daha büyük bir faaliyetle çalışmak, fikirlerimizi halk kütlelerinin içine yaymak ve köylere kadar götürmek mecburiyetindeyiz. Her an tarihe karşı, cihana karşı hareketlerimizin hesabını verebilecek

* Cumhuriyet, 29 Kasım 1930, Numara: 2358, s. 1, 4; Milliyet, 29 Kasım 1930, Numara: 1725, s. 1, 2; Vakit, 29 Kasım 1930, Numara: 4631, s. 1, 9; İltikimiyeti Milliye, 30 Kasım 1930, Numara: 3370, s. 1, 3; Akşam, 30 Kasım 1930, Numara: 4360, s. 1, 3; Ayın Tarihi, Ekim-Aralık 1930, c. 23-24, Sayı: 79-81, s. 6829; İnkılap, 29 Kasım 1930, Numara: 91, s. 1, 2.

bir vaziyette bulunmak lazımdır. Tasavvur ve faaliyetlerimizde bu kadar hassas ve uyanık bulunmak suretiyle muhalifsiz bir fırkanın sakıncalarını bertaraf etmiş oluruz.

Gazi Hazretleri bir gayeye yürürken özel menfaatları daima bir tarafa bırakarak ve el ele vererek yürümek lazım geldiğini ve muvaffakiyet sırrının bu olduğunu ve asıl vazifemizin toplumun yüksek menfaatlarını, gelecekteki menfaatlarını temine çalışmak olduğunu ilave buyurmuşlardır. Bundan sonra mahalli ihtiyaçlar hakkında konuşmuşlardır. Ve Trabzon Elektrik Şirketi İdare Heyeti'ni kabul ederek şirketin vaziyeti ve faaliyeti etrafında malumat almışlardır. Fırka'dan çıkarak şehirde otomobille kısa bir gezinti yapmışlar ve dairelerine dönmüşlerdir.

Trabzon, 28 (AA) - Reisicumhur Hazretleri Pulathane ve Maçka'dan gelen halk heyetini kabul buyurarak mahalli işler hakkında kendileriyle konuşmuşlardır.

**TRABZON'DA ÖĞRETMENLERİN MAAŞLARINI ALAMADIKLARI
HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA***

(29 KASIM 1930)

Tel.

Trabzon
29.11.30

Başvekil Paşa Hazretleri'ne

Trabzon Maarif Emaneti dahilinde üç dört ay aylık almayan muallimler bulunduğu bildirilmiştir. Bu vaziyetin özelliğine çare olarak vilayetlerden Maarif İdaresi alacaklarının verdirilmesi uygundur. Yüzde onlardan muhtaç vilayetlere yardım için Maarif'e ikraz¹ da düşünülebilir. Muallim maaşlarının vaktinde verilmesi işinin salim bir kaideye bağlanması işinin bir esas olarak teminini rica ederim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-1, D: 36, F: 49'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.662, 975; Veysel Usta, *Atatürk ve Trabzon Fotoğraflar-Belgeler-Demeçler*, Serander Yayınları, Trabzon, 1999, s.78.

Belge, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in 17 Kasım 1930-6 Ocak 1931 tarihleri arasında çıktığı inceleme gezisinin 1. safhasında yazılmıştır. Ancak belge, Cumhurbaşkanlığı ve T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan İnceleme Gezisi Raporları klasöründe yer almamıştır. (Y.N.)

¹ Borç verme. (Y.N.)

HARBİYE MEKTEBİ VE GALATASARAY LİSESİ'Nİ ZİYARET*

(2 ARALIK 1930)

İki günden beri İstanbul'un büyük ve kıymetli misafiri olan Reisicumhur Gazi Hazretleri dün sabah öğleye kadar Dolmabahçe Sarayı'nda meşgul olmuşlar ve öğleden sonra refakatlerindeki zevat ile birlikte şehrimizdeki bazı mektepleri teşrif buyurmuşlardır.

Gazi Hazretleri saat 14'te refakatlerinde Dahiliye Vekili Şükrü, Ruşen Eşref, Kılıç Ali, Sinop Mebusu Recep Zühtü, Kütahya Mebusu Recep, Cevat Abbas, Bozüyük Mebusu Salih, Seryaver Rusuhi, Maarif Umumi Müfettişlerinden Hasan Ali Beyler olduğu halde Saray'dan çıkmışlar ve otomobillerine binerek Beşiktaş ve Serencebey yoluyla Yıldız'daki Erkânı Harbiye subaylarını yetiştiren Harp Akademisi'ni teşrif etmişlerdir. Büyük Reis'imiz burada Akademi Müdürü Basri Paşa ile mektep öğretim heyeti tarafından karşılanmışlardır.

Gazi Hazretleri, Mektep Müdürü Basri Paşa'dan Akademi hakkında malumat ve izahat alarak sınıfları gezmişlerdir. Akademi'de öğleden sonra lisan dersleri vardı. Gazi Hazretleri evvela üçüncü sınıfa teşrif ettiler ve verilen Fransızca dersini bir müddet dinledikten sonra ikinci sınıfa girerek Almanca dersinde hazır bulundular.

Gazi Hazretleri, Akademi şubelerinden olan Yüksek Levazım Mektebi sınıflarını da birer birer gezdikten sonra da gene Yıldız'da bulunan Mülkiye Mektebi'ni teşrif buyurdular.

Talebe askeri talimde olduğu için mektepte ders yoktu. Bunun için Reisicumhur Hazretleri sınıfları gezmeyerek, Mektep Müdürü Hâmit Bey'den mektebin talebe mevcudu, öğretim usulü hakkında izahat aldılar ve saat 14 buçukta refakatlerindeki zevat ile birlikte otomobillerine binerek mektepten ayrıldılar.

Gazi Hazretleri bundan sonra Beşiktaş, Akaretler, Maçka yoluyla Harbiye Mektebi'ni teşrif ettiler. Burada da dersaneleri gezdiler ve Mektep Müdürü Bey'in verdiği izahatı büyük bir dikkatle dinlediler ve derslere büyük bir alaka gösterdiler.

Girdikleri sınıflardan birinci sınıfta silah fenni dersi vardı. Gazi Hazretleri bu sınıfta talebe arasında sıraya oturarak bir müddet dersi dinlediler.

Gazi Hazretleri bu sınıftan sonra ikinci verilen istihkam dersinde bulundular ve bu sınıfta da talebe arasında oturdular.

* *Vakit*, 3 Aralık 1930, Numara: 4635, s.1, 2; *Cumhuriyet*, 3 Aralık 1930, Numara: 2362, s.1, 4; *Milliyet*, 3 Aralık 1930, Numara: 1729, s.1; *Hâkimiyeti Milliye*, 4 Aralık 1930, Numara: 3374, s.1; *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6830-6831. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.663-664.

Gazi Hazretleri mektebin dershanelerini, koğuşlarını, yatakhanelerini gezdiler, Mektep Müdürü'nden bazı şeyler hakkında sualler sordular.

Gazi'miz saat 15'e doğru mektebi terk ederlerken refakatlerinde bulunan zevata:

"Mektep, ben burada talebe olduğum zamandan farksızdır. Bu bina artık bugün bir mektep binası olmaktan çıkmıştır. Hatta Cumhuriyet ordusu için bir kışla dahi olamaz. Bir an evvel ordunun yarınki subaylarını bu binadan çıkarmak lazımdır"

dediler ve talebenin dikkatinden ve müderrislerin liyakatinden memnuniyet ve iftiharla bahsederek Mektep Müdürü'ne teşekkür ettiler. Reisicumhur Hazretleri Harbiye Mektebi kapısında bulunan bir müfreze asker tarafından mektebe girerken ve çıkarken selamlanmışlardır. Gazi Hazretleri Harbiye Mektebi'nden sonra Beyoğlu'na çıktılar ve saat tam 15'te Galatasaray Lisesi'ni teşrif ettiler.

Büyük Reis'i burada Müdür Fethi Bey karşıladı. Talebe bu esnada derste bulunuyordu. Gazi Hazretleri derslerde hazır bulunmak arzusunu açıkladılar ve ilk girdikleri dördüncü sınıfta resim dersi vardı. Talebe muallim kürsüsü üzerinde bulunan bir şekle bakarak resim yapıyorlardı. Resicumhur Hazretleri talebenin yaptığı resimlere bakarak bir müddet kaldılar ve bir sınıfın hesap dersinde hazır bulundular. Gazi Hazretleri bundan sonra Mektep Müdürü Fethi Bey'in verdiği izahatı dinleyerek mektebin müzesini, kimya ve fizik laboratuvarlarını, konferans salonunu ve kütüphanesini gezdiler. Kütüphanede vaki olan rica üzerine mektebin hatıra defterine tarih atıldılar ve imzaladılar.¹

1 Galatasaray Lisesi Müdürü Fethi İsmail İsfendiyaroğlu, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in bu ziyaretini şöyle aktarmaktadır:

"Reisicumhur Hazretleri'nin Mektebimizi Ziyaretleri Hakkında Rapordur

8.12.1930

Reisicumhur Hazretleri 2 Aralık Salı günü saat ikiyi kırk geçte mektebimizi teşrif buyurdular. Maiyeti devletlerinde Dahiliye Vekili Beyefendi ile birçok mebus milletvekili beyefendiler bulunuyordu. Evvela yedinci sınıfın Türkçe dersine girdiler. Muallim Bey imla yazdırıyordu. Ders devam edilmesini emrettiler. Sıralar arasında dolaşarak talebe efendilerin yazılarını tetkik buyurdular ve iyi yazdıklarını söylediler. Daha sonra altıncı sınıfın resim dersine girdiler ve aynı suretle resimleri ve modelleri tetkik buyurdular. Sekizinci sınıfın da Vatani Malumat dersinin yazılı yoklama imtihanında hazır bulunup talebenin evrakını tetkik buyurdular.

Daha sonra ticaret ve bankacılık kısmı son sınıfını ziyaret buyurdular. Bu kısım hakkında emrettikleri izahat kendilerine arz olundu. Bu sınıfta talebe efendilerin kitap ve defterlerini muayene ve tetkik buyurdular. Ticaret kısmından sonra dokuzuncu sınıfın matematik dersinde hazır bulunarak cebir dersine kalkmış olan bir talebeyi dinlediler. Derslerden sonra mektebin her tarafını gezdiler. Kimya ve fizik laboratuvarlarında, tabii bilimler ve fizik dershanelerinde, müzelerde ve bilhassa konferans salonunu gezdiler. Buralarda talebenin istifadesi hakkında emir buyurdukları birçok malumat kendilerine arz olundu. Daha sonra mektebin kütüphanesini gezdiler ve hatıra defterini imzalarıyla süslediler.

Şükürü Kaya Beyefendi ve eski Nafia Vekili Recep Beyefendi'ye 'Galatasaray Lisesi'nin yemekhane ve yatakhaneleri ile Harbiye Mektebi'nin yemekhane ve yatakhanelerinin mukayese edilmesi lazımdır' buyurdular. Sonra bendenize, 'Daireniz uzak mı? Artık oraya gidelim' emrini verdiler.

Gazi Hazretleri Müdüriyet odasında da 15 dakika kadar istirahat buyurdular ve bendenize, yerime oturmak emrini verdikten sonra birçok sualler sordular. Bu suallerin mevzularını ve bunlara verilen cevapların mahiyetini aşağıda aynen arz ediyorum.

Mektebin tarihçesi, bina vaziyetimiz, Adliye ve Karakol'dan aldığımız binalar, Ortaköy şubemiz, her sene artan talebe toplamı, bu kadar kalabalık bir talebeyi nasıl idare etmekte olduğumuzu, talebe sandığı, talebe akademisi, spor ve izcilik teşkilatı gibi mektep dahilinde vücuda getirilen talebe teşekkülleri, öğretim sistemimizin özelliği, milli sakıncası olmayan ders konularının yabancı lisanından

Bundan sonra müdüriyet odasında bir müddet oturarak mektebin umumi vaziyeti ve talebe hayatı hakkında müdür Fethi Bey'le konuştular.

Gazi Hazretleri bu izahat arasında öğretim sistemindeki muvaffakiyet derecesini anlamak istemişler ve laik bir müessese olan bu mektepte yetişen, yükselen fikirler ve talebe ailelerinin hislerine bilhassa ehemmiyet vermişlerdir.

Reisicumhur Hazretleri mektebi terk ederken teneffüste bulunan talebe sevgili Reis'imizi coşkun tezahüratla karşıladılar. Gazi Hazretleri mektebin bine yakın olan talebesinin bu fevkalade hararetili tezahüratı ve yaşa sesleri arasında mektebi terk ettiler.

öğretilmesindeki faydalar (liseden çıktıktan sonra doktorluk, kimyagerlik, mühendislik veya mimarlık, avukatlık, ticaret, ziraat, bankacılık gibi gençleri birtakım serbest mesleklere hazırlayan yüksek tahsil devresinde yabancı lisanının çok ehemmiyetli bir rol oynayacağı gibi hayatta bu mesleklere sahip olan kimselerin iktidar ve ihtisaslarını artırmak için de yabancı lisanına muhtaç oldukları) gibi hususlar kendilerine arz ve izah olundu.

Bilhassa dini öğretim hakkında evvelce ne yapılmakta olduğu, halen de ne yapıldığı, talebe ve veliler tarafından bu hususta bir şikâyet vaki olup olmadığı hakkında çeşitli sualler sordular. Esasen kuruluşu itibarıyla de laik bir müessese olan mektebimiz hakkında kendilerine emir buyurdıkları maulumat arz edildi. Maruzatımız üzerine memnuniyetlerini beyan buyurdular.

Müdüriyet odasından çıkıldı. Bahçede bir bayram sevinciyle coşan talebelerin "yaşa" avazeleri ve sürekli alkış sedaları içinde mektebin büyük sokak kapısına kadar yayan yürüdüler. Otomobillerine binerken bir kere daha memnuniyetlerini beyan buyurdular.

Gerek bizzat Reisicumhur Hazretleri ve gerek yanındaki zevat müessesemizi ayrı ayrı takdir buyurmuşlardır. Arzı keyfiyet eylerim, efendim."

Bkz. Fethi İsmail İsfendiyoğlu, Galatasaray Lisesi (Mektebi Sultani) 1868-1968, 100. Yıl Kutlama Demeği, Gün Matbaası, İstanbul, 1974, s.96-97.

ZİRAAT BANKASI GENEL KURULU'NA TEŞEKKÜR*

(2 ARALIK 1930)¹

Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım Paşa Hazretleri'ne

Ziraat Bankası Genel Kurulu'nun hakkımda gösterdiği samimi hislere teşekkür eder ve zatı devletlerine hürmet arz ederim.

**Reisicumhur
Gazi M. Kemal**

* *Ayın Tarihi*, Ekim-Aralık 1930, c.23-24, Sayı: 79-81, s.6831.

¹ Kaynakta telgrafın açık tarihi yer almamaktadır. Ancak, olayların tarihsel sırayla yer aldığı kaynakta, telgraf Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in Harbiye Mektebi ve Galatasaray Lisesi'ni ziyaret haberinin altında bulunmaktadır. (Y.N.)

54. YILDÖNÜMÜ KUTLANAN
MÜLKİYE MEKTEBİ MEZUNLARINA TEŞEKKÜR*

(7 ARALIK 1930)

Mülkiye Mektebi'nin 54. yıldönümü münasebetiyle Ankara'da toplanan Mülkiyeliler Reisicumhur Hazretleri'ne şu telgrafi çekmişlerdir:

[...]

Reisicumhur Hazretleri şu cevabı göndermişlerdir:

Mülkiye Mektebi Müdürü Şükrü Beyefendi'ye

Mülkiye Mektebi'nin elli dördüncü yıldönümü münasebetiyle mezunların hakkımda gösterdikleri samimi hislere teşekkür ederim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 8 Aralık 1930, Numara: 3378, s.1; *Milliyet*, 7 Aralık 1930, Numara: 1733, s.1. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.665.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 7 Aralık 1930, telgrafın *Milliyet*'te yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

GAYRİMÜBADİLLER HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(9 ARALIK 1930)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kâtibi Umumiliği
Şifre

İsmet Paşa Hazretleri'ne

Gayrimübadillerden¹ çok ihtiyaç ve ıstırap ifade eden müracaatlar alıyorum. Bu meselenin iştiğal zeminini² ikiye ayırıyorum. Acele olan birincisi, dağıtılması kararlaştırılmış altmış iki bin İngiliz lirasının dağıtılmasıdır. Anladığıma göre bu dağıtım işi bazı şekiller yüzünden bir ay uzamıştır. Hatta son iş olan Vekiller Heyeti kararı epey zaman evvel alındığı halde, bir talimat yüzünden ödeme gecikiyormuş. Gayrimübadillerin vaziyetini geçici olsun teskin edecek olan bu ödeme çabuklaştırılmakla beraber, esas meselenin de bir an evvel pratik bir hal şekline bağlanmasını rica ederim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

9.12.30

* Aslı, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzesi Müdürlükleri Arşivi, Envanter No: 4326/1, 2'de ve T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, D: 1368, F: 30.10, Yer: 140.3.8'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

Belge, Cumhurbaşkanlığı Mustafa Kemal'in 17 Kasım 1930-6 Ocak 1931 tarihleri arasında çıktığı inceleme gezisinin 1. safhasında yazılmıştır. Ancak belge, Cumhurbaşkanlığı Arşivi ve T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan İnceleme Gezisi Raporları klasöründe yer almamıştır. (Y.N.)

1 Mübadil: Lozan Antlaşması ek protokolü uyarınca Türkiye'deki Rumlarla değiştirilerek Yunanistan'dan getirilen Türklere ve Yunanistan'a gönderilen Rumlara verilen ad. Gayrimübadil: Mübadele olunmamış. (Y.N.)

2 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki belgede "zamanını" şeklinde. (Y.N.)

İSTANBUL SPOR KONGRESİ REİSİ ETHEM İZZET BEY'E TEŞEKKÜR*

(9 ARALIK 1930)

İstanbul Spor Kongresi namına Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri ile Başvekil İsmet Paşa'ya çekilen tazim telgraflarına dün aşağıdaki cevaplar gelmiştir:

İstanbul Spor Kongresi Reisi Ethem İzzet Bey'e

C. Samimi hislerinize teşekkür, muvaffakiyet temenni eylerim, efendim.

**Reisicumhur
Gazi M. Kemal**

* *Milliyet*, 10 Aralık 1930, Numara: 1736, s.3.

CERRAHPAŞA HASTANESİ HATIRA DEFTERİNE YAZI*

(14 ARALIK 1930)

Gazi Hazretleri dün öğleye kadar sarayda istirahattan sonra iki buçukta refakatlerinde Sıhhat Vekâleti Müsteşarı, Umum Kâtip Tevfik, Kılıç Ali ve Seryaver Rüşühi Beyler olduğu halde otomobillerle saraydan ayrılmışlar, tramvay caddesini takiben Beyazıt'a ve orada havuz etrafında bir tur yaparak, Laleli, Aksaray yoluyla Cerrahpaşa'ya gelmişler, üçe çeyrek kala Cerrahpaşa Hastanesi'ni teşrif buyurmuşlardır. Reisicumhur Hazretleri burada hastanenin başdoktoru, değerli tabiplerimizden Rüştü Bey ile diğer doktorlar tarafından karşılanmışlardır.

Gazi'miz hastanede 45 dakika kalarak laboratuvarları, pavyonları gezmişler, vaziyet hakkında Başdoktor Rüştü Bey'den izahat almışlar, hasta koşuşlarını gezerlerken de hastaların hatırlarını sormuşlar, hasbihal etmişlerdir.

Reisicumhur Hazretleri hastanenin hatıra defterine:

"Gördüklerimden memnun oldum. Temizlik, intizam, ciddi mesai takdire layıktır" cümlelerini yazdıktan sonra müesseseden ayrılmışlardır.

Gazi Hazretleri'nin teşriflerini duyan civar halk bu sırada hastanenin önünde yoğun bir kalabalık halinde toplanmıştır. Gazi'miz hastaneden çıkarlarken Münibe isminde yaşlı bir hanım kendilerine bir dilekçe takdim etmiş, Büyük Reis'imiz bunu okumuşlar, kimsesi olup olmadığını sormuşlar, ciddi bir alaka göstermişlerdir.

Büyük Reis'imiz müteakiben Haseki Kadın Hastanesi'ni teşrif buyurmuşlar, pavyonları, fenni tesisatı gözden geçirmişler, etraflı izahat almışlar, koşuşlarda da hastalarla konuşmuşlar, dörtte ayrılmışlardır.

* Vakir, 15 Aralık 1930, Numara: 4647, s.1; Cumhuriyet, 15 Aralık 1930, Numara, 2374, s.1, 3.

**BÜYÜK MİLLET MECLİSİ VE MİLLİ İKTİSAT VE TASARRUF CEMİYETİ
REİSİ KÂZIM PAŞA'YA TEŞEKKÜR***

(14 ARALIK 1930)

Ankara, 14 (AA) - Milli Tasarruf ve Yerli Malı Haftası münasebetiyle Büyük Millet Meclisi ve Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Reisi Kâzım Paşa Hazretleri ile Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri arasında aşağıdaki telgraflar teati edilmiştir: [...]

**Büyük Millet Meclisi ve Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Reisi
Kâzım Paşa Hazretleri'ne - Ankara**

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin hayırlı ve semereli teşebbüsleri ve buna karşı milletin gösterdiği derin ve şuurlu alaka takdire layıktır. Mesainizde tam muvaffakiyetinizi temenni eder ve hakkımda gösterilen hislere teşekkür ederim.

**Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal**

* *İnkılap*, 15 Aralık 1930, Numara: 107, s.2; *Cumhuriyet*, 15 Aralık 1930, Numara: 2374, s.3; *Hâkimiyyeti Milliye*, 16 Aralık 1930, Numara: 3386, s.1; *Milliyet*, 16 Aralık 1930, Numara: 1742, s.3.

İSTANBUL DARÜLFÜNUNU'NU ZİYARET*

(15 ARALIK 1930)

Gazi Hazretleri dün sabah refakatlerinde Kâtihi Umumi Tevfik, Seryaver Rüsuhi, Gazi Ayıntab¹ Mebusu Kılıç Ali ve eski Nafia Vekili Recep Beyler olduğu halde saat 10.30'da Darülfünun'u² teşrif etmişlerdir. Büyük Reis'in geldiklerini duyan Darülfünun gençliği şiddetli alkışlar ve "yaşa, varol" sedaları arasında Gazi Hazretleri'ni canlı tezahüratla karşılamışlardır. [...] Gazi Hazretleri sağ taraf merdivenden ağır ağır çıkmışlar ve kendilerini alkışlayan yüzlerce ateşli Darülfünun gencini selamlayarak ilerlemişlerdir. Gazi Hazretleri Hukuk Fakültesi Kâtihi Umumisi Etem Akif Bey tarafından karşılanmış ve doğruca Emanet³ odasına teşrif buyurmuşlardır. [...] Büyük Kurtarıcı'mız Emanet odasında yirmi dakika kadar istirahat etmişler ve bir kahve içmişlerdir.

Gazi Hazretleri Etem Akif Bey'den Darülfünun teşkilatı, talebe sayısı hakkında izahat almışlardır. Etem Akif Bey, bütün talebenin iki bin küsur olduğunu, en çok talebe Hukuk'ta bulunduğunu ve sayısının sekiz yüz otuz yedi olduğunu söylemiştir. Bu esnada Darülfünun Eminî⁴ Muammer Raşit ve diğer profesörler içeri girmişlerdir. Reiscumhur Hazretleri hepsinin ayrı ayrı ellerini sıkımlar, hatırlarını sormuşlardır ve müteakiben Muammer Raşit Bey'den ders programını istemişlerdir.

Gazi Hazretleri ders cervelini inceledikten sonra Hukuk Fakültesi birinci sınıfında ki Fakülte Reisi ve Ceza Profesörü Tahir Bey'in Ceza Hukuku dersine girmek arzusu göstermişlerdir. Gazi Hazretleri sınıfa girerken talebe tarafından şiddetle alkışlanmıştır.

Tahir Bey, Gazi Hazretleri'ne kürsüye teşriflerini rica etmiş, Büyük Reis'imiz, derisi kürsünün yanında ve ayakta dinlemeyi tercih etmişlerdir. Dersin konusu bir kanunun geriye yürümesinin olup olmadığıydı. Gazi Hazretleri yirmi dakika kadar verilen dersi dinlemişler ve çıkarken Tahir Bey'in elini sıkarak tebrik ve teşekkür etmişlerdir. Gazi Hazretleri müteakiben şiddetli alkışlar arasında Hukuk Fakültesi'nin üçüncü sınıfına girmişlerdir. Burada çeyrek saat kadar kalarak Profesör Raşit Bey'in Hukuk Muhakemeleri Usulü dersini dinlemişlerdir. Dersin konusunu şahit ve senet meseleleri teşkil etmekteydi. Gazi Hazretleri bir sıraya oturmuşlar ve talebenin arasında dersi takip etmişlerdir.

* *Milliyet*, 16 Aralık 1930, Numara: 1742, s.1, 6; *Cumhuriyet*, 16 Aralık 1930, Numara: 2375, s.1, 2; *Hâkimiyeti Milliye*, 17 Aralık 1930, Numara: 3387, s.1, 3; *Vakit*, 16 Aralık 1930, Numara: 4648, s.1, 6; *Akşam*, 17 Aralık 1930, Numara: 4377, s.1, 2; *Ayin Tarihi*, Ocak-Şubat 1931, c. 24, Sayı: 82-83, s.7052-7053. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.666-668.

1 Gaziantep. (Y.N.)

2 Üniversite. (Y.N.)

3 Rektörlük. (Y.N.)

4 Rektör. (Y.N.)

Sınıftan çıkarken Profesör Bey'in elini sıkarak teşekkür beyan etmişlerdir. Müteakiben ikinci sınıfa girmişler ve Fazıl Bey'in İktisat dersini dinlemişlerdir. Gazi Hazretleri çeyrek saat kadar kalmışlar ve genel nakliyat vasıtalarında tarife konulu derisi, talebe arasında bir sıraya oturarak dinlemişlerdir.

Büyük Reis'imiz gençliğin samimi tezahüratı arasında dershane çıkarak Fakülte Reisi ve Kâtibi Umumi odalarını ve müteakiben aşağı inerek Hukuk Fakültesi'nin seminerlerini gezmişlerdir.

Gazi Hazretleri tekrar yukarı çıkarak Emanet¹ odasında bir müddet daha istirahat buyurarak profesörlerle görüşmüşler, Darülfünun'un ihtiyaçlarını sormuşlardır. Gazi Hazretleri Muammer Raşit Bey'e memnuniyetlerini belirtmişler,

-Hocaları çok yüksek ve talebeyi çok şevkli buldum, buyurmuşlardır.²

Gazi Hazretleri, Darülfünun bütçesini söz konusu etmişler ve bu hususta Muammer Raşit Bey'den izahat almışlardır.

Muammer Raşit Bey:

-Darülfünun enstitülerinin ve laboratuvarlarının teşkil edilmesi ve ilerlemesi, talebenin daha iyi yetiştirilmesi ve mütehassıs hocaların getirilmesi için iki milyon liraya ihtiyaç vardır, demiştir.

Gazi Hazretleri:

-Hatta dört milyon lira lazımdır, buyurarak bu hususa ehemmiyet atfetmişler ve alaka göstermişlerdir.

Gazi Hazretleri müteakiben odadan çıkarak üçüncü sınıfa Deniz Ticareti dersine girmek arzusunu göstermişlerdir ve Ali Kemal Bey'in kaptan ve kaptanların hukuki vaziyeti konulu dersini çeyrek saat kadar dinlemişlerdir. Sınıftan çıkarken Profesör Bey'in elini sıkarak teşekkür beyan etmişlerdir.

Büyük Reis'imiz şiddetli ve candan alkışlar arasında tekrar Emanet odasına girerken:

-Bu sıcak muhitten³ insan kolay kolay ayrılamıyor. Biraz daha oturalım, buyurmuşlardır.

Muammer Raşit Bey buna karşılık:

-Biz burada ölmek istiyoruz, demiştir. Gazi Hazretleri şu kıymetli cevabı vermişlerdir:

-Burada ölmek değil, burada yaşamak isteyiniz. Şimdiki mefkûrede asker bile ölmek için değil, ölmeden harbi kazanmaya uğraşır.⁴

1 Rektörlük. (Y.N.)

2 Vakir'te "Hocaları çok kıymetli ve talebeyi de aynı nisbette dikkatli ve şevkli gördüm" şeklinde. (Y.N.)

3 Cumhuriyet ve Akşam'da "Darülfünun'un bu sıcak muhitinden" şeklinde. (Y.N.)

4 Cumhuriyet ve Akşam'da "ölmeyerek harbi kazanmak için çalışır", Vakir'te "ölmek değil, kazanmak için çalışır", Hâkimiyeti Milliye ve Ayın Tarihi'nde "ölmek için değil, ölmeden harbi kazanmaya uğraşıyor" şeklinde. (Y.N.)

Reisicumhur Hazretleri müteakiben profesörlerle maarif siyasetimiz etrafında görüşmüşler ve Muammer Raşit Bey'e şu soruyu sormuşlardır:

-Türkiye'de genel maarif programı ne olmalıdır? Gençliği mekteplerde nasıl yetiştirmeli?¹

Muammer Bey cevabında demiştir ki:

-Maarif programı cumhuriyet, demokrasi, milliyet esaslarına göre yürütülmek lazımdır. Maarifte iki nokta vardır: Biri talim, diğeri terbiyedir.

Gazi Hazretleri: Terbiyede ne yapılmak lazımdır? Darülfünun'da, liselerde, ilkökteplerde nasıl bir hareket hattı takip edilmelidir?²

Muammer Raşit Bey: Yalnız mekteplerde değil, ana kucağından başlayarak yüksek tahsile kadar Cumhuriyet esaslarını telkin etmek lazımdır. Biz bunu tatbika çalışıyoruz. Bilhassa Kamu, Anayasa, Devletler Özel Hukuku derslerinde bunları gençliğe telkin ediyoruz.

[...] Gazi Hazretleri bahsi, tarihi tartışmaya intikal ettirmişler ve profesörlerden Yusuf Ziya, Köprülüzade Mehmet Fuat, Fazıl Nazmi, Zeki Velidi Beylere "Ankara, Ege, Eti, Agalar, Akalar, Arkcos, Amiral, Kaptan" kelimelerinin kökenlerini sormuşlardır. Gazi Hazretleri müteakiben profesörler tarafından yayımlanan eserler hakkında malumat istemiştir.

1 *Hâkimiyeti Milliye ve Ayın Tarihi*'nde "Türkiye'de genel maarif nasıl olmalıdır ki, gelecek nesil yetiştirilebilsin?" şeklinde. (Y.N.)

2 *Hâkimiyeti Milliye ve Ayın Tarihi*'nde "Terbiyede bütün mekteplerde gençleri yetiştirmek için ne yapılmalıdır?" şeklinde. (Y.N.)

İSTANBUL DARÜLFÜNUNU ŞEREF DEFTERİNE YAZI*

(15 ARALIK 1930)

15 Kânunuevvel [Aralık] 1930

İstanbul Darülfünunu'nda yüksek profesörler ve kıymetli gençlerle yakından tanıştığımдан çok memnun oldum. İlim timsali olan bu yüksek müessesemizin büyük hizmetleriyle iftihar edeceğimize şüphe¹ yoktur.

Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 16 Aralık 1930, Numara: 2375, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 17 Aralık 1930, Numara: 3387, s.3; *Milliyet*, 16 Aralık 1930, Numara: 1742, s.6; *Vakit*, 16 Aralık 1930, Numara: 4648, s.6; *Akşam*, 17 Aralık 1930, Numara: 4377, s.2; *Ayın Tarihi*, Ocak-Şubat 1931, c.24, Sayı: 82-83, s.7053. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.668.

¹ *Vakit*'te "hiç şüphe yoktur" şeklinde. (Y.N.)

İSTANBUL MİLLÎ İKTİSAT VE TASARRUF CEMİYETİ
İDARE HEYETİ'NE TEŞEKKÜR*

(15 ARALIK 1930)

Milli Tasarruf ve Yerli Malı Haftası'nın dördüncü günü olan dün de halkımız muhtelif yerlerdeki mağazalara giderek teşhir edilen yerli mallarımızı tetkik ve takdir etmiştir. Program doğrultusunda tayyarelerimiz saat on birden itibaren akşama kadar şehrimiz ufuklarında uçuşlar yaparak tasarruf umdelerini ihtiva eden rengârenk kâğıtları hava fişeklerini andırır bir tarzda muhtelif semtler üzerine atmışlardır.

Vitrin müsabakasına iştirak etmek isteyen halkımız beğendikleri mağazalara girerek oylarını kullanmakta devam ediyorlar. Hangi vitrinin kazanacağı hakkında ahali arasında meraklı iddialar da söz konusu olmaya başlamıştır. Bu da ayrı bir alaka uyandırmaktadır. [...]

İstanbul Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından Gazi Hazretleri'yle İsmet ve Kâzım Paşalara çekilen telgrafta şu cevaplar gelmiştir:

İstanbul Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti İdare Heyeti Reisliği'ne

C. Teşekkür ve bu hayırlı mesainizde tam muvaffakiyetinizi temenni ederim.

Reisicumhur
Gazi Kemal

* Cumhuriyet, 16 Aralık 1930, Numara: 2375, s.2; Milliyet, 16 Aralık 1930, Numara: 1742, s.3.

İSTANBUL'DA KOLORDU KUMANDANLIĞI'NI VE VİLAYET MAKAMINI ZİYARET*

(18 ARALIK 1930)

Reisicumhur Hazretleri dün öğleye kadar Dolmabahçe Sarayı'ndaki mesai bürolarında meşgul olmuşlar ve saat 14'ü 10 geçte refakatlerinde Kâtibi Umumileri Tevfik, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, Kütahya Mebusu Recep, Kılıç Ali ve Seryaver Rüşhi Beyler bulundukları halde otomobille Saray'dan ayrılarak Kolordu Kumandanlığı'nı ziyaret buyurmuşlardır. [...]

Reisicumhur Hazretleri Tophane-Karaköy-Köprü yoluyla Kolordu'dan sonra Vilayet'i teşrif buyurmuşlar, Vali Muhittin, Muavini Fazlı Beylerle vilayet erkânı tarafından karşılanmışlardır.

Gazi Hazretleri Vali Bey'le Vilayet makamında 10 dakika kadar konuşmuşlar, Vilayet işleri hakkında malumat almışlardır. Vilayet makamından dışarı çıktıkları zaman kendileri birçok eshabı mesâlih¹ ile karşılaşmışlardır.

Bunlardan biri Gazi Hazretleri'ne aldığı evin tapusu verilmediğinden şikâyet etmiştir. Gazi Hazretleri keyfiyeti Vali Muavini Fazlı Bey'den sormuşlardır. Fazlı Bey son Türk-Yunan anlaşması icabınca bu gibi emlakten bir kısmının iadesi ihtimalinden dolayı tapularının verilmemesi emredildiğini söylemiştir. Bir erkek göçmen mübadil² olduğu halde kendisine emlak verilmediğini söylemiş, Gazi Hazretleri tarafından suale maruz kalınca ev aldığını, fakat çok ufak olduğunu itiraf etmiş. Gazi Hazretleri "Senin Karaferye'deki evin bundan çok büyük müydü?" diye sormuş ve "Evet büyüktü" cevabını almıştır.

Bir hanım, aldığı evin yarısının geri alındığından şikâyet etmiştir. Bu evin on beş odalı olduğu sebebiyle diğer göçmenlerin de istifadesi için yarısının geri alındığı anlaşılmıştır.

Reisicumhur Hazretleri iskân muameleleri hakkında izahat istemişlerdir. Fazlı Bey'in verdiği izahata göre, İstanbul'da mübadil emlaki yok gibidir. Göçmenler ise İstanbul'da emlak almak istemektedirler. Bunların bir kısmına firari emlaki verilmiştir. Fakat hepsini tatmin mümkün olamamıştır. Taşrada mal almak istemektedirler. Şikâyet edenler, geç müracaat edenler ve dolayısıyla burada kendilerine mal kalmayanlardır.

* Cumhuriyet, 19 Aralık 1930, Numara: 2378, s.1, 2; Milliyet, 19 Aralık 1930, Numara: 1745, s.1, 6; Hâkimiyeti Milliye, 20 Aralık 1930, Numara: 3390, s.1; Ayın Turihi, Ocak-Şubat 1931, c.24, Sayı: 82-83, s.7054-7055.

1 Resmi dairelerde işlerini takip eden kimseler. (Y.N.)

2 Türkiye'deki Rumlarla değiştirilerek Yunanistan'dan getirilen Türklere verilen ad. (Y.N.)

Şimdiye kadar mutlaka İstanbul'da mal almak isteyen mübadil bir hanım bu izahatı müteakip Gazi Hazretleri'ne hitaben "Mademki emrediyorsunuz, ben de Anadolu'ya giderek orada mal alacağım" demiştir.

Başka bir hanım ilkmektep talebesinden bulunan altı çocuğunun parasız yatılı olarak mektebe yerleştirilmesini istirham etmiştir.

Gazi Hazretleri Fazlı Bey tarafından verilen izahatı dinledikten sonra:

"Görülüyor ki, muameleler doğrudur. Fakat siz bir defa daha bunların müracaatlarını gözden geçiriniz" demişlerdir. Bu sırada bir Ermeni kadını kendisi firari olmadığı halde evinin alındığından şikâyet etmiştir. Fazlı Bey izahat vermiş, bu kadının müracaat ederek firari olmadığını söylediğini, evinin iadesi için kanunen Devlet Şûrası'na¹ müracaat etmesi lazım geleceğini ve muamele sırası uyarınca evrakın Şûrayı Devlet'e¹ gönderilip karar neticesi gelir gelmez kendisine tebliğ edileceğini söylemiştir.

Gazi Hazretleri müteakiben Vilayet kapısında toplanmış halkın şiddetli alkışları arasında otomobillerine binerek ayrılmışlardır.

¹ Danıştay. (Y.N.)

İSTANBUL ŞEHİR MECLİSİ HAKKINDA
SADETTİN ŞERİF BEY'E*

(18 ARALIK 1930)

Gazi Hazretleri daha sonra Vilayet'ten ayrılmış ve Belediye'yi teşrif buyurmuşlardır. Dün Şehir Meclisi toplantı günü olduğundan Gazi Hazretleri doğruca toplantı salonunu teşrif etmişler ve müzakereyi dinlemişlerdir.

Üyeler ayağa kalkarak Büyük Reis'imizi hürmetle ve şiddetli alkışlarla selamla-mışlardır. [...]

Reisicumhur Hazretleri'ne bir gündem takdim edilmiş ve Büyük Reis'imiz müza-kereleri alaka ile dinlemişlerdir.

[...]

On dakika istirahat edilmek üzere birinci celseye nihayet verildi. Celse sonunda locayı terk eden Gazi Hazretleri Meclis salonunu teşrif ve Sadettin Ferit Bey'e:

Şehir Meclisi'nde geçirdiğim 10 dakika çok faydalı oldu. Hakkımda halk temsil-cilerinin göstermiş olduğu hissiyata teşekkür beyan eyler,¹ İstanbul halkını temsil eden bu heyetin arasında bulunmakla çok mütehassis olduğumu ve bu hissiyatımın munasip vasıtalar ile halka beyanını rica ederim.

* *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1930, Numara: 2378, s.2; *Milliyet*, 19 Aralık 1930, Numara: 1745, s.1, 6; *Hâki-miyeti Milliye*, 20 Aralık 1930, Numara: 3390, s.1; *Akşam*, 20 Aralık 1930, Numara: 4380, s.1-2; *Ayın Tarihi*, Ocak-Şubat 1930, c.24, Sayı: 82-83, s.7055.

1 Buraya kadar olan bölüm *Cumhuriyet*'in "Ajans'ın tebliği" başlıklı diğer haberinde ve *Akşam*'da yer al-maktadır. (Y.N.)

İSTANBUL CUMHURİYET HALK FIRKASI VE TÜRK OCAĞI'NI ZİYARET*

(18 ARALIK 1930)

Büyük Reis'imiz Belediye'den sonra Cumhuriyet Halk Fırkası İstanbul Vilayet merkezini teşrif ettiler. Gazi Hazretleri Fırka merkezinde bir saat kalarak Fırka teşkilatı etrafında görüşmüşlerdir. Fırka'da kendilerini Afyon Mebusu Ali, Tekirdağ Mebusu Cemil, İstanbul Mebusu Hüseyin Beyler ve diğer zevat karşılamışlardır. Bir saatlik uzun görüşme esnasında genel esaslar dairesinde Fırka teşkilatına ait mühim noktalar söz konusu olunmuş ve Gazi Hazretleri Fırka müteşebbis heyetinden izahat alarak kendilerini aydınlatmışlardır. [...]

Reisicumhur Hazretleri, Halk Fırkası'ndan halkın candan alkışları ve "yaşa" sesleri arasında ayrılmışlar ve doğrudan Türk Ocağı'nı teşrif etmişlerdir. Gazi Hazretleri Ocak'ta Ocak Kâtibi Umumisi Fethi ve Müdür Lütfü Beyler, idare heyeti ve genç, aydın Ocaklılar tarafından karşılanmışlardır ve misafir odasını teşrif ettiler.

Misafir odasında Ocak Kâtibi Umumisi Fethi Bey'den Ocakların tarihçesi ve şimdiki vaziyetleri hakkında tafsilatlı izahat aldılar. Gazi Hazretleri bu izahattan çok memnun kaldılar ve:

-Ne güzel bir fikir, kuvvetli ve ne güzel bir fikir ordusu, buyurdular.

Müteakiben Gazi Hazretleri konferans salonunu teşrif buyurdular. Etraflarını hemen Ocaklı gençler aldı. Gazi Hazretleri Ocaklı gençlere şu mühim ve güzel konuşmayı yaptı:

-Son seyahatimde ziyaret ettiğim bütün Ocaklarda beni çok memnun eden bir faaliyet, canlılığa şahit oldum. Bilhassa Türk Ocaklarının bulundukları merkezlerde faydalı birtakım hizmetlerle halk üzerinde çok müsait bir tesir bıraktıklarına şahit oldum.¹ Şimdi burada gördüğüm gibi, milletin birçok güzide aydınları Türk Ocaklarında toplanmıştır. Sizi böyle etrafımda gördüğüm bu anda, son seyahatimin diğer hatıralarını da zihnimde uyandırarak² Türk Ocaklarının faaliyetinden duyduğum derin memnuniyeti ifade etmekle çok mütehasşisim.

* *Milliyet*, 19 Aralık 1930, Numara: 1745, s.6; *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1930, Numara: 2378, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 20 Aralık 1930, Numara: 3390, s.1; *Ayın Tarihi*, Ocak-Şubat 1931, c.24, Sayı: 82-83, s.7055-7056.

1 Bu cümle *Milliyet*'te yer almamaktadır. (Y.N.)

2 *Cumhuriyet*'te "uyandıran" şeklinde. (Y.N.)

Gazi Hazretleri çay içerlerken de tekrar gençlere hitap etmişler ve hakikaten hatıralarda çok derin izler bırakacak uyarıcı sözler söylemişler, bilhassa demişlerdir ki:

-Siz milliyetçi zümre, halkla konuştuğunuz vakit yüksek sesle söylemeyi unutmayınız. Yüksek ses, imanın ifadesi¹ olduğu vakit tesir yapmaktan geri kalmaz.

Yolunda çalıştığımız büyük mefkûreyi halkın kalbinde bir fikir halinden, bir his haline geçirmelisiniz.² Demokrasinin ne olduğunu halka anlatmak bilhassa sizin vazifenizdir. Birtakım kelimeler var ki, sık sık telaffuz edildiği halde, hatta aydınlarımız arasında onu tamamıyla anlayanlar çok değildir. Halkçılığın ne olduğunu, esasları neden ibaret bulunduğunu, halkçıların halka karşı ne gibi vazifeler üstlenmek mecburiyetinde kalacaklarını madde madde izah etmek lazımdır.³ Cumhuriyet'i, onun icaplarını yüksek sesle anlatınız. Cumhuriyet prensiplerini sevdiniz. Bunu kalplere yerleştirmek için hiçbir fırsatı ihmal etmeyiniz.

Ayrılmadan evvel bir defa daha tekrar ediyorum; sizin gibi birtakım ihtisas şubelerine mensup güzide aydınlarımızı karşımda toplu görmekten ziyadesiyle memnunum. Size, kalbimde bu memnuniyet hissiyle veda ediyorum.

1 Cumhuriyet'te "bir imanın ifadesi", Milliyet'te "iman ve imanın ifadesi" şeklinde. (Y.N.)

2 Cumhuriyet'te "getirmelisiniz". (Y.N.)

3 Bu iki cümle Cumhuriyet'te yer almamaktadır. (Y.N.)

ALPULLU ŞEKER FABRİKASI HATİRA DEFTERİNE YAZI*

(20 ARALIK 1930)

Alpullu, 20 (AA) - Reisicumhur Hazretleri bu sabah saat altıda Alpullu'ya varmışlardır. [...] Gazi Hazretleri Alpullu Şeker Fabrikası'nı gezerek nasıl işlediğini görmüşler, fabrikanın vaziyeti ve üretim kudreti hakkında izahat almışlardır. Ayrılırlar fabrikanın defterine şunu yazdılar:

20.12.1930

Alpullu Şeker Fabrikası'nı gezdim. Gördüğüm vaziyetten çok memnun kaldım. Müessesenin daha gelişmesini, şimdiye kadar olduğundan fazla muvaffak olmasını dilerim. Memleketimizin her müsait mıntıkasında şeker fabrikalarının çoğalması ve bu suretle memleketin şeker ihtiyacının temini mühim hedeflerimiz sırasında tanınmalıdır.

Gazi M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Alpullu*, 1 Ocak 1935, Yıl: 1, Sayı: 1; *Cumhuriyet*, 21 Aralık 1930, Numara: 2380, s.3; *Milliyet*, 21 Aralık 1930, Numara: 1747, s.1, 6; *Vakit*, 21 Aralık 1930, Numara: 4653, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 22 Aralık 1930, Numara: 3392, s.1, 2; *Ayın Tarihi*, Ocak-Şubat 1931, c.24, Sayı: 82-83, s.7056-7057. Ayrıca bkz. Nazif Karaçam, *Atatürk Kırklareli'nde*, Türk Kütüphaneciler Derneği Edime Şubesi Yayınları, No: 29, 2. Basım, Edime, 1998, s.24-25; Nail Güreli, "İlk Türk Şekeri Pek Tatlıydı", *Yıllarboyu Tarih*, Aralık 1981, c.7, Sayı: 12, s.18-21.

KIRKLARELİ CUMHURİYET HALK FIRKASI'NI ZİYARET*

(20 ARALIK 1930)

Kırklareli, 20 (AA) - Reisicumhur Hazretleri bugün Cumhuriyet Halk Fırkası vilayet merkezinde Fırka üyeleri ve her sınıf halkın temsilcileriyle hasbıhalde bulunmuşlardır. Kaza ve köylerden gelen halk temsilcileri de hazır bulunuyorlardı. Gazi Hazretleri çiftçi, tüccar ve köylüye yönelttikleri suallerle arzu ve ihtiyaçlarını sormuşlar, çok

* Cumhuriyet, 22 Aralık 1930, Numara: 2381, s.1, 4; Hâkimiyeti Milliye, 22 Aralık 1930, Numara: 3392, s.1; Milliyet, 22 Aralık 1930, Numara: 1748, s.1, 5; Vakit, 22 Aralık 1930, Numara: 4654, s.1, 6; Akşam, 22 Aralık 1930, Numara: 4382, s.2; İnkılap, 22 Aralık 1930, Numara: 114, s.1, 2. Ayrıca bkz. Nazif Karaçam, Atatürk Kırklareli'nde, 2. Basım, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, 1998, s.49-51; Kırklareli İl Yıllığı 1967, s.191-192.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Kırklareli Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan önce Kırklareli Belediyesi'ni ziyaret etmiştir. Bu ziyaret Kırklareli İl Yıllığı 1967'de şu şekilde aktarılmaktadır:

"Gazi Mustafa Kemal treninden indi. Büyük bir alkış tufanı koptu. 'Yaşa, var ol büyük halaskâr' diye bağınıyordu. Mustafa Kemal'in yüzü gülekti. Dinç görünüyordu. Sırtlarında gocuk, başlarında kasket vardı. Ayağında kahverengi çizme, kilot pantolon, üstünde süet yelek ve spor ceket vardı. Çok sevdikleri köpeği de yanlarında idi. [...]

Mustafa Kemal kendilerini karşılayanların ellerini sıktıktan, onlara iltifatlarda bulunduktan sonra otomobiliyle binerek Vilayet makamına geldiler. Vali Mustafa Arif'in de bulunduğu Vilayet toplantısından sonra, buradan Süvari Tümeni Karargâhı'na gittiler. Geçtikleri yol ve cadde boylarına dizilmiş halk toplulukları tarafından çılgınca alkışlandılar. Buradan Cumhuriyet Caddesi'ni takip ederek (eski) Belediye binasına geldiler. [...]

Belediye gönderine Cumhurbaşkanlığı forsunu Haşim Peksöz çekti. Mustafa Kemal Belediye Başkanlığı makamının bulunduğu iç odaya geçti. Belediye Meclisi üyelerini burada kabul etti.

Gazi Mustafa Kemal Belediye'de bulunduğu sürece, halk dışarıda coşkun bir şekilde tezahürat yapıyordu. Belediye önünden çarşı içine ve jandarma dairesine kadar her taraf kadın-erkek hıncahınç doluydu. Gazi Mustafa Kemal ise Belediye Başkanlığı odasında bulunan Şevket Dingiloğlu'na ve diğer bulunanlara sorular soruyor, halk önderlerinin memleket ve mahalli davalar üzerindeki fikir ve düşüncelerini öğrenmeye çalışıyordu. Mustafa Kemal, Şevket Dingiloğlu'na belediye seçimleriyle ilgili sorular yöneltti ve cevaplar üzerinde tartışıldı.

Bu konuşmalardan sonra Mustafa Kemal şayak elbiseli Belediye Meclisi Üyesi Abdullah Altınelli'yi parmağı ile işaret ederek yanına çağırdı.

-Bu elbiseleri nereden aldın bakayım?

Kumaşı eliyle yokladı. Beğendiğini söyledi. Mustafa Kemal'in bu sorusuna Abdullah Altınelli şöyle karşılık verdi:

-Karım dokudu, Paşa Hazretleri. Koyunlarımızın yünlerinden yapıldı.'

Bunun üzerine Mustafa Kemal:

-İşte kendi işimizi kendimiz görürsek, giyeceğimizi kendimiz yaparsak memleket çok çabuk kalkınır' dedi.

Şükrü Perese söz istedi.

-Paşam' dedi, 'yapağı mahsulü Trakya'da çok bol. Fakat bir şayak fabrikasına ihtiyaç var. Bu fabrikayı devlet yaptırsa iyi olur.'

Mustafa Kemal:

-İhtiyaç varsa yapısın' dedi.

*samimi cevaplarla halkın duygu ve düşüncelerini kendi ağzından dinlemişlerdir. Orta-
da esaslı bir şikâyet konusu yoktur. Zira mahsulün fazlalığından dolayı fiyatların düş-
mesi ve alıcıların azalması bazı ticaret erbabının sıkıntısına sebep olmuştur. Fakat biz-
zat sıkıntıya uğrayanlar bunun memleketimize has bir hal olmadığını ve komşu mem-
leketlerdeki meslektaşlarından daha iyi bir vaziyette bulunduklarını söylemişlerdir.*

*Gazi Hazretleri devlet teşkilatının güzel ve mükemmel işleminde halka düşen
vazifelerden bahis buyurmuşlar, genel olarak memurlar arasında eski devirden kal-
ma zihniyetler bulunabileceğini, bu gibi kimselerden hoşnutsuzlukları varsa bunları
refakatindeki müfettişlere bildirmeleri lüzumunu söylemişlerdir.¹*

*Reisicumhur Hazretleri halk ile konuşmalarında söz konusu olan bütün maddeler
üzerinde fikirlerini etraflıca açıklamışlar ve ortaya çıkan görüş yanlışlarını ve bilgi
noksanlarını büyük bir samimiyetle sahiplerine kabul ve teslim ettirmişlerdir.*

*Cumhuriyet Halk Fırkası'nın faaliyetine ve takip ettiği ana hatlara intikal eden
bahis, Gazi Hazretleri'nin Halkçılık, Devletçilik, Laiklik konusu üzerinde güzel bir
konferansı halini aldı. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın bu milletin hayat ve mukadderatı-
nı yaptığı, kurtarıcı ve inkılapçı rolü üstlendiği, tarihi vazife ve mesuliyetleri ve üye-
rinde yürüdüğü değişmez esasları² izah buyurarak "Belirlenmiş olan yolumuzda ka-
tiyetle yürüyeceğiz" dediler. Bugüne kadar gelmiş ve geçmiş muhalif teşekküllerin
tuttukları yanlış istikametlere ve bu faaliyetlerin memlekete getirdiği ve getirebilece-
ği zararlara işaret ederek ve Serbest Fırka'nın feshi bahsi üzerinde durarak bu fırka-
nın daha teşekkülünde teati edilen mektuplarla malum olması lazım gelen görüşün
daha sonra yeni bir şeymiş gibi kabul edilmesindeki yanlışlığı açıklığa kavuşturdu-*

Burada daha başka mahalli meseleler de konuşuldu. Mustafa Kemal ve beraberindekiler Belediye'de
iki saat kadar kaldılar. Buradan ayrılırlarken Hayriye Ali Rıza Hanım tarafından Mustafa Kemal'e bir
dilekçe verildi. Bu iş tam kapıdan çıkarken olduğu için dışarıda birikmiş halk topluluğu Gazi'yi do-
ya doya gördüler ve uzun uzun alkışladılar. Mustafa Kemal'e verilen dilekçe Düyunu Umumiye Tah-
sildarlığı'ndan emekli Mahmut Efendi'nin kendisiyle ilgiliydi. Gazi bu dilekçe ile kapı başında beş
on dakika meşgul oldu. Gereğinin yapılması için ilgililere emirler verdi. Mustafa Kemal Beledi-
ye'den Halk Fırkası binasına geldi."

Bkz. *Kırklareli İl Yıllığı 1967*, s.189-191. (Y.N.)

1 Bu konuda *Kırklareli İl Yıllığı 1967* de şu bilgi aktarılmaktadır:

"Halk Fırkası İl İdare Kurulu odasında akşamın geç saatlerine kadar hiç yorulmadan ve büyük bir
dikkatle köy önderleriyle sohbet etti. Bu uzun süren toplantıda birçok meseleler ortaya atıldı. Herkes
söyleyeceğini serbestçe söylüyordu.

Mustafa Kemal, köy önderlerinin serbestçe konuşmalarına özellikle çok dikkat ediyordu. Nitekim,
Kızılıncıdereli Muhiittin Ağa böyle bir havadan cesaret alarak, Nüfus Dairesi'nin köylüye güçlükler
çıkarttığını, bazı dairelerde yolsuzluklar olduğunu, rüşvet alındığını söyledi. Bu iddia üzerine Mus-
tafa Kemal daha ciddiye ve üzüldüğünü belli eden hareketlerde bulundu.

'Eğer' dedi Mustafa Kemal, 'devlet örgütünde böyle memurlar varsa, isim açıklayarak şimdi yanı-
mdaki müfettişlere bildirin. Unutmayın ki, devlet örgütünün çok iyi işlemesi için halka düşen bazı
ödevler vardır. Eski devirden kalma zihniyeti yaşatan adamlar bulunabilir. Böylelerini tespit etmek-
te siz bize yardımcı olun. Fakat iddialarınızda delil ve isim bulunması şarttır.'

Sohbet bittikten sonra Mustafa Kemal köy temsilcilerine köyleri ile ilgili sorular yöneltti. Memleke-
tin geleceğine ışık tutan devrimler etrafında bilgiler verdi. Serbest Fırka hakkında açıklamalarda bu-
lundu. Söylenenlerden memnun kaldığını söyledi ve ayrılmak üzere salona çıktı."

Bkz. *Kırklareli İl Yıllığı 1967*, s.191. (Y.N.)

2 *Hâkimiyeti Milliye*'de "kurtarıcı ve inkılapçı rolü üstlendiği tarihi vazifede mesuliyetleri üzerinde yürü-
düğü değişmez esasları" şeklinde. (Y.N.)

*lar. Bu arada, tarihi bağlarla bağlı bulundukları Cumhuriyet Halk Fırkası'nın başkan-
daki mevkilerini tekrar teyit ettiler.*

*Reisicumhur Hazretleri Fırka prensiplerinin herkese layıkıyla anlatılması ve izah
edilmesi lüzumundan bahsetmişler ve bu zeminde etraflı açıklamalar ile Kırklareli'nin çiftçi, köylü, tüccar ve hanımlarına kıymetli nasihatlerde bulunmuşlardır. [...]*

*Fırka'dan ayrılırken bir genç, kısa bir nutukla Gazi Hazretleri'ni selamlamış, Trakyalıların kurtarıcısına minnet ve şükranına tercüman olarak bütün gençliğin da-
ima kendisini samimi bir heyecanla takip edeceğini, azminden ve sözünden ayrılmayacağını temin etmiştir.*

Reisicumhur Hazretleri cevaben:

*"Kırklareli halkı ve bilhassa gençlik namına söylenen sözlerden çok mütehassis ol-
dum. Bundan dolayı teşekkür ederim. Gösterilen heyecanın bir aynı da benim vicda-
nımda hasıl olmuştur. Bunu layıkıyla ifade edebilmek benim için müşküldür. Allaha-
ısmarladık arkadaşlar" demişler ve coşkun alkışlar arasında otomobile binerek trene
dönmüşlerdir. Geceyi trende geçirecekler, yarın Edirne'ye hareket buyuracaklardır.*

*Kırklareli, 21 (AA) - Reisicumhur Hazretleri refakatlerindeki zevat ile bugün saat
15 buçukta otomobillerle Edirne'ye hareket buyurmuşlardır. Hareketlerinden evvel
Türk Ocağı'na uğrayarak gençlerle konuşmuşlar, kıymetli uyarılarda bulunmuşlardır.¹*

1 Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in Kırklareli Türk Ocağı'nı ziyareti hakkında *Kırklareli İl Yıllığı* 1967'de şu bilgiler yer almaktadır:

"Ertesi gün, yani 21 Aralık 1930 Cumartesi günü saat 14:30'da Türk Ocağı'na geldiler. [...] Mustafa Kemal karşılayıcıların ellerini sıktı ve içeriye girdi. Kalabalığın arasına girip oturdu.

Mustafa Kemal'in Türk Ocağı'nı ziyareti sıralarında Gençler Birliği Kulübü, Türk Ocağı'na iltihak kararı almıştı. Bu sırada Türk Ocağı'nın yazı işlerini Fikret Filiz yönetiyordu. Gazi Mustafa Kemal bu toplantıda özellikle Türk Ocaklarının fikri misyonu üzerinde durdu. Bu misyonun yeni Türk toplumunu milli siyaset sınırları içinde yeni fikirler ve görüşlerle donatmak olduğunu söyledi. Ocaklılara birçok konular üzerinde sorular yöneltti. Bu soruların karşılıklarını Türk tarihi açısından yine kendileri yanıtladılar. Bu konuda Mustafa Kemal şöyle konuştu:

Osmanlı siyaseti asırlarca pek yüksek ve parlak yaşamakla beraber yine de parçalanmaktan kendini kurtaramadı. İmparatorluğun bu çöküşü karşısında pek yalnız ve mustarip kalan Türk milleti kendisini kurtarabilmek için Osmanlı siyasetine tamamen zıt bir siyaset takip etti. Bu siyaset bir milli siyasetti. Bu itibarla Türk Ocakları siyasal bir kuruluş olarak meydana gelmişlerdir. Türk milli siyasetini takip eden teşekküllerdir.

Bu girişten sonra Mustafa Kemal hazır bulunanlara "hars" [kültür] kelimesi ve kavramının ne anlama geldiğini sordular. Gazeteci Ali Rıza, Osmanlı Bankası Müdürü Asım Bey söz alıp hars kavramını açıklamaya çalıştıysa da Mustafa Kemal'e inandırıcı bir şey söyleyemediler. Gazi tatmin olmamıştı. Tekrar sözü kendileri aldılar ve Ocaklılara şu konuşmayı yaptılar:

Biraz önce Ocaklıların siyasal ve milli birer kuruluş olduklarını söylemiştim. Bu doğrudur. Türk Ocakları bir hars etrafında teşekkül etmiştir. Bu itibarla Türk Ocakları bu ülküsünü gerçekleştirmek için bilim, hars ve toplumbilim alanında savaşmakla zorunludur.

Bazı Ocaklıların ve bunlardan Ali Rıza Dursunkaya ile Banka Müdürü Asım Bey'in "hars" kelimesini "milli benlik", "milli ülkü" kelimeleri ile ifade ettiklerine değinen Mustafa Kemal:

Benim harstan anladığım, bir devleti meydana getiren toplum, yani milleti düşünün. Bir millette kaç türlü hayat tasavvur olunabilir. Devlet hayatı, fikir hayatı, iktisadi hayat, yani ticari, zirai hayat değil mi? Her millet devlet hayatında, fikir hayatında, iktisadi hayatında bir şeyler yapar. İşte bu üç hayatın toplamına ve sonuçlarına "hars" denir. Bizim devlet hayatımızda bilindiği gibi Osmanlı siyaseti farklı cinsten unsurlardan ve maddelerden meydana geliyordu. Bunlardan bir karışım yapmak mümkün ol-

madığı için Osmanlı siyaseti yerine yeni bir siyaset çıktı. O siyaset milli siyasettir. Türkçülük siyaseti idi. Bu siyaseti ilan edip yaygın hale getirmekle beraber, fikri, toplumsal, iktisadi hayatı ilerletmek gereklidir. Bu üç şeklin hayattaki gelişme dereceleri birleştiği zaman ortaya o milletin harsı çıkar. Bazıları harsla medeniyeti ayırmazlar. Bundan maksat devlet, fikir ve iktisadi hayattır ki, bu o milletin harsıdır. Bilindiği üzere her milletin kendine mahsus bir hassası vardır. Hars bu hassa ve bu karakterle ifade edilir. Bence de en ilmi olanı harsla medeniyeti birleştirmektir. O zaman Ocakların kültür (hars) olarak ifade edecekleri vazifenin vasfı kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Mustafa Kemal, bu bilimsel konuşma ve açıklamalarını daha anlaşılır kılmak, toplantıda bulunan çeşitli anlayış ve düzeydeki kişilere anlatabilmek için şöyle bir örnek vererek konuşmalarına devam ettiler: Bizans'ı yıkan, İstanbul'u alan Türklerin Bizanslılara göre medeniyetleri üstün olduğu için Türkler bu işi başarmışlardır, demişler ve Ocakları siyasal bir kuruluş olarak niteledikten sonra, 'Turan' kelimesi ve kavramı üzerinde açıklamalar yapmışlardır. Mustafa Kemal sözlerine devamla:

Türk Ocakları Türk tarihinin kutsiyetini, Türk milletinin asaletini, dünyaya ilk tarihi kuranın kendi soyları olduğunu anlatmayı başardıkları gün vazifelerini yapmış olacaklardır. Türklerden âlim, dâhi, düşünür yetişmez iddiaları gerçekle taban tabana zıttır. Gerçeklerle tutarlı değildir. Çünkü Batı'ya ilk medeniyeti götüren, Türklerdir.

Banka Müdürü Asım Bey'in Ocak'ta işbaşına gelenlerin yeterli derecede çalışmadıklarını söylemesi üzerine Mustafa Kemal:

İnsanlarda kusur olur. Kusurlarımızı söylemek iyidir, yararlıdır. Geçmişte yapılmış çok kusurlar ve noksanlar olmuştur. Öyle olmasaydı zor durumlara düşmezdik. Biz gerektiği oranda az kusurlu olmaya ve çok gayretli ve fedakâr olmaya çalışmalıyız. Türk Ocaklarının bulundukları yerde millete, milliyet, ilmi fikirler ve diğer konularda gerekli bilgileri vermeye çalıştıklarını memnuniyetle gördüm, demişler ve son olarak:

Kırklareli'nde halkın çok hassas ve millet, memleket işlerinde çok alakalı ve heyecanlı olduğunu gördüm. Faaliyetinizi de iştittim. Burada geçirdiğim iki gün zarfında edindiğim hislerle unutulmaz hatıralarla sizlerden ayrılıyorum."

Bkz. *Kırklareli İl Yıllığı 1967*, s.193-194; Nazif Karaçam, *20 Aralık 1930 Atatürk Kırklareli'nde*, Okay Yayınevi, İstanbul, 1969, s.38-44; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donanım Daire Başkanlığı, Ankara, 1991, s.671. (Y.N.)

KIRKLARELİ CUMHURİYET HALK FIRKASI HATIRA DEFTERİNE YAZI*

(20 ARALIK 1930)¹

Kırklareli vilayeti Fırka merkezimizde her sınıf halktan olan temsilcilerle karşı karşıya geçirdiğim zaman benim için çok kıymetli olmuştur. Samimi ve açık konuşmamız bende unutamayacağım intibalar bıraktı. Cumhuriyet Halk Fırkası mensuplarının halkçılık, devletçilik kavramını çok güzel anlamış olduklarını en iyi izah eden sözler köylü ve çiftçilerin ağzından işitiliyor. Gördüklerimden ve işittiklerimden pek ziyade memnunum.

* *Cumhuriyet*, 22 Aralık 1930, Numara: 2381, s.4; *Hâkimiyeti Milliye*, 22 Aralık 1930, Numara: 3392, s.2; *Milliyet*, 22 Aralık 1930, Numara: 1748, s.5; *Vakit*, 22 Aralık 1930, Numara: 4654, s.6; *Akşam*, 22 Aralık 1930, Numara: 4382, s.2; *İnkılap*, 22 Aralık 1930, Numara: 114, s.1; *Ayın Tarihi*, Ocak-Şubat 1931, c.24, Sayı: 82-83, s.7059. Nazif Karaçam, *20 Aralık 1930 Atatürk Kırklareli'nde*. Okay Yayınevi, İstanbul, 1969, s.32-33.

1 Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, 20 Aralık günü Kırklareli Cumhuriyet Halk Fırkası'nı ziyaretinin sonunda hatıra defterini imzalamıştır. (Y.N.)

KIRKLARELİ TÜRK OCAĞI HATIRA DEFTERİNE YAZI*

(21 ARALIK 1930)

Kırklareli Türk Ocağı'nda çok kıymetli arkadaşlarla geçirdiğim zamanın hatırasını ölmez hislerle saklayacağım.

Gazi Mustafa Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Nazif Karaçam, *20 Aralık 1930 Atatürk Kırklareli'nde*, Okay Yayıncı, İstanbul, 1969, s.47-48.

**MALİYE VEKÂLETİNE MUSTAFA ABDÜLHALİK BEY'İN TAYİNİ
HAKKINDA MECLİSE TEZKERE***

(23 ARALIK 1930)

Ankara, 23 (Telefonla) - Maliye Vekâleti'ndeki değişiklik dün gece telgrafla Gazi Hazretleri'ne arz edilmişti. Gazi Hazretleri'nden Meclis Riyaseti'ne şu telgraf gelmiştir:

Edime

Ankara'da Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne

Sihhi mazeretlerinden dolayı Maliye Vekili Saraçoğlu Şükrü Bey'in istifası kabul edilmiş ve Maliye Vekâleti'ne Başvekâlet'in yazısı üzerine Milli Müdafaa Vekili Mustafa Abdülhalik Bey'in nakli ve Milli Müdafaa'nın vekâleten ve geçici olarak Mustafa Abdülhalik Bey tarafından idaresi tensip edilmiş olduğunu arz ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Cumhuriyet*, 24 Aralık 1930, Numara: 2383, s. 1; *Vakit*, 25 Aralık 1930, Numara: 4657, s.2.

EDİRNE MESLEK MUALLİM MEKTEBİ'Nİ ZİYARET*

(24 ARALIK 1930)

Edirne, 24 (AA) - Reisicumhur Hazretleri bugün Edirne'nin maarif müesseselerini ni teftiş buyurmuşlardır. Öğleden evvel Kız ve Muallim Mektepleriyle Erkek Lisesi'ni, öğleden sonra Kız ve Erkek Şehir Yatı Mekteplerini, Karma Orta Mektebi ve Sanayi Mektebi'ni gezmişlerdir.¹ Girdikleri sınıflarda dersleri dinlemiş, talebeye sualler sor-

* Cumhuriyet, 25 Aralık 1930, Numara: 2384, s.3; İnkılap, 25 Aralık 1930, Numara: 117, s.2; Hâkimiyyeti Milliye, 26 Aralık 1930, Numara: 3396, s.1; Ayın Tarihi, Ocak-Şubat 1931, c.24, Sayı: 82-83, s.7060-7061. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.672.

1 Cumhurbaşkanı: Mustafa Kemal Paşa, Erkek Yatı Mektebi'nden önce Orta Mektebe gitmiş ve Fransızca dersini dinlemiştir. Öğrencilerden Karaağaçlı Enver Hoca ziyareti şöyle aktarmaktadır:

"Bizim sınıfta dil dersine girdi. Ortaokulun son sınıfında idim. Fransızcam çok iyiydi. Öğretmen beni kaldırdı ve Fransızca kitabın sonunda 'La guerre de l'indépendance' vardı. Yani İstiklal Harbi. Öğretmen Fransızca olarak 'Ouvrez la guerre de l'indépendance' dedi. Gazi kitabı elimden aldı, geriye doğru dört beş sayfa çevirdi, 'La construction d'Ankara' (Ankara'nın inşaatı) diye bir bahis vardı. 'Lisez ici' (Oku burasını) dedi. Ben de okudum. 'Ou apprenez vous langue française' (Nereden öğrendin Fransızca'yı) dedi. Ben de 'Par école' (Okuldan) diye cevap verdim. O zaman, 'Ou habitez vous' (Nerede oturuyorsunuz) dedi. 'J'habite a Karaagatek' (Karaağaç'ta oturuyorum efendim) dedim. 'Alors vous etez emigrant oui' (Öyle ise siz muhacirsiniz) dedi. Arkadan 'D'ou venez vous a la Turquie' (Türkiye'ye nereden geldiniz) dedi. 'Nous venous environs de Salonique la ville de Kayalar' (Selanik'in Kayalar kazasından geldik) dedim."

Ortakısım 3. sınıf öğrencisi Cahit Günsel de şunları aktarmaktadır:

"Dersimiz tarih idi ve öğretmenimiz Abdullah Bey bize ders veriyordu. Gazi sınıfımıza girerek verilen tarih dersini dinledikten sonra bize dönerek:

-Dünyada denizcilikle uğraşan en eski ulus hangisi idi? diye bir soru sordu.

Birçoğumuz:

-Fenikeliler, diye yanıtladık.

Gazi öğretmenimize dönerek:

-Bana bir Orta Asya haritası ile bir de çomak getirin, dedi.

Orta Asya haritası getirildi ve yazı tahtası üzerine asıldı ve Gazi bize döndü ve elindeki çubuğu Orta Asya'nın büyük bir gölünü işaretleyerek sordu:

-Bu gölün adı nedir?

-Baykal Gölü diye bağırarak.

-Bu gölün suyu tatlı mı yoksa tuzlu mu? söyleyin bakalım.

-Tuzlu göldür, diye yanıtladık.

-O halde tuzlu su olduğuna göre bu göl neyin kalıntısıdır?

-Denizin.

-Bu gölün yerinde eskiden büyük bir deniz olduğuna ve bu denizin etrafında Türkler yaşamış olduğuna göre dünyada en eski denizci ulus Türk ulusudur çocuklar. Bunu böyle bilin."

Bkz. *Atatürk'ün Yaşamında Edirne*, Hazırlayanlar: Lâtif Bağman-Oral Onur, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul, 1982, s.113.

Refet Ançın Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın Kız Öğretmen Okulu'nu ziyaretini şöyle aktarmaktadır:

muşlardır. Erkek Muallim Mektebi son sınıfında muallim eski toplumların fertlerde aradığı vasıfları talebeye izah ediyordu. Anlattığı dersin sonlarında muallim adaylarını uyarmak için kendilerine birkaç söz söylemelerini Gazi Hazretleri'nden rica etmiştir. Gazi Hazretleri ilk insanların ve ilkel toplumların korkuya dayanan ahlak ve terbiye sistemini izahtan sonra demokrat toplumlarda fertlerin nasıl bir terbiye alması lazım geldiğinden bahsetmişlerdir. Toplumu en büyük kuvvet kaynağı ve kökeni kabul eden bir sistemde ferdin topluma karşı vazifesinin her şeyden evvel onun bağımsızlık, huzur ve refahını temine çalışmak olduğunu anlatmışlar ve:

En iyi fert, kendinden ziyade mensup olduğu toplumu düşünen, onun mevcudiyetinin ve saadetinin muhafazasına kendini vakfeden insandır! *demişlerdir.*

Erkek Lisesi'nde talebe yemekte idi. Reisicumhur Hazretleri mektebi gezmiş ve talebe ile konuşmuştur. Sanayi Mektebi'nde imalat atölyelerini dolaşarak usta ve çıraklarla yaptıkları işler hakkında görüşmüşlerdir.¹ Gazi Hazretleri, maarif müesseselerimizle sohbetlerinde memnun kalmışlardır.

"Gazi Hazretleri, Kız Muallim Mektebi'ne geldiğinde öğrencilerden Refet Anın, okul adına bir buket sundu ve şu konuşmayı yaptı. '(...) Size muallim olmak için söz vermiştim. Ve işte muallim adayı olarak karşınızdayım.'

Gazi bukete aldı ve 'Evet hatırladım. Sen Gelibolu'da düşen küçük kız değil misin?' Gazi sözlerine şöyle devam etti: 'Söyle bakalım ne muallimi olmak istiyorsun?' Öğrenci Refet bir an yanındaki öğretmenlerine baktı ve dedi ki: 'Matematik muallimi olacağım.' 'Hayır sen matematik muallimi değil, tarih muallimi olacaksın' dedi. Öğrenci Refet, 'Emredin Paşam, ama neden?' diye cevap verdi. Gazi, 'Ha bak, ben seni küçükken de tanıdım. Sen o zaman küçüktün; gene iki laf etmesini biliyordun. Şimdi de seni seçtiklerine göre sende bir şeyler var. Görüyorum ki, çok okuyorsun ve güzel konuşuyorsun. Onun için sen tarih muallimi ol' dedi."

Bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.672.

Selim Atsız da, Cumhurbaşkanlığı Gazi Mustafa Kemal'in Erkek Öğretmen Okulu'ndaki fizik dersini izleyişlerini şöyle aktarmaktadır:

"Öğretmenimiz (Sakallı) Avni Bey'di. Ders konumuz yer çekimi kanunu ve eğik yüzeylerdi. Gazi dersi dinledikten sonra bizlere dönerek dedi ki, 'Çocuklar bilhassa fizik, kimya gibi fen derslerine ehemmiyet veriniz. Muallim olduğunuzda bu dersleri ihmal etmeyiniz. Memleketin kalkınması fenle olacaktır. İlme ve fenne ehemmiyet veren milletler çok çabuk kalkınmışlardır."

Bkz. *Atatürk'ün Yaşamında Edirne*, Hazırlayanlar: Lâtif Bağman-Oral Onur, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul, 1982, s.113.

1 Bu konuda *Atatürk'ün Yaşamında Edirne*'de şunlar aktarılmaktadır:

"Bütün atölyeleri gezen Gazi demirhanede örs başında kan ter içinde demir dövmede olan son sınıf arkadaşımız Nuri'nin karşısında bir müddet bekliyorlar ve kendisine, 'Muallim Mektebi'ne veya liseye gidip tertemiz giyinmiş, boyunbağlı bir memur olmak varken ne için bu mektebe gelerek, böyle ateş, kömür ile ter içerisinde uğraşıyorsunuz?' diye soruyorlar. Arkadaşımız Nuri hemen elindeki çekiçi gösterip havaya kaldırarak şu cevabı veriyor: 'Paşam, siz bu vatani kılıçla kurtardınız. Bizler de onu bu çekiçi ile yükselteceğiz. Ayrıca bizim elimiz karadır, alnımız terlidir ama yediğimiz ekmek akıtır ve alnımızdaki ter paktır' diyor. Bu cevaptan çok duygulanan Gazi etrafındakilere dönerek, 'Duydunuz mu? İşte memleketi böyle yetiştirilecek gençler yükseltecektir.' Gazi o gün okuldan yine merasimle uğurlanırken Okul Müdürü'ne: 'Mektebinizi ziyaretten memnun oldum, tebrik ederim' diyerek iltifatta bulunuyorlar."

Bkz. *Atatürk'ün Yaşamında Edirne*, Hazırlayanlar: Lâtif Bağman-Oral Onur, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul, 1982, s.114-115.

EDİRNE'DE BİR İLK MEKTEP ÖĞRENCİSİYLE KONUŞMA*

(24 ARALIK 1930)

Gazi Hazretleri son Edirne seyahati esnasında mekteplerden birini teftiş ediyordu. İlk tahsil sınıfında olan bir talebeye ön ayaklarını havaya kaldırmış bir vaziyette duran bir at resmini gösterdi ve sordu:

-Oğlum bu hayvanın adı nedir?

-At, efendim.

-Bunun duruşuna ne derler?

-Şahlanmış¹ derler, efendim.

-Peki atlar bazen böyle şahlanırlar değil mi? İnsanların da hiç şahlanmış olur mu?

Bu sual karşısında o küçük mektepli hiç tereddüt etmeden şu cevabı verdi:

-Efendim insanlar daima şahtadır!

Hakikaten insanların diğer hayvanlardan şekil ve hareket noktasından farkı daima şahlanmış vaziyette bulunmasından başka bir şey midir? Onun için o küçük mekteplin bu cevabı Reiscumhur Hazretleri'nin takdirine sebep olmuştur.

* *Vakit*, 31 Aralık 1930, Numara: 4663, s.1.

1 Şaha kaldırılmış. (Y.N.)

EDİRNE'DEN AYRILIRKEN BELEDİYE BAŞKANI EKREM BEY'E*

(25 ARALIK 1930)

Edirne şehri halkı tarafından hakkımda gösterilen samimi iyi kabul ve tezahürattan cidden memnun ve mütehassis oldum. Selam ve muhabbetlerimin muhterem ve sevimli Edirne halkına münasip vasıtalar ile iletilmesine aracı olmanızı rica ederim. Allahausmarladık.

* Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.675; *Hâkimiyeti Milliye*, 27 Aralık 1930, Numara: 3397, s.1.

EDİRNE ZİYARETİ DÖNÜŞÜNDE ALPULLU'DA HALKLA SOHBET*

(25 ARALIK 1930)

Gazi Hazretleri Edirne seyahatinden döndükleri esnada tren Alpulu'da bir çeyrek kadar durmuştur. Reisicumhur Hazretleri bu müddet zarfında vagonun penceresinden halkla hasbıhalde bulunmuşlardır. Köylüler Reisicumhur Hazretleri'ne huzur ve refahlarından bahsetmişlerdir. Bilhassa pancar işiyle meşgul köylüler vaziyetlerinden çok memnundurlar. Pancar yetiştiren ve bu yüzden her sene üç-beş bin lira kazanan köylüler bu memnuniyetlerini Gazi Hazretleri'ne açıkladılar ve her tarafta şeker fabrikalarının çoğalması temennisinde bulundular.

Reisicumhur Hazretleri işittiklerinden pek memnun olduklarını söyledikten sonra İstanbul gazetelerinden bazılarının "Milletin bir lokma ve bir hırkaya muhtaç olduğuna dair" yayınlarına hiçbir yerde rast gelmediklerini ilave buyurdular. Halk da cevaben:

"Bu gibi yazılar tamamen yalan ve uydurmadır" diye bağırıldılar.

Tam tren hareket ettiği esnada kalabalık arasından bir ses yükseldi:

"Müsaade buyrun ben de söyleyeyim. Her ne alırsak pahalı alıyoruz. Şeker pahalı, tuz pahalı... Halbuki biz hayvanlarımızı yok pahasına satmaya mecbur oluyoruz..."

Reisicumhur Hazretleri bu sesin sahibini görmeden cevap verdiler:

-Niçin tren dururken bunları söylemedin ki sana cevap vereyim...

Tren hareket etti. Acaba bu sesi çıkaran kimdi? Kim olduğu araştırıldı. Sonra yapılan araştırmada bu adamın Babaeski'nin en zenginlerinden ve otuz bin lira kadar sermayeli Debreli Mehmet olduğu anlaşıldı. Bu adamın yüzü aşkın sığır ve iki üç yüz kadar da koyunu varmış. Mehmet Ağa celeplik ve canbazlık¹ yaptığı için hayvan satmaktadır. Fakat bu, dar vaziyette kaldığından değil, kâr etmek, hayvanları köylüye pahalı satmak için yaptığı bir iştir. Mehmet Ağa aynı zamanda tefecilikle de meşguldür. Son zamanlarda o havalide tefecilikle mücadele edildiğinden işleri kesatlamıştır.

Gazi Hazretleri'ne tam tren hareket ederken şikâyet eden, işte bu adamdır!..

* Akşam, 29 Aralık 1930, Numara: 4389, s.1-2.

¹ Hayvan alışverişiyle meşgul olan kimse. (Y.N.)

**ZİRAAT MEKTEPLERİ MEZUNLARI CEMİYETİ KONGRESİ'NE
TEŞEKKÜR***

(25 ARALIK 1930)¹

Şehrimizde Ziraat Mektepleri Mezunları Cemiyeti namıyla ilmi bir teşekkülün meydana geldiğini yazmıştık. Mezunlar, ilk toplantılarını müteakip Reisicumhur Hazretleri'ne aşağıdaki telgrafın çekilmesine karar vermişlerdir:

[...]

Reisicumhur Hazretleri şu cevabı lütfetmişlerdir:

Teşekkür eder ve mesainizde muvaffakiyete mazhariyetinizi dilerim, efendim.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 25 Aralık 1930, Numara: 3395, s.2.

¹ *Hâkimiyeti Milliye*'de telgrafın tarihi yer alınmaktadır. 25 Aralık 1930, telgrafın *Hâkimiyeti Milliye*'de yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

**MİLLÎ MÜDAFAA VE NAFİA VEKÂLETLERİNE TAYİNLER HAKKINDA
MECLİS'E TEZKERE***

(26 ARALIK 1930)

Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliği'ne

26.12.[1930] Dolmabahçe

Boşalmış bulunan Milli Müdafaa Vekâleti'ne Nafia Vekili Zekâi Bey'in naklen tayini ve bu suretle boşalan Nafia Vekâleti'ne Adana Mebusu Hilmi Bey'in tayini Başvekâlet'in teklifi üzerine tensip kılındığını arz ederim, efendim.

**Reisicumhur
Gazi M. Kemal**

*** TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, c.23, TBMM Matbaası, Ankara, s.51.**

**KUBİLAY'IN MENEMEN'DE ŞEHİT EDİLMESİ DOLAYISIYLA
ORDU'YA***

(27 ARALIK 1930)

*Reisicumhur Hazretleri, Büyük Erkânıharbiye Reisi Müşir Fevzi Paşa Hazretle-
ri'ne şu mektubu göndermişlerdir:*

Menemen'de son zamanda vukua gelen irtica teşebbüsü esnasında Zabıt Vekili¹ Ku-
bilay Bey'in vazife yaparken uğradığı akıbetten Cumhuriyet ordusunu taziyet ederim.

Kubilay Bey'in şehadetinde mürtecilerin gösterdiği vahşet karşısında Mene-
men'deki ahaliden bazılarının alkışla tasvipkâr bulunmaları, bütün Cumhuriyetçi ve
vatanperverler için utanılacak bir hadisedir. Vatani müdafaa için yetiştirilen, dahili
her politika ve anlaşmazlığın haricinde ve üstünde muhterem bir vaziyette bulunan
Türk subayının mürteciler karşısındaki yüksek vazifesi vatandaşlar tarafından yalnız
hürmetle karşılandığına şüphe yoktur. Menemen'de ahaliden bazılarının hataları bü-
tün milleti elemlemiştir.

İstilanın acılığını tatmış bir muhitte genç ve kahraman Zabıt Vekili'nin¹ uğradığı
tecavüzü milletin bizzat Cumhuriyet'e karşı bir suikast kabul ettiği ve tecavüzçüler
ile² teşvikçileri ona göre takip edeceği muhakkaktır.

Hepimizin dikkatimiz bu meseledeki vazifelerimizin icaplarını hassasiyetle ve
hakkıyla yerine getirmeye yöneliktir.

Büyük Ordu'nun kahraman genç subayı ve Cumhuriyet'in mefkûreci muallim he-
yetinin kıymetli uzvu Kubilay Bey temiz kanı ile Cumhuriyet'in hayatiyetini tazele-
miş ve kuvvetlendirmiş olacaktır.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1930, Numara: 2387, s.1; *Milliyet*, 28 Aralık 1930, Numara: 1754, s.1; *Vakit*, 28
Aralık 1930, Numara: 4660, s.1; *Akşam*, 29 Aralık 1930, Numara: 4389, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 29 Ara-
lık 1930, Numara: 3399, s.1; *Ayın Tarihi*, Ocak-Şubat 1931, c.24, Sayı: 82-83, s.6891-6893.

¹ Asteğmen. (Y.N.)

² "Tecavüzçüler ile" sözcüklerinin aslı olan, *Akşam* ve *Cumhuriyet*'te yer alan "mütecavizler ile" sözcük-
leri diğer kaynaklarda "mütecavirlerle" (cürretkârlarla) şeklinde. (Y.N.)

KUNDURACILAR CEMİYETİ HATIRA DEFTERİNE YAZI*

(28 ARALIK 1930)

İstanbul, 29 (Telefon) - Reiscumhur Gazi Hazretleri dün saat on beşte refakatlerinde Başvekil İsmet Paşa ve alışılmış zevat ile Afyon Mebusu Ali Bey olduğu halde Saray'dan çıkarak otomobille Darülfünun Meydanı'nı teşrif ettiler. Orada eski itfaiye binasını gezdiler. Burası Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından talebe yurdu olarak tanzim ve tadil edilecektir. Gazi Hazretleri oradan Kunduracılar Cemiyeti Sergisi'ni ziyaret ettiler. Kunduracılar sanatlarına ait istirhamlarını ve müşküllerini söylediler. Bilhassa burada dengi yapıldığından lastik ayakkabıların ithalinin yasaklanmasını temenni ettiler.

[...] Reiscumhur Hazretleri, temennilerinin nazarı dikkate alınacağını beyan ettiler. Gazi Hazretleri yerli imalatı tetkik etmişler ve beğenmişler ve Cemiyet'in hatıra defterine şu teşvikkâr cümleleri yazmışlardır:

28.12.1930¹

Kunduracılar Sergisi'nde gördüğüm her türlü ayakkabılar, sanatkârlarının çok ilerlemiş olduklarını ispat eden eserlerdir. Vatandaşlara yerli ayakkabılara rağbet göstermelerini tavsiye ederim. Yerli ayakkabılarını hariçten gelmiş göstererek fazla satış yapmak hevesine düşenler bulunduğunu söyleyenler oldu. Eğer bu doğru ise çok teessüfe şayandır.

Gazi M. Kemal

Buradan Maarif Cemiyeti'nin Kadırğa'daki yatılı talebe yurdunu ziyaret ettiler. Talebe, Reiscumhur Hazretleri'ne şükranlarını arz etti.

Gazi Hazretleri talebeye iltifat ederek çok çalışmalarını tavsiye etti ve ayrıldılar.

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: "Yerli Mallar Haftası Münasebetiyle Atatürk'ten Bir Hatıra", *Hayat*, 20 Aralık 1957, Sayı: 63, s.10; *Hâkimiyeti Milliye*, 30 Aralık 1930, Numara: 3400, s.1; *Cumhuriyet*, 29 Aralık 1930, Numara: 2388, s.1, 6; *Milliyet*, 29 Aralık 1930, Numara: 1755, s.1, 5; *Hür Adam*, 29 Aralık 1930, Numara: 29, s.1; *Ayın Tarihi*, Ocak-Şubat 1931, c.24, Sayı: 82-83, s.7062. Ayrıca bkz. Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınları Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s.389.

¹ *Atatürk'ün Resmi Yayınları Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*'nde belge yanlışlıkla 28 Aralık 1928 tarihiyle yayımlanmıştır. (Y.N.)

ÇİN REİSİCUMHURU ÇAN KAY-ŞEK'İN
YENİ YIL TEBRİKİNE TEŞEKKÜR*

(1 OCAK 1931)

Tel.

Ankara, 1.1.1931

Çin Reisicumhuru Çiang Çung-Çeng¹ Hazretleri'ne

Hararetili teşekkürlerimi ve yeni sene münasebetiyle gerek Zatı Devletleri gerek
Çin hakkındaki samimi temennilerimi kabul buyurmanızı rica ederim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari 60. Tebrik ve Teşekkürler'den Fransızca metnini aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.616. Fransızca metin Doç. Dr. Cüneyt Akalın tarafından Türkçeye çevrilmiştir. *Vakit*, 5 Ocak 1931, Numara: 4668, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 6 Ocak 1931, Numara: 3407, s.2.

¹ Çan Kay-şek. (Y.N.)

MENEMEN OLAYI HAKKINDA DEĞERLENDİRMELER*

(7 OCAK 1931)

7 Ocak; Çankaya'da Cumhurbaşkanı tarafından kabul edildim. Öğle vakti Başbakan İnönü, Meclis Başkanı General Kâzım Özalp, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, Savunma Bakanı Zekai Beylerin katıldıkları toplantıda Menemen Vakası konuşuldu. Bu konuşma bana talimat mahiyetinde olduğundan not ettim. Şimdi tarihi bir belge olarak bu notları aynen naklediyorum:

İsmet Paşa - Doğu'daki şeyhlerin Ermenilerle nasıl birleştikleri vesaire hakkında Divanîharbe malumat verelim; daha evvel bir tertip olduğu aşikârdır. Köylüler bir jandarma karakolunun basılmasını teklif ediyorlar; bunlar jandarma ile ilişkimiz yoktur diyor; kuvvete çarpmak istemiyorlar, sonra bir subayı vuruyorlar; irticai bir hareketle büyük bir halk kitlesini elde etmek istiyorlar, askeri de tabiatıyla alacaklar. Şeyh ve halifelerle ne vakit görüşmüşüştür? Teşkilatı ele alalım. Revolverle vurulmuş olması, ahali tarafından vurulduğunu gösteriyor. İncelenmesi lazımdır.

Gazi Hazretleri: Politika kaynağı geneldir?¹ Esas incelemeler bu olacaktır. Ceza edilemeyen yoğun yerler de âdet üzerine dağıtılmalıdır, mahkum olanları birer ikiye cezalandırmalıdır, hepsi nihayete bırakılmamalıdır, en az kabahati seyirci kalmak olan Menemen halkı orayı terk etmelidir. Hepsî töhmet altındadır. Balıkesir'de Sururi Efendi Kıbrıs'a kaçacak; tutukluyken bırakılıyor. Vehbi Bey "seçim zamanında ben burasını bırakıp çıkacağım" demiş. Sururi, şimdi irtica aleyhtarı oluyor; halbuki bütün halk onun müritidir. Abdülhafur da böyledir. Şimdiye kadar malum olan siyasi halleri bu meselede alakadar olduklarına kâfi delildir. *Son Posta*, *Yarın* gibi gazeteler hükümet aleyhine yönelik ne kadar olumsuz unsur varsa hepsine cüret ve cesaret vermek için ve ne olursa olsun mevcut hükümeti düşürmek için kamuoyunu ne kadar bozmak lazımsa, bozmuşlardır. "Hükümet, korkulacak bir şey değildir" fikrini vermiş ve körüklemişlerdir. Onların cesaretini takviye eden etkenlerden bu gazete mesul müdürleri Divanîharb'e gelmelidir. Terakkiperverlerin bir kısmı mutlaka bu siyaset içindedir. Fethi Bey değildir. Kâzım Karabekir, *Hüradım*'da imzasız makaleler yazmaya başladı. Hükümeti düşürmek için bir harekettir. Şimdiye kadar çıkaramaması ve şimdi çıkarması genel cüret ve cesareti artırmaya sebep olmuştur. Bu gazetecilere de temas etmek ve hiçbir şey yapılmasa bile Divanîharb'te sorguya çekmek lazımdır. Ali Sey-

* Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası*, İnsel Yayınları, 1970, s.433-440. Ayrıca bkz. *Türk Parlamento Tarihi TBMM- III. Dönem 1927-1931*, c.1, Hazırlayan: Kâzım Öztürk, Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s.479-482.

1 Cümle kaynakta bu şekildedir. (Y.N.)

di'nin babası Nakşibendi'nin şeyhlerindenmiş, kendisi de ona bağlıymış. Osman Şevket Paşa da oranın müritiymiş. Bunlar Nakşibendi yapmak emelindedir. Müritler şeyhe kayıtsız şartsız itaatle mükelleftir, bu sebeple daha fenadır. Artık bu adam bu işte kalamaz. Ona da Divaniharp'te sormak lazımdır: "Şeyhin kimdir? Kaç mürit yetiştirdin? Subaylar içinde müritlerin kimlerdir?" Seydi Bey'e de aynı şey yapılmalıdır. Bu tarikatı ekraze¹ etmek. Pek çok müritten bahsolunuyor bunların hepsi korkunç olamaz, fakat konvenkü² olanlar ısrarcıdır, her şeyi yaparlar.

İsmet Paşa: Konvenkü² olanlara hıyanete alet oldukları ikna ve hissettirilmelidir ki, manen itham edilmiş olsunlar. Serbest Fırka'nın bunların reisleri ile bir anlaşma yaptıklarını arayıp çıkarmalıdır.

Gazi Paşa: Menemen Belediye Reisi aynı zamanda Türk Ocağı Reisi'dir. Nutkunda şu cümle varmış: Bu bir hadisedir ki, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı lekelemek için tertip olunmuştur.

İsmet Paşa: Fransızların yayınları, "Gazi ve İsmet Paşalar Serbest Fırka'yı ezmek için bunu tertip ettiler. Doğru mudur?" diye soruyorlar, bu bir propagandadır.

Gazi Paşa: Kısa zamanda bu işi bitirmeli; her şey çıkmazsa da zararı yok; ayrı bir safha olur.

Kâzım Paşa: Nakşibendi teşekkülü siyasiyedir, bütün isyanlar bunun hareketi ile başlamıştır. Abdülhamit de bundandır. Eski ihtilallerde öne düşen şeyhler hep Nakşibendi'dir. Bu malumatla Divaniharp bu isyanı yapan bu tarikatın siyasi olduğunu ve tekkeler kapandıktan sonra faaliyetlerinin bir irtica hareketi olduğunu tespit eder, şeyhleri tutuklu olarak mahkemeye alır. Tarihi ananeler böyledir. Tekkeler ya mektep yapılmalı, yahut yakılmalı. Bunlarla irtibatı olan diğer şahıslar da etraftan getirilmelidir. Gazeteler hakkında da çok şiddetli muamele yapılmasını politik bulmam. Bunu daha yavaş yavaş ve daha sakın bir zihniyetle yapmalıdır.

Gazi Paşa: Paşam, hürriyet asrında mecmua sahiplerinin yerleri hapishaneler değildir. Yarın 6 Kânunusani [Ocak], gibi sözler çok mühimdir.

İsmet Paşa: Bunlar derlerse ki, benim sözüm bu kadar ağırsa, ya Fethi Bey'in söylediği sözler daha mı hafif?

Gazi Paşa: Onlar hatalarını anladılar, sustular. Fakat bunlar devam ediyorlar ve bu yazıları yazdıranları ve talimat verenleri söyleriz diyorlar. Gelsin söylesinler. Gazetecilik yapanlara matbuat hürriyetinin böyle olmadığı Divaniharp'te sorguya çekilmekle anlatılmadı.

1 Écraser (Fr.): Ezmek, yok etmek, dümdüz etmek. (Y.N.)

2 Convaincu (Fr.): Kanmış, inanmış. (Y.N.)

Şükrü Kaya: Bayburt ihtilalinde askerimizi kesenler Nakşibendilerdi. 31 Mart Vaka'sında Vahdeti de Nakşi idi.

Kâzım Paşa: Bitlis'te de büyük bir isyan oldu. Bozkır isyanını yapanlarda da Nakşibendiler vardır.

Gazi Paşa: Bu teşekkülde kadın mensuplar meselesi de mühimdir; bunlara müsamaha etmek doğru değildir. Kumandanlar bilmedirler ki, bu tarikat yok edilecektir; siyasi irtibat aranacaktır.

Kâzım Paşa: Bu tarikat zararlı bir yılandı, mahvedilmelidir.

Gazi Paşa: Hiçbir yerde kutûb ve kutbül aktâb¹ bırakılmamalıdır.

Şükrü Kaya: "Cenabı Hak isterse kafirlerle de Müslümanlığı muhafaza eder" hadisi ile propaganda vardır; bu da İngilizler gelirse zararı yoktur demektir ve telkindir.

İsmet Paşa: Başkumandana seferde idam salahiyeti verileceği Teşkilatı Esasiye'ye girmelidir. Bunda idam cezası Meclis'e aittir.

Zekai Bey: Böyle bir kanun koyulması Teşkilatı Esasiye'ye aykırıdır, ama Meclis çıkarmıştır. 595 Sayılı Kanundur.

İsmet Paşa: Teşkilatı Esasiye menfaatlardır, idam cezaları bahsedilmemiştir, icra edilemez.

Gazi Paşa: İdam cezasını Meclis tasdik etsin... (Buna karar verildi)

Menemen ve malum köyler ahalisinin tamamıyla tehcirini Gazi Paşa çok şiddetle ileri sürüyordu. İsmet Paşa muhalefet ediyor, sakıncalarını sayıyor, Kâzım Paşa ile Şükrü Kaya, İsmet Paşa ile beraber. Fakat Gazi ısrarlı olmakla beraber, kış geçinceye kadar kalsınlar diye mühlet veriyor ve müzakereyi şöyle özetliyorlardı:

1. Vaka irticai, tertipli ve siyasidir. Genel veya mıntıkavi midir? (Bölgesel veya genel midir)
2. Bakışımız yalnız bir mıntıkayla sınırlı kalmayacaktır.
3. Alakası ortaya çıkanlar cezalandırılacaktır, yoğun muhitler dağıtılarak temizlenecek.
4. İdam cezaları beklemeksizin kısım kısım derhal tatbik olunmalıdır. (Meclis tasdik edecektir.)

¹ Tarikatın başı ve tarikat kurucuları. (Y.N.)

5. Menemen ve alakadar köylerin sorumlu ilan edileni ve iskân edilmeyen hale konması için özel kanun çıkarılacaktır.

6. Kadın mensuplar mühimdir; müsamaha olunmamalıdır. (*Balıkesir'de Şeyh Halil'den sorulsun.*)

7. Bu meseledeki esas siyaset bütün alakadarlara lüzumu gibi anlatılmalıdır. (*Radikal ve ibret verici misal olacak icraat.*)

8. Muamelatı Zatiyye¹ Şefi Osman Şevket ve Ali Seydi Beylerle daha bu gibiler, araştırmaya tabi tutulacaktır.

9. Üçüncü maddenin 2. fıkrası için şu manada kanun maddesi ve onun tatbiki lazımdır: Örfi Divanı Harp lüzum gördüğü kimseleri memleketin bir mahallinden diğer mahalline geçici veya daimi olarak cezalandırır, uzaklaştırır. Mahal tayininde hükmetle mutabık kalır.

10. Şeyhlik ve müritliğe fiilen müdavim oldukları sabit olanlar hakkında ağır ceza tatbiki için kanun.

11. *Son Posta, Yarın, Köroğlu, Hüradam, Yeniasır* gibi gazetelerin tesir dereceleri aranmalı ve ona göre muamele yapılmalıdır. Kâzım Karabekir'in *Hüradam*'a makale yazması dikkat çekicidir.

12. Menemen Belediye Reisi'nin nutkundan silinen (*Vâsıf sildirmiş*) cümlelerin maksadı araştırılacaktır. Balıkesir'de Vehbi Bey, Ali Hikmet Paşa'ya "asker ateş etmezse ne yaparsınız? Biz onlara karşı göğsümüzü açarız" demesi dikkat çekicidir. Antalya'da askere taş, sandalye atanlar kimlerdir? Şeyhler midir? Abdülkemali'nin adamı ile tekbir, bayrak gibi şeyler var mıdır? Araştırılacaktır. Feneryolu'nda Bağdat Caddesi'nde, Hüseyin Paşa Köşkü'nde ikamet eden Bedirhaniler'den Kürt Hüseyin Paşa damadı, Erkânıharbiye miralaylığından emekli ve halen sigorta müfettişi Fevzi üzerinde dikkatle durulacaktır. Fevzi Bey'e Şeyh Esad'ın halifesi diyorlar. Abdülkadir Kemali'nin takibi lazımdır. Aydın eski Belediye Reisi Mehmet Emin Bey halkçı ve metin bir zattı. İstifa ettirilmiş. Şimdiki Halk Fırkası Reisi Adnan Bey (*Menderes*) evvelce Serbest Fırka reisiydi; anlayışlı bir gençtir.

**JAPON PRENSİ TAKAMATSU ŞEREFİNE VERİLEN ZİYAFETTE
KONUŞMA***

(13 OCAK 1931)

Ankara, 13 (AA) - Reisicumhur Hazretleri bu akşam saat 20.40'ta Marmara Köşkü'nde Prens Takamatsu Hazretleri şerefine bir akşam ziyafeti vermiştir. Ziyafette Heyeti Vekile üyeleriyle, Hariciye Müsteşarı Numan Rifat Bey ve Japon sefareti erkânı hazır bulunmuşlardır.

Reisicumhur Hazretleri ziyafet esnasında misafire hitaben aşağıdaki nutku söylemişlerdir:

Prens Hazretleri,

Zatı Fahimanelerini hükümet merkezimizde selamlamaktan pek ziyade memnunuz. Türk ve Japon milletleri öteden beri yekdiğerine karşı samimi ve dostane hislerle mütehassistir. İki memleket arasındaki münasebetin takviyesi hususunda Türk-Japon cemiyetinin hamisi sıfatıyla sarf buyurduğunuz mesaiye bilhassa müteşekkirim. Bu münasebetlerin her gün daha ziyade gelişeceğine kanaatim vardır. Japon milletinin yüksek ve vatanperverane vasıfları, medeniyet yolundaki dikkate değer icraat ve gelişmeleri Türkiye'de daima alaka ile ve samimi takdirlerle takip olunmuştur.

Prens Hazretleri, ziyaretinizin yüksek ve kıymetli hatırasını daima muhafaza edeceğiz. İmparator Hazretleri ile hanedanınız ve Zatı Fahimanelerinin saadetlerini ve Japonya'nın refah ve yükselmesini en samimi hislerle temenni ederim.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 15 Ocak 1931, Numara: 3416, s.1; *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1931, Numara: 2404, s.3; *Milliyet*, 14 Ocak 1931, Numara: 1771, s.2; *Ayın Tarihi*, c.24, Sayı: 82-83, Ocak-Şubat 1931, s.7075; *Halk Dostu*, 14 Ocak 1931, Numara: 42, s.2. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.258-259.

ANKARA İSMET PAŞA KIZ ENSTİTÜSÜ'NDE KONUŞMA*

(18 OCAK 1931)¹

Reisicumhur Hazretleri dün akşam saat 17.00'de İsmet Paşa Kız Enstitüsü'ne gelerek mektebi gezmişlerdir. Gazi Hazretleri atölyelere, dersanelere girerek dersleri dinlemişler ve dersler üzerinde talebelerle konuşmuşlardır.

Gazi Hazretleri, "Enstitüde yapılıp satılacak işler için döner sermaye temini hakkındaki teşebbüslerin hızlandırılmasını ve mektebe bir an evvel bir şapka mütehasssının getirilmesi"ni emir buyurmuşlardır.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 20 Ocak 1931, Numara: 3421, s.1; *Ayın Tarihi*, Ocak-Şubat 1931, Sayı: 82-83, s.7081. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.681.

¹ *Cumhuriyet*'te haber şu şekilde yer almaktadır:

"Ankara, 18 (Telefonla) - Gazi Hazretleri bugün İsmet Paşa Kız Bıçkı ve Dikiş Enstitüsü'nü ziyaret etmişlerdir."

Bkz. *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1931, Numara: 2409, s.3. (Y.N.)

JAPON PRENSİ VE PRENSESİ'NİN ZİYARETLERİ DOLAYISIYLA
İMPARATOR HİROHİTO'YA*

(18 OCAK 1931)

Ankara, 18 (AA) - Prens ve Prenses Takamatsu'nun Türkiye'yi ziyaretleri dolayısıyla Japonya İmparatoru Hazretleri'yle Reisicumhur Hazretleri arasında şu telgraflar teati olunmuştur:

[...]

Tokyo'da Haşmetli İmparator Hazretleri'ne

Gönderilen nazikane telgraftan dolayı pek mütehassis olarak Zatı Haşmetaneleri'ne en hararetili teşekkürlerimi takdim ederim. Fahametli Prens ve Prenses Takamatsu'nun burada gördükleri iyi kabul Zatı Haşmetaneleri'yle hanedanları, Japon milleti hakkındaki hakiki dostluk ve muhabbet duygularımızın çok samimi bir tezahürüdür.

Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1931, Numara: 2409, s.3; *Hâkimiyeti Milliye*, 19 Ocak 1931, Numara: 3420, s.1; *Milliyet*, 19 Ocak 1931, Numara: 1776, s.5; *Bildiriş*, 22 Ocak 1931, Numara: 25, s.3; *Ayın Tarihi*, Ocak-Şubat 1931, c.24, Sayı: 82-83, s.7077; Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.167.

JAPON PRENSİ NOBOYOTİ TAKAMATSU'YA*

(21 OCAK 1931)

Ankara, 21 (AA) - Reisicumhur Hazretleri Japon İmparatoru'nun biraderleri Prens Takamatsu Hazretleri'nin memleketimizi terk ederken çektikleri telgrafa şu cevabı göndermişlerdir:

Sofya'da Fahametli Prens Noboyoti Takamatsu Hazretleri'ne

Memleketimizden ayrılırken necip hissiyatınızı bildiren telgrafnamenizi aldım. Prenses Hazretleri'yle, Zatı Fahimanelerine iyi seyahatler temenni ederim.

Gazi Mustafa Kemal

* *Milliyet*, 22 Ocak 1931, Numara: 1808, s.2; *Vakit*, 22 Ocak 1931, Numara: 4685, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 23 Ocak 1931, Numara: 3424, s.1; *Ayın Tarihi*, Ocak-Şubat 1931, c.24, Sayı: 82-83, s.7077.

ANKARA GARINDA MEBUSLARLA TÜRK DİLİ ÜZERİNE SOHBET*

(25 OCAK 1931)

Ankara, 25 (Telefon) - Reisicumhur Hazretleri inceleme seyahatlerine devam etmek üzere bu akşam 9.40'ta özel trenle şehrimizden İzmir'e hareket buyurdular.

Meclis Reisimiz, Başvekilimiz, vekiller, mebuslar, Erkânıharbiye Reisimiz ve hükümet erkânı kendilerini istasyonda uğurlamışlardır. Bu arada Fethi Bey de bulunuyordu. Gazi Hazretleri trene bindikten sonra kendilerini uğurlamaya gelen vekillerle mebuslarımızdan bir kısmını vagon salonda kabul buyurarak trenin hareket saatine kadar hasbıhalde bulundular. Bu esnada İbrahim Âlâhattin Bey'in mekteplerimiz ve kitap işleri ve son senelerin kitap yayımları hakkında arz ettikleri üzerine, Gazi Hazretleri ilim sahipleri için eser yetiştirecek sahanın açıldığını işaret buyurmuşlar ve herhangi bir dili, dil haline getiren şeyin belirli şaheserler olduğunu işaret buyurmuşlardır. Bu arada büyük Erkânıharbiye Reisimizin ansiklopedi ihtiyacından bahsetmesi üzerine, söz Dil Encümeni'nin Türk lügati hazırlığına intikal etmiş ve Gazi Hazretleri şu mühim vecizeyi söylemişlerdir:

"Dilimiz, aydınlarımızın mıntıkasında kaybolmuştur." Büyük Reisimiz bununla dilimizin lüğatini ikmal için halk arasında çalışılmak lüzumunu emretmektedirler.

* *Vakıf*, 26 Ocak 1931, Numara: 4688, s.2; *Cumhuriyet*, 27 Ocak 1931, Numara: 2417, s.1-3; *Akşam*, 27 Ocak 1931, Numara: 4418, s.1-2.

DİZİN

- Abbassiler, 66.
Abdulla, 62, 63.
Abdullah (Altınelli) Bey (Belediye Meclisi Üyesi), 377, 384.
Abdullah, 63.
Abdülğafur, 394.
Abdülhamit, 395.
Abdülkadir Kemali, 397.
Abdüllat, 63.
Abdülmalik Hamza Bey (Mısır Ortael-çisi), 287, 288.
Abdülmuttalip, 62, 63.
Abide, 27, 36, 45, 46, 59, 261.
Abidos, 51.
Acem Körfezi, 60, 61.
Adalar Denizi, 30, 48, 49.
Adalar, 38, 49, 50.
Adalet, 77.
Adana, 312, 338, 390.
Âdet, 36.
Adliye, 280, 303, 317, 331, 333.
Adnan (Menderes) Bey (Halk Fırkası Reisi), 397.
Afet İnân, 30.
Afet, 320.
Afgan, 75, 304, - milleti, 293.
Afganistan, 57-59, 72.
Afrika, 49, 51, 52.
Afyon, 374, 392.
Ağalar, 368.
Agamemnon (Miken Kralı), 55, 56.
Agata (Agade), 52.
Agriyant, 53.
Ağrı, 273.
Ahâ, 32.
Ahali, 30, 31, 38, 42, 49, 52, 53, 61, 299, 370, 391, 394, 396.
Ahiret, 44.
Ahlak, 64, 385.
Aile, 28, 62, 67, 359.
Ajans, 274.
Akademi, 357.
Akaeli, 48, 50.
Akalar, 50, 51, 54-56, 368.
Akaretler, 357.
Akat, 48.
Akdeniz, 30, 49, 51-53.
Akhun Devleti, 57.
Aksaray, 364.
Akşam, 278, 282.
Albert, I. (Belçika Kralı), 281.
Alfabe, 53.
Ali Bey (Afyon Mebusu), 374, 392.
Ali Hikmet Paşa, 397.
Ali Kemal Bey, 367.
Ali Rıza Bey (Gazeteci), 379.
Ali Seydi Bey, 395, 397.
Âli-Buveyh, 66.
Âlim, 23, 29, 48, 311, 380.
Allah, 31, 33, 40, 42-45, 63-65, 396.
Almalık, 74.
Alman, 48, - tayyaresi, 290.
Almanca, 357.
Alp Arslan, 67.
Alpullu, 388, - istasyonu, 336, - Şeker Fabrikası, 340, 376.

Altay Türkleri, 56, 56.
Amasis, 40.
Amasya, 320, 321, 337, 338.
Amelc, 44, -lik, 45.
Amerika, 309-311, - Hükümeti, 311, -lı, 299, 313, - milleti, 313, 314, - Müt-
tchit Hükümetleri, 304, -Türkiye
münasebetleri, 311, - sanayii, 312, -
Sefiri, 309, 312, - sistemi, 282.
Amerikanlaşmak, 299, Amiral, 368.
Amon-Râ, 40, 43, 44.
Amphipolis, 54.
Amu Irmağı, 71, 73, 74, 77.
Amuderya, 57.
Ana, 335.
Anadolu, 37, 49-53, 67, 265, 319, 336,
342, 372, - millettaşları, 38, - Türk-
leri, 38, 41.
Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk
Cemiyeti, 265.
Anane, 56, 63, 310.
Anarşi, 53, 61, 66.
Anavatan, 52.
Anayasa Hukuku, 368.
Ankara, 269-272, 274, 276, 277, 281-
284, 286, 287, 291-299, 302, 304,
305, 307-309, 313, 323, 339, 343,
344, 347, 352, 361, 365, 369, 383,
384, 393, 398-402.
Ansiklopedi, 402.
Antalya, 397.
Antipolis, 52.
Antlaşma, 287, 327, 334.
Apis öküzü, 42.
Arabistan, 60, 61, 64, - çölleri, 62.
Aral Gölü, 59, 77.
Arap, - ırkı, 62, - imparatorlukları, 60,
-lar, 25, 40, 60-62, 64.
Arazi, 41, 43, 60, 322, 333, 337, 341, -
talebi, 334, - vergisi, 317, 323, 338,
339.
Argit (Arkadi), 50.

Argolit, 50, 51.
Arkos, 368.
Arkeoloji, 33.
Artemis, 53.
Artist (Sanatçı), 27.
Asayiş, 66, 263, 273.
Asım Bey (Osmanlı Bankası Müdürü),
379, 380.
Asiler, 69, 72, 273.
Asker, 37-39, 74, 358, 367, 396, 397,
-ler, 41, 70, 72, 73, 76, 77, 301, -lik,
41.
Askeri, 54, - deha, 62, - harekât, 37, -
hastane, 337, 339, - talim, 357.
Askeriye, 339.
Associated Press, 299.
Asteğmen, 391.
Astronomi, 48.
Asurlular, 39.
Asya, 23, 26, 27, 30, 37, 48-50, 54-56,
60, -i kavimler, 38, - İyonları, 54, -
Türk Hun İmparatorluğu, 56, 58.
Aşağı Mısır, 31, 32, 34, 39.
Aşar, 323.
Aşil, 55.
Aşiret, 71.
At, 386.
Atık Dağları, 50, 51.
Atina, 299, 306, - hükümeti, 54, - ko-
lonileri, 54.
Atom (Atoum = Ammon), 43.
Atölye, 330, 399.
Avaris, 35, 36.
Avni Bey (Edirne Erkek Muallim Mek-
tebi Fizik Öğretmeni), 385.
Avrupa, 26, 27, 49, 345, - kavimleri,
59, 60, -lı, 48, -lılar, 26, 28, - serma-
yesi, 311.
Avukatlık, 359.
Avyi, 297.
Ay, 42, 43.

Ayaklanma, 72.
Aydınlar, 353, 374, 375, 402.
Ayetler, 64.
Ayin, 45, 54.

Baba, 335.
Babaeski, 388.
Babil, 39.
Bağdat, 67, - Abbasileri, 66, - halifesi, 66.
Bağdat Caddesi, 397.
Bağımsız, 287, -lık, 66, 260, -lık harbi, 36.
Bahriye, 305.
Bakır Devri, 48.
Bakırköy, 340.
Balasagun, 65.
Balıkesir, 394, 397.
Balkan, - Konferansı, 299, -lar, 50.
Banka, 302, 310, 325, 327, 330-332, 337-341, 360, 379, 380, -cılık, 358, 359.
Barbarlar, 51.
Barış, 37, 292, 302, 313, -çı, 35, -sever, 314, - umdesi, 292.
Barlas, 73, - kabilesi, 68, 69, 72, -lar, 75.
Basri Paşa (Harp Akademisi Müdürü), 357.
Başmuhabir, 274.
Başpapaz, 307.
Batı, 380, - ılışmak, 299, - eyaletleri, 310, - sahilleri, 50, - vilayetleri, 343.
Batı Akdeniz, 52.
Batı Anadolu, 53.
Batı Gökürk Devleti, 65.
Batı Türk Devleti, 58.
Batıl itikat, 44.
Bayburt ihtilali, 396.
Bayındırlık, - eserleri, 309, - işleri, 311, - programı, 311.
Baykal Gölü, 384.

Bayrak, 42.
Bayram, 45, 285, 286, 307, 308.
Baytar, 330, 343.
Bedeviler, 61.
Bedirhaniler, 397.
Belçika, 281, 340.
Belediye, 348, 351, 353, 373, 374, 377, 387, 395, 397, - seçimleri, 303.
Belh, 73, 77.
Bentzon, Sigurd (Norveç Ortalçisi), 289.
Beotiya, 51.
Bergman Şirketi, 340.
Bern, 272.
Beşiktaş, 357.
Bethlen, K. (Macaristan Başvekili), 302.
Beyanname, 325, 328.
Beyazıt, 298, 364.
Beyoğlu, 261.
Beyrut, 34.
Biblos, 34.
Biğö Han, 65.
Bikiyük (Moğol Generali), 70, 73.
Bilim, 358, 379.
Bilimsel, 380.
Bingazi, 51.
Bitlis, 396.
Bizans, 59, 380, - hükümdarları, 58, - imparatorları, 57, 67, -lılar, 380, - sefiri, 60.
Boğazlar, 51.
Bono, 341.
Borç, 302, 320.
Boris, III (Bulgaristan Kralı), 283, 284, 305.
Borsa, 332.
Boyacılık, 41.
Bozkır isyanı, 396.
Bozüyük, 357.
Brakisefal, 30.
Bugra Han, 66.

Buğ Nehri, 52.
Bulgar, 305.
Bulgaristan, 283, 284, 321.
Bumin Han, 57-59.
Burdur, 280.
Burgaz, 305.
Bursa, 280, 319, 320.
Bütçe, 302, 324, 327, 330, 332, 339, 367.
Büyük İskender, 40.
Büyük Selçukiler, 66.
Büyükada, 328.
Büyükelçi, 270, 272, 287, 294, 313.

Cahil halk, 45.
Cahit Günsel, 384.
Camcılık, 41.
Cami, 338.
Carol, II. (Romanya Kralı), 291.
Carp, Jean P. (Romanya Ortaelçisi), 291.
Cebenoyan, 65.
Cebir, 358.
Cehalet, 345.
Cehennem, 44.
Celal (Bayar) Bey, 339.
Celayir, 70, - kabilesi, 68, -liler, 69, 72, 75.
Cemal Hüsnü (Taray) Bey (Maarif Velili, Gümüşhane Mebusu, Ortaelçi), 269.
Cemil (Uybadın) Bey (Tekirdağ Mebusu), 374.
Cemiyet, 23, 265, 352, 365, 370, 389, 392.
Cenabı Hakk bkz. Allah.
Cengiz Han, 65.
Cengiz, - oğulları, 68, - sülalesi, 67, 77.
Cennet, 44.
Cent şehri, 65.
Cerrahpaşa Hastanesi, 364.

Cevat Abbas (Gürer) (Bolu Mebusu) Bey, 357.
Ceyhan, 312.
Ceza Hukuku, 366.
Cihan, 354.
Cihangir, 77.
Cilalı Taş Devri, 25, 27, 28, 48.
Cinler, 64.
Cize, 34.
Coğrafya, 24, 53, 353.
Cumhuriyet, 25, 79, 263-265, 268-272, 275, 276, 279, 280, 282, 285, 298, 303, 304, 314, 354, 362, 395, -çi, 391, - esasları, 368, - Hükümeti, 287-289, 291, 292, 295, 296, 301, 302, 345, - jandarması, 301, - kanunları, 265, 301, - ordusu, 301, 358, 391, - prensipleri, 375.
Cumhuriyet, 264.
Cumhuriyet Abidesi, 261.
Cumhuriyet Bayramı, 307, 308.
Cumhuriyet Caddesi, 377.
Cumhuriyet Halk Fırkası, 264, 265, 339, 351, 354, 374, 377-379, 381, 385, 392, 397.
Cumhuriyet Merkez Bankası, 302.
Cücenler, 57.

Çağatay, 67.
Çakır Bey, 66.
Çamur denizi, 75.
Çan Kay-şek (Çin Cumhurbaşkanı), 286, 393.
Çanakkale Boğazı, 49, 51.
Çankaya, 287, 295, 394.
Çankırı, 280.
Çarşamba, 322, - Türk Ocağı, 351.
Çekirge mücadelesi, 321.
Çeteler, 38, 50.
Çiftçi, 27, 321, 322, 323, 326, 336, 338, 377, 379, 381.

Çiftlik, 322, 323.
Çimento, 340.
Çin, 57, 58, 286, 393, - entrikaları, 58,
- imparatorları, 57, -liler, 56, -lileş-
miş prensesler, 58, - Seddi, 57, - va-
kayınameleri, 59.
Çini, 48.
Çoban, 27, 36, -lık, 63.
Çoban Krallar, 35.
Çocuk, 62, 69, 79, 332, 336, -lar, 39,
50, 70, 384.
Çöl, 60-62.

Dâhi, 380.
Damga vergisi, 317, 326.
Danıştay bkz. Devlet Şûrası.
Dardanlar (Dardenien), 50.
Darülfünun (Üniversite), 298, 366-369.
Darülfünun Meydanı, 392.
Debreli Mehmet, 388.
Delege, 269-272, 287-289, 291, 292,
295, 296, 299.
Deliorman Türkleri, 261.
Demir, 28, 29, -ci, 30.
Demir Devri, 25, 26.
Demirkapı, 59.
Demiryolu, 260, 347.
Demokrasi, 313, 375, - esasları, 368.
Demokrat, 303, 313, - millet, 313.
Deniz ticareti, 337, 367.
Denizcilik, 384.
Dershane, 367, 399.
Derviş, 62, 69, 71.
Devlet, 24, 35, 36, 39, 40, 53, 56-59,
65-67, 304, 327, 328, 332, 333,
335, 377, 380, -çilik, 378, 381, - ha-
yatı, 379, - memurları, 59, 60, - ör-
gütü, 378, - teşkilatı, 32, 378.
Devlet Şûrası (Danıştay) 325, 372.
Devletler Özel Hukuku, 368.
Devrimler, 378.

Dil (Lisan), 29, 53, 58-60, 262, 357-
359, 402.
Dil Encümeni, 402.
Din, 30, 31, 54, 64, 66, -ler, 61-62,
- münasebetleri, 54, - uleması, 32.
Dini, - ayinler, 45, - hitabe, 65, - ina-
nışlar, 42, - karakter, 32, - öğretim,
259, - riyaset, 67.
Dinyeper, 60.
Diplomat, 69.
Divanîharp, 394, 395.
Diyarbakır, 67, 280.
Doğu, 49, 53, 394, - sınırları, 273, - tü-
tünleri, 321, - vilayetleri, 301.
Doğu Akdeniz, 49.
Doğu Göktürk Devleti 65.
Doğu Roma 58.
Doğu Türkleri, 57.
Doktor, 48, 280, 309-312, 364, -luk,
359.
Dokuma, 330, -cılık, 41, - sanayimiz,
329.
Dolikossefal, 30.
Dolmabahçe, 267, 390, - Sarayı, 357,
371.
Dolmen, 27, -ler, 28.
Don Nehri, 52.
Donanma, 55.
Dor (Tor), 53, -lar, 50, 51, 54, -ların is-
tilası, 54.
Dorit, 53.
Doumergue, Gaston (Fransa Cumhur-
başkanı), 270, 272.
Döner sermaye, 399.
Dul maaşı, 317, 332, 334.
Dünya, 24, 25, 79, 302, 313, 321, 380,
384, - tarihi, 36.
Düşman, 75, 79, 301, 310, -lar, 60, 68.
Düşünür, 380.

Ehthalip, 63.
Edebiyat, 54, 61.

Edeköy, 337, 341.
Edirne, 320, 321, 334, 336, 337, 341, 379, 383, 386-388, - Erkek Lisesi, 384, 385, - Erkek Muallim Mektebi, 385, - Erkek Şehir Yatı Mektebi, 384, - Karma Orta Mektebi, 384, - Kız Mektebi, 384, - Kız Muallim Mektebi, 385, - Kız Şehir Yatı Mektebi, 384, - Muallim Mektebi, 384, - Sanayi Mektebi, 384, 385.
Efes, 51, 53.
Ege, 48-50, 368, - Denizi, 48, 51, 54.
Ekin, 338.
Ekrem Bey (Edirne Belediye Başkanı), 387.
El (Nom), 31, 32, 57.
Elam Körfezi, 29, 35, 48.
Elcezire bkz. Mezopotamya.
Elçi, 58, 287.
Elektrik, 339, 355.
Emekli maaşları, 330, 332.
Emine, 62.
Emlak ve Eytam Bankası, 332, 337, 341.
Emmanuel, Victor, III. (İtalya Kralı), 304.
Emniyet Sandığı, 332.
Enstitü, 367, 399.
Entrika, 58.
Eoliler, 51.
Epir dağları, 38, 50.
Erenköy, 61.
Ergene nehri, 338, 341.
Ergenekon, 56.
Erkek, 332, 336, 348, 353, 371, 377, - Lisesi, 384, 385, - Muallim Mektebi, 385, - Şehir Yatı Mektebi, 384.
Erler, 273.
Ermeni, 372, -ler, 394.
Erzurum, 321, 343, - Kongresi, 311.
Esat (Sayay) Bey (Maarif Vekili, Bursa Mebusu), 280.

Eser, 309, -ler, 24, 46, 48, 368.
Esir, 38, 40, 41, 45, 68, 70, 74, -milletler, 46.
Eski İmparatorluk, 33, 34.
Esnaf, 330.
Eşkiya, 273.
Etem Akif Bey (Hukuk Fakültesi Kâtibi Umumisi), 366.
Ethem İzzet Bey (İstanbul Spor Kongresi Reisi), 363.
Etiler, 50, 368.
Etrüskler, 52.
Eyalet, 310.
Fabrika, 325, 329, 330, 338, 340, 376, 377, 388.
Fakülte, 366, 367.
Fatih, 36, 40.
Fatimi Sülalesi, 66.
Faysal (Irak Kralı), 304.
Fazıl Bey, 367.
Fazıl Nazmi Bey, 368.
Fazlı Bey (İstanbul Vali Muavini), 371, 372.
Feakiyenler Adası, 55.
Fen, 310, 385.
Fener, 307.
Feneryolu, 397.
Fenikeliler, 384.
Fenni, 344, - tesisat, 364.
Ferman, 66, 70.
Fethi Bey (Galatasaray Lisesi Müdürü), 358.
Fethi Bey (Ocak Kâtibi Umumisi), 374.
Fethi (Okyar) Bey (Serbest Cumhuriyet Fırkası Reisi), 263, 264, 270, 274, 275, 282, 354, 359, 394, 395, 402.
Fetih, 40, 58, -ler, 36.
Fevzi Bey (Sigorta Müfettişi), 397.
Fevzi (Çakmak) Paşa (Erkânıharbiye Reisi, Müşir), 273, 391.

- Fırat, 37, 39.
 Fırka, 263-265, 274, 278, 282, 285, 303, 332-334, 336, 339, 340, 351, 354, 355, 374, 377-379, 381, 392, 395, 397.
 Fikir hayatı, 379, 380.
 Fikret Filiz (Türk Ocağı Yazı İşleri Yöneticisi), 379.
 Filistin, 37.
 Film, 313.
 Filozof, 53.
 Firari, 342, 371, 372.
 Firavun (Pharaon-Pirâoni-Perâ), 38, 40, 41, 46, - devri, 33, -lar, 34-37, 39, 40, 45, - sülaleleri, 36.
 Fiyat, 320, 321, 323, 324, 338, 340.
 Fizik, 358, 385.
 Foça, 51, 52, -lılar, 53.
 Fosit, 50.
 Fotyos Efendi (Fener Başpapazı), 307.
 Fransa, 270, 272, - ahalisi, 53.
 Fransız, - milleti, 272, -lar, 395.
 Fransızca, 353, 357, 384.
 Fuat, I. (Mısır Kralı), 304.
 Galatasaray Lisesi, 78, 357, 358.
 Gasp, 38.
 Gayrimübadil, 317, 335, 338, 341, 342, 362.
 Gayrisafi, - gelir, 324, - kazanç, 325.
 Gazete, 264, 265, 275, 278, 282, 299, 331, 388, 394, 395, 397.
 Gazeteci, 274, 299, 379, 394.
 Gazi, 293.
 Gazi Orman Çiftliği, 309, 310.
 Gazi Numune Çiftliği, 313.
 Gaziantep (Gazi Ayıntab), 366.
 Gazneliler, 66.
 Gazneviler, 66.
 Gemerek istasyonu, 348.
 Genç, 374, 379, 397, 68, -ler, 351, 353, 359, 369, 375, 385, -lik, 63, 368, -subay, 391.
 Gençler Birliği Kulübü, 379.
 Geometri, 45, 47.
 Get, 52.
 Giovanna (Prenses), 284.
 Girit (Kirit), 35, 38, 48-51, 56.
 Gol, 52.
 Gorlar, 75.
 Göç, 38, 50, 51, 54, 309.
 Göçmen, 50, 53, 371, -ler, 51, 52, 54, 342.
 Göktürk Devleti, 65.
 Grekler, 38, 39, 49, 54.
 Grew, Joseph C. (Amerikan Büyükelçisi), 311, 313.
 Gümrük, 326, 327, 329, - hamalları, 328, - işleri, 328, - komisyoncusu, 328, 329, - memurları, 328, - muamelesi, 329, - münasebetleri, 328, - resmi, 329, - vergisi, 317.
 Gümrük Umumi İdaresi, 330.
 Gümüşhane, 269.
 Güneş, 40, 42, 43.
 Güney İtalya kolonileri, 53.
 Güney Rusya, 48, 49.
 Gürcistan, 67.
 Haberleşme, 321.
 Habeşistan, 29, 34, 39, 294.
 Hac, 61.
 Hacı Barlas, 69, 70.
 Hâkimiyet, 34, 36, 275.
 Hakkı Şinasi Paşa (Cumhuriyet Halk Fırkası Müfettişi), 385.
 Halife, 62, 66, 67, 394, 397.
 Halk, 29, 35, 39, 41, 42, 44, 45, 50, 67, 77, 264, 265, 285, 310, 321, 328, 329, 331-333, 336, 338, 345, 348, 351, 354, 355, 364, 370, 373-375, 377-379, 381, 387, 388, 392, 394,

397, - idaresi, 61, - sınıfları, 319, - şikâyetleri, 317.
Halkçılık, 375, 378, 381.
Halkidikya Yanımadası, 51.
Hamdullah Suphi (Tannöver) Bey, 299.
Hamedan, 66.
Hami, 30, 41, 42.
Hammadde, 328.
Hanedan, 32, 281.
Hapishane, 395.
Harbiye Mektebi, 357, 358, 367.
Harekât, 37.
Harf, 47, 331.
Harici siyaset, 302.
Harita, 384.
Harp, 36, 38, 55, 58, 62, 292, 297, 310, 367, - esirleri, 45.
Harzem, 66.
Hasan Ali (Yücel) Bey (Maarif Umu- mi Müfettişi), 357.
Haseki Kadın Hastanesi, 364.
Hastane, 332, 337, 339, 364.
Haşim Peksöz Bey, 377.
Hathor, 31.
Hati-Â, 32.
Hatice, 63.
Havza, 320, 323, 336-339.
Hayvan, 386, 388, - tüccarı, 336.
Hayvanat vergisi, 324.
Hazar Denizi, 57.
Hazarlar, 75.
Hazine, 323, 324, 328, 332.
Heidenstam, Carl-Gerhard (İsveç Or- taelçisi), 295, 296.
Hektor, 55.
Hellat, 53, 54.
Hellespont, 51.
Helyopolis, 43.
Hera mabetleri, 53.
Herat, 68, 69.
Hesap günü, 44.

Heybeliada, 328.
Heykel, 30, 45, 47, 48.
Heykeltıraş, 46, 47.
Hıristiyanlar, 61.
Hicaz Dağları, 61.
Hicret, 25.
Hiksos, - Devleti, 36, - kralları, 36, -lar, 35, -lar devri, 33.
Hilafet, 274, 275.
Hilmi (Uram) Bey (Adana Mebusu), 390.
Himeyriiler, 61.
Hindistan, 76, 77.
Hindukuş Dağları, 72.
Hint, 37, -Avrupalı, 48.
Hirohito (Japon İmparatoru), 400.
Hisarlık sırtı, 49.
Hisse senedi, 302.
Hitit, - Devleti, 39, - krallığı, 37, -ler, 38, - ordusu, 38.
Hive (Hiyye), 71.
Hiyeroglif, 47.
Hizip, 354.
Hoca, 71.
Homer bkz. Omer.
Hoover, Herbert (Amerika Müttehit Hükümetleri Reisi), 304, 311.
Horasan, 66, 71, - Selçukileri, 66.
Horüs, 31, 32, 40, 43, 44.
Hububat, 317, 320, 321.
Hukuk, 40, 303, - Fakültesi, 366, 367, - Muhakemeleri Usulü, 366.
Hukuki vaziyet, 367.
Humbert, Nicolas, Thomas, Jean, Marie de Savoie, Piemonte (İtalya Prensi), 281.
Hun İmparatorluğu, 56.
Hurafe, 310.
Husrev Nuşirvan (İran Hükümdarı), 57, 58.
Hükümdar, 39, 43, 57, 66, - asası, 68, - lar, 58, -lık, 69.

Hükümet, 31, 41, 45, 54, 66, 260, 265, 269-272, 278, 282, 287-289, 291, 292, 295, 296, 299, 301-304, 311, 319, 320, 323, 324, 332-337, 339, 345, 348, 353, 354, 394, 398, 402, - Konağı, 351.
Hüradam, 394, 397.
Hürriyet, 74, 260, 303, 395.
Hüseyin (Emir), 70-74, 76, 77.
Hüseyin (Hüsni Kavalalı) Bey (İstanbul Mebusu), 374.
Hüseyin Paşa Köşkü, 397.
Hyunguni, 56.

Irak, 66, 295, 304, - milleti, 295.
İrk, 30, 35, 49, 61, 62, -taş, 64.
İsfahan, 66
İslahat, 296, 301, 302.

İbrahim Âlâhattin, 402.
İbrahim, Hz., 62.
İbrani nebilere, 62.
İbrice Limanı, 337, 341.
İcra ve İflas Kanunu, 331.
İdam, 42, 70.
İdari tedbir, 303.
İhracat, 320, 337, 341.
İhracat Bankası, 337.
İhraç, 312.
İhtilal, 53, 395, 396.
İhtiyar, 332.
İkamet antlaşması, 287.
İklim, 24.
İktidar, 31, 77, 359, - mevki, 34, 68, 278.
İktisadi, - buhran, 302, - gelişme, 302, - hayat, 311, 379, 380, - mesele, 23, - münasebet, 287, - saha, 24, - siyaset, 311, - tedbir, 301.
İktisat, 310, 317, 321, 325, 328, 330, 339, 340, 343-345, 367, - âlimi, 311.
İlaç, 338.

İlah, 40, 42.
İlahe, 55.
İlhak, 37.
İlim, 47, 48, 53, 62, 63, 345, 369, 389, 402.
İliyada, 55, 56.
İlkel, - insan, 42, - kavimler, 64, - toplumlar, 385.
İlköğretim (İlkmektep, ilkokul) , 78, 318, 335-337, 339, 368, 372, 386, - muallimleri, 330.
İllireli Dağları, 51.
İlmi fikirler, 380.
İltica, 26, 50, 51.
İlyas Hoca (Vali), 70, 72, 74-76.
İmar, 309, 310.
İmparator, 59, 67, 398, 400, -lar, 57, 58, -luk, 33, 34, 36, 37, 56, 58, 60, 65, 310, 313, 379, -luk sınırı, 57.
İmtiyaz, 325, -lar, 39, 74.
İnançlar, 42.
İnanış, 61.
İnceleme seyahati, 319.
İngiliz, 341, -ler, 40, 396, -lirası, 362.
İnkılap, 313, 333, -çı, 378, - fırkası, 354.
İpek, - iplikler, 330, -li dokuma, 330, - ticareti, 58.
İplik, 329, 330.
İran, 58, 66, - Devleti, 40, - hükümdarı, 57, 58, -lılar, 40, 57, - milleti, 304.
İrtiş Nehri, 65.
İsa, Hz., 25, 64.
İrtica, 391, 394, 395, -i, 396.
İsis, 43, 44.
İşkân, 334, 371, 397.
İskele, 332.
İskenderiye, 42.
İskoçya, 52.

İslam, - alemi, 66, - Sultanı, 66, - tarihi, 61, - ülkesi, 66.
İslamiyet, 63, 65.
İsmet (İnönü) Paşa (Başvekil, Malatya Mebusu), 260, 266, 276, 277-280, 282, 343, 344, 346, 356, 362, 363, 370, 392, 394, 395.
İsmet Paşa Kız Enstitüsü, 399.
İspanya, 52.
İstanbul, 58, 59, 273, 274, 280, 298, 325, 326, 328, 335, 340-342, 357, 371-373, 380, 388, 392, - Cumhuriyet Halk Fırkası, 374, - halkı, 285, 373, - kunduracıları, 329, - Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 370, - Spor Kongresi, 363.
İstanbul'un kurtuluşu, 285.
İstanbul Darülfünunu, 366, 369.
İstanköy Adası, 53.
İstasyon, 260, 320, 336, 348.
İstemi Yabbu Han, 57-59.
İster (Tuna), 60.
İstifa, 276, 383, 397.
İstiklal Harbi, 384.
İstila, 35, 39, 50, 51, 54, 65, 67, 391, - cı, 38, 50, 69.
İstiriya, 52.
İsveç, 295, 296, - ajansı, 274, - milleti, 296.
İsviçre Federal Meclisi, 269, 271.
İsyen, 35, 57, 67, 70-72, 273, 395, 396.
İş Bankası, 339.
İşçi, 41, 45, 46.
İşgal, 29-31, 51, 57, 310.
İşkence, 55.
İşsizlik, 322.
İtak, 55.
İtalya, 53, 281, 304, 340.
İtalyan kolonileri, 54.
İtfaiye, 392.

İthalat, 320, 326, 329, 340, 392, - muamele vergisi, 327.
İtikat, 44.
İtimatname, 287-289, 291, 292, 295, 296.
İttifak, 57, 70.
İyon, - edebiyatı, 54, -lar, 53, 54.
İyonca, 53.
İyonya, 52.
İzcilik teşkilatı, 358.
İzmir, 51, 264, 265, 280, 301, 312, 340, 402, - mitingi, 263.
Jandarma, 301, 343, 377, - karakolu, 394.
Japon, 398, 401, - Denizi, 57, - milleti, 398, 400, - sefareti, 398.
Japonya, 398.
Junkers G-38 (Alman tayyaresi), 290.
Ka, 32.
Kaan, 35.
Kaba Taş Devri, 26.
Kabartma resimler, 47.
Kâbe, 61.
Kâbil, 70, 72.
Kabile (Uruk), 28, 29, 35, 42, 66, 68, 70, 72, 73, 77, - krallıkları, 61, -ler, 30, 31, 50, 67, 74.
Kabine, 277, 282.
Kaçakçılık, 329.
Kadeş, 38, - Meydan Muharebesi, 37, 38, 50.
Kadın, 63, 332, 348, 353, 364, 372, 377, 396, 397, -lar, 32, 39, 50.
Kadrga, 392.
Kadrgan (Krgan) Dağları, 59.
Kadri Rıza Bey (Hariciye Hususi Kalem Müdür Vekili), 309, 312.
Kâfir, 396.
Kafkaslar, 60.

Kağnı, 343.
Kahin, 64.
Kahire, 34, 294.
Kaimbiemrillah (Bağdat Halifesi), 66.
Kalabra, 53.
Kalbur makineleri, 320.
Kalde, 29, 35, 47.
Kalinin (Sovyetist Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı Merkez İcra Komitesi Reisi), 308.
Kamu Hukuku, 368.
Kamuoyu, 265, 275, 394.
Kandahar (Kendahar), 71, 72.
Kanun, 30, 267, 268, 277, 303, 319, 322, 323, 325-331, 335, 343, 396, 397, -lar, 28, 33, 34, 54, 59, 60, 265, 301, 324, 333, 344, -suz, 282.
Kanuni tedbir, 303.
Kaptan, 368.
Kara Hata Devleti, 65.
Kara tayyaresi, 290.
Karadeniz, 49, 51, 52, 54, 340.
Karaferiye, 371.
Karahanlılar, 66.
Karakol, 358, 394.
Karaköy, 371.
Karataş, 61.
Karkemiş, 37, 39.
Karli (Cariens), 49.
Karnak, 36, 45.
Kars, 321, 343, 345.
Karşı, Karş bkz. Keş.
Kartacalılar, 52.
Kasaba, 326, 333, 338.
Kasırğa, 338, 341.
Kastamonu, 320.
Kaşgar, 65.
Kâtipler, 41.
Katon, 53.
Kauçuk, 329.

Kavim, 39, 48-50, 65, -ler, 24, 26, 38, 59, 60, 64.
Kayalar, 384.
Kayseri, 320, 321, 343-347.
Kaz, 338.
Kazanç Vergisi, 325.
Kazgan (Emir), 67-69.
Kâzım (Karabekir) Paşa, 394-397.
Kâzım (Özalp) Bey (Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi), 360, 365, 370, 394.
Kâzım Paşa (Türk Tayyare Kongresi Reisi), 352.
Kazlıçeşme, 329.
Keçi, 324.
Kefren, 34.
Kemal Hamdi Bey (Silistire Cemaati İslamiye Reisi, Avukat), 261.
Kendir, 320.
Keops, 34, 46, - Piramiti, 46.
Kervanlar, 58.
Keş, 71, 77.
Keşan, 337, 341.
Keşif, 23.
Keyhusrev, 40.
Keykâvus, 40.
Khet Hor, 32.
Kıbrıs, 49, 394.
Kılıç, 385.
Kılıç Ali Bey (Gaziantep Mebusu), 357, 364, 366, 371.
Kınık, 65.
Kırklareli, 379, 380, - Cumhuriyet Halk Fırkası, 377, 381, - Türk Ocağı, 382.
Kız, 336, 399, - çocukları, 70, - Mektebi, 384, - Muallim Mektebi, 348, 385, - Yatı Mektebi, 384.
Kızılıcdere, 378.
Kızıldeniz, 34, 60.
Kimya, 358, 385.
Kimyagerlik, 359.

Kitabe, 35, 59, 60.
Kitap, 47, 78, 402.
Klein (Amerikan Ticaret Müsteşarı,
Doktor), 309-312.
Knit (Cnide), 53.
Knos, 48, 51.
Koçent, 69.
Koloni, 29, 51-54, 61.
Komünist, 79.
Konferans, 299, 347, 358, 374, 378.
Kongre, 311, 348-350, 352, 363, 389.
Konser, 353.
Korent, - Körfezi, 49, 50, -liler, 53.
Koyun, -culuk, 323, 324, -lar, 377.
Köpek, 377.
Köprü, 371.
Köprülüzade Mehmet Fuat Bey, 350,
368.
Körfez, 35, 49, 54, 60, 61.
Köroğlu, 397.
Köy, 333, 377, -ler, 72, 354, 396, 397,
- önderleri, 378, - yatı mektebi, 336.
Köylü, 41, 318, 322, 324, 326, 336,
377-379, 381, 388, -ler, 45, 331,
333, 335, 344, 394.
Kral, 33, 34, 44, 46, 50, 55, 56, 67, 281,
283, 284, 288, 289, 291-296, 304,
305, -lar, 30, 32, 35, 36, 39, -lık, 37,
61.
Kraliçe, 305.
Kredi, 330, 332, 337, 341.
Krep kauçuk, 329.
Kroton, 53.
Kubilay, 391.
Kuça, 57.
Kudüs, 67.
Kum, 53.
Kumaş, 377.
Kundura, -cılar Cemiyeti, 392, -cılar,
Sergisi, 392, -cılık sanatları, 331.
Kur'an, 63, 64.

Kurban, 45.
Kurgan (Tumba), 28.
Kurtuluş, 285.
Kurultay, 68.
Kus (Kash, Koush), 29, 30, -lular, 35.
Kuşatma, 36.
Kutluk Devleti, 59.
Kuyumculuk, 41.
Kuzey Afganistan, 57, 58.
Kuzey Çin, 57.
Kuzey Tuna, 49.
Kuzeydoğu vilayetleri, 322.
Kuzu, 323.
Küçlük, 65.
Küçük Asya, 50.
Küçük sanatlar, 329.
Küçük sanayi, 329.
Kültür, 24, 379, 380.
Kürdistan, 67.
Kürkân, 68.
Kürt Hüseyin Paşa, 397.
Kütahya, 357, 371.
Kütüphane, 358, -ler, 47.

Labirent, 34.
Laboratuvar, 364, 367.
Laik, 67, 359, -lik, 378.
Lakoni, 50.
Laleli, 364.
Lastik, 329, - ayakkabı, 392.
Leh milleti, 287.
Lehistan, 287.
Lesbos Adası, 51.
Lidyalılar, 53.
Liman, 51, 52, 310, 332, 337, 341.
Lisan bkz. Dil.
Lise, 78, 348, 349, 357, 358, 368, 384,
385.
Lokrililer, 53.
Louvre Müzesi, 47.
Lozan Antlaşması, 334.

Luksor, 36.
 Lütfü Bey (İstanbul Türk Ocağı Müdü-
 rü), 374.
 Maarif, 269, 280, 317, 327, 330, 335,
 337, 339, 350, 356, 368, 384, 385, -
 Cemiyeti, 392.
 Maaş, 317, 325, 330, 332, 334, 356.
 Mabet, 37, 40, 41, 43, 45, 46, 53.
 Mabut, 42, 44, 46, 47, 61.
 Macaristan, 302.
 Maçka, 355, 357.
 Maden, 41, 52, 59, - sanatı, 30, 49, 58.
 Maden Devri, 25, 28, 49.
 Magedil, 39.
 Magedo, 50.
 Mağara Devri, 26.
 Mağaralar, 45.
 Mağaza, 370.
 Mahalli, - davalar, 377, - mabut, 43.
 Mahkeme, 44, 331, 333, 395.
 Mahkûm, 394.
 Mahsül, 336, 378.
 Makedonya, 40, 49, 51.
 Makine, 310, 329, 330, 338.
 Malatya, 277.
 Malazgirt, 67.
 Mali, 302, - işler, 319, - itibar, 332, - ka-
 nunlar, 328, - tedbir, 301.
 Malik (Herat Emiri), 68.
 Maliye, 280, 317, 325, 328, 330, 332,
 339, 342, 383, - müfettişleri, 330.
 Marangozluk, 331.
 Marie-José, Charlotte, Sophie, Amélie,
 Henriette, Gabrielle (Belçika Pren-
 sesi), 281.
 Marmara Denizi, 51.
 Marmara Köşkü, 398.
 Marsilya, 52.
 Matbaa, 264.
 Matbuat, 299, 335, - hürriyeti, 395.
 Matematik, 53, 358, 385.
 Maveraünnehir, 66.
 Mazotlu makine, 320, 338.
 Mebus, 261, 269, 277, 280, 357, 358,
 366, 371, 374, 390, 392, 402.
 Meclis, 266-269, 271, 274, 276, 278,
 280, 282, 301-303, 311, 354, 360,
 365, 383, 390, 394, 396.
 Mecmua, 395.
 Medeni, 60, 314, - hayat, 25, - idare,
 41, - insanlık, 313, -leşmiş kavim-
 ler, 26, - milletler, 25, - roller, 53.
 Medeni Kanun, 331.
 Medeniyet, 24, 30, 31, 33, 40, 42, 48,
 51-53, 56, 57, 59-61, 310, 398, -
 tarihi, 32.
 Medine, 25, 60, 61.
 Megarlılar, 53.
 Mehmet Ağa, 388.
 Mehmet Nadir Şah (Afgan Kralı), 293,
 304.
 Mekke, 25, 60, 61.
 Mektep, 317, 330, 334-336, 339, 348,
 357-359, 361, 372, 384, 389, 395,
 399.
 Mektup, 58, 61, 66, 264, 281, 287-289,
 291, 294, 296, 329, 354, 391.
 Melek, 63.
 Memleket, 29, 30, 38, 39, 41, 51, 55,
 60, 67, 70, 72, 77, 79, 264, 282,
 287, 289, 292, 299-301, 303, 306,
 309, 310, 319-322, 324, 326, 329,
 330, 332, 334-337, 354, 376-378,
 380, 397, 401, -in imarı, 310, -ler,
 48, 52, 302.
 Memur, 321, 322, 325, 326, 328, 331,
 378, 385, -lar, 41, 59, 60, 301, 378.
 Memuriyet, 334.
 Menemen, 391, 394, 395, 397.
 Menes, 32, 33.
 Menfis, 32-34, 39, 40, 43, 46.

- Meriç Nehri, 341.
Merserize iplikler, 329.
Mersin, 312, 340.
Meslek Muallim Mektebi, 384.
Messenger d'Athéna, 299.
Meya, 66.
Mezar, 45, 46, 49, 56.
Mezar-saray, 34.
Mezopotamya (Elcezire), 37, 48.
Mısır, 26, 29, 35, 37-40, 42, 46, 50, 66, 287, 288, 304; 312, - ahalisi, 31, - amelesi, 44, - halkı, 39, - heykeltıraşlığı, 46, - ilahları, 42, - İmparatorluğu, 37, - Kralı, 288, - kralları, 30, 36, -lılar, 29, 35, 36, 41, 43, 44, 47, 48, - medeniyeti, 31, 33, 40, - mimarlığı, 45, - ordusu, 35, 39, - pamuğu, 312, - papazları, 45, - rahipleri, 44, - saltanatı, 32, - sanatı, 45, - sınırı, 39, 50, - sülaleleri devri, 31, - tarihi, 31-33, 36, - toprağı, 40.
Michalakopoulos, A. (Yunanistan Hariciye Nazırı), 302.
Midilli, 51.
Mihailidis, 300.
Mikal (Mycal), 53.
Miken, 50, 56, - Kralı, 55.
Mikerinos, 34.
Mileli, 53, -ler, 52.
Millet, 25, 28, 59, 60, 260, 262, 266-268, 272, 280, 282, 287, 291-293, 295, 296, 298, 300-305, 311, 313, 314, 345, 353, 360, 365, 378, 380, 388, 398, 400, - hâkimiyeti, 275, -ler, 24, 46, 48, 38, -taş, 38, 261.
Milli, 280, 358, 383, - arazi, 322, - Bayram, 286, 308, - benlik, 379, - birlik, 273, 301, - dertler, 303, - dil, 262, - his, 262, - ilah, 40, - işler, 345, - mensubiyet, 30, - mesele, 345, - muhit, 344, - mücadele, 310, - müdafaa, 390, - müessese, 302, - para, 267, 301, - sermaye, 310, 311, 344, - siyaset, 379, - şirketler, 311, - şuur, 59, 60, - ülkü, 379, - yardım, 332.
Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 365, 370.
Milli Tasarruf ve Yerli Malı Haftası, 365.
Milliyet, 380, -çi, 375, - esasları, 368.
Mimarlık, 45, 359.
Minencilik, 41.
Minos, 51, - medeniyeti, 48.
Miting, 263.
Mizan, 44.
Moğol, 69, - Beyi, 70, - Hanı, 69, -lar, 71, 72, 74-77, -lar memleketi, 72, - ordugâhı, 74, - ordusu, 73, 76, - süvarileri, 76.
Moğolistan, 57, 59.
Monston (Norveç Elçisi), 287.
Moris Gölü, 34.
Motor, 328.
Muallim, 48, 330, 348, 356, 358, 384, 385, 391, - mektebi, 336, 384, 385.
Muallimler Birliği Kongresi, 350.
Muamele Vergisi, 326, 327.
Muammer Raşit Bey (Darülfünun Emni), 298, 366, 368.
Muana, 73.
Muğla, 280.
Muhabir, 275, 299.
Muhallif, 354, 355, - fırka, 278.
Muhammed, Hz., 25, 60-65.
Muhan, 57.
Muharebe, 31, 36-38, 40, 46, 50, 52, 54-56, 62, 69, 70, 72, 74-76.
Muhiddin Paşa (Kahire Ortaelçisi), 294.
Muhittin Ağa (Kızılıçıkdereli), 378.
Muhittin Bey (İstanbul Valisi), 285, 371.

Mukavele, 340.
Mumya, 42, -lama, 44.
Musa (Emir), 73, 77.
Musa, Hz., 64.
Mustafa Abdülhalik (Renda) Bey (Mili Müdafaa Vekili, Çankın Mebusu), 280, 383.
Mustafa Arif Bey (Vali), 377.
Mustafa Şeref Bey (İktisat Vekili, Burdur Mebusu), 280, 343, 345.
Musul, 67.
Mübadele, 52, 334.
Mübadil, 334, 342, 371, 372.
Müdafaai Milliye, 339.
Müfettiş, 319.
Müfreze, 358.
Mühendislik, 359.
Mühür, 70.
Mülkiye Mektebi, 357, 361.
Mülkiye memurları, 301.
Mülteciler, 342.
Münibe Hanım, 364.
Münir Bey, 271, 272.
Müritlik, 397.
Mürteciler, 391.
Müsakkafat Vergisi, 324, 325.
Müslüman, 66, - dünyası, 66, -lık, 62, 396.
Mütareke, 310.
Mütecavizler, 265.
Müttelik, 50.
Müzakere, 282, 302, 340, 373, 396.
Müze, 47, 358.

Nabukodonosor (Babil Hükümdarı), 39.
Naci Şevket Paşa (Irak Sefiri), 295.
Nakliyat, 337, - vasıtaları, 367.
Nakşibendi, 395, 396.
Napoli, 53.
Neb (Naha), 31.
Nebi, 65, -ler, 62.

Necef, 60.
Necmeddin Sadık Bey, 282.
Nekao, II., 39.
Nesic (Yugoslavya Ortaelçisi), 292.
Nesil, 62.
Nikaia (Nice), 52.
Nil vadisi, 30, 41, 42, 45.
Nişapur, 66.
Norveç, 287, 289, - Kralı, 289, - millieti, 289.
Nubi kıtası, 29, 35, 37.
Numan Rifat Bey (Hariciye Müsteşarı), 309, 398.
Nuri (Conker) Bey (Serbest Cumhuriyet Fırkası Kâtibi Umumisi), 274, 282.
Nuri Bey, 385.
Nut, 31.
Nüfus Dairesi, 378.

Odise, 55, 56.
Oğus Han, 29, 30.
Oğuzlar, 30, 65, 66.
Okuş (Okouch), 29.
Olbiya, 52.
Olcaı Türkan (Olcaı Hatun Ağa), 68, 70-72, 76, 77.
Olszowski, Casimir (Lehistan Büyükelçisi), 287.
Omer (Homer, Sakız Adalı), 53-55, - hikâyeleri, 56, - şiirleri, 55.
Ordu, 35, 37-39, 41, 50, 60, 67-69, 72-77, 260, 301, 358, 391.
Orhon 57, - Abideleri, 59, - Kitabeleri, 59, 60.
Orman mektebi, 330.
Orta Anadolu, 319.
Orta Asya, 26, 27, 30, 35, 49, 384.
Orta İmparatorluk, 33.
Ortaçağ, 51.
Ortaelçi, 269, 271, 287-289, 291, 292, 294-296.

Ortaköy, 358.
Ortaokul, 384.
Oruklar, 35.
Osiris, 44.
Osman Şevket Bey (Muamelatı Zatiye Şefi), 395, 397.
Osmanlı Bankası, 379.
Osmanlı, - borçları, 302, - İmparatorluğu, 313, - siyaseti, 379, 380, - sultanları, 310.
Otomobil, 312, 347, 348, 351, 355, 357, 359, 364, 371, 372, 377, 379, 392.
Otorite, 333.
31 Mart Vakası, 396.
Oy, 303, 370.

Öbe Adası, 51.
Öğrenci bkz. Talebe.
Öğretim, 357, 359, - sistemi, 358.
Öğretmen bkz. Muallim.
Öküz Irmağı, 57.
Ömer (Halife), 62.
Ömer Vehbi Bey (Silistire Mebusu), 261.
Ön Asya, 49.
Örfi Divanı Harp, 397.
Örs, 385.
Ötüken Dağları, 57.
Özel mektepler, 335.
Özel teşebbüs, 54.
Özerklik, 35.

Paket gümrüğü, 329.
Palesati, 50, 51.
Palestin, 35, 39, 51.
Pallas Atene, 55.
Pamuk, 312, - dokumacılığı, 330.
Pancar, 388.
Papaz-krallar, 39.
Papazlar, 42, 43, 45, 48, 61.
Papiürs, 47.

Para, 53, 74, 267, 301, 310, 311, 321-324, 327, 331, 332, 335, 336, 338, 339, 345.
Parasız yatı mektepleri, 334, 335, 372.
Paris, 47, 274.
Patesi, 29.
Patroklü, 55.
Pavyon, 364.
Payitaht, 33-35, 43, 50, 59.
Pazar, 54.
Pelasge, 49.
Peleponez, 48, 53.
Pelesati, 39.
Pelüs, 40.
Penelop, 55.
Pent dağları, 50.
Pepi, I., 34, 43.
Pepi, II., 34.
Per äa, 32.
Peygamber bkz. Muhammed Hz.
Pharaon, 32.
Piramitler, 34, 44, 46.
Pisametik, III., 40.
Pitagor, 53.
Piyasa, 317, 337.
Politika, 54, 70, 303, 335, 391, -cı, 45.
Poseidon, 55.
Posidon mabedi, 53.
Pöstüm mabedi, 53.
Prens, 281, 398, 400, 401, -ler, 32, 34-36.
Prenses, 58, 281, 284, 400, 401.
Prensip, 354, 375, 379.
Priyan (Turova Kralı), 55.
Profesör, 366-369.
Propaganda, 326, 345, 396.
Psikolojik, 323.
Pul, 326.
Pulathane, 355.
Putlar, 61.
Pythëas, 52.

- Rahipler, 41, 44, 48.
 Ramses, II., 37, 43.
 Ramses ordusu, 38.
 Ramses, III., 38, 39, 50.
 Recep (Peker) Bey (Nafia Vekili, Kü-
 tahya Mebusu), 348, 357, 358, 366,
 371.
 Recep Zühtü Bey (Sinop Mebusu), 357.
 Refahiye, 343, 344, 346.
 Refet Angın, 385.
 Refik (Saydam) Bey (Sıhhat ve İctimai
 Muavenet Vekili, İstanbul Mebusu),
 280.
 Reggio, 53.
 Rektör (Emin), 366.
 Rektörlük (Emanet), 366, 367.
 Ren Devri, 26.
 Ren geyiği, 26.
 Resim, 27, 30, 46, 47, 358.
 Ressam, 47, -lık, 46.
 Resul, 63, 65.
 Revolver, 394.
 Rey, 66.
 Rıza Şah Pehlevi (İran Şahı), 304.
 Ring, Dorothy (*Associated Press Mu-
 habiri*), 299.
 Roma, 51, 58, -lı, 40, 42.
 Romanos Diyojen (Bizans İmparato-
 ru), 67.
 Romanya, 291.
Romanya, 261.
 Romanyalı Türk, 261.
 Romen, - mebuslar, 261, - seyyahlar,
 261.
 Ron Nehri, 52.
 Rönesans (Renaissance), 51.
 Ruh, 44.
 Rum, 40, -lar, 40, 334, 371, - malları,
 342, - milleti, 291.
 Rumeli, 265.
 Rus, - ithalatı, 340, -lar, 337.
 Rusuhi Bey (Seryaver), 357, 364, 366,
 371.
 Rusya, 48, 49, 302, 321, 331.
 Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey, 347, 357.
 Rüsum, 320.
 Rüştü Bey (Doktor), 364.
 Rüşvet, 378.
 Saban, 337.
 Sadettin Ferit Bey, 373.
 Sadri Maksudi, 262.
 Saffet (Arkan) Bey (Halk Fırkası Kâ-
 tibi Umumisi), 282.
 Sakız Adası, 51, 55.
 Salgın, 343.
 Salih (Bozok) Bey (Bozüyük Mebu-
 su), 357.
 Saltanat, 32, 36, 40, 46.
 Samanîler, 66.
 Sami, 30, 32, 35, 41, 42, 48, 61.
 Samsun, 319-321, 338, 339, 351, - Türk
 Ocağı, 353.
 Sana, 60.
 Sanat, 25, 41, 45, 46, 53, 58, 62, 329,
 392, - eserleri, 48, -lar, 27, 30, 45,
 331, - mektebi, 336.
 Sanatkâr, 392, -ane eserler, 24.
 Sanayi, 54, 56, 312, 318, 323, 324,
 326, 329, - erbabı, 326, 327, - kredi-
 si, 330, - mektebi, 331, 335, 384,
 385, - müesseseleri, 326, - tesisi,
 336, - teşviki, 328.
 Sanayi Bankası, 327, 330, 339.
 Sandık, 332.
 Saray, 34, 36, 40, 55, 59, 62, 77, - ka-
 dınları, 32, -lar, 48.
 Saru (Kabile Reisi), 31.
 Sasaniyan sülalesi, 58.
 Says, - Devri, 33, - Sülalesi, 39.
 Schliemann (Şilman, Alman Arkeolog),
 48.

Seçim, 303, 351, 394.
Sefaret, 398.
Sefer, 54, 58.
Sefir, 59, 60, 66, 295, 309, 311- 313.
Selanik, 384.
Selasiye, Haile, I. (Habeşistan Kralı), 294.
Selçuk, 65, -lular, 65, 66, - Oğuzları, 66.
Selman Farisi, 62.
Semerkant, 67-70, 72, 76, 77.
Seminer, 367.
Senegal, 52.
Senet, 302, 366.
Serbest Cumhuriyet Fırkası, 263, 264, 282, 336, 354, 395.
Serencebey, 357.
Sergi, 392.
Sermaye, 311, 330, 344, 345, 399.
Set, 31.
Seth, 43.
Seyahat, 319, 334, 374, 386, 388.
Seyhan, 312.
Seyhun Nehri, 65.
Seyistan, 72.
Seyyah, 261.
Sığır, 343, 346, - vebası, 321.
Sihhi, 383.
Sihhiye, 317, 332.
Sınıf, 326, 329, 377, 381, -lar, 41, 59, 60, 319.
Sınır, 34, 39, 57, 306, 310, -lar, 50, 273, - kapısı, 337, 341.
Sırat köprüsü, 44.
Sibaris kolonisi, 53.
Sibirya, 59.
Sicilya, 53, - Dorları, 54.
Sigara imalathanesi, 322.
Sigorta, 337, 397.
Siklat adaları, 51.
Silah, 27, 28, 35, 37, 48-50, 56, 310, - fenni, 357.

Silistire, 261.
Sime, 51.
Sina Yarımadası, 34, 35.
Sinop, 52, 54, 280, 357.
Sir Nehri, 74, 75.
Siraküze, 53.
Siren kolonisi, 51.
Sisam, 51, 53.
Site, 53.
Sivas, 302, 320, 321, 343, 344, - de- miryolu, 260, 347, - Konferansı, 347, - Kongresi, 348, - Lisesi, 349, - Valisi, 348.
Siyasal, 379.
Siyaset, 36, 43, 59, 292, 299, 303, 311, 379, 380, 397.
Siyasi, 395, 396, - ahval, 276, - bağlar, 52, - faaliyetler, 303, - görüş, 62, - haller, 394, - hayat, 61, 303, - icap- lar, 333, - itimatname, 287, - mese- le, 23, 345, - münasebetler, 24, 58, - rical, 278, - temsilci, 289.
Siyenpiller, 56, 57.
Sizik, 51.
Skit, 52.
Sofulu, 337, 341.
Sofya, 401.
Son Posta, 394, 397.
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Sovyetist Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı), 302, 308.
Sovyetler, 340.
Sömürü kolonileri, 52.
Spor, 363, - teşkilatı, 358.
Su tesisatı, 310.
Subay, 74, 76, 391, 394, -lar, 273, 357, 358, 395.
Suikast, 391.
Sulama usulleri, 30.
Sultan, 66, -lar, 310.
Sumer, 26, 29, 48, -ler, 61.

Sumerce, 29.
Suriye, 35, 37, 39, 67, - çölü, 60, - kırı-
yıları, 34.
Sururi Efendi, 394.
Sus, 40.
Sülale, 29, 31, 33-36, 39, 58, 66, 67,
77.
Sürmene, 321, 333.
Süvari, 331, 71, 75, -ler, 60, 69, 73, 74,
76, - Tümeni Karargâhı, 377.

Şahit, 366.
Şair, 54-56, -ler, 61, 64.
Şaki, 273.
Şapka, 399.
Şarkı, 55.
Şayak fabrikası, 377.
Şehir, 33, 42, 45, 49, 51, 55, 60, 65, 66,
74, 77, 310, 325, 326, 333, 355,
370, 373, 387, 389, 402, -ler, 35, 48,
50, 52, - yatı mektebi, 336.
Şehit, 301, 391, -ler, 273, - maaşı, 334.
Şehit Muhtar Caddesi, 261.
Şeker, 340, - fabrikası, 386, 388.
Şelale, I., 34.
Şelale, II., 34.
Şevket Cevdet Bey (Türkçe *Romanya*
Gazetesi Başmüdürü), 261.
Şevket Dingiloğlu, 377.
Şeyh Esad, 397.
Şeyh Halil, 397.
Şeyh, -ler, 394, 395, -lik, 397.
Şeytan, 64.
Şiir, 54, 55, 56, 64, 353.
Şimendifer, 260, 302, 310.
Şirket, 311, 325, 340, 355.
Şükrü (Kaya) Bey (Dahiliye Vekili,
Muğla Mebusu), 280, 348, 357,
358, 371, 394, 396.
Şükrü (Perese) Bey, 377.

Şükrü (Saraçoğlu) Bey (Maliye Vekili,
İzmir Mebusu), 280, 383.
Şükrü Bey (Mülkiye Mektebi Müdürü),
361.

Taarruz, 50, 76.
Tabip bkz. Doktor.
Taç giyme, 294.
Tadiç, M. (Yugoslavya Ortalçisi), 292.
Tahir Bey (Fakülte Reisi ve Ceza Hu-
kuku Profesörü), 366, 367.
Tahrikçiler, 265.
Taht, 283.
Takamatsu, Noboyoti (Japon Prensi),
398, 401.
Talas, 57.
Talebe, 335, 336, 339, 348, 353, 357-
359, 367, 372, 384-386.
Tales, 53.
Tanais şehirleri, 52.
Tanis, 35.
Tanın, 32.
Tapu, 333, 334, 371.
Tarant, - kolonisi, 53, - Körfezi, 54.
Tardu, 58.
Targay, 69.
Tarih, 23-26, 31-33, 36, 47, 56, 61, 62,
78, 353, 379, 380, 385, - devirleri, 48.
Tarihi, - ananeler, 395, - bağlar, 379, -
tartışma, 368, - vazife, 378.
Tarikat, 395.
Tarla, 320, 323.
Taş Devri, 49.
Taş Köprü, 72.
Taşra, 371.
Tatar kabileleri, 67.
Tayyare, 290, 332, 352, 370.
Tecavüz, 301, 303, 391.
Tefecilik, 388.
Tekel idaresi, 321, 322.
Tekeş, 57.

Tekirdağ, 320, 321, 374.
Tekke, 395.
Telefon, 277, 352, 383, 392, 402.
Telemak, 55.
Telgraf, 260, 261, 274, 285, 286, 290,
338, 340, 341, 345, 350, 352, 361,
363, 365, 370, 389, 400, 401, -na-
me, 305, 307, 401.
Tep, 39, 45, - prensleri, 34-36, - sülale-
si, 29, 34, 35.
Tep Devri, II., 33, 36.
Terakkiperver Fırkası, 394.
Tesalya, 48, 49, 51.
Tesis, 43.
Teşkilat, 32, 62, 333, 336, -çı, 33, 34.
Teşkilatı Esasiye Kanunu, 267, 268,
277, 396.
Teşviki Sanayi Kanunu, 324, 326, 329,
330, 335.
Tevfik (Bıyıklıoğlu) Bey (Cumhurbaş-
kanlığı Genel Kâtibi), 61, 364, 366,
371.
Tevfik Rüştü (Aras) Bey (Hariciye Ve-
kili, İzmir Mebusu, Doktor), 280,
302, 341.
Thinit hanedanı, 32.
Ticaret, 27, 34, 41, 54, 58, 63, 311,
323, 328, 331, 358, 359, 367, - ant-
laşmaları, 287, 326, - erbabı, 378, -
merkezleri, 53, - mukavelesi, 340, -
münasebetleri, 54.
Ticarethane, 325.
Ticari, - hayat, 379, - menfaatlar, 54, -
münasebet, 287, - münasebetler,
302, 322.
Tiftik, 323.
Tihame, 60.
Timur, 67-77.
Tinis, 33, - hanedanı, 43, - Sülalesi, 33.
Tinit, 32.
Tohum ıslahı istasyonları, 320.

Tokat, 320, 322, 338.
Tokmak, 57.
Tokyo, 400.
Tophane, 371.
Toplum, 40.
Toplumsal, - hayat, 61, 380, - mesele,
23, - münasebetler, 24.
Toprak, 40.
Tor bkz. Dor.
Tökerler, 50.
Trabzon, 52, 319, 322, 324, 331, 333,
337, 339, 340, 356, - Elektrik Heye-
ti, 339, - Elektrik Şirketi, 355, - Halk
Fırkası, 354, - Maarif Emaneti, 356.
Traktör, 320, 337, 338, 339.
Trakya, 49, 51, 54, 319, 320, 336, 377,
379.
Tramvay, 364.
Tren, 336, 347, 348, 379, 388, 402.
Tuğluk Han, 69, 74.
Tuğrul Bey, 66, 67.
Tukyu İmparatorluğu, 56.
Tumba (Kurgan), 28.
Tuna (İster), 48, 49, 52.
Tunç, 28.
Tunç Devri, 25, 26.
Turan, 380.
Turova (Troie), 49, 51, -lılar, 50, - mu-
harebesi, 54, - şehri, 55.
Tutmes, III., 37.
Tutuklu, 394.
Tüccar, 41, 61, 328, 329, 336, 343,
344, 377, 379.
Tüfek, 321.
Tüketici, 328.
Tümülüs, 28.
Türk, 30, 57, 68, 73, 79, 261, 398, - âle-
mi, 79, - bahriyesi, 305, - beyi, 60, -
Cumhuriyeti, 25, 314, - çimentosu,
340, - delegeler, 299, - Devleti, 58,
59, 66, - dili, 58, 402, - elleri, 57, -

hanları, 58, - heyeti, 311, - İmparatorluğu, 56, 58, - imparatorluk sınırı, 57, - imparatorluk ülkesi, 60, - imparatoru, 59, - inkılabı, 313, - kabileleri, 30, 35, 74, 77, - kıymet takdiri komisyonu, 341, - kuvvetleri, 75, - kütlesi, 39, -ler, 25-27, 29, 36, 38, 40, 41, 48, 56-60, 66, 67, 69, 75, 310, 334, 380, 384, - lügati, 402, - mahsulleri, 340, - malları, 337, 340, - medeniyeti, 49, - memleketleri, 52, - milleti, 262, 272, 275, 282, 287, 288, 291, 292, 295, 296, 299, 302, 303, 311, 313, 314, 380, - nesilleri, 302, - ordusu, 75, - özel mektepleri, 335, - pazarı, 340, - saltanatı, 32, - subayı, 391, - suları, 305, - şekeri, 340, - tarihi, 379, 380, - tehdidi, 39, - toplumu, 379, - urukları, 42, - vatanı, 292, - yazısı, 58-60.

Türk Dili, 262.

Türk Ocağı, 299, 351, 353, 374, 379, 380, 382, 395.

Türk Tayyare Cemiyeti Kongresi, 352.

Türkçe, 29, 30, 59, 60, 261, 295, 358.

Türkçülük siyaseti, 380.

Türkiye, 59.

Türkiye, 266, 268, 269, 275, 281, 283, 284, 286, 288, 290, 294, 296, 299, 301, 309, 311, 312, 321, 334, 368, 371, 384, 398, 400, - Cumhuriyeti, 79, 268, 269, 275, 276, 279, 280, 289, 298, 362, - Cumhuriyeti Hükümeti, 270-272, - siyaseti, 292.

Türkiye-Yunan, - anlaşması, 371, - dostluğu, 297, - ilişkileri, 297, 299, - sınırı, 306.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 266-268, 276, 280, 282, 301-303, 311, 354, 365, 383, 390, 396.

Türkmen, - aşireti, 71, -ler, 71, 72.

Tütün, 317, 321, 322, 340.

Tütün Tekel İdaresi memurları, 321.

Uhud Muharebesi, 62.

Ulema, 32.

Ulus, 384.

Ulusal gün, 286.

Umde, 292.

Umman, - Dağları, 61, - Denizi, 60, 61.

Ur, 29.

Uruk bkz. Kabile.

Uş (Ouch), 29.

Ülis, 55.

Ülke, 31, 56, 60, 66, 262.

Üniversite bkz. Darülfünun.

Üretici, 321.

Üretim, 340, -in artırılması, 310.

Üye, 351, 353, 377, -ler, 301, 354, 373, 377, 398.

Vahiy, 64.

Vaiz, 65.

Vakıflar, 341.

Vapur, 353.

Vatan, 38, 50, 51, 301, 319, 345, 385, - düşmanı, 301, - parçaları, 320.

Vatandaş, 292, 301, 312, 326, 334, 336, 344, 392, -in emniyeti, 303, -lar, 54, 302, 391.

Vatani Malumat dersi, 358.

Vatanperver, 303, 391, 398.

Veba, 77.

Vehbi Bey, 394, 397.

Vcnizelos (Yunanistan Başvekili), 297, 302, 306.

Vergi, 36, 54, 57, 319, 320, 322-325, 327, 332, 338, 339, -ler, 302, 317, 332, 337.

Vilayet, 301, 320-322, 331-333, 343, 356, 371, 372, 377, 381, -ler, 327, 328, 330.
Volga Nehri, 57, 60.
Yabancı, - devlet başkanları, 304, - diller, 262, -lar, 40, 48, 326, - lisan, 358, 359, - mallar, 330.
Yağmacılık, 38.
Yahudi, - kolonisi, 61, -ler, 35, 61.
Yalova, 61, 260, 261.
Yapağı, 377.
Yarın, 394, 397.
Yatılı, - mektep, 334-336, - parasız talebe, 335, - talebe yurdu, 392.
Yazı, 26, 46, 47.
Yazı tahtası, 384.
Yemen, 60, 61.
Yeni harfler, 331.
Yeni İmparatorluk, 33, 34, 36.
Yeni Lehistan, 287.
Yeniasır, 397.
Yenileşme, 296.
Yer çekimi kanunu, 385.
Yerli ayakkabılar, 392.
Yerli Malı Haftası, 365, 370.
Yeryüzü, 24.
Yesrip bkz. Medine.
Yeşilşehir, 68, 69, 72-74, 76.
Yetim maaşı, 317, 332, 334.
Yıldız, 357.
Yol, 310, - işi, 327, - vergisi, 317, 327.
Yontma Taş Devri, 25-27.
Yugoslavya, 292.
Yugoslav milleti, 292.
Yukarı Fırat, 37.
Yukarı Mısır, 31-35.
Yunan, 297, 371, - ahalisi, 299, - anlaşması, 335, - gazeteciler, 299, 300, - ilmi, 53, - kıtası, 53, -lılar, 34, 37,

39, - malları, 342, - matbuatı, 299, - milleti, 300, - sanatı, 53.
Yunanistan, 48-51-54, 302, 306, 320, 321, 334, 341, 371.
Yunus Nadi Bey, 264.
Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey (Adliye Vekili, Sinop Mebusu), 280.
Yusuf Ziya Bey, 368.
Yüksek Levazım Mektebi, 357.
Yün, 323, 377.
Zafer, 260.
Zekâi (Apaydın) Bey (Nafia Vekili, Diyarbakır Mebusu), 280, 390, 394, 396.
Zeki Velidi (Togan) Bey, 368.
Zemarque (Bizans Sefiri), 59.
Zeydullah, 63.
Zeydüllat, 63.
Ziraat, 26, 27, 30, 320, 336, 338, 359.
Ziraat Bankası, 338, 339, 360.
Ziraat Mektepleri Mezunları Cemiyeti, 389.
Ziraat yüksek mektebi, 330.
Zirai, - hastalıklar, 337, - hayat, 379, - memleketler, 302.
Zulüm, 66.